

4

R1

ર્ષ ૧૬ મું
વધારાનો
અંક

વિવિધ ગ્રંથ

R

૧ પૃષ્ઠ ૧૫૦૦, મૂલ્ય રૂ ૪,
૧૧ ત્રી અને સ્ ૧૧૬૬ રૂ

17 46

71

શુભરં

ભાગ ૫

(રૂ ૩૧-૫૫૫ માસ ૭

મૂલ્ય ત્રણ આના-૧

પ્રસિદ્ધિસ્થાન:-સસ્તું સાહિ

અમદાવાદ
ભદ્રપાસે

18 ग्रंथालय

मिट विभाग]

वर्गीक

३।९

વિવિધ ગ્રંથમાળાનો સં. ૧૯૮૨ના અધિક ચેત્રનો વિશેષાંક

શુભસંગ્રહ

भाग पहलो

ક્ર. ૬૧-૫૭ આસ ઉપયોગી ૧૦૦ લેખ.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી

આવૃત્તિ ખીજી, પ્રત ૩૦૦૦, કુલ રૂ. ૧૦૦૦ સં. ૧૯૮૦

સંપાદક અને પ્રકાશક બિશુ-અખ ગાનંદ

અમદાવાદ અને મુંબઈ-૨

મૂલ્ય ત્રણ આના-પાંચદેજ બીડ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૬૩૦૮

૯

અમદાવાદમાં 'શ્રી સચ્ચંદ સાહિત્ય મુદ્રણાલય' માં
(લક્ષ્મી: અખંડાનંદના પ્રબંધથી મુદ્રિત

જરૂરી સૂચના-માહિતી

આ પુસ્તકના વાંચનાર પ્રત્યેક બંધુને જણાવવાનું કે:—

૧—જે સજ્જનો આ પુસ્તક ટપાલરસ્તે ભેટતરીકે મંગાવવા ઇચ્છે, તેમણે તે વિષે સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદ એ શિરનામે માત્ર વૈશાખ આખર સુધીમાંજ પોતાના શિરનામા સાથે લખવું. એ પછી આ પુસ્તક કે પ્રત્યુત્તર કર્યુંજ મળશે નહિ. એ પોસ્ટ કાર્ડની સાથે બેવડીઆ કાર્ડરૂપે એક વધારાનું પોસ્ટ કાર્ડ પોસ્ટેજબદલ પણ અવશ્ય મોકલવું અને તેના શિરનામાવાળી અર્ધી જગ્યામાં પણ માત્ર સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય મુ. અમદાવાદ એટલુંજ લખવું. પોસ્ટેજને બદલે એ વધારાનું કાર્ડ આ સંસ્થાના બીજા કામમાં વાપરી લેવાશે.

૨—આ પુસ્તકમાંની જે જે હકીકતો તમને વ્યાજબી લાગે તે મુજબ વર્તવા કાળજી રાખશો, તો તેથી તમને લાભજ થશે.

૩—આ પુસ્તક વાંચ્યા પછી ઘરનાં તેમજ બહારનાં અન્ય સજ્જનોને તે વાંચવા આપશો, કે વાંચી સંભળાવશો; તો આ કાર્યમાં તમે એટલી મદદ કરી અને દાતા બન્યા-લોકસેવા બજાવી-એમ સમજશો; એમ કોઇ ને કોઇ પ્રકારે અધિકાધિક પરોપકારી, નિષ્કામી અને પરમ કલ્યાણુના અધિકારી બનાય તેમ કરશો.

૪—આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં લાલ નીકળેલાં પુસ્તકો બાબત તેમજ છપાતા સંપૂર્ણ મહાભારતમાટે વૈશાખની પૂનમસુધી ફિદાયત લખી છે; છતાં આ પુસ્તક મોકુડું હાથ આવે તો વૈશાખ આખર સુધી પણ તેના લાભ લઇ શકશો.

૫—આ પુસ્તકમાંથી જે જે બાબતો તમને બહુ ગમી જાય ને પાળવા કે શાદ રાખવા જેવી લાગે; તેમજ જે જે બાબતો તરફ તમારા મિત્ર પરિચિતોનું ધ્યાન ખેંચવા જેવું જણાય; તે તે બાબતનાં પાનીઆં સફાઇથી ફાટી લઇને એકાદ જાડા કાગળપર કે તખ્તામાં ચોદાવીને પોતાના ઘરમાં લટકાવવાથી, બીજાઓને ભેટ આપવાથી અને કાંઇ નહિ તો એ પાનીઆં ઘરમાં બાંત ઉપર ચોઢી દેવાથી પણ પોતાનું તેમજ બીજાઓનું કાંઇ ને કાંઇ હિતજ થશે.

૬—આ સંસ્થા તરફની તેમજ અમુક સજ્જન તરફની મળીને જે આઠ હજાર પ્રત ભેટ આપવાની, તે તો મહિના માસમાં ખલાસજ થઈ જવાની હતી; એટલે બીજી પણ ૩૦૦૦ પ્રત સાથે એકંદરે અગીઆર હજાર પ્રત છપાઇ છે. આ વધારાની પ્રતો ઉપર માત્ર ત્રણજ આના કિંમત છપાયલી હોઇને તે અત્યારે પણ જેમને વાંચવા કે વહેંચવા માટે જોઇતી હશે; તેઓ તેજ કિંમતથી મેળવી શકશે. કપાલ એમાંથી કાંઈ પણ થશે નહિ. માર્ગવ્યય નૂદું છે.

“વ્યવસ્થાપક” સસ્તું સાહિત્ય-૧૦ કાં અમદાવાદ.

હાલ નિહાળતાં પુ તકો વગેરેમાં.

વૈશાખ સુદ ૧૫ સુધી ખાસ કિફાયત

૧-મક્તચરિત્ર-અથવા મક્તિરસામૃત

આ ગ્રંથમાં ઉડીસા પ્રાંતના જે રદ મહાન લક્ષ્મીનાં ચરિત્ર છે; તે ભક્તમાળમાં આવેલાં નથી. નિષ્કામ, પ્રભુપરાયણ, અસંગ્રહી, પરમ સંતસેવી, આતિથ્યપરાયણ, ગીતાપરાયણ, સર્વત્યાગી, પરમ સંયમી, એકનિષ્ઠ, ભાગવત-પરાયણ, એવા એવા પરમ ઉપાસકો અને પ્રભુદર્શનને પામેલા પરમ વંદનીય સંત-લક્ષ્મીનાં આ જીવનવૃત્તાંત એવા એવા પ્રસંગોથી ભરપૂર છે અને એવી અસરકારક શૈલીથી યોગ્યતા છે, કે જે ચિત્ત પરાવીને વાંચવા-સાંભળવાથી અંતઃકરણ પ્રભુનેા મહિમા અને ભક્તિભાવ પામતું ચાલે છે; હૃદય વારંવાર ઉલરાઈ આવે છે; આંખો પ્રભુ-પ્રેમનાં આંસુ વહેવરાવે છે; તથા મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર અધિકાધિક નિર્મળ, શાંત, પવિત્ર, સાત્ત્વિક, ઉદાર, નિરભિમાની, વિશાળ, સુખી, સંયમી, દયાળુ અને આનંદી થતાં ચાલીને અનંત સમિચ્છાનંદ પ્રભુદર્શનના અધિકારી બનાવે છે.

આ ગ્રંથનું કદ ૫૫૯, કાગળ સારા સ્વદેશી, પૃષ્ઠસંખ્યા ૪૦૦ અને પૃષ્ઠાં પાકાં હોઈ મૂલ્ય માત્ર ૧૧૧ તથા સાદાં પૃષ્ઠાં સાથે ૧૧ છે. વૈશાખ સુદ ૧૫ સુધી રૂપીએ બે આના કમી. માર્ગવ્યય જૂદું.

૨-છોટમની વાળી-ગ્રંથ પહેલો-પેટા ભાગ ૧ થી ૪

અગાઉ કેટલાકોએ “છોટમકૃત કીર્તનમાળા” નામે જે ચોપડી જેમ તેમ છપાવી કાઢેલી તેવો આ ગ્રંથ નથી; પરંતુ ખનતા સંશોધન, મોટા અક્ષર અને ઉત્તમ વાણીના ઉમેરાપૂર્વક ચાર પેટાભાગ સાથે આ ગ્રંથ નીકળ્યો છે. કદ ૫૫૯, પૃષ્ઠ ૨૬૪, મૂલ્ય બાર આના તથા પાકાં પૃષ્ઠાં સાથે રૂ. ૧) છે. હાલ રૂપીએ બે આના કમી. પોસ્ટેજ જૂદું.

૩-આર્યમિષક્-અથવા હિંદુસ્થાનનો વૈદ્યરાજ

આ પુસ્તકની પાંચમી આવૃત્તિ પછી પણ માગણી જારી રહેવાથી આ છઠ્ઠી આવૃત્તિ બહાર પડી છે. કદ ઇંચ ૬.૫x૧૦, પૃષ્ઠસંખ્યા ૭૨૦, કાગળો મજબૂત અને સ્વદેશી, પૃષ્ઠાં પાકાં અને મૂલ્ય રૂ. ૪) છે; પરંતુ વૈશાખ સુદ ૧૫ સુધી અમદાવાદથી મંગાવનારને રૂ. સવાત્રણથી અને મુંબઈના કાર્યાલયમાં સાકા-તણ મળશે. પોસ્ટેજ જૂદું.

૪-આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા

આ પુસ્તક વિવિધ ગ્રંથમાળાના ગયા વર્ષના છેલ્લા પુસ્તકરૂપે ચારેક માસ-પર નીકળેલું પણ વૈશાખ સુદ ૧૫ સુધી પાકાં પૂઠાં માંથી ૧) ને સાદાં પૂઠાં સાથે ૦૧૧૨૧૧ ટકાઓ છે મળશે. આ પુસ્તકમાંનાં દૃષ્ટાંત કેવાં ઉત્તમ અને બોધપ્રદ છે, તે તો ગ્રંથમાળાના વાચકો જાણે છે.

૫-દાનવીર કાર્નેગી

આ ચરિત્ર આપણા દેશના યુવકો, વૃદ્ધો, નિર્ધન, ધનવાનો, સર્વ માટે કેટલું બહુ રસપ્રદ અને ઉપયોગી છે; તથા હાથમાં લીધા પછી પૂરું કર્યા વિના મૂકવું ગમે તેમ નથી; એ વાત તો આ પુસ્તક વાંચવા લીધા પછીજ સમજાય તેમ છે. કદ ૫૧૪x૮, પૃષ્ઠસંખ્યા ૪૦૦, મૂલ્ય રૂ. ૧૧, પાકાં પૂઠાં સાથે રૂ. ૧૧. હાલ ૧૨૧૧ ટકા કમી.

૬-આગલ ઘસો-આવૃત્તિ વીજી

પહેલી આવૃત્તિ પછી પણ આની માગણી જમરી રહેવાથી આ આવૃત્તિ બનતા સંશોધન, મોટા અક્ષર, સારા સ્વદેશી કાગળ અને પાકાં પૂઠાં સાથે નીકળી છે. કદ ઈંચ ૫x૮, પૃષ્ઠસંખ્યા ૪૬૮ અને મૂલ્ય રૂ. ૧૧૧૧ છે; પરંતુ ખીજા ચૈત્રસુધી માત્ર ૧૧૧. પો. જૂડું. સાદાં પૂઠાંના એથી ચાર આના કમી હોત. પણ આવા પુસ્તકને માટે તેવાં પૂઠાં અઠીક સમજી બંધન રાખ્યાં છે.

આ પુસ્તકના અનુસંધાન જેવાં નીચે જણાવેલાં જે બે પુસ્તકો અગાઉ નીકળેલાં, તે પણ ખાસ વાંચવા યોગ્ય અનેક પ્રકારના અસરકારક બોધ તથા ઉત્સાહ આપવાવાળાં છે. આ પુસ્તકોની હવે થોડી થોડીજ પ્રત રહેલી હોવાથી તે પણ હાલ નીચેની ખાસ કીધાયતે મળશે.

ભાગ્યના મુદ્રાઓ—આ પુસ્તકનું કદ ૫x૬૧૧૧, પૃષ્ઠ ૭૨૦, પૂઠાં સાદાં અને મૂલ્ય રૂ. ૧૧૧૧ છે; પરંતુ હાલ ૧૨૧૧ ટકા કમી. પોસ્ટેજ જૂડું.

સુખ, સામર્થ્ય અને સમૃદ્ધિ તથા વિચારોના અમલકાર—આનું કદ ૫x૬૧૧૧, પૃષ્ઠ ૫૫૨, પૂઠાં પાકાં અને મૂલ્ય ૧૧૧૧ છે; પરંતુ હાલ ૧૨૧૧ ટકા કમી. પોસ્ટેજ જૂડું.

નીચલા ત્રણ ગ્રંથ જોઈ-અષાઠમાં નીકળશે.

સંપૂર્ણ મહાભારત-છપાય છે

મૂલ્ય વૈશાખી પૂનેમસુધી માત્ર રૂ. ૨૮)

નાણાં સાથે ભરી મોકલવાનું કાર્ડ આ સાથે ફરી પણ મોકલ્યું છે.
એના સાત ગ્રંથો પૈકી નીચલા બે જોઈ આખરે બહાર પડશે.

દશાંશપર્વ-મહાભારતનું

મહાભારતનો આ છઠ્ઠો ગ્રંથ છે.

આમાં ઉત્તમ નવીન ભાષાંતર, ઉમદા કાગળ, પાકાં પૂઠાં,
કદ ઇંચ ૬૧૧×૧૦, તથા પૃષ્ઠ શુમારે ૮૦૦ હોઈ,
મૂલ્ય તરત માટે માત્ર ૫) રહેશે.

આદિ અને સમાપ્ત

મહાભારતનો આ પહેલો ગ્રંથ છે.

આ ગ્રંથ પણ ઉમદા કાગળપર આવા અક્ષરથી છપાઈ રહેવા આગ્યો છે.
કદ ઇંચ ૬૧૧×૧૦ અને પૃષ્ઠ શુમારે ૬૦૦ થશે.

શ્રી તુલસીકૃત રામાયણ

ઉત્તમ ટીકા અને અનેક ચિત્રો સાથે

આવા મોટા અક્ષરમાં મૂળ દોહા તથા ચોપાઈ છપાય છે;
અને ગુજરાતી ટીકા આવડા મોટા અક્ષરમાં છપાય છે.

વળી એમાં અનેક બોધપ્રદ દિવ્ય ચિત્રો, ઉત્તમ કાગળો,
પાકાં પૂઠાં, કદ ઇંચ ૬૧૧×૧૦, પૃષ્ઠ શુમારે ૧૩૦૦,
સામાન્ય મૂલ્ય ૬) અને તરત માટે ૫) રહેશે.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદ.

તાંકડો વિવિધ ગ્રંથમાળાના હવે પછીના પુસ્તકમાં કે બીજી રીતે
ઉપલા ગ્રંથો નીકળ્યાની ખબર અપાય, ત્યાંસુધી તે મંગાવવા નહિ.

નિવેદન

વિવિધ ગ્રંથમાળાના ચાલુ ૧૯૮૨ ના અધિક ચેત્રના અધિક અંકતરીકે આ સાદા પૂઠાવાળું “શુભ સંગ્રહ” પુસ્તક શુભાકાંક્ષી વાંચનાર બંધુઓના કરકમળમાં પ્રેમપૂર્વક ભેટ આપતાં આનંદ થાય છે.

ગ્રંથમાળાના ગ્રાહકો ઉપરાંત અન્ય સંજ્ઞાને પણ તેનો લાભ સત્વર અને છૂટથી મળે, એટલા માટે તેની ચાર હજાર વધુ પ્રત એક ઉદાર સંજ્ઞાને-કે જેમણે પોતાનાં નામહામમાટે ના કહી છે-તેમના તરફથી ગ્રંથમાળા ઉપરાંતના સંજ્ઞાને ભેટતરીકે આપવા-અપાવવા અર્થે છપાઇ છે. આ પ્રમાણે ભેટતરીકે અપાનારી આઠહજાર પ્રત મહિનામાસમાંજ ખલાસ થઇ જવાની. આથી કરીને તે પછી કિંમતથી પણ ધ્રુવે તેમને મળે, તે સાર તેની ખીજ પણ ત્રણ હજાર પ્રત ભેગાભેગી છપાતી ચાલી છે અને તે માત્ર ત્રણજ આનાથી મળી શકશે. આ પ્રમાણે એકંદરે અગીઆર હજાર પ્રત છપાઇ છે.

આ પુસ્તકમાં જૂદી જૂદી બાબતોને લગતા જાણવાવિચારવા જેવા અનેક વિચારો, સૂચનાઓ, ઉપાયો, પ્રયોગો વગેરે નીચે અપાયલાં જણાશે.

એમાંની કોઈ કોઈ બાબતો વિવિધ ગ્રંથમાળા ઉપરાંતનાં પુસ્તકોદ્ધારા અપાયલી; પરંતુ એ રીતે પાર ક્યારે આવે અને વિવિધ ગ્રંથમાળાના તમામ વાચકોને એનો લાભ સીધે સીધો ક્યાંથીજ મળે? એમ લાગવાથીજ એવી બાબતો ગ્રંથમાળાનાં પુસ્તકો ભેગી આપવા બને ત્યારે તે રીતે, અને આમ છૂટી ચોપડી કે નાનાં ચોપાનીઓદ્ધારા આપવા બને ત્યારે તે રીતે દરવર્ષે આખા કરવાની ધારણા થઇ છે.

આવી સર્વોપકારક બાબતોને લગતાં ચોપડી-ચોપાનીઓ જનસમાજમાં અધિક ફેલાવવા માટે વિનામૂલ્યે પણ આપવાની જરૂર દેખીતીજ છે; પરંતુ તેને માટે ધનવાનો પાસેથી તેમને ગમી જાય એવી રીતભાતપૂર્વક પૈસા મેળવવાની રચિ, સમય, કળા વગેરે જોઈએ; તે આવો મેલોધેલો બાવો કાઢે ક્યાંથી ?

આ તો થયું છે એમ કે, એક સંજ્ઞાને પોતાની અંતરપ્રેરણાથી ચાર-છ માસપર એક હજારની રકમ મોકલી આપેલી; અને પછી આ સેવકને ફીક લાગે તેવી રીતે તે રકમ પરોપકારમાં ખર્ચવાતું પણ જણાવેલું, પરંતુ એ પછી આ સેવકનું સરીર અસ્વસ્થ થવાથી તેનો મોટો ભાગ હજી ખર્ચાયો ન હતો. પછી ગ્રંથમાળામાટે આ પુસ્તક છપાવવું હતું તેજ અરસામાં એ ભાઈનો પણ એક પત્ર મળતાં એ બંધુ ઉપર એ નાણાંવડે વધુ પ્રતો ભેટ વહેંચવાનો વિચાર લખી જણાવ્યો. તેમણે પણ જવાબમાં તરતજ સુખપૂર્વક એ ખાતે સંમતિ

દર્શાવી, એ બદલ આ સ્થળે તેમને સપ્તેમ ધન્યવાદ આપી, એજ ઇચ્છવાનું કે, સ્વપરહિતાર્થે તન-મન-ધનનો રૂંડે પ્રકારે સદ્વ્યય કરવા-કરાવવાની તેમની વૃત્તિ દિનપ્રતિદિન અધિક ખીણે અને અનુપમ કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરે.

અંથમાળાનાં વાચકોને માટે આ વર્ષે તો અધિક ચૈત્રના નિમિત્તે આ પુસ્તક બેટતરીકેજ અપાયું છે. આ વર્ષમાટે ૧૫૦૦ ને બદલે ૧૬૦૦ પૃષ્ઠ આપવાનું જણાવેલું; પરંતુ આ પુસ્તકનું કદ વધી જવાથી આ વર્ષની છેવટે એકંદરે ૧૪૬૫૫ આમાં એ કરતાં પણ વધુ થવા જાય, તો નવાઈ નથી.

આ પુસ્તકદારા રણુ થયેલા હુંકા પરંતુ હિતાવહ લેખોની સાથે, તે તે લેખકોનાં નામ; તેમજ જે માસિકો, વર્તમાનપત્રો, વગેરે ઉપરથી તે લેવાયલાં, તેઓનાં પણ નામ બનતા સુધી અપાયાં છેજ. આ સ્થળે તે તે તમામ લેખક તેમજ તેના સંપાદક અને પ્રકાશક મહાશયોનો સપ્તેમ આભાર માનીએ છીએ.

અંથમાળાનાં પૂઠાંપર છપાયલાં કેટલાંક ઉત્તમ વચન વગેરે પણ આમાં છેવટનાં થોડાંક પૃષ્ઠતરીકે આપવાં યોગ્ય ધાર્યાં છે.

અત્ર તરફથી હાલમાંજ નીકળેલાં તથા જલદી નીકળનાર પુસ્તકોને લગતી જે સૂચના આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં અપાઈ છે, તેમજ છપાવા માંડેલા મહાભારતને લગતું છૂટું-કે બાંધેલું-ચોપાનિયું આ સાથે મળે, તેના તરફ પણ વાચકબંધુનું ધ્યાન ખેંચી છે તત્સત્.

સં. ૧૯૮૨-ખીજે ચૈત્ર.

લિધુ-આખંડાનંદ

શુદ્ધિપત્ર

આ પુસ્તક છપાતાં રસ્વ-દીધ ઇ, ઉ, ખસવાભાગવાથી થયેલી અશુદ્ધિઓ અહીં આપી નથી, જે વાચકે પોતેજ સુધારીને વાંચવી.

પૃષ્ઠાંક	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬	૨૦	મન તખીબ	તખીબ
૧૪	૨૫	ડાંકરર	ડાંકટર
૪૧	૨૪	કાખ, બિલાહ	કાખબિલાહ
૫૬	૯	દયણ	દયાણ
૬૩	૧૮	એવે	એવો
૭૫	૧૬	બોલવવા	બોલાવવા
૮૬	૧૯	ઠ્ઠગાનાનાં	ઠ્ઠગાનાનાં
૧૦૮	૧	પતીને	પતિને
૧૦	૨	સતિને	સતીને

ભારતીય સેવા અને આગવાને !

જીઓ ક્રાન્સમાં રાષ્ટ્રસંતતિની સુંદર સેવા.

અનાથ બાળકોને, તેમજ જેમના પાલનપોષણનું માતા પાસે પૂરતું સાધન નથી હોતું તેવાં બાળકોને ક્રાન્સમાં “રાષ્ટ્રસંતાન” કહેવામાં આવે છે. ક્રાન્સમાં રાજ્ય તરફથી એવાં કેટલાંયે આશ્રમો ચાલે છે, કે જ્યાં ઉપર જાણુબ્યા જેવી માતાઓ અથવા બીજાઓ બાળકોને મૂકી જાય છે.

આ બાબતમાં ક્રાન્સ પાસેથી બીજાં રાષ્ટ્રોને ઘણું શીખવાનું છે. ક્રાન્સના લોકો સ્વીકારે છે કે, એવી ઘણી પરિસ્થિતિઓ છે, કે જેમાં સ્ત્રીને પોતાના બાળકનો ત્યાગ કરવો અનિવાર્ય થઇ પડે છે. આથી ત્યાં રાજ્ય તરફથી એક એવો વિભાગ ખોલવામાં આવ્યો છે, કે જેથી બાળહત્યા કરવા કરતાં સ્ત્રીઓ પોતાના બાળકને રાષ્ટ્રને હવાલે કરી દે, પણ પ્રથમ તો સ્ત્રીઓ પોતાના સંતાનનું પાલનપોષણ કરે, એવો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. આવાં આશ્રમોમાં એક દરવાજો એવો હોય છે કે જે સ્ત્રીની જતી વખતે ઉઘડે છે અને તે અંદર પહોંચે છે એટલે તરતજ બંધ થઇ જાય છે. આ રીતે સ્ત્રી એક એકાન્ત ઓરડામાં પહોંચી જઈને ત્યાં તે કેટલીક વાર સુધી એકલી રહે છે અને દિવાલો ઉપર ટાંગેલી હકીકતો વાંચે છે. એ હકીકતો વાંચતાં વાંચતાં તેને સમજાય છે કે, બાળક રાષ્ટ્રને આપી દીધા પછી તેને તે ફરીથી પાછું લઈ જઇ શકશે નહિ. વળી રાષ્ટ્ર તેને કેવી રીતે પાળશે-પોષશે તે વાત પણ તેને સમજાય છે. એ પછી થોડીવારે તેને બીજા ઓરડામાં આશ્રમના મંત્રી-સેક્રેટરી પાસે ખેલાવે છે. સેક્રેટરી પ્રથમ તો તેને બાલકનું પાલન-પોષણ જાતેજ કરવા સમજાવે છે તથા તેને રાજગાર વગેરે શોધવાની સુક્તિઓ બતાવે છે અને સ્ત્રીને તે વાત પસંદ નજ પડે, તો પછી તે એક કાગળ લખીને તૈયાર કરે છે અને તેના ઉપર સ્ત્રી પોતાની સહી કરે છે અને બાળકને તેમને હવાલે સોંપે છે. એ પછી અમુક વખત સુધીમાં તે પોતાનો વિચાર ફેરવતી નથી તો તે બાળકના ગળામાં એક સફેદ મણકાની માળા પહેરાવવામાં આવે છે અને તે ઉપરથી તે રાષ્ટ્રની મીલકત ગણાય છે.

(હિંદી માસિક-“ગૃહલક્ષ્મી” ઉપરથી)

‘કોઈ એક જણે જગમાં જન્મી’

(કોઈ એક સમે, એ લય)

કોઈ એક જણે જગમાં જન્મી, કાંઈ કાંઈ સુંદર સુકૃત્ય ઝીધાં;
કોઈ એક જણે નિજ માનવબંધુને, સહાય કરી આશીષ લીધાં.
કોઈ એક જણે ગાઇ ગીત મધુર, કંઈકના હૃદયને શાંત કર્યું;
કોઈ એક જણે પ્રકટાવી પ્રસન્નતા, અન્યના હૃદયનું દુઃખ હર્યું.
કોઈ એક જણે મહાવિપદવિષે, કરી સહાય સાર્થક મિત્રધર્મ કર્યો;
કોઈ એક જણે શબ્દ શ્રવણ કર્યો, નિજ આશ્રિતનો ઉપકાર ભર્યો.
કોઈ એક જણે જઈ એકાંતમાં, નિજ સ્વરૂપતણું રૂઝું ધ્યાન ધર્યું;
કોઈ એક જણે ‘દેશસેવા’ કરી, એવું સાચા હૃદયનું વચન ઉચ્ચર્યું.
કોઈ એક જણે નિજ ધર્મને કાળ, અધર્મીપ્રતિ યુદ્ધને આદર્યું;
કોઈ એક જણે નિજ જીવન ગાળ્યું, તપાદિમાં એકાંતે શાંતિભર્યું.
કોઈ એક જણે વ્યવહારે રહી, સાચા સાધનથી સાધી ઉત્તમતા;
કહો બંધુ! વિચારી મને તો જરા, એવા ‘કોઈ એક જણ’ તે તમે શું હતા?

શ્રી ઉપેન્દ્ર

સુણો, જાગો, ઓ બંધુ! એ માર્ગ સજો.

બંધુ જુઓ જરી ઉક્ત વાણી તમે, કાંઈ ધારો—હૃદયમાં પ્રેમ કરી;
બંધુ ‘એમાંના એકાદ’ બનવા ચહો, તો શું શક્ય નથી? એ વિચારો જરી.
બંધુ સત્ય આ વાત—હૃદયમાં ધરો, નકી થઇ શકશે ‘એવા એક’ નકી;
બંધુ એકજ વાતનું કામ એમાં, તેહ આતુરતા તમ—હૃદય તણી.
બંધુ આડચ ભાસે ભલે લક્ષ કદી, તોય તેથી ન હારવું હૃદયે ડરી;
બંધુ પક્ષ તમારો છે સખળ બહુ, ખુદ સત્યનો સહાયક આપે હરી.
બંધુ સદ્ગુણ સંપત્તિ સાથે હશે, હરિ તેહથી દૂર ન વાત ખરી.
બંધુ સ્વાર્થ સાધો પ્રભુપ્રાપ્તિલેા, કાં તો દિન દુઃખી તણી સેવ કરો;
બંધુ ઉભયતણું રૂળ આખર એક, તે મહાપદ લહી થઇ મુક્ત કરો.
બંધુ તન ધન આદિ છે ક્ષણિક બધાં, ઉપયોગ કરી લ્યોને તેહ તણો;
બંધુ વીજને ઝબકે પરાવી લ્યો મોતીને, સત્ય જીવનધન પ્રાપ્ત કરો.
ખરી બુદ્ધિ એમાં, ખરો સ્વાર્થ એમાં, અન્ય બુદ્ધિ કબુદ્ધિ લહિને લ્યો;
એમ સંત કહે જગ સર્વ તણા, સુણો, જાગો, ઓ બંધુ! એ માર્ગ સજો

રામનવમી—રામજયંતિનો ઉત્સવ

રાવણના સેતાની છત્રની છાયાતળે અસુરો ઉન્મત્ત બનેલા હતા; રાક્ષસી સુર્પણખા આખા દેશને પોતાના ભીષણ અને કારમા નખોલી ભયંકર રીતે ઉઝરી રહી હતી; રાવણના સુખા-ખર અને દ્વિષણ-દેશભરમાં અનિતિનું સા-આનંદ માંડી રહ્યા હતા; કુંભકર્ણ પ્રબળ મોટા ભાગને આખો ને આખો જીત્યો હતો;

ઇશ્વરપરાયણ સાત્વિક બુદ્ધિવાળા વિભીષણે રાવણી રાજ્યના અધર્મની સામે માથું ઉપાડ્યું; પરંતુ સામ્રાજ્યના મદ્યો ઉન્મત્ત થયેલા રાક્ષસોને વિ-ભીષણના વેણસામે કાન ધરવાની કુરસદ નહોતી—પરવા નહોતી. રાવણ તો પોતાના મહારાજ્યનાં દશવિધ ખાતાંઓમાં એકમુખીજ કારભાર ખેડતો હતો. પ્રબળમાં એક શબ્દસુદ્ધાંયે બોલવાની સત્તા નહોતી—તાકાદ નહોતી; ને પોતાના નાનકડા ખેટમાં બેઠેલો રાવણ અનેક વેળાયે ગર્વથી છાતી કુલાવતો.

રાવણ માનતો હતો: “હું જગતભરનું લહું કરવાનેજ સરબંધેલો છું. મારી સત્તા સર્વોપરિ છે. માફ બળ અતુલ છે. મારી સંસ્કૃતિ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. પ્રબળે રંબડીનેયે—તેને નીચોવીનેયે જગતનાં સુખોને ઉપભોગ કરવાનું મારે કાળે સુલભ છે.” રાવણની આસપાસના કારભારીઓ રાવણના આ ગર્વને—તેના આ પાપને—પોષવામાંજ પોતાના જીવનની ઇતિકર્તાવ્યતા સમજતા હતા.

ને રાવણની લંકાના માણસોની મનોદશા પણ કેવી હતી? બિચારા લોકો માનતા હતા કે, ધર્મનું પાલન એ તો દુર્બળ લોકોનુંજ કાર્ય છે. ધર્મના બધા ઇબ્બરા—ધર્મની બધી ભાવના—ધર્મનાં બધાં કાર્યો—રાજ અને રાજ્યમાંજ સમાયલાં છે. સમ્રાટોની શક્તિઓ તો ધર્મથીયે શ્રેષ્ઠ છે. સામ્રાજ્ય પોતાના હાથમાં વિજયપતાકા લઈને જ્યારે જ્યારે ધુમી રહે છે, ત્યારે ત્યારે ભગવાન દિવસના ચંદ્રમાની પેઠે આકાશના કેઈ ખુણામાંજ સંતાઈ રહે છે!

બહુ થયું. ને રાવણના પાપનો ઘડો ભરાઈ ગયો, ધરતીમાતાપરનો પાપનો ભાર અસહ્ય થયો. ધરતી સળવળી સરજનહારને શરણે ગઈ. ધરતીમાતા-યે વેણ કાઢ્યાં: “કૃપાનાથ! આ પાપનો ભાર હવે નથી સહેવાતો, મારા ખોળા-પરના માનવીઓની આસ્થા ભુકે થઈ છે, તપસ્યા અને ધર્મપાલનનું આ-જની દુનિયામાં નામેય નથી, સુરાપાનની આજે છોળ ઉડી છે. અત્યાચાર વાતા-વરણના અણુયે અણુમાં આપી રહ્યા છે. લંકાની રાષ્ટ્રદેવી પહોરે પહોરે હ-

જારો માણસોનો ભક્ષ માંડે છે; દેવો સંતાઈ ગયા છે. નાથ ! સર્વનાશ આંચો છે. બચાવો !”

અને જગદીશ્વરે પૃથ્વીને આશ્વાસન આપ્યું; દેવિ! શ્રદ્ધા રાખ. મનુષ્યોમાં ઇશ્વરી અંશ પ્રગટ થશે—વાનરોને હાથેજ રાવણ પરાભવ પામશે. વજ્રકાય, વજ્રકૌપીન બાળકો દેશમાં પ્રગટ થશે; ધર્મની જાગૃતિ થશે: આ બધાને કારણે પરમાત્મા પ્રગટ થશે !

પછી તો દશરથે તપસ્યા આદરી—ધર્મનો તેણે અગ્નિ ચેતાંચો. યજ્ઞપુરુષે પાયસડંપી ચૈતન્ય આપ્યું. થોડાક ચમકારો થયા. કોઈ આગાહીઓ ઉઠી ને આવતા અવતારને ચરણે માથું નમાવવાને જનતા અધીરી બની.

પાપનો ક્ષય થયો, ધર્મનો ઉદય થયો, અવતારની ઘડી આવી લાગી ને ભગવાન રામનો જન્મ થયો. કેવો તે દિવસે પ્રજાનો આનંદ !

રાવણ અને તેના રાક્ષસી કારભારીઓના અત્યાચારો તો જેવા ને તેવાજ આલતા હતા. કાંચનમૃગ મારીચની રાક્ષસી માયાનો સત્યાનાશ હજી નહોતો મંડાયો; પણ રામનો જન્મ તો થયો હતોને ? પ્રજાએ ઉત્સવ માંડયા.

પરધુરામાં પીડાતી પ્રજાને રામજન્મનો આનંદ અનેરો હતો—અપૂર્વ હતો. રામ એટલે સત્ય, રામ એટલે ક્ષમા, રામ એટલે દયા ને રામ એટલે ધર્મ અને અસ્તેય !

રામે પોતાનું અવતારકાર્ય શરૂ કર્યું. પિતાના એક બોલની ખાતર રામે રાજ્ય છોડ્યું, ધોળીને સંતોષવાને રામે સીતાને તબ્યાં; અન્યાય, અધર્મ અને અત્યાચારસામે રામે દુશ્મનાવટ માંડી, જનતાએ રામજન્મમાં પોતાની મુક્તિ દીઠી, સ્વાતંત્ર્ય જોયું, ધર્મરાજ્ય દેખ્યું.

ત્યારથી તે આજસુધી જનતા રામજન્મનો ઉત્સવ માંડે છે તે અમસ્તો નથી.
(“કર્મભૂમિ” તા-૨૨-૪-૨૬ નો અગ્રણ્ય)

અનુક્રમણિકા

ક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠાંક	ક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠાંક
૧	ખેદર્દ... .. ૧	૧	૨૬	લક્ષ્મીનો વાસ... .. ૩૩	૩૩
૨	તમારાં બાળકોમાટે ઉત્તમ બાળશિક્ષણ... .. ૨	૨	૨૭	દીકરા જેવીજ દીકરીને ગણો. ૩૩	૩૩
૩	સેતુબંધન... .. ૩	૩	૨૮	ભાગ્યવિધાત્રી... .. ૩૪	૩૪
૪	અંત્યજ્ઞેને વટાળવાના ખ્રિસ્તી- ઓના પ્રયત્નો... .. ૪	૪	૨૯	ધરણી પહેરાવી બાળકોનાં ખૂન કરાવો !... .. ૩૫	૩૫
૫	નોવેલો અને કાલ્પનિક કથાઓ ૬	૬	૩૦	ધર્મરૂપી પ્યાલા-કાણુ કોનો શત્રુ છે !... .. ૩૬	૩૬
૬	હસવું એટલે શું ?... .. ૬	૬	૩૧	સ્વપત્ની-વ્યભિચાર... .. ૩૭	૩૭
૭	જીજ્ઞાસે જીવનને !... .. ૭	૭	૩૨	ધૂમ્રપાન કરવાના ફાયદા!... ૪૦	૪૦
૮	ઉજળા જીવનની સાધના... ૮	૮	૩૩	બીડીના શોકનો સાવધાન!... ૪૧	૪૧
૯	પુરુષોને બે બોલ... .. ૯	૯	૩૪	ગુમડાં વગેરે સાર કાળો સિદ્ધ- રિયો મલમ બનાવવા વિશે... ૪૧	૪૧
૧૦	મુડીવાદ અથવા મહેલાતની ફીલસુફી... .. ૧૦	૧૦	૩૫	શિવાજી ન હોતો તો સુન્નત હોત સખકી... .. ૪૨	૪૨
૧૧	જીવજંતુઓની પ્રજા... .. ૧૦	૧૦	૩૬	જીવાની માણવાની રીતો- જીવાને આમંત્રણ... .. ૪૩	૪૩
૧૨	ખેતીની ઉપજ અને કસ ધટવાનું કારણ... .. ૧૧	૧૧	૩૭	શિવાજી-મુક્તિના યુગનો પિતા ૪૪	૪૪
૧૩	ચાલવાની આવશ્યકતા... .. ૧૪	૧૪	૩૮	સાહિત્ય એટલે શું ?... .. ૪૫	૪૫
૧૪	હોળી શામાટે ?... .. ૧૫	૧૫	૩૯	પતિસ્તોત્ર... .. ૪૬	૪૬
૧૫	આ તે મોટરગાડી કે મોતગાડી! ૧૭	૧૭	૪૦	નવવધૂને ૧૧ ઉપદેશ ... ૪૭	૪૭
૧૬	નવું જન્મ... .. ૧૮	૧૮	૪૧	સંસારમાં સ્ત્રીનો દરજ્જો... ૪૮	૪૮
૧૭	બાળલક્ષ્મીને ભારે લક્ષ્મી... ૧૯	૧૯	૪૨	પરદેશી ખાંડ એટલે બ્રહ્મતાનો ભંડાર!... .. ૫૨	૫૨
૧૮	ચાહ કાંઈ ને કોઈ, વહેલી પડાવે પોઈ... .. ૨૦	૨૦	૪૩	મૃત્યુનો મહિમા અથવા કાણુ- મોહોકાણુ... .. ૫૪	૫૪
૧૯	ચા-કોશીનો વધુ ચિતાર... ૨૪	૨૪	૪૪	રીતજ્ઞાની રસીચી ચતાં મરણો ૫૮	૫૮
૨૦	ગામઠી વનસ્પતિઓની વ્હા ૨૬	૨૬	૪૫	રખપરનાં રમકડાંમાંથી બાળકો- ને લાગુ પડતું જેર ૫૯	૫૯
૨૧	ચાહ એ શું ખોરાક છે ?... ૨૬	૨૬	૪૬	આરોગ્યવિષેનાં છૂટક સ્મરણો ૬૦	૬૦
૨૨	ચાહ અને કાંઈ... .. ૨૭	૨૭	૪૭	ક્રોધ વખતે માતાના ધાવણમાં ઉપજતું જેર ૬૧	૬૧
૨૩	કંડી કુલકી મલાઈ! ગરમાગરમ ચા કોશી !... .. ૨૮	૨૮	૪૮	યુનો અને તેના ઉપયોગનો	
૨૪	'સેકરીન' દેશનિકાલ !... .. ૨૮	૨૮			
૨૫	તમાકુના ભક્તોને ભયની ચેતવણી ૨૯	૨૯			

ક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠાંક
૪૬	લાલ	૬૨
૪૮	દેશી પેષનકિલર	૬૩
૫૦	સફેતો ચોપડવાની જીવલેણ ફેશન	૬૪
૫૧	વિંછીના કેટલાક ઉપાય ૬૫	
૫૨	ગુળના ધૂપનો મહિમા	૬૬
૫૩	રાધીકાની મહત્તા	૬૮
૫૪	કચ્છકાની વસ્તુઓ વાપરવામાં પાપ છે.	૭૨
૫૫	એક પ્રકારના રંગની અનુપયોગિતા	૭૩
૫૬	લાકડાં બાળવાથી થતા ફાયદા ૭૪	
૫૭	ગૌચર કે ગૌચરણ	૭૭
૫૮	લાખો જીવાન સ્ત્રીઓનાં ખૂન ૮૦	
૫૯	બહેનો! આ વાત ન જૂલશો. ૮૧	
૬૦	સ્ત્રીઓને સૂચના	૮૨
૬૧	મેખલા-પ્રયોગ	૮૩
૬૨	સત્યભામા અને દ્રૌપદી	૮૪
૬૩	સતીમાહાત્મ્ય	૮૫
૬૪	દૂધની ભૂકીની બનાવટ	૮૭
૬૫	શક્તિની દવા	૮૮
૬૬	દાદરનો સહજ-મફત મલાજ ૮૯	
૬૭	મહાત્મા કપીર અને પાપીનો પરતાવો	૯૦
૬૮	મહર્ષિના અમર આત્માને અનેક વંદન હો!	૯૧
૬૯	સ્વામી વિવેકાનંદનો એક મહામંત્ર	૯૨
૭૦	મૃત્યુલોકનું અમૃત-છાશ ૯૩	
૭૧	કિંમત અંગ્રેજીની કે શાની ગણાય ?	૯૪
૭૨	“આગળ ધસો” માંથી સોનેરી વચન	૯૫
૭૩	કચ્છ જર્મની ભારતકા ઉપનિવેશ થા ?	૯૫

ક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠાંક
૭૪	ગામડાંઓનો આત્મનાદ-પાણી! પાણી!!	૯૬
૭૫	જરા ને પોલિયન તરફ પથ જશો !	૧૦૦
૭૬	ગૃહદેવીઓનું મંગળ ગીત ૧૦૧	
૭૭	ક્યાં હૈ વીર શેર સિવરાજ ? ૧૦૨	
૭૮	બતાવો ક્યાં હકીમી છે? ૧૦૩	
૭૯	શિવાજી કી પ્રતિજ્ઞા	૧૦૪
૮૦	હર હર મહાદેવ	૧૦૫
૮૧	આનંદસાગર બ્રહ્મની આરાધના વિષે	૧૦૬
૮૨	સૌ છે એનું એ	૧૦૭
૮૩	શરવીર પંતિને મહાસતીની વિદાયની ભેટ	૧૦૮
૮૪	એક કેળવણીકારનો અભિલાષ	૧૧૦
૮૫	જીવતા જોગીઓ	૧૧૧
૮૬	સૌરાષ્ટ્રનો સપૂત	૧૧૩
૮૭	કેટલીક ધરાણુ બાળતોનું જ્ઞાન ૧૧૫	
૮૮	કેટલીક ધરણુ દવાઓ	૧૧૬
૮૯	તુલસીમાહાત્મ્ય અથવા ધર્મ અને આરોગ્ય	૧૨૬
૯૦	જીવાનોને પુડકાર	૧૨૯
૯૧	જ્ઞાનચારિત્ર્યને વધારનારાં વચનામૃત	૧૩૧
૯૨	આંખોની સંભાળ-કેવી રીતે વાંચવું ?	૧૩૬
૯૩	નિર્જનતાને આરે	૧૩૭
૯૪	પ્રાતઃકાળની શાંતિ-રોજ વહેલા ઉઠો	૧૩૯
૯૫	હે પુરુષ! સ્ત્રીજાતિના હૃદયને અને મોટાબને જરૂર સમજ-તો થજો	૧૪૧
૯૬	પાણી સ્વચ્છ કરવાના કેટલાક ઉપાય	૧૪૩

શુભસંગ્રહ-ભાગ ૧ હો

૧-બેદર્દ

(મહાત્માજીના કલકત્તાના ભાષણમાંથી)

આપણી મનોહર ધરતી ઉપર વસતી તમામ જાત અને કામવચ્ચે બંધુતા એને હું હિંદુમુસ્લીમ એકતા કહું છું. એ બંધુતા આપણે હાથે બંધાવી શું અશક્ય છે? એ કાર્યક્રમ શું અનિષ્ટ છે? પણ મેં તો એ વાતમાં હાથ ધોઈ નાખ્યા છે. મેં તો જાહેરાત કરી દીધી છે કે, આ દર્દની દવા કરનાર વૈદ્યતરીકે હું નાખસ પડ્યો છું. હિંદુ અગર મુસલમાન કેઈ પણ મારી ઔષધી સ્વીકારવાને તૈયાર નથી; એટલે આ વિષયનું નામમાત્ર લઇ હું ચૂપ થઈ જઈ છું. હું એટલું જ કહેવા માગું છું કે, જો આપણી આ ભૂમિનો ઉદ્ધાર કરવાની આપણી મનષા હોય તો આપણે બન્નેએ એક થયેજ છૂટકો છે અને આપણે લલાટે જો એવું જ લખાયું હોય કે આપણે એકબીજાનાં લોહી વહેવડાવ્યા સિવાય ભેટવાનાજ નથી, તો તો હું કહું છું કે, એ લડાઇ કાલ થતી હોય તો આજે થાવ અને જલદી થાવ. જો આપણે એકબીજાનાં માથાંજ કાપવાં છે તો ચાલો, એ કામ મરદાનગીને શોભે તે પ્રમાણે આપણે કરીએ તો તો એકબીજા માટે ખોટાં આંસુ પાડવાનાં છોડી દઇએ, એકબીજાની સહાનુભૂતિ માગવાનું છોડી દઇએ.

અને અસ્પૃશ્યતાના શાપમાંથી હિંદુનો છૂટકારો કરવો એ શું અનંત કાળ ચાલે એવો અગર તો અશક્ય કાર્યક્રમ છે? હિંદુના એ સુંદર વદન ઉપર જ્યાંસુધી અસ્પૃશ્યતાનું કલંક ચોટયું છે, ત્યાંસુધી સ્વરાજપ્રાપ્તિ એ છેકજ અશક્ય વસ્તુ છે, એમ હું દાંડી પીટીને કહું છું. કદાચ ડાઉનીંગ સ્ટ્રીટથી સ્વરાજની ભેટનું પારસલ હિંદુસ્તાનમાં આવી પહોંચે, તોપણ જ્યાંસુધી આ શાપનું નિવારણ નથી થયું ત્યાંસુધી એ ભેટ એ ઝેર છે. અસ્પૃશ્યતાનિવારણનાં પછીનાં પગલાં શાં છે? એ સનાતની હિંદુઓ! તમારાજ એક સનાતની હિંદુના મોહાના આ શબ્દો સાંભળો. અસ્પૃશ્યોની સાથે ખાવાપીવાનો વહેવાર રાખવાનું હું નથી કહેતો. અસ્પૃશ્યોની સાથે બેઠાબેઠીનો વહેવાર કરવાનું હું નથી કહેતો. પણ એટલું હું જરૂર કહું છું કે, તમારી સેવા એ ઉઠાવે તો તમે એને તમારી નજીક રાખો. એને તમારાથી અસ્પૃશ્ય ન રાખો.

ધર્મને નામે વર્ષો થયાં આપણે એને બેઠીમાં રાખ્યાં છે અને આપણી એ સેવા ઉઠાવે છે. સેવા કરનારનો એ અધિકાર છે કે, એને આપણાથી અરૂપસ્ય આપણે ન બનાવીએ. કલ્પકતાના એ હિંદુઓ ! તમે સાંભળો. હિંદુધર્મ આજે તોળાઈ રહ્યો છે અને તમે અરૂપસ્યોના ઉદ્ધાર નહિ કરો તો એનું છાપડું ખેંસી જવાનું છે.

“સૌરાષ્ટ્ર” તા. ૯-૮-૨૫

૨-તમારાં બાળકોમાટે ઉત્તમ બાળશિક્ષણ

જાપાનમાં નિશાળે લણુતા પ્રત્યેક બાળક સાથે નીચલા લાવની વાતચિત શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે એકાદ વખત પણ અવસ્ય થાય છે.

શિક્ષક:-તું આવડો મોટો શાથી થયો ?

વિદ્યાર્થી:-ખોરાક ખાવાથી.

શિક્ષક:-એ ખોરાક ક્યાંથી ઉત્પન્ન થયો ?

વિદ્યાર્થી:-આપણા દેશ-જાપાનની જમીનમાંથી.

શિક્ષક:-વાર, ત્યાં તો તારું શરીર જાપાનની જ જમીનમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે ને એનાથી જ એનું પાલનપોષણ થાય છે. માતાપિતાવડે એ પેદા થયું છે તોપણ એ માતાપિતાની શક્તિ પણ જાપાનની બહારની તો નથી જ ને ?

વિદ્યાર્થી:-હાજી.

શિક્ષક:-ત્યારે તો જાપાનને-આપણી માતૃભૂમિને પૂરેપૂરો અધિકાર છે કે જ્યારે યોગ્ય લાગે ત્યારે તારું શરીર એના ઉપયોગને માટે લઈ લે !

વિદ્યાર્થી:-જી હા, એ વખતે માફકાઈપણ બહાનું આપેજ નહિ.

એટલી જ વાતચિતથી માતૃભૂમિમાટે પ્રાણસમર્પણ કરવાનો લાવ જાપાનીસ વિદ્યાર્થીની નસેનસમાં પ્રવેશ કરી જાય છે.

ખરેખર ધન્ય છે એ નાનાં નાનાં બાળકોને કે જેની જુદીમાં બચપણ-થી જ આવી મહત્વની વાત ઠસાવવામાં આવે છે, ઠસી જાય છે અને આચર-ણમાં ઉતરવા માંડે છે ! આપણા દેશમાં તો એક બાળુ વિદ્વાન પંડિતજી અને બીજી બાળુ આલિમશ્રીજી ભોલવી સાહેબ, શતાબ્દીઓ વીતી ગઈ તોપણ એટલું વ્યાવહારિક સત્ય નથી, સમજ્યા કે આપણે હિંદુ અને મુસલમાન એકજ માતા (કારત)નાં સંતાનો છીએ અને એકજ માતાનું દૂધ (અન્ન) પીએ છીએ એટલા માટે સગા ભાઈઓજ છીએ.

૩-સેતુબંધન

(“નવયુગ” શ્રી વસવાણીના લેખમાંથી)

હિંદુસ્તાને ધણીએ ગાદ નિદ્રા લીધી છે; પણ આજે તે જાગે છે. એની આંખ જ્યારે ચેતનથી વિકસશે, એનું હૃદય જ્યારે આત્મજ્ઞાનથી ઝળહળશે ને એને જ્યારે સ્વસ્વરૂપનું આત્મભાન આવશે, ત્યારે સ્વરાજ એની હથેળીમાં હશે. આજે એની ભગૃતિમાં ઉણપ રહી છે; આજે હજી આશ્ચર્યપ્રવેશ અધુરો રહ્યો છે; ગામેગામે રાષ્ટ્રોત્તે સંદેશ ફરી વળવો જોઈએ; ગામેગામે કુમારોનાં સૈન્યોએ રાવટીઓ નાખવી જોઈએ. એ કુમારોની સેના ખોલે તે પહેલાં વિચાર કરે. ભૂતકાળમાં હિંદની કયી દશા હતી અને આજે એની શી દશા થઈ છે, એ અધુરો ઠોકનારાઓએ જાણી લેવું જોઈએ. આજની અધોગતિનું મૂળકારણ તેમણે શોધવું જોઈએ. ‘સ્વદેશી’ થી આપણી આઝાદીની લડતને કેવો ને કેટલો વેગ મળી શકે છે, એ દરેકે સમજી લેવાનું છે. સામ્રાજ્યવાદની છાતીમાં પ્રજાઓને ચૂસીને એકઠું કરેલું લોહી ધબકે છે. આપણે એક વખત આર્થિક શોષણને અટકાવી શકીએ તો સામ્રાજ્યવાદ આપણી આગળ પાંગળો થઈ પડે. નાના ગૃહઉદ્યોગોના વિકાસમાં જનતાનો ઉદય છે ને એ વિકાસ હિંદુસ્તાનને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યવાદનાં જડખાંમાંથી છોડાવે છે.

આત્મજ્ઞાન આવશે ત્યારે શ્રદ્ધા જન્મશે. આજે હિંદમાં તો લયની ધ્રુવરે ચાલી રહી છે, એક અધિકારી પણ ગામડીઓને થથરાવે છે; એક પોલીસ પણ ગામડીઓને થથરાવે છે; એક પોલીસ પણ પટેલને દબાડાવે છે અને માંડમાંડ જીવન ખેંચતા ખેડૂતને ત્રાસથી પોતાના મજૂરીના લાગ આપવા પડે છે. આજે એકે એક ખાતામાં લાંચની જાણી પેડી છે. લોકોમાં હિંમત નથી કે તેઓ લાંચરૂઝવત આપવાની ના લણી શકે. લોકો તો પોલીસો ને અધિકારીઓને સર્વશક્તિમાન લેખે છે; અને આ ખીકને લીધે તેઓ દીનને મારે છે. યુવકોએ તો વીરતાનો સંદેશ આપવાનો છે ને બીરુતાને લગાડવાની છે.

શ્રી રામચંદ્ર કહે છે કે, જનનીને જન્મભૂમિ તો સ્વર્ગથીએ ગરવાં છે. ઋષિ-સંતાનોને જન્મ દેનારી હિંદની પુણ્યભૂમિ શું જગદ્ગુરુ નહિ બની શકે? હિંદમાં શ્રદ્ધા મૂકો, એના લાવિમાં વિશ્વાસ રાખો. જેટલી શ્રદ્ધા હશે તેટલી વીરતા હશે. જે જ્ઞાનમાં પારકાની નિષ્કાળજી છે, તે જ્ઞાનમાં ભીતિની ભીંતો છે ને તેથી તમારા અંતરમાં પ્રેમ રાખજો, ધિક્કાર રાખશો મા! વીર હનુમાનને હિંદ તો અલણુ લેખે છે. તેણે પુસ્તકો નથી વાંચ્યાં, પણ એનામાં જ્ઞાનપ્રકાશ હતો ને શ્રદ્ધાજ્યોત હતી. એણે સાગર ઓળંગ્યો ત્યારે એનામાં લય નહોતો. એણે તો શ્રદ્ધાના ચેતનબળથી સેતુ બાંધ્યો, પથરે પથરે એણે રામનામની આસ્થા ઉતારી અને રામલક્ષ્મણની બેલડીએ લંકામાં લશ્કર દોર્યું. ત્યારે આ સાગરને આપણે કાં ન ઓળંગીએ? કાં હનુમાનની શ્રદ્ધાથી સેતુ ન બાંધીએ? અને બાંધીશું ત્યારે સ્વરાજ આપણું છે.

૪-અંત્યજ્ઞેને વટાળવાના ખ્રિસ્તીઓના પ્રયત્નો

વરતેજથી ભાઈ મુળચંદ પારેખ નીચે પ્રમાણે લખી જણાવે છે:—

હિંદુસ્થાનની વસ્તીનો લગભગ પાંચમો ભાગ એટલે ૭ કરોડ મનુષ્યો અસ્પૃશ્ય ગણાય છે, આમાંનો મોટો ભાગ દક્ષિણ હિંદુસ્થાનમાં છે. ઉચ્ચ જ્ઞાતિના બંધુઓ તેમનો સ્પર્શ કરતા નથી. સ્પર્શ કરવામાં પાપ માને છે. પૂજ્ય મહાત્મા ગાંધીજીને આ દૃશ્ય અસહ્ય લાગવાથી તેઓશ્રીએ અલંગ્નેદ્વારતું કામ હાથ ધર્યું. આ કાર્યને સનાતનીઓએ વખોડી કાઢ્યું તેથી તેઓ પૂં ગાંધીજીની વિરુદ્ધ વર્તન કરવા લાગ્યા. પરિણામે ખ્રિસ્તી મીશનરીઓ જે હિંદુધર્મ પાળતા અંત્યજ્ઞેને ખ્રિસ્તી બનાવવાનું કામ કરતા હતા તે પગભર થયા.

ખ્રિસ્તી મીશનરીઓના પ્રયત્નો

મીશનરીઓએ કાઠસ્તને નામે ૭ કરોડ અસ્પૃશ્યોની ઉન્નતિ કરવાનું જાહેર કરી તે કામ આજે ધણું વર્ષ થયાં હાય ધર્યું છે. પૈસાની મદદ તેમને યુરોપ અમેરિકામાંથી થોડાં વધ મળે છે; કારણકે પોતાના ધર્મમાં એકપણ માણસની વૃદ્ધિ થાય તેમાં પુણ્ય મનાય છે; તેથી આ પુણ્યના કામમાં પૂરતી મદદ વિલાયતની સરકાર તથા પ્રજા કરે છે. બે દિવસ પહેલાંજ નવસારીના મીશનરીખાતાને અમેરિકાથી પાંચ હજાર ડૉલર (લગભગ સોળ હજાર રૂપિયા)નો ચેક આ કાર્યના પ્રચારમાટે મળ્યાનું સાંભળ્યું છે.

મદ્રાસ ઇલાકામાં એક મીશનરી સંસ્થા છે કે જેમાં ૧,૨૦,૦૦૦ ખ્રિસ્તી થઈ ગયેલા અસ્પૃશ્યો છે. આ સંસ્થા તરફથી ૧૦૦૦ પ્રાથમિક શાળાઓ, તેર આશ્રમો, બે હાઇસ્કૂલો અને એક કૉલેજ ચલાવવામાં આવે છે. એકંદરે ૨૪૦૦૦ ખ્રિસ્તી થયેલા અસ્પૃશ્યોને કેળવણી આપે છે. દર વર્ષે ૧૨૦૦૦ નવા અસ્પૃશ્યોને ખ્રિસ્તી બનાવે છે, આ સંસ્થામાં મોટે ભાગે બધા ખ્રિસ્તી થઈ ગયેલા અસ્પૃશ્યોજ કામ કરે છે. તેમાં ૮૦ અસ્પૃશ્ય ખ્રિસ્તી પાદરીઓ છે જે બીજા અસ્પૃશ્યોને વટાળવાનું કામ કરે છે. ઉપરની હકીકત તો માત્ર મદ્રાસ ઇલાકાની એકજ સંસ્થાની છે. આવી રીતે બીજી પણ અનેક સંસ્થાઓ મુંબઈ ઇલાકામાં, બંગાળમાં, પંજાબમાં વગેરે સ્થળે કામ કરતી હશે.

સનાતનીઓએ ચેતવાની જરૂર છે.

આવી રીતે એકજ પ્રાંતમાં દર વર્ષે ૧૨૦૦૦ આપણા હિંદુભાઈઓ એકજ પિતાના પુત્રો-આપણાજ વર્તનથી ખ્રિસ્તી થઈ જાય છે! હિંદુસ્થાન આખામાં તો લાખોની સંખ્યાને વટલાવતા હશે. ત્યારે હજુપણ શું સનાતનીઓ અસ્પૃશ્યોનો વિરોધ કરી આ હલકી ગણાતી કોમની ઉન્નતિને માટે કંઈ પ્રયત્નો નાહ કરે?

શાળા અને આશ્રમોની જરૂર

અસ્પૃશ્યોના ઉદ્ધારમાટે આપણી દિલસોજી ન હોવાથી અને આપણે તેને હડધૂત કરતા હોવાથી તેઓ મીશનરીઓની નિશાળો અને આશ્રમોમાં દાખલ થઈ ખ્રિસ્તી થઈ જાય છે. આપણે આપણા રામ અને કૃષ્ણને લજ્જાનાર ભાઈઓને બીજા ધર્મમાં વટલાતા અટકાવવા હોય તો સનાતનીઓ તેમજ દરેક ચુસ્ત હિંદુની ફરજ છે કે, તેઓએ અત્યંતશાળા તથા આશ્રમો સ્થાપવાં અને તેવી સંસ્થાઓ હોય તેને પૂરતી મદદ આપવી કે જેથી તે સંસ્થામાં અસ્પૃશ્યો કેળવણી લઈ ખ્રિસ્તી નિશાળો અને આશ્રમોમાં જતા અટકે અને હિંદુધર્મ પાળી શકે.

સ્વધર્મરક્ષા અને સ્વરાજ

સનાતનીઓના અત્યંતગત્યેના વિરુદ્ધ વર્તનને લીધે હિંદુધર્મની રક્ષા ન થવાને બદલે ધર્મનો ક્ષય થતો જાય છે. આ અત્યંત જો હિંદુધર્મ છોડી ખ્રિસ્તી કે મુસલમાનધર્મી થઈ જાય છે, તો પછી આપણી સાથે તેઓ છૂટથી લગ્નો મળી શકે છે. સારી કેળવણી પામેલા આવા વટલેલા અત્યંત ભાઈઓ તો આપણી ઉપર અમલદાર પણ થઈ આવે છે અને શેઠાઈ ભોગવે છે, જે આપણે મૂંઝેમોઢે સહન કરીએ છીએ. હિંદુધર્મ છોડવાની ફરજ આપણે તેઓને આપણા પોતાના વર્તનથીજ પાડીએ છીએ. આડકતરી રીતે આપણે આપણા પોતાના ધર્મનો ક્ષય કરીએ છીએ.

આપણે સ્વરાજની વાતો કરીએ છીએ, પરંતુ આ મીશનરીઓ અત્યંતજની સેવા કરી તેને પોતાના કરી તેઓને એવી રીતે તૈયાર કરે છે અને સરકાર પાસે કહેવરાવે છે કે અમારે સરકારનું રાજ્ય જોઈએ છીએ. હિંદુઓનું રાજ્ય અમારે નથી જોઈતું. આનો સાક્ષાત દાખલો પ્રીન્સની હિંદુસ્તાનની મુલાકાત વખતે જ્યારે તેમની મુલાકાતનો બધાએ બહિષ્કાર કર્યો હતો ત્યારે મીશનરીઓએ અસ્પૃશ્યોની એક કૉન્ફરન્સ દિલ્લીમાં તે સમયે બોલાવી જ્યાં ૩૦,૦૦૦ (ત્રીસ લગ્ગર) અસ્પૃશ્યોને એકઠા કર્યા અને પ્રીન્સને ઉપર મુજબ સંદેશો અપાઓ. આવી રીતે આપણા ધર્મનું છેદન ઉઘાડી રીતે થયા કરે છે. આપણે સવેળા ચેતવાની જરૂર છે. અત્યંતજોના સ્પર્શમાટે વાંધો હોયજ નહિ, છતાં કોઈને વાંધો હોય તેઓ પણ અત્યંતજોદ્ધારના કામમાં તન, મન અને ધનની મદદ કરી શકે છે, પછી સ્નાન કરી દેહશુદ્ધિ કરી શકે છે. અત્યંતજવિરુદ્ધની ચળવળથી નક્કી હિંદુધર્મનો ક્ષય થતો જાય છે અને થતો જશે તે થતું અટકાવવું તે દરેકે દરેક હિંદુની ફરજ છે.

(“ દૈનિક હિંદુસ્થાન ” માંથી)

૫-નોવેલો અને કાલ્પનિક કથાઓ

(લેખક—મણિલાલ ચુનીલાલ ભટ્ટ)

હાલમાં નોવેલો અને કાલ્પનિક કથાઓનું વાંચન આધિક પ્રમાણમાં નજરે પડે છે અને તે વિશેષ પ્રમાણમાં છોકરાઓ અને યુવાનોમાં જોવામાં આવે છે.

કેટલાક ગ્રંથકર્તાવપદાલિલાષી તેમજ અન્યજનો નોવેલો અને કલ્પિત વાર્તાઓ બહાર પાડે છે અને તેનો મોટો સમુદાય મદન અને સ્ત્રીવિષયક વસ્તુથી ભરેલો હોય છે. એવા વાચનથી કેટલાક અવિચારી યુવાનો અને છોકરાઓ પોતાનું શ્રેય નહિ સમજી અનીતિના ગર્ભમાં ઉતરી પડી શારીરિક, માનસિક અને ધનની ખરાબી કરે છે.

સુશિક્ષિત પુરુષો અને સ્ત્રીઓએ પોતાનાં છોકરાંઓને એવા વાચનથી દૂર રાખવાં જોઈએ. યુવાનોએ પણ સમજવું જોઈએ કે, એવા વાચનથી આપણાં મન અને નીતિ ઉપર ખરાબ અસર થાય છે, માટે ઉત્તમ પુસ્તકોનું વાચન રાખો, કે જેથી તમે ઐહિક તેમજ આધ્યાત્મિક શ્રેય સાધી શકશો. ઇતિ શમ.

(“ગુજરાતી ” તા. ૨૧-૨-૨૬)

૬-હસવું એટલે શું ?

હસતો ચહેરો કેાને પસંદ પડતો નથી ? દરેક જણ બળાયલ અને કુંજરા ચહેરાને બદલે હસતો અને આનંદી ચહેરો જોવા માગે છે. જેઓ આનંદી તંદુરસ્તી ધરાવે છે તેઓ સદા હસ હસ કરે છે. બિમારો અને પોતાની તબિયત બગડતી જતી હોવાનો વહેમ રાખનારાઓજ ખુદાની કિંમતી બક્ષીસરૂપ હસવાથી અને આનંદી સ્વભાવથી દૂર રહે છે. હસતાં રહેવાથી અનેક લાભો થાય છે. એક પ્રખ્યાત જર્મન મન તત્ત્વજ્ઞ કહે છે કે, હસવાથી શરીરમાંનું લોહી ગરમ રહે છે, હસવાથી આપણી નાડ ખરાબર નિયમિત ચાલે છે, હસવાથી આપણા બરડાનો કઠિા મજબૂત બને છે અને હસવાથી તનમાં તાજા હિંમત આવે છે. હસવું જીવનશક્તિમાં વધારો કરે છે. ખુશાલી અને આનંદી સ્વભાવ એતન-શક્તિ વધારે છે. હસવું અને હસમુખો સ્વભાવ શરીર અને આત્માને મજબૂત અને તંદુરસ્ત રાખે છે. હસવું એ જીંદગીમાટે અવશ્યવું છે, તંદુરસ્તી અને સુખનો આધારજ હસવું છે. હસવું એ એક પ્રકારની શક્તિ વધારનારો દવાજ છે. એક તત્ત્વજ્ઞ તો આગળ વધીને કહે છે કે, ખોરાક કરતાં પણ હસવું વધારે ઉપયોગી છે.

(“ પ્રભામિત્ર અને પારસી ”)

૭-જાંજીરને ઝાણુકારે !

(લેખક-વિનાયક સાવરકર)

(વિનાયક સાવરકર અને ગણેશ સાવરકરનાં નામ કોણે નથી સાંભળ્યાં ? ગણેશપત્ની સ્વ. યશોદાબાઈને પોતાના હૃદયદેવનો સારા જીવનમાટે વિયોગ થયો હતો. પોતાની ગાદમાં ઉછરેલા એક દિવસ બાલ પણ સરકારની જાંજીરમાં જકડાયો હતો; પણ પ્રેમધેલી ભાણીને કાળે ધનધોર આકાશમાં એક તારસીઓ ચમકતો હતો. બેરીસ્ટર થઈને બીજે દિવસ વિનાયક વિલાયતથી આવશે અને જીવનમાં ઉલ્લાસની કંઈક રેખાઓ આંકશે, એવી તેને આશા હતી; પરંતુ ૧૯૧૦ના માર્ચમાં છઠ્ઠીસ વરસની નાનકડી ઉંમરે વિનાયક પણ વિલાયતમાં ગિરફતાર થયો. પોતાની પરહેજના સમાચાર વિનાયકે ભાણીને મરાડી કાઢ્યાપે માંકલ્યા તે કાવ્ય આ—)

વૈશાખનો ચંદ્ર આકાશમાં મીઠું મીઠું દસી રહ્યો છે. સફેદ ચંદ્રિકા ધમિરતો-પર આલ પ્રસારી રહી છે. જાંજીરની જે વેલડીને “આલો” જાતે જળ સિંચેલાં, તે પોતાનાં નાનકડાં ફૂલોના મધમધાટથી મહેકી રહી હતી. બધાં સગાંવડાલાં ઘેર આવ્યાં હતાં. માંડ ધર જાણે ગોકળાઈ બની રહ્યું હતું. એ નવજવાનોનું દેશધેલા-પણું, પવિત્રતા અને આત્મત્યાગની પ્રતિભા જોઈ કીર્તિસુંદરી પણ થનગન નાચી રહી હતી. જીવાનીના નવસોહીઆળા પ્રાણ હૃદયપુષ્પને પ્રકટાવી રહ્યા હતા-તેની સુવાસ વહાવી રહ્યા હતા. ગામના લોકો જેને ધર્મશાળા કહેતા, તે એ ધામ દિવ્ય ફૂલવેલોથી બગીચા જેવું બની રહ્યું હતું. એ વેળા, મારી વહાલી ભાભી ! તારા પ્રેમને રસે રસાળતાથી ઉભરાતું તું ભોજન બનાવતી હતી. વાતોને હિંચકે હિંચતા અમે ચાંદરણમાં ભોજન કરી રહ્યા હતા. કદી કદી શ્રીરામચંદ્રના વનવાસનું પુરાણ ઉકેલાતું-બીજીજ પળે ઇટાલિ દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ કોઈ ઉપાડતું-વીરતાનાજનાં અદ્ભુત શૌર્યગીત લલકારતાં, અથવા તો ચિત્તોડગઢ કે પૂનાના શનિવારવાડાનો મહિમા ગવાતો !-એ વેળા મારી માતૃભૂમિ, શુલામીની બેઠીઓમાં જકડાયેલી દુઃખનેના તીરથી છિન્નલિન્ન થયેલી મારી અનાથ હિંદમૈયા પણ સાંભરતી; અને તેના દુઃખથી હૈયામાં ચિરાગ પડતાં તેની મુક્તિને કાળે મારા ભાઈલાને હું ઉપદેશ દેતો.

ખારી ભાભી ! એ રમ્ય સમય, એ સગાંઓનો મીઠડો સહવાસ, એ ચંદ્ર-પ્રકાશ, એ નવનવી કથાઓ, એ સ્મરણીય રાતો, દેશમાતાને મુક્ત કરવાનો દિવ્ય ઉલ્લાસ, અને તેને પૂર્ણ કરવાને કરેલી ઉગ્ર પ્રતિજ્ઞાઓ-સાંભરે છે ? સાંભરે છે, મારી ભાભી !

સાંભરે છે, ભાભી ! એ વેળા યુવકસંઘ યોદ્ધારતો, અમે “બાજી પ્રભુ” થયું-યુવતીઓ સર્ગર્વ મસ્તક ડોલાવી કહેતી-અમે ચિતોડની વીરાંગનાઓ બનીશું !-એ વ્રત, માડી ! અંધવૃત્તિથી નહોતાં લેવાયાં. એ દિવ્ય જ્વાળામાં પ્રજ્જ્વળવાનું સતીવ્રત, અમે જાણી સમજીને સ્વીકારેલું !

દેવિ ! પ્રિયજનો સાથે કરેલી એ પ્રતિજ્ઞાઓ સાંભરો, અને ભાળો ! પૂરાં

આઠ વરસ વીતે ન વીતે ત્યાં તો મારો ઉદ્દેશ કેટલો સફળ થયો છે ! એ વેળાએ કહોને, હરખે હૈયું શે ન ઉલ્લસાય ? જુઓ, જુઓ ! કન્યાકુમારીથી માંડીને હિમાલયના ગૌરવોન્નત મસ્તક સુધી હાહાકાર પ્રવર્તી રહ્યો છે. રઘુવીરના ચરણોમાં લક્તોની ભીડ જામે છે—ખીજ બાજુ યજ્ઞકુંડમાં પણ હોળી પ્રગટી રહી છે. એ યજ્ઞ કરવાની દીક્ષા લેનારાઓની પરીક્ષાનો, કસોટીનો અવસર આવે છે—અને રઘુવીર પ્રભુ પૂછે છે—સમસ્ત સંસારના મંગળ કાળે, આ અગ્નિમાં કેણુ પોતાની આહુતિ આપશે ? ભાભી ! એ દિવ્ય નિમંત્રણ મળતાં મેં ગર્જના કરી. “તૈયાર છે, માફ કુળ. તૈયાર છે માફ સાંચ કુલ-અ !” ને એ બોલે બોલે મેં ધધિરી સન્માન જાણે મેળવ્યાં, ધર્મને કાળે દેહ ન્યોછાવર કરવાનાં અમારાં વેણુ હતાં ! વ્યર્થ નહોતાં, ભાભી ! તે વ્યર્થ નહોતાં ! અપાર યાતનાઓ વેદતાંએ માફ ધૈર્ય નહિ ખૂટે—મારો યોગ નહિ તૂટે ! એ વેળા પ્રિય જનોની સોડમાં કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ આજે પૂર્ણપણે સત્ય નવડી છે. મારી માડીની જગ્જગે તોડવા કાળે પ્રકટેલી યજ્ઞજ્વાળમાં, મારા સ્વાર્થને—મને પોતાને હોમી દહને હું કૃતાર્થ થયો છું.

(“ ગાંડીવ ” ૧૩-૧૨-૨૫નું મુખપૃષ્ઠ)

૮-ઉજળા જીવનની સાધના

ઉન્નત પ્રજાજીવનના આદર્શપ્રત્યેની દોડમાં આગળ વધવું છે કે પાછળ પાછળ ધસડાઇ જવું છે . પ્રશ્ન આપણા નવજીવાનોના જીવનમાં ગુંથાઈ ગયેલો હોવો જોઈએ.

વિકસિત અને પ્રભાવશાળી પ્રજાજીવનનાં સોનેરી સ્વપ્નો સાચાં કરવા માટે સાચો વિકાસ પામેલું વ્યક્તિજીવન અને જોસદાર સંઘજીવ જોઈએ, જીવનને નીચે નીચે ધસડી જનાર પ્રચલિત વ્યક્તિહીન અને સામાજિક જીવનની સંકુચિત ભાવનાઓને છેડેલી સલામ કરવી પડશે.

સંઘ-સાંકળની શક્તિ તેમાં રહેલી વ્યક્તિ-કડીઓના બળથી અંકાય છે. આપણા સંઘની એકે એક વ્યક્તિ, જોમદાર અને પ્રેરણા પામેલી હોવી જોઈએ. આમ હશે તોજ આપણું સંઘજીવન અને પ્રજાજીવન ઉજળું બની શકશે.

આપણી ખાસે લવ્ય ભૂતકાળ છે, સુંદર ભાવિનાં સોનેરી સ્વપ્નો છે, પ્રેરણા છે—અને એ સૌથી વધારે મહત્ત્વનું—આપણી નસોમાં જોસથી વહેતું યૌવનનું ઉકળતું લોહી છે !

ઉજળા પ્રજાજીવનની સાધનામાટે કાળા માથાના માનવીને બીજાં ક્યાં સાધનો જોઈએ ? (“ ક્ષત્રિય ” માગશર-૧૯૮૨ ના મુખપૃષ્ઠપરથી ઉતારો)

૯-પુરુષોને એ બોલ

“જે સ્ત્રીજાતિ તમારા સુખદુઃખની ભાગિયણ છે અને સદાકાળને માટે પોતાનું સર્વસ્વ તમને અર્પણ કરી રહી છે, તેમને શિક્ષણ આપવા તથા ઉન્નત બનાવવાને માટે તમે શું પ્રયત્ન કરો છો?”

“જે દેશમાં, જે પ્રજામાં નારીપૂજા નથી, તે દેશ, તે પ્રજા કોઈ કાળે મહાન કે ઉન્નત થઈ શકે નહિ. નારીરૂપી શક્તિ-મૂર્તિની અવગણના કરવાથીજ આજે તમારું અધઃપતન થયું છે.”

“અત્યારે પણ આ દેશની કન્યાઓમાં અને સ્ત્રીઓમાં જેવું સદ્વર્તન, સેવાભાવ, સ્નેહ, દયા, સંતોષ તથા પતિભક્તિ જોવામાં આવે છે, તેવું પૃથ્વીના બીજા કોઈ ભાગમાં મેં જાણ્યું નથી.”

“એકમાત્ર ભારતવર્ષની કન્યાઓને જોવાથીજ આંખો ફરે છે. તેમનામાં લજ્જા-વિનય આદિ સદ્ગુણો હજી પણ જોવાને તેવાજ રહી શક્યા છે. આવાં સરસ સાધનો હોવા છતાં તમે સ્ત્રીજાતિની ઉન્નતિ કરી શકતા નથી!!”

“મહામાયાની સાક્ષાત્ પ્રતિમા જેવી સ્ત્રીજાતિનો તમે ઉદ્ધાર નહિ કરો અને દેવતુલ્ય ગરીબ વર્ગને જાગૃત નહિ કરો, ત્યાં સુધી તમારા દેશનો ઉદ્ધાર નથી.”

“તેઓમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશજ ફેલાવવાનું કાર્ય તમારે કરવાનું છે. યોગ્ય શિક્ષણ મળે તો તમારા દેશની સ્ત્રીઓ હજી પણ ‘આદર્શ’ સ્ત્રીઓ બની શકે તેમ છે.”

“જે જે આદર્શ નારીઓ થઈ ગઈ છે, તે સર્વ પવિત્ર સન્નારીઓનાં જીવન-ચરિત્રો કન્યાઓની નજર આગળ તરતાં રાખવાં જોઈએ.”

“થોડાજ સમયમાં એક અદ્ભુત નવું ભારત અપૂર્વ મહિમાવાન બનીને જગતને આશ્ચર્યચકિત કરતું આવિર્ભાવ પામશે. મારી દૃઢ ધારણા છે કે, એવો સુંદર ફેરફાર થવા લાગ્યો છે અને એ શુભ દિવસ થોડાજ સમયમાં તેજસ્વી ઉદયકિરણથી ચળકી રહેશે!” (સ્વામી વિવેકાનંદના સદુપદેશોમાંથી)

“સ્ત્રીઓ એ સાક્ષાત્ ક્ષમા, દયા અને સ્નેહની દેવી મૂર્તિઓ છે.”

“શાળાઓમાં ભણ્યાવિના પણ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થઈ શકે છે.”

“કથા અને હરિકીર્તન એ પૂર્વકાળે જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો એક મુખ્ય ઉપાય હતો.”

“પ્રાચીન સન્નારીઓ કથાકારોના મુખથી પુરાણ તથા ઇતિહાસની વાતો સાંભળતી અને તેથી કરીને પુરાણ-ઇતિહાસમાં જ્ઞાનનો જે ઉત્તમ ભંડાર હોવા-યોગ્ય છે, તે તેમની પાસે ખુલ્લો થઈ જતો.”

“અત્યારના આપણા સુશિક્ષિત ગણાતા યુવકો કરતાં પણ અનેક વિષયો પૂર્વકાળની સન્નારીઓ બહુ સારી રીતે સમજી શકતી હતી.”

(અંકિમનિબંધમાળા)

૧૦-મુડીવાદ અથવા મહેલાતની શીલસુરી

વિલાસી રાજવંટની કે કોઈ મદાંધ ધનિકની વૈભવવાસના પોષવા ઉભા થયેલા પેલા રાજમહાલયો નિહાળો ! ત્યાં શું છે ? વૈભવ, વિલાસ, કપટ, કૂરતા-અરે પાપ અને વિષયવાસના-માનવજીવનમાં પશુતા લાવનાર સર્વ સાધનો ત્યાં છે !! એ વૈભવો ગરીબોના જીવનલોહીથી ખરડાયલા અને એ વિલાસો નિરાધારનાં આંસુથી તરબોળ છે.

એ મહેલાતોને ઉભી કરતાં કેટલાય ગરીબ મજુરોનાં લોહી વહ્યાં હશે ! ઘણાંય દૂધમસ બાળકો માતાની સંભાળવિના સૂર્યના પ્રખર તાપમાં તરફડી રહ્યાં હશે !-અને એ સાથીય વધારે કૂર અને લયકર ઘટના તો એ હશે કે, કેટલીય મજુરજોનાં શીલ વેચાયાં હશે !!

રાજ્યમહાલયોની બાહ્ય સુંદરતા અને ભગ્યતાના ઓછાડનીચે મલિનતા અને કરુણ ઇતિહાસની કેટલી કહાણીઓ છુપાઈ હશે ?

× × × × ×
આ મહેલાતો પવિત્રતા, સ્નેહ અને દયાનાં મંદિરો ન હોવાં જોઈએ ?
(“ ક્ષત્રિય ” માગશર-૧૯૮૨)

૧૧-જીવજંતુઓની પ્રજા (લેખક:—વિદ્યામિત્ર)

આપણે તો સમાજની સ્થિતિવિષે વિચાર કરવાની શક્તિજન્ય દેવાળું કાઢ્યું છે. જો આજે હિંદમાં કોઈ મુસ્તફા કમાલપાશા જેવો પ્રચંડ નેતા હોત તો તેણે લોખંડી કાયદો ઘડીને કૃતરા બિલાડાની પેઠે પરણીને જીવજંતુ જેવી પ્રજા વધારતા હિંદુઓને અટકાવ્યા હોત ! ગાંધીજીએ એક બેવાર હિંદુ-સ્થાનની વધી ગયેલી વસ્તી સામે પોકાર ઉઠાવી પ્રજાને બ્રહ્મચર્ય પાળીને વસ્તી અટકાવવાની સલાહ આપી છે; પણ એ સલાહ કુદરતી નથી. જીવાનીના પ્રવાહને ગમે તેટલો રોકશો તોપણ તે રોકાવાનો નથી. હાલમાં તો કોઈ બનાવટી ઉપાયથી પણ પ્રજોત્પત્તિ રોકવાની જરૂર છે. આપણે પ્રજાને જીવનશક્તિ આપનારા સુધારા પણ કરી શકતા નથી, કેમકે આપણી પાછળ કાયદાનું બળ નથી. ધારો કે, આજે સરકાર બાળલક્ષ અને વૃદ્ધલક્ષ અટકાવનારો તથા પુનર્લક્ષની છૂટ આપનારો કાયદો ઘડે, નાતજાતનાં બંધનો કાયદાની સત્તાથી તોડી નાખે અને પુનર્લક્ષ કરનાર અથવા આંતર્જાતિ લક્ષ કરનારને નાત-બહાર મેલનારાને સખત સજા કરવા તૈયાર થાય તો હિંદુઓનો કયો દેવતા પોક મૂકીને રડવાનો છે ? દેશ અને કાળ પ્રમાણે સમાજમાં પરિવર્તન થવું જોઈએ; કારણકે પરિવર્તન એજ જીવનનું ચિહ્ન છે. પાણી પણ ખાઓચી-આમાં સ્થિર થવાથી ગંદું થઈ જાય છે તે હિંદુસમાજે ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે.
(“ ગાંધીવ ” તા. ૧૩-૧૨-૨૫)

૧૨-ખેતીની ઉપજ અને કસ ઘટવાનું કારણ

ગૌપાલન અને ઢોર ઉછેરવાનું ભૂલ્યા

(રા. રા. દુલેરાય છોટાલાલ અંજરિયા, તંત્રી 'ખેતીવાડીવિજ્ઞાન')

રાજ્ય એ ગાંધીજીપ્રતિપાળ કહેવાય છે. દ્રોણાચાર્ય જેવા મહાન સમર્થ વિદ્વાન ગુરુએ તમને વિદ્યાદાન, હથીઆર વાપરવાનું જ્ઞાન અને ક્ષત્રિયધર્મ શીખવેલો, ત્યારે ક્ષત્રિયપુત્રના કાનમાં એક મહામંત્ર મૂકેલો છે કે “તમે ગાય અને બ્રાહ્મણનું રક્ષણ કરજો, પણ ભક્ષણ કરતા ના. જો આ મંત્ર ચૂકશે તો રાજ્યતેજવિનાના નિર્માલ્ય-ધણા દુઃખી થશે, રેવનું ઉપજ ઘટી જશે, ખેડૂત ગરીબ બનશે, પ્રજા નિર્ધન, નિર્બળ, અલ્પ આયુષી અને દુરાચારી થશે.” આવો ઉત્તમ ગુરુમંત્ર ચૂક્યા ત્યારથીજ આપણુ દેશની જમીન દિનપ્રતિદિન કસવગરની થતી ચાલી; અનાજ, ઘાસ, કપાસ હલકી પ્રતનાં થયાં; ઉપજ ઘટતી ચાલી; આપારમાં પણ મંદી આવી અને શારીરિક તેમજ મનની નિર્બળતા આવી છે.

રાજ્યો પોતાની ફરજ ચૂક્યા એટલે ‘યથા રાજ્ય તથા પ્રજા’ એ કહેવત અનુસાર પ્રજા પણ દિવસે અને અધર્મને રસ્તે ચાલનારી સ્વાર્થપરાયણ થઈ, એટલે કોઈ પણ કાર્યમાં તેની ફતેહ થતી નથી. વડીલોની મેળવેલી પ્રતિષ્ઠા પણ ખોઈ. અરે ! વિચાર કરો આપણાં એનાં એજ ખેતરો અને વાડીઓ છે, એના એ કામ કરનારા છીએ છતાં પ્રથમની માફક ધાર્યું ઉત્પન્ન કેમ થતું નથી ? આ સવાલના જવાબરૂપે આ લેખ લખાય છે.

જ્યારે મારી ઉંમર દશબાર વર્ષની હતી અને જમનગરમાં હતો, ત્યારે પિતા, કાકા અને મામા સાથે ગામડામાં ફરતો. તે સમયમાં દરેક ઘેર સંખ્યાબંધ ગાયો પળાતી; જેથી દૂધ, ઘી, માખણ, દહીં અને છાશની છોળ ઉડતી; ખળીમાં જતા ત્યાં ખેડૂતોને બાજરી, જુવાર, કડોળ અને કાલા કપાસના કુંગર જેવડા ઢગલા થતા અને રાજલાગનો ગંજ બખ્ખે ચચ્ચાર ગાઉના અંતરથી દેખાતો. રજપૂત, ચારણ, કાડી, ગરાસીઆઓ પાણીદાર, તેજદાર ઉત્તમ ઓલાદના વાલી ઘોડા રાખી ઓલાદ વધારતા અને પાળતા. કોઈ પાસે માણકી, અબલખ, કયાડી, રોજકી, ગંધેલી તો કોઈ પાસે લાખણ વગેરે જાત ને નામનાં ઘોડાઘોડીઓ પાગામાં ખોખારતાં બાંધ્યાં રહેતાં. તે વખતે ઘોડાગાડી કે મોટરમાં ફરવાનું જવલ્લેજ હતું. કોઈપણ સ્થળે બહારગામ જવું હોય તો ઘોડાપર સ્વાર થઈ જવાનો રિવાજ હતો, એટલે ઘરનાં નાનાં મોટાં દરેક ઘોડેસ્વારી જાણતાં. અત્યારે તો મોટું દિવાનપદ ભોગવતા અથવા તો મોટી પાયરી ધરાવતા આશીસરને ઘોડેસ્વારી આવડતી નથી, જે શોચનીય છે. કહે છે કે, આ સુધારાના જમાનામાં આપણાં સ્ત્રીપુરુષો કેળવણી પામેલાં,

અંગ્રેજ વાતચીત કરે તેવાં થયાં છે અને આગળનાં સ્ત્રીપુરુષો કરતાં ધણું લાયક છે; પરંતુ આ સુધારા સાથે જો તેમના વડીલોના ઉત્તમ ગુણોથી ભૂષિત થએલાં હોત તો તેઓ વધારે સુખી થાત. અત્યારે તો ખરો પ્રેમ કે સ-ગાઇનો સ્નેહ રહ્યો નથી. બધું જર્મનસીલ્વર જેવું કૃત્રિમ થયું છે, બધું ઉપર-થીજ, અંતઃકરણનું કંઈજ નહિ ! આમ દિનપ્રતિદિન સુધરતા ગયા તેમ અસહનું ભૂલતા ચાલ્યા. પરિણામ એ આવ્યું કે, ગૌપાલન ગધું, ખેતી કસ-વગરની થઈ અને કમ ઉપજ આવતી ગઈ, ઢોર નબળાં પડ્યાં, રાજ્યની ઉપજ અને વ્યાપાર ઘટ્યો. આ બધું ગૌપાલન અને ઢોરઉછેરનું દેશની નવી દોલત ઉત્પન્ન કરવાનાં સહાયકારક કામ તરફ દુર્લક્ષ રાખ્યું, તેથી થયું છે.

રાજાઓ કુંવરીના લગ્નપ્રસંગે દાયજનમાં હજારો ગાયો આપતા, બ્રાહ્મણો પણ પોતાની દીકરી પરણે ત્યારે ગાયો આપતા, કોઈ રાજા કે બ્રાહ્મણવૈષ્ણવ-માં મરણ થાય ત્યારે અંતકાળ વખતે બ્રાહ્મણોને તથા દેવમંદિરમાં ગાયોનાં દાન અપાતાં. આ બધું દેશની ખેતીને આપાદ રાખવા માટે હતું.

ઢોરઉછેરનો ધંધો કરનાર ભરવાડ, રખારી, આયર, કાડી ચારણ, મતવા, ગવલી, સંધી વગેરે સંખ્યાબંધ ગાયો પાળતા. રાજાઓ ચરવા માટે મોટા વિસ્તારની જમીન પડી ચૂકતા અને તેમાં ખેતી કરાવતા નહિ. કોઈ પણ જાતનો પૂંછડાંવેરો કે સીંધરાડી વગેરે કરવેરા અને પાનચરાષ કે વનચરાષ લેતા નહોતા. ઢોર મરી જાય તેની લામનો ઇન્જરો નહોતો. હવે તો મરેલાં ઢોરનાં ચામડાં પણ વેચી તેની ઉપજ લે છે, જેથી પરિણામ એ આવ્યું છે કે, લા-મના ઇન્જરદારો ઢોરોને ઝેર ખવરાવી મરણ નીપજાવે છે, જેથી ઝાઝાં ચામડાં મળી શકે ! હવે કૂતરાંબકરાં પાળવાનો રિવાજ દાખલ થતો જાય છે, ત્યાં ગાય બાંધે કોણ ! કૂતરાંબકરાંની લીંડીપીશાખ ઉપાડવામાં અલડાય નહિ, પણ ગાયનું છાણ-ગૌમૂત્ર જે પવિત્ર છે, તે ગંદકી-મચ્છરનો ઉપદ્રવ કરનાર ગણાય છે ! તંદુરસ્તી ટકાવી, દીર્ઘાયુષ્ય કરનાર સ્વચ્છ દૂધ ધરની ગાય આપતી; તેને બ-દલે તંદુરસ્તી બગાડનાર, ભૂખ ઓછી કરનાર ચાહ વિગેરે લેવા માંડ્યું એટલે પછી પ્રજા નબળી થવા લાગી અને અનેક પ્રકારના રોગના ભોગ થયા અને થાય છે; જેથી આપણાં સ્ત્રીપુરુષો નાલાયક ઠર્યાં. તેમને પોતાનાં પુત્રપુત્રીઓ ઉછે-રતાં આવડતું નથી-નબળાં રાખે છે, માટે જેનાં છોકરાં સારાં તંદુરસ્ત હોય તેમને ઇનામ આપવાં. એ બહાને ઉત્તેજન આપવા ખાતર હાલ “બેમી વીક” ગોઠવાયાં છે. આથી આપણને ખાત્રી થાય છે કે, આપણી માતાઓ બાળઉછેરમાટે નાલાયક છે. ઘરમાં ગાય હોય નહિ, એટલે બળરતું પાણીવાળું અને ભેળ-સેળવાળું દૂધ પીએ છે અને વાપરે છે. જેની અંદર અનેક જંતુઓ હોય છે; તેવા દૂધથી શીતળા, ઓરી, અછબડા, પ્લેગ, નીમોનીઆ, ઇન્ફલુએન્સા આદિ અનેક રોગો લાગુ પડે છે અને મરણની સંખ્યા વધતી જાય છે, તેનું કારણ

ધરની ગાયનું દૂધ નહિ તેજ છે. અત્યારે આપણે સ્વારીરિક, માનસિક બળ ખોયું, આત્મબળ તો છેજ નહિ. એટલે પછી કૂતરાં, કાગડાંની માફક અલ્પ આયુષ્ય ભોગવી નાની ઉંમરમાં સ્ત્રીપુરુષો મરવા લાગ્યાં છે. કુછંદી વર્તણૂક પણ આનું એક કારણ છે.

આ પ્રમાણે ગાયનું પાલન ભૂત્રી જમ તેના તરફ બેદરકાર રહેવાથી આપણે આપણી જમીનનો કસ ખોયો, ઉપજ ખોધ, મજબૂત બળદો ખોયા, જમીન ખેડનાર અને-કામ કરનાર પોતાનું શરીરબળ ખોયું અને નિર્ધન કંગાલ બન્યા.

ગાયને શય્યાગારવી, તેની સેવાપૂજા કરવી વગેરે પૂજનવિધિ અને મૂત્ર, છાણ વગેરે પવિત્ર ગણ્યું છે તે પણ તેની ઉત્તમતા માટે છે; કેમકે દેશની ખેતી કરનારા બળદને તેજ-મ આપે છે. ગાયો પાળવાનું ઓછું ક્યું તે તો ઠીક, પણ ગૌઆલ્મણપ્રતિપાળ આલ્મણ વૈષ્ણવો ગૌમાંસ લક્ષણ કરવા માંડ્યાનું સાંભળ્યું છે. પછી કહો-જમીન કસ કેમ ન ચોરે, વરસાદ કેમ વરસે, એક વરસાદની તાણે સુકવાયું કેમ ન પડે, અનીતિ અધર્મને રસ્તે ચાલી કુશળતા ચાલવી એ બનેજ કેમ!!

ઉપર મુજબનાં અનિષ્ટ પરિણામો આવ્યાં છે અને આવશે, માટે ગૌપાલન અને ઢોરઉછેરનું કામ તાત્કાલિક હાથ ધરવા અમારી નમ્ર વિનંતિ છે. લોકો પાંજરાપોળમાં ખોડાં અશક્ત ઢોર મૂકે છે તે બરાબર છે. મહાજન દયાળુ છે તો પાળીપોષી સારવાર કરાવે છે, પણ દરેક માણસે પોતાનાં ઢોરને જીવે, ત્યાંસુધી પોતેજ પાળવું એ તેની ફરજ છે. મહાજન ઉપર આવો બોળો નાખવો તે દેશની વસ્તીપર બોળો નાખવા બરાબર છે.

મુબધમાં દૂધ વેચવાનો ધંધો કરનારા દૂધની ઉપજ લઈ પૈસા કમાવા માટે ખર્ચ કરી સારી ગાયબેંસ લાવે છે. દૂધ આપે ત્યાંસુધી રાખી પછી પાણીના મૂત્રે વેચી નાખે છે, પણ સારા માણસો પાળી શકે તેને આપતા નથી અને વાંદરા વિગેરે કતલખાનામાં પૈસા કમાવા આંધળા બને છે, જેમને પરમાત્મા પણ જીંદગી ટુંકી કરી નાખે છે, ત્યારે પાપનું ફળ મળ્યું એમ મનમાં સમજે છે.

બ્યારથી ઢોર ઉછેરવાનું કાંમ ભૂલાયું છે, ત્યારથી નીચે પ્રમાણે ખેતીને ધક્કો લાગ્યો છે:—

(૧) છાણિયું ખાતર નહિ મળવાથી જમીન ખતરાતી નથી. (૨) ઢોર કતલખાને જમ તેમજ મોતથી મરે છે તેમનાં હાડકાં, ચામડાં પરદેશ ચઢે છે. એટલે જમીનમાં ખાતરતરીકે તેનો ઉપયોગ થતો નથી, જેથી જમીનની ઉત્પાદક શક્તિ ઓછી થઈ છે અને અનાજ કઠોળનાં કણસલાં નાનાં અને ઓછાં પુષ્ટિકારક તત્ત્વવાળાં બન્યાં છે. (૩) ગાયો ચરવાની જગ્યાઓ ગૌચર નહિ રહેવાથી ખોદાયાં કરતી અને તે પર છાણપીશાબનું ખાતર પડવાથી પુષ્ટિકારક મોટું ઘાસ થતું તે થતું નથી, એટલે ઢોર નબળાં પડ્યાં છે. (૪)

બળદ કમતાકાંતવાળા નાના કદના થયા એટલે ખેતર ખેડાતાં નથી. આમ ખેતરની ઉચ્ચપાથલ સારી નહિ થવાથી પેદાશ પણ ઓછી થઈ છે. (૫) બળરમાં અને ટોળામાં આંકેલા સાંઢ ફરતા, જેનાં વાછરડાં સારાં થતાં. તેવા સાંઢ હવે ટોળામાં રાખવામાં આવતા નથી ? (૬) ગાયો ઉછેરવાનો ધંધો કરનારને પૈસા ધીરિને સારી ગાયો અને ઉત્તમ ઓલાદના સાંઢ રાખવા ગોઠવણ કરી આપતી. (૭) ચરવાની જગ્યાએ જનવરના આરામમાંટે છૂટાં છૂટાં ઝાડ વવરાવવાં જેથી જમીન તેમજ હવા ઠંડી રહે છે અને ઘાસ લાંબા વખત સુધી સૂકાતું નથી. (૮) ગાયોનાં ટોળાંમાં નાની ઉંમરના ખુંટ નહિ રાખવા. (૯) ઢોરની ઉછેર કરવાવાળાનાં મંડળો સ્થાપી તેના અમુક નિયમો ઘડી તે માટે જોઈતી મુડી આપવા બંદોબસ્ત કરવો. (૧૦) દરેક ધર દીઠ એક ગાય પાળવી અને ચરવા માટે દરેક ગામે ગૌચરની ઇલાયદી જમીન રાખ્યના ધણીએ મુકેર કરવી. ખેડવાણ હોય તો ખેડુતો પાસેથી મૂકાવીને પણ રાખવી જોઈએ. આ પ્રમાણે બંદોબસ્ત થાય તો ગૌપાલન અને ઢોરઉછેરનું કામ આગળ ચાલશે અને દેશની દરેક રીતે આબાદી થશે; માટે આ મારી નમ્ર ચરજ ખ્યાનમાં લઈ ગૌપાલન કરવા તરફ લક્ષ ઢોરાશે તો આ લેખ લખવાનો મારો હેતુ સચવાશે. પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા રાજ, ગીરાશીઆ સર્વને દેશની ખેતી આબાદ કરવા અને ઢોર પાળી ઉછેરવાનું કામ હાથ ધરવા સુચુદ્ધિ આપો.

૧૩-ચાલવાની આવશ્યકતા

જે માણસ દરરોજ થોડુંઘણું ચાલવાનું રાખે છે તેને અપચો નથી થતો અને તેના શરીરમાં વધારાની ચરખી પણ રહી શકતી નથી. ચાલવાના જેવી બીજી કોઈ કસરત નથી. એક અમેરિકન ડૉક્ટરે “ મેડિકલ રિવ્યૂ આફ રિવ્યૂઝ ” માં લખ્યું છે કે, દરેક માણસે પરિસ્થિતિ અનુસાર રોજ ૩ થી ૧૦ માઈલ સુધી ચાલવું જોઈએ. “ ડેલી મેલ ” માં એક રોગીનો કિસ્સો પ્રસિદ્ધ થયો છે. તે હમેશાં માંદો રહેતો હતો, રોજ દવાઓ ખાતો હતો, કોઈ દવાથી તેને ફાયદો ન થવાથી તે જીવનથી કંટાળી ગયો હતો. એક ડૉક્ટરની સલાહથી તેણે થોડું થોડું ચાલવાનું શરૂ કર્યું અને થોડાજ મહિનામાં તે પૂર્ણ રીતે સાજો તાજો થઈ ગયો ! જે માણસ રોજ ચાલી ન શકે તેણે અઠવાડીઆમાં એકવાર તો જરૂર ૧૦-૧૫ માઈલ ચાલવું જોઈએ. અઠવાડીઆમાં એક દિવસ ૧૦-૧૫ માઈલ ચાલવું બીજા છ દિવસો માટે પૂરતું છે. દિવસો ભોજન કરતા પહેલાં ચાલવાથી વધુ લાભ થાય છે. ચાલવાનો ઉત્તમ સમય પ્રાતઃકાળ છે.

૧૪-હોળી શામાટે ?*

હુતાશની એ તો ગ્રામ્યજીવનની સજ્જનારી વિધાતા છે. એની સાથે આર્થ જીવનની કેવી કેવી ઉદાર અને વિરાટ ભાવનાઓ ગુંથાઈ છે ? વૈરાગ્યની ઝળહળતી મૂર્તિશા ભગવાન રૂદ્રે એ દિને પોતાનું ત્રીજું લોચન ખોલી કામદેવને ખાળી નાખ્યો. ઉત્તમ તપ અને ત્યાગની સિદ્ધિ ત્યારે જગતભરમાં વરાજ રહી અધમ વાસનાઓનો જાણે વિશ્વમાંથી સદંતર લોપ થયો ! એ જનમાળા ભાવનાને સદા જીવતી રાખવા હુતાશનીનો તહેવાર નિર્માયો છે. હુતાશની એટલે આત્મસંશોધનનો પુણ્ય દિવસ. એકે એક નગરવાસીએ એ પ્રચંડ જવાળાઓમાં વિકારને, હલકી મનોદશાને અને પાપવાસનાને હોમી જીવનને નિર્મળ, સેવામય, ત્યાગમય બનાવવાનો એ અણુભાલો અવસર છે. કૃષ્ણચંદ્રે એ પ્રાતઃસ્મરણીય તિથિએ માસી પુતનાના થાનેલા પરથી હળાહળ ઝેર ચૂસીને-પુતનાના પ્રાણનું પાન કરીને કાલકૂટ પચાવેલાં. એજ મંગળ રાત્રિએ તે રાક્ષસીની કાયાને ખાક કરતી હુતાશનીની પાવકશિખાઓ, ગામગોંદરે ભેગા મળી હોળી ખેલનારાઓની સન્મુખ સંસારનાં ઝેર-ઘડિયાં, કાવાદાવા અને કલહ-કંકાસો-શમાવી માનવદેહમાં વસતા શયતાનને સંહારવાનો સંદેશ પાઠવે છે.

નગાધિરાજ હિમાલયના ગિરિ-શિખરો ઉપર વિધાન પામેલી કામદહનની એ કથાને આજે એક વધારે વર્ષ પૂરું થશે. ચંદ્રચૂડામણિ ત્રિપુરારિ શંકરને તપસમાધિમાંથી ડોલાવવા આવેલા કામદેવને જ્યારે એ ભગવાન રૂદ્રે તેમનું ત્રીજું લોચન ઉઘાડી એની કાપ-જવાળાઓથી ખાળીને ભસ્મ કર્યા ત્યારે કેલાસનાં શિખરે શિખરો એ અગ્નિશિખાઓથી પ્રકાશી ઉઠ્યાં અને ભારતવર્ષમાં આજથી દશ હજાર વર્ષ ઉપર, એ દિવસે પ્રથમ પહેલી હુતાશની પ્રકટી. એ કામદહનની ક્રિયાતા સ્મરણમાં, ભારતવાસીઓની નજાણાઓને જલાવી દેનારી હોળી, આજે ભારતવર્ષને ગામડે ગામડે સળગશે.

હુતાશતના ખ્યાલે એક બીજું એવુંજ પ્રતાપી સ્મરણ પાકું સજીવન થાય છે. વસુદેવ અને દેવકીનો નંદન કનૈયો હજી નાનકડો કા'નકુમારજ હતો. ત્યારે પોતાના મારણહાર એ કનૈયાનો વધ કરવા મામા કંસે પુતના રાક્ષસીને મોકલી. પુતનાએ દૂધમાં વિષ મિલાવીને કૃષ્ણને વિષપાન કરાવવાની તરકીબ (યુક્તિ) રચી. કા'નકુમાર પુતનાના પેટનું એ પાપ કળી ગયા અને એ રાક્ષસીના પ્રાણ ચૂસી લીધા. રાક્ષસી મુકદ્દુ' થઈને ધસતી ઉપર ઢગલો થઈ પડી. એ પુતનાના શબને, પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાં, આ ફાગણ માસની પૂર્ણિમાની રાત્રિએ અગ્નિદાહ દેવાયો.

* તા ૨૦-૨-૨૬ના "સૌરાષ્ટ્ર" ઉપરથી સાત્તાર ઉદ્ઘટ.

હોળી પ્રક્ટી.એ પુતના-વધના સ્મરણમાં,ભારતવર્ષને વિષ્ણુના કરાવવા મથતા રાક્ષસોને ભસ્મીભૂત કરનારી હોળી,આજે ભારતવર્ષને ગામડે ગામડે સળગશે.

કામદહન અને પુતનાવધના પવિત્ર સ્મરણોથી ઝળહળતા હોલિકા-મહોત્સવે ક્ષાત્રયોના યુગમાં વીરોના મહોત્સવનું સ્વરૂપ લીધું. ચૌદમી સદીમાં મેવાડ મારવાડના એક એક રાજપૂતરાજ્યમાં હોલિકા-મહોત્સવ શસ્ત્રવિદ્યાના શિક્ષણનો અને વીરત્વના પરીક્ષણનો મહોત્સવ બનતો. ત્યારે એકે એક ભારતઝયો કેસરિયાં સળતો અને વસંતપંચમીની પ્રભાતથી ફાગણી પૂર્ણિમાની રાત્રિસુધી-એ ચાળીસ ચાળીસ દિવસસુધી ગામેગામ અખાડાઓ સ્થપાતા, તીરંદાજી અને નિશાનખાજીના ખેલો જામતાં, અશ્વકળા અને તલવારની કવાયત મચતી, મદ્દોનાં યુદ્ધો થતાં અને સમરાંગણના બૂદ્ધો રચી સૈન્યો સૈન્યો ખાંડાના ખેત્ર માંડતાં, ચાળીસ દિવસ સુધી ભારતનું વીર્ય અને શૌર્ય સાબુત રાખવાનાં તાલીમખાનાં ચાલતાં અને છેલ્લે દિવસે મેવાડના ખુદ મહારાણા મોટા દરબાર ભરી, એ દરબાર વચ્ચે વીરતાની પરીક્ષાના રમખાણો ગોઠવતા. એમાં વિજય વરનાર વરિને મહારાણાશ્રી પોતાના હાથે વીરોચિત તલવારો બંધાવતા અને પછી આખો સંઘ હોલિકાનાં દર્શન કરવા સંચરતો. ત્યાં અનેક જુવાનો હનુમાન બનવાના, અને એવાં વીરત્વનાં વ્રતો સળતા.

ભારતના જ્યાઓ ! જુગરાતના જુવાનો ! હોલિકાનો એ અર્થ છે. હોલિકા વીર બનવાની અને સૈનિક બનવાની પ્રતિજ્ઞાઓ કરવાનો પવિત્ર યજ્ઞકુંડ છે. આજની હોલિકાની યજ્ઞવેદીની સમક્ષ, ઓ યુવાનો, મહાવીર મારુતીરાજ જેવા બ્રહ્મચારી બનવાનાં વ્રત સજજો;ભારતના ઉદ્ધારને કાળે ભીષ્મપિતામહનો વજ્રકછોટો ધારવાની પ્રતિજ્ઞાઓ કરજો. શસ્ત્રકળા, તલવારખાજી અને નિશાનખાજી, અશ્વકળા, ધનુર્વિદ્યા અને મહાવિદ્યા સિદ્ધ કરવાના મનોરથ બાંધજો; આજના માયકાંગલા શરીરોમાંથી ડોલતા કુંગર જેવા પ્રચંડ દેહો બાંધવાના-એ શરીરશક્તિ ખીલવવાના અભિલાષો નોતરજો.તરુણો ! આ તહેવારને એવો વીરોનો તહેવાર બનાવી દેજો;એ યજ્ઞકુંડની સાક્ષીએ મંત્ર ભણુજો કે ઓ સરજનહાર !

તેજોઽસિ તેજો દદાતુ । બલમસિ બલં દદાતુ ॥

દ્રાહ્યુન પૂર્ણિમા (હોળી)
સંવત ૧૯૮૨.

}

પ્રકાશક: સેવક સમાજ આણંદ

૧૫—આ તે મોટરગાડી કે મોતગાડી!

લોકોપર ગુજરતો એક અદ્દશ્ય ગળ્ય

‘સાથ-સાથ અને ધનવેન્ડન’ નામનું અમેરિકન માસિક જાણીતું છે કે, હવામાં એક હજાર લાગે માત્ર દોઢજા ભાગ કારબન મોનોક્સાઇડ આવી જાય તોપણ તે હાનિકારક નિવડે છે. ૨૩ હોર્સપાવરની એક મોટરકાર દર મીનીટ ૨૫ ક્યુબીક ફીટ ગેસ છોડે છે, જેમાંથી છ ટકા અથવા ૧૫ ક્યુબીક ફીટ કાર્બન મોનોક્સાઇડ હોય છે. કાર્બન મોનોક્સાઇડ રંગવગરની, સ્વાદવગરની અને ગંધવગરની ગેસ છે, એટલે તે હવામાં મળેલી છે કે કેમ તે જાણવું મુશ્કેલમાં મુશ્કેલ છે; અને ખીજી તરફ તેને માટે આપણા લોહીમાં સગવડ એવી સરસ છે કે, લોહીમાંના લાલ કણમાં રહેલું હીમોગ્લોબીન નામનું તત્ત્વ એને (કાર્બન મોનોક્સાઇડને) ઓક્સીજન (પ્રાણવાયુ) કરતાં ૩૦૦ ગણી જલદીથી ખેંચી લે છે અને લોહીને એકદમ ઝેરી બનાવી મૂકે છે. આમ થવાથી લોહીની મારફત આપણા સ્નાયુઓને પ્રાણવાયુ મળી શકતો નથી અને મરણ નીપજે છે. હજાર ભાગ હવામાં દોઢભાગ પણ કાર્બન મોનોક્સાઇડ હોય તો હાનિકારક છે, તોપણ મોટરનું ઈજીન તો સેંકડે છ ભાગવાળી એટલે હજારે સાઠ ભાગવાળી ગેસ છોડે છે તે કેવી જીવલેણ છે તેનું અનુમાન કરો. ૨૩ હોર્સપાવરનું મોટર ઈજીન દર મીનીટ એક ચોરસફુટ કારબન મોનોક્સાઇડ છોડે તે હિસાબે ૧૦x૧૦x૨૦ ફુટનો એક મોટર તથેલા તો ત્રણ મીનીટમાંજ એ ઝેરી હવાથી ભરાઈ જઈ મનુષ્યના પ્રાણ લઇ શકે. એનો હુમલો ખબર ન પડે તેમ થઇને ધીમે ધીમે માણસ બેલાન બની જાય છે. આમ કિલનર અને શાફરની જીંદગી જોખમમાં રહે છે; અને મુશ્કેલીમાં એવા તથેલા છે કે જેમાં એકેક મોટરકાર આવી જાય પણ ખારી તો એક પણ ન હોય! મોટરનું ઈજીન ચાલુ હાલતમાંજ અંદર જાય અને ચાલુ હાલતમાં મૂકાયા પછી થોડીક મીનીટ લગી ધુધવાટ કર્યો બાદજ બહાર નીકળે એ મોટરના શાફર અને કિલનરની જીંદગીના જોખમનો જવાબદાર કોણ છે? અને આખો દિવસ મુશ્કેલીના રસ્તાઓમાં એ મોટરોવાળા સેંકડોને ધળ અને કુડીબંધ ખૂન કરતા ફરે અને પાંચ પચાસ ફૂટ ભરી છૂટી જાય તથા પગે ચાલનાર પોતાના જીવથી જાય એ તો એક ન્યાયનો નમુનોજ છે; પણ હવા બગાડવા માટે એ લોકો પગે ચાલનારને અને ઘરમાં રહેનારને શું નુકસાન ભરપાઈ કરી આપે છે? આપણે રસ્તે ફરતા હોઈએ ત્યારે આપણી બાજુમાંથી એ હાનિકારક ગેસો ઝેર રેડતી ચાલી જાય અને આપણે તે ઝેર શ્વાસમાં લેતા ફરતા ફરીએ, એ જીંદગીના જોખમમાં શું એ ખુનીઓને સજા નથી થવી જોઈતી? હેલ્થ ઓફિસર આ બાબત શું કહે છે? એડલ્ટરેશનની સજા તો પોલ્યુશનની નહિ કે? ચાલી કે ખારીમાંથી રસ્તાપર કચરો નાખતાં હવા બગડે તો આનાથી નહિ બગડે કે? સ્મોક ઇન્સ એકટ છે તેના કરતાં મોટરની ઝેરી ધુમાડીમાં સખત એકટ થવોજ જોઈએ. (“ગુજરાતી” ઉપરથી)

ભાગ ૧ લો.]

૧૭

ગરીબી એ કેવો ગુન્હો ! નિર્ધનતા એ કેવું કલંક ! કોઇ ગરીબ ચોરી કરે અને તેને માટે જેલ તૈયાર છે; કોઈ નિર્ધન ધનને અર્થે ખૂન કરે અને એ ખૂનીને માટે ફાંસીના માંચડો ઉભો છે; અને શ્રીમંત ? કોઇ શ્રીમંત ચોરી કરે, લૂંટો ચલાવે અને દુનિયા તેની ચાતુરીની સ્તુતિઓ ગાવા માંડે; તે લક્ષ્મીને અર્થે તેના સ્વદેશમાં અને વિદેશમાં માનવીના હત્યાકાંડો રચે અને એ હત્યા-રો સ્વદેશસેવકનું સુનામ પામે; એ ચોરીઓ, એ લૂંટો અને એ હત્યાઓ-થી તે દોલતમંદ બને. એટલે તેને ઉમરાવપદે ચઢાવવામાં આવે; અને જગત તેની ઝૂકી ઝૂકીને સલામો લે ! ઓ જગત ! તારો કેટલો અધઃપાત થયો છે ?

પણ હા, આ જૂની દુનિયાના ખંડેર ઉપરજ નવું જગત રચાશે—અને જરૂર રચાશે. કોઇ જાદુગર એક રાતમાંજ મહેલાતો ઉભી કરી દે, તેમ આજની પવિત્ર ગરીબીનાં ઉદરમાંજ નવી દુનિયા અવતરશે—અને થોડા કાળમાંજ અવતરશે. તે નવા જગતમાં સત્યનાં અજવાળાં ચોમેર રેલાઈ રહ્યાં હશે; પ્રેમની મધુરતા સર્વ ત્ર મધમધી રહી હશે; તે દુનિયામાં સેવા સર્વની પૂજા પામશે; સર્વ સમાન મનાશે; અને સન્માનના અધિકારી ગણાશે.

આજે પૃથ્વી તેની પ્રથાઓ અને તેના શિષ્ટાચારોના કાદવમાં ખદબદી રહી છે; આજે ધરતી ઉપર સત્તાસોલ અને ધનતૃષ્ણાની જવાળાઓ સળગી રહી છે; આજે એ યુદ્ધનો સેતાન માનવીઓના અંતરમંદિરમાંથી પ્રભુને પદબ્રષ્ટ કરી રહ્યો છે; આજે શ્રીમંતોની લાલસાતૃપ્તિને અર્થે ગરીબોની જાંદગીની હરરાજીઓ બોલાઈ રહી છે; અને આજે જગત કોઇ કદૂપા દાનવ જેવું બની ગયું છે ! પણ નવો પ્રકાશ અને નવી દૃષ્ટિ, નવો આદર્શ અને નવી આશા, એ બધી બદબો-ને ઘોષ નાખશે; એ બધી કદૂપતાને હરી લેશે અને આ જૂની કાયામાં નવા પ્રાણ પૂરશે. શુદ્ધિ પામેલા આ જગતમાં પ્રકાશમય, પ્રેમમય અને સુંદર, પ્રભુની પુષ્પવાટિકાસમું અને નવું સ્વર્ગ સર્જાશે. સ્વર્ગના ઓ સુખકર વાતરાઓ ! તમે દેવોના ઉપભોગની એ તમારી વાયુલહરીઓ આ અવનિ ઉપર વર્ષાવો; અમારા પ્રાણમાં સ્વર્ગનાં અમૃત ભરો અને આ ખુનીઓ અને હત્યારાઓની એકીતજે ચગદાતા જગતને સેવાની અમીરીથી ઝળહળતું, પ્રેમની ખુશબોથી મ-હેકતું, માનવીની સ્વાધીનતાનું મહારાજ્ય બનાવો !

(મોડર્ન રિવ્યુમાંના એક સંવાદ ઉપરથી

“સૌરાષ્ટ્ર” તા ૧૫-૧૧-૨૪

૧૭—બાળલગ્ન ને ભારે લગ્નખર્ચ

(લેખક—સૌં સમજીયા દેશાધ)

બાળકો જાણે માઆપને લગ્નનો લક્ષ્યો લેવા માટે જ ન હોય તેમ આપણે માત્ર એટલે જ વિચાર કરીએ છીએ કે, ક્યારે તેમને પરણાવી દેવાય; પરંતુ તેમને કેળવણી આપી પોતાની આજીવિકા પેદા કરવાને લાયક કરવાને કંઈ આવચાર કરતાં નથી. આનું પરિણામ એ આવે છે કે, તેઓ અજ્ઞાન અને અલભ્ય રહે છે અને મોટ-પણમાં દુઃખી થાય છે. વળી ઘણી વખત બિચારી બાળકોને કુમળી વયથી વિ-ધવાપણું ભોગવવું પડે છે અને તેથી તેને તથા તેનાં ભાઈભાંડુને આખી જીંદગી દુઃખી થવું પડે છે; માટે બાળલગ્ન ન કરતાં કન્યા ઓછામાં ઓછી ચૌદ વર્ષની અને છોકરા ઓછામાં ઓછા વીસ વર્ષનો થાય ત્યાંસુધી તેને કેળવણી આપવા સિવાય બીજો વિચાર કરવો ન જોઈએ. આજકાલ કન્યા-કેળવણી તરફ કંઈક લક્ષ્ય અપાય છે ખરું, પણ બાળલગ્ન થતાં હોવાથી કેળવણી અધુરી અગર નહિ જોવી જ અપાય છે. પરણ્યા પછી છોકરાઓ તો ભણતર જીરો રાખે છે, પણ કન્યાકેળવણી તો લગ્નની સાથે જ અંત થાય છે. લાયક ઉંમરનાં થયા પછી જ પુત્રી અથવા પુત્રનો વિવાહ કરવાનો વિચાર કરવો જોઈએ. નાનપણથી વિવાહ કરી રાખવો એ સાચું નથી; કારણકે એમ કરવાથી બાળકોના મનમાં ભણવા કરતાં પરણવાની વાત વધારે રમ્યા કરે છે. વળી તેઓ મોટાં થયે લાયક ન નિવડે તો માઆપને પસ્તાવું પડે છે. પુત્રને માટે ગુણવાન ને લાયક કન્યા લેવાને બદલે કયા કન્યા લેવાથી વધારે રૂપિયા મળશે, એટલું જ જોવાય છે. કન્યામાટે ગુણવાન વર જોવાને બદલે માત્ર કહેવાતું કુળ જોવાય છે અને વરની લાયકી કેવી છે તે જોવાતું નથી. આનું પરિણામ મારું આવે છે અને દુઃખી થવાય છે, માટે આપણા કઠંગા રિવાજમાં સુધારો થવાની જરૂર છે. તે નહિ થાય ત્યાંસુધી આપણી ઉન્નતિ થવાની નથી એમ સમજી આ બાબતમાં ખાસ ધ્યાન આપવા જેવું છે. લગ્નપ્રસંગે ગજ ઉપરાંત ખર્ચ કરવામાં આવે છે તેથી આપણી પાંચમાલી થાય છે. લગ્ન જેવે જ્ઞાનદંને પ્રસંગે શક્તિપ્રમાણે ખર્ચ કરવા કોઈ ના કહેતું નથી; પરંતુ શક્તિ ન હોય છતાં પણ ધરખાર ગીરો ચૂકી, દેવું કરી ગજ ઉપરાંત ખર્ચ કરવું એ ચૂખાંધ છે.

૧૮—ચાહ કોશી ને કોકો, વહેલી મડાવે પોકો.

(લેખક—મણીશંકર મુળશંકર ત્રિવેદી)

ચામાં મગજની શક્તિને કુદરતના નિયમની વિરુદ્ધ ઉશ્કેરવાનો ગુણ છે, કેમકે તેમાં ટેનીક એસીડ જેવું શરીરનો ધાત કરનાર દ્રવ્ય આવે છે. તેમાં પણ હોટલો તથા દુકાનોની ચા તો ઘણીજ લયંકર છે; કારણ કે ત્યાં ચા ઘણા વખતથી ઉકળેલી રહેતી હોય છે અને તેમાંથી સુવાસિક તથા પૌષ્ટિક પદાર્થો તો ક્યારનાંએ ઉડી ગયાં હોય છે. ખરી વાત છે કે, ચા પીવાથી ક્ષણિક હુંશિ-યારી આવે છે, પણ અતે તો જઠરાગ્નિ મંદ થાય છે, કમતાકાત આવતી જાય છે, માનસિક સ્થિતિ દુર્બલ થાય છે અને શરીર અનેક વ્યાધિને લાયક બની જાય છે. ચામાં ટેનીક એસીડસિવાય સાકર પણ આવે છે અને તેથી જઠરનું શ્વેભ પડ સૂજ જાય છે અને તેમાંથી એક જાતનો સ્નાવ થાય છે, ખાવું ભાવતું નથી, મોળ આવે છે, ઉલટી થાય છે અને વખતે તાવ પણ આવી જાય છે. વળી ચા પીવાથી લોહીમાં યુરીક એસીડનું પ્રમાણ વધી જાય છે અને તેથી આંતરડાં તથા જઠરની ક્રિયા મંદ પડે છે.

એક ડોક્ટરે ચાવિષે નીચે પ્રમાણે જણાવેલું છે.

“ ચા તથા કોશી પીનારા મધ્યપાન કરનાર લોકોના જેવા તોફાની, નાચ-નારા, ગાનારા કે કજીઆ કરનારા હોતા નથી; પણ ચા તથા કોશી તેના પીના-રાને મૂર્ખ બનાવે છે, તેમના પગને નબળા કરે છે, યાદશક્તિનો નાશ કરે છે, હૃદયમાં થડકો પેદા કરે છે, શરીરમાં કંપ કરે છે, હાથમાં અસ્થિરતા કરે છે અને અનિદ્રાને પેદા કરે છે. વળી આથી માથું દુઃખે છે, જીભ બેસ્વાદ થાય છે, સ્વભાવ ચીડીઓ થાય છે અને મીઠાજ ઠેકાણે રહેતો નથી. ચા તથા કોશી પીનારાઓ બેલવામાં મંદ થાય છે, તેમના વિચારો અસ્થિર હોય છે અને માનસિક શક્તિ ગુમાવે છે. ચાના વ્યસનથી અજીર્ણ, આંતરડામાં અવાજ તથા કબજીઅત થાય છે અને પાચન કરનારા રસોનો અટકાવ થાય છે. આ સર્વ કારણથી જે લોકો ચા તથા કોશી ખુબ પીએ છે, તેઓ શરીરે દુબળા રહે છે, તેમના ગાલ બેસી ગયેલા હોય છે, તેમના ચહેરા મેલા હોય છે, તેઓમાં માથાં દુખવાનું દરદ વધારે પ્રમાણમાં હોય છે, તેઓમાં પિત્તનો કેપ નિરંતર થમા કરે છે, તેમના વાળ જલદી ખરી પડે છે અથવા ઘોળા થાય છે. ચા તથા કોશીનું વ્યસન સર્વત્ર ફેલાયું છે અને તેથી લોકો અર્થિત વા તથા નબળાઈ-નાં દરદો હજારોગણાં વધી પડ્યાં છે.”

આવિષે એક વિદ્વાને એક સુંદર શ્લોક બનાવ્યો છે, જે નીચે પ્રમાણે છે:—

પ્રભૌરૈસ્તરુણજરઠૈર્બ્રહ્મણૈરન્ત્યજાતૈઃ ।

પૌરૈર્ગામ્બ્યૈર્નરપતિર્વૈરૈર્નિર્ગૃહૈર્નિઃસ્વકૈશ્ચ ॥

પ્રાતઃ સાયં નિયમિતતયાભ્યર્ચિતો મક્ષિમાવાદ્ ।

હા ! હા ! ચાહા હૃત કલિયુગે કર્ષતિ પ્રાણવિત્તમ્ ॥

અરે ડાહ્યા, સૂર્ય, જીવાન અને વૃદ્ધ માણસો, બ્રાહ્મણ તેમજ અત્યંત, શહેરીઓ તથા ગ્રામ્યજનો, રાજાઓ અને ઘરહીન તથા સાધનહીન લોકો ! તમારાથી નિયમિતપણે સવારસાંજ ભક્તિભાવથી આદરને પામતી આ આ કલિયુગને વિષે પ્રાણ અને દ્રવ્ય બંનેની હાનિ કરે છે !

આ શ્લોક અક્ષરશઃ સત્ય છે, એમ વિચાર કરતાં સાફ માલમ્ પડશે.

ચાથી થતી આર્થિક ખરાબી.

ચાથી આર્થિક ખરાબી પણ પારવગરની છે. સને ૧૯૦૬-૭ માં આ દેશમાં પાંચ લાખ અગીઆર હજાર એકરમાં ચા વાવવામાં આવી હતી અને તેમાંથી સાઠીત્રેવીસ કરોડ જેટલી ચાનો પાક થયો હતો. તે પાકમાંથી ટૂંક ભાગ ચા આ દેશમાં વપરાઈ હોય તેમ ગણીએ તોપણ કરોડો રૂપીઆની ચા પીવાનું વિનાશકારક ધોરણ ચાલુ થયું ગણાય. ચાની સાથે વાપરવા માટે કરોડો રૂપીઆની ખાંડ પણ પરદેશથી મગાવવી પડે છે. આ સર્વથી પૈસા તથા તંદુરસ્તીના નુકસાનનો હિસાબ રહેતો નથી. આ સર્વ આર્થિક બોજને આપણા ગરીબ દેશમાં વધારે પડતો છે, એમ કહેવામાં જરાએ અતિશયોક્તિ નથી. મહાત્મા ગાંધીજીના સદુપદેશથી આજકાલ કેટલી હોટલો ખંધ થઈ છે અને થતી જાય છે તથા ઘણી જાતિઓમાં ચાના બહિષ્કાર માટે સખત પગલાં લેવાય છે, અને ઘણા કુટુંબોમાંથી ચા પીવાનો ચાલ નીકળી ગયો છે. આવા હાનિકારક બોજમાંથી મુક્ત થવા માટે ઉગતી પ્રજા સમક્ષ ચા, કૌશી તથા કોકોનાં પીણાં કેટલાં જોખમકાર છે તે સમજાવવા સઘળા ઉપાયો લેવાની દેશના વિદ્વાનોની ફરજ છે.

ચાવિષે એક લેખકના ઉદ્દગારો.

ચાવિષે એક લેખક પોતાના ઉદ્દગારો નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

“ આ હતભાગ્ય હિંદમાં વિદેશીઓની નકલ કરવાની નબળા પ્રકૃતિ એટલી હદ ઓળંગી ગઈ છે કે તેને અંકુશમાં લાવતાં વિલંબ લાગશે. વિદેશીઓની નીતિરીતિની નકલો કરવામાં નિર્વીર્ય દેશી મગજો એટલી હદ ઉપર ચઢી ગયાં છે, કે હવે સ્વાત્માભિમાન, દેશાભિમાન અને આત્મગૌરવ સર્વને છેક ભૂલી ગયાં છે. ”

“ આ જેવી જે કુદ્ર ચીજે આપણને નિર્ભંજન બનાવ્યા છે તે ઝેરી છે અને કાષ્ઠપણ રીતે કાયદાકારક નથી, એમ જાણ્યા છતાં આપણે હોંસે હોંસે તે પીએ છીએ; એટલુંજ નહિ પણ તેને સ્વદેશી ચીજ માનીને તે વાપરીએ છીએ; અને જેઓ સ્વદેશી તથા બહિષ્કારના મેળાવડાઓ અને મંડળીઓ જમાવે છે તેઓ પણ ત્યાં આ ચાની ‘ટીપાટી’ આપે છે. ”

“ જો હિંદુસ્તાનમાં ચાનું બહેજું લાગુ ન પડ્યું હોત તો વિદેશી ખાંડ આટલી બધી પ્રચલિત થાત નહિ. ખર્ચે જેતાં ખાંડનો મુખ્ય વપરાશ, આ ડાકિણી ચાનેજ આભારી છે. આ રીતે ચાએ આપણાં ખીસ્સા ઉપર જબરો બોજો નાખ્યો છે અને ધર્મથી વિમુખ કર્યા છે, તે વાત સમજ્યા પછી ચાને સ્વદેશી કહીને ઉકમાઇ લેવી તે શું શરમભરેલું નથી ? ”

“ આટલેથીજ ચાની ખરાબી થતી નથી. આ હિંદુસ્તાનમાં પાકે છે તે વાત ખરી છે, પણ તેના ખેડુતો કાણુ છે ? તે ચા કેવી રીતે પકાવવામાં આવે છે ? કાના લોહીના બોગે કાણુ પૈસા મેળવે છે ? અને એ માતખર ખેડુ-તોની નીચતા કેટલી હદ સુધી પહોંચી છે ? તેના ચાના વાપરનારાઓએ અને સ્વદેશી ચીજતરીકે ચાનાં વખાણુ કરનારાઓએ કદી વિચાર કર્યો છે ? ”

“ આ બનાવવાના બગીચા આસામ, નીલગિરિ જેવા પ્રદેશોમાં ધણા છે. તે બગીચાના માલીકો લગભગ અંગ્રેજોજ છે. આ ચા ઉગાડવા, ઉછેરવા અને તેને તૈયાર કરવાના કામ ઉપર જે મજૂરો છે તે સઘળા હિંદી મજૂરો છે. તે મજૂરોની સખત મહેનતવડે કરોડો રૂપીઆની ચા ઉત્પન્ન થઇ અંગ્રેજ ચા વાળાઓને કરોડો રૂપીઆનો નફો મળે છે. ”

“ તે મજૂરોને ધણા હલકા પગાર આપે છે અને જ્યારે તેઓ ઠરાવેલું કામ કરી શકતા નથી, ત્યારે તેઓને નેતરની સોટીવતી નિર્દયપણે એટલે સુધી મારે છે, કે તેમની ચામડીમાંથી લોહી નીકળી ચામડી રંગાઇ જાય છે, તોપણ શિક્ષા બંધ કરતા નથી. આ સિવાય તે મજૂરો ઉપર અનેક પ્રકારનો જુલમ ગુજરવામાં આવે છે. સ્વરૂપવાન સ્ત્રીઓને વિષયાંધ ગોરા દેવાના કામાશિમાં પાતિવ્રત્યપણાની આહુતિ આપવી પડે છે. રાજપુત્રીથી તેમ નહિ કરે તો તેને તેમ કરવાની જરૂર પડે છે. તે મજૂરોના ફોટા લેવામાં આવ્યા હોય છે અને તેમની પાસેથી પાંચ વરસનું એગ્રીમેન્ટ લખાવી લેવામાં આવે છે, તેથી તેઓ નાસી જઇ શકતા નથી. જે નાસી જાય છે તેને મજૂરોના એજન્ટો ફોટાની મદદથી પકડી પાડી તેના માથેકાને પાછા સોંપે છે અને ત્યાં તેનાપર પહેલાં કરતાં પણ વધારે ત્રાસદાયક જુલમ ગુજરવામાં આવે છે. તે ગોરાની ઉપર ફરિયાદ થઇ શકતી નથી; કારણ કે પોતાની સાથે ફરિયાદ કરનારા મજૂરના જડજો પોતેજ હોય છે; કેમકે સરકારે તેમને થડ કલાસ મેજસ્ટ્રેટની સત્તા

આપેલી હોય છે. અંધુઓ ! દયા છે ? હૃદય છે ? તમારી જે ચાને માટે હિંદી મજુરોને-તમારા હાથાર ભાઈઓને મરણશરણ થતાં સુધી ગુલામગીરીની હાડમારી ભોગવતી પડે છે, જે ચાને માટે તેમને શરદીવાળી ગંદી જમીનમાં હલકા ખોરાક ઉપર જીવન ગાળવું પડે છે, જે ચાને માટે તેમને ચામડી ફાટી લોહીની ધારાઓ વરસતાં સુધી માર ખાવો પડે છે, જે ચાને માટે નિરાશ્રિત હિંદી બહેનોને પોતાના પાત્રત્રયની આહુતિ આપવી પડે છે, જે ચાને માટે પ્રાણુથી પ્યારાં પતિપતિને હમેશને માટે બળાત્કારથી ફારગતી આપવી પડે છે, તે **ભયંકર ચાને** મોટાઇના ડોળની ખાતર સ્વદેશી ચીજ ગણીને તમારા પેટમાં રેડતાં હજી પણ તમને કમકમાટી આવતી નથી ! “મારે ઘેર તો રોજ ૧૦ વખત ચા ઉકળે છે.” “મને ચાવિના ચાલતું નથી.” “ચા તો માઈ જીવન છે.” “ખાધાવિના ચાને પણ ચાવિના તો મને નહિ ચામે.” વગેરે શરમભરેલાં વાક્યો બોલતાં હજી પણ કંઈ લાગણી ઉત્પન્ન થશે કે નહિ ! શું તમે ચા પીઓ છો ? અમે તો કહીએ છીએ કે, **ચાનો ખ્યાલો નહિ પણ રક્તનો ખ્યાલો તમે પીઓ છો !** હિંદી મજુરોની ચામડી ફાટીને જે લોહી નીકળે છે તે પીઓ છો ? શું ચાના ખ્યાલામાં તમે લોહી જેવા રંગ જોતા નથી ? અમે તો કહીએ છીએ કે, તે ચા નથી પણ પતિવ્રતા સ્ત્રીઓનાં નષ્ટ થતાં પાતિત્રયનાં અશ્રુખિંદુઓ છે. શું તમે ચાદાનીના ઢાંકણા ઉપર તે ખિંદુઓને જોતા નથી ? અમે તો કહીએ છીએ કે, તે ચા નથી પણ નિર્દોષ મનુષ્યોની હાયવરાળ છે. શું તમારા ચાના ભરેલા ખ્યાલામાંથી નીકળતી વરાળ તમને તે વાતનું જ્ઞાન કરાવતી નથી ? શું તમને ચા પીતી વખતે ગરીબ મજુરોની પીડ ઉપર પડતા ચાખૂકના મારનું હજી પણ સ્મરણ નહિ થાય ?”

“મારા સ્વદેશી બાંધવો ! ચાલો, આપણે પ્રતિજ્ઞાઓ કરીએ કે, ધર્મબ્રજ વિદેશી ખાંડની મોટી મા, દેશીઓનું રક્ત, સતીઓના શાપ, બાળકોની ગાળ, ગરીબોની હાય-ચા ! અમે અમારી જીંદગીમાં કદી પણ પીશું નહિ ! બીજાઓને પીતા અટકાવી સ્વદેશસેવા બળવવા યત્નો કરીશું. હૃદયવિનાના દેશી શેડીઆઓની આગળ રડીને, તેમને પગે પડીને, કાલાવાલા કરીને, સમજાવીને, કરગરીને, તેમના હાથથી થતાં આ પાપથી તેમને બચાવવા પ્રયત્ન કરીશું. ઇશ્વર આ કામમાં અમને સહાયતા આપે ! અસ્તુ.”

“**વૈદ્યકદપતરૂ**” (અમદાવાદ) ની ૨૧ મા વર્ષની ભેટમાંથી

૧૯-ચા-કૌશીનો વધુ ચિતાર

(લેખક-મણીશંકર મુળશંકર ત્રિવેદી)

કૌશી-બુદ્ધાણથી નુકસાન !

કૌશીના ગુણદોષ લગલગ ચાને મળતાજ છે. કૌશી થાકી ગયેલા માણસને ચાલાક બનાવે છે અને ઉળગરો કરવો હોય ત્યારે તે બહુ ઉપયોગી થઇ પડે છે. કૌશી શરીરના અવયવોને શાન્તિ આપે છે અને મગજને ઉશ્કેરે છે. ઘણા થાકમાં તથા અશીલુથી જે ઘેન ચઢે છે, તે ઉતારવામાં કૌશી સારી અસર કરે છે. સાંધાના દુઃખાવામાં તથા પગમાં કળતર થતી હોય તેમાં પણ કૌશી સારો ગુણ આપે છે; પણ કૌશીના આ સર્વ ગુણો જે લોકો તેનું નિત્ય સેવન કરે છે, તેને ખીલકુલ ફાયદો કરતા નથી પણ ઉલટા નુકસાન કરે છે.

જેમ લીલી ચા બનાવવા માટે તેની ઉપર રંગ ચઢાવવામાં આવે છે, તેમ કૌશીમાં ઘેરો રંગ લાવવા માટે ચીકારી નામના મૂળીઆનું મિશ્રણ કરવામાં આવે છે. કૌશીના વેપારી નફો લેવા કૌશીમાં ચીકારીનો ભેગ ભેળવે છે તેમ ચીકારીના વેપારી પણ ચીકારીમાં રંગ, ગાજર અગર ઈટના ભૂકાનો ઉપયોગ કરે છે.

ડૉ કેલોગ એમ. ડી. જણાવે છે કે:-“ દારૂના વ્યસન કરતાં પણ હાલમાં ચા, કૌશી વધારે નુકસાન કરી રહ્યાં છે. એટલા માટે વ્યસનનિષેધક મંડળીઓએ લોકોમાં તે વિષે વિશેષ અજવાળુ પાડવાની જરૂર છે. ”

દશ કરોડ રૂપિયા ચા-કૌશીમાં !

હિંદુસ્તાનમાં ચા પીવાનો શોખ દિવસે દિવસે વધતો જાય છે. ચાના બગીચાવાળાઓ મોટે ભાગે વિદેશી હોય છે અને તેઓએ હિંદમાં ચાનો ખપ વધારવા માટે સને ૧૯૧૬ માં ડૉ. દોહ લાખ નોખા કાદવા હતા, જેના પરિણામમાં તેજ વર્ષમાં આશરે સાડાત્રણથી ચાર કરોડ રૂપિયાનો ચા હિંદમાં વેચ્યો હતો. ૧૯૧૭ માં સવા બે લાખ રૂપિયા બાબુએ મૂક્યા હતા પણ તે વર્ષમાં કેટલો ચા વેચાયો તેનો રિપોર્ટ બહાર પડેલો ન હતો. એવો અસદ્દો કાદવામાં આવે છે કે, ચા પાછળ આશરે ૪ કરોડ અને વિદેશી ખાંડ પાછળ ૬ કરોડ મળી ૧૦ કરોડ રૂપિયા ફક્ત ચા-કૌશી પાછળ ખર્ચવામાં આવે છે. બદલામાં ચા-કૌશીનું દાસત્વ તથા નબળી ખાચનશક્તિ મળે છે. દરેક સમજી માણસે પોતાના ઘરમાંથી ચા, કૌશી તથા કોકો જેવાં વિનાશકારક પીણાંનો જેમ અને તેમ જલદીથી બહિષ્કાર કરી આરોગ્ય તથા ધનનું રક્ષણ કરવું ઘટે છે. જે ધનનો ઉપયોગ પરદેશીઓનાં ખીસ્સાં તરફ કરવામાં થાય છે, તે ધનનો ઉપયોગ જે દેશમાં વિદ્વાદુજ્જર વગેરે વધારવામાં થતો હોય તો કેવું સાફ !

કોકો

કોકોનો ઉપયોગ આપણા દેશમાં આના ઉપયોગ નેટથી વિશાળ પ્રમાણમાં થયો નથી તેનું કારણ તે આ કરતાં કંઈક મોઢો છે; તોપણ જે લોકો ચાલુ જમાનામાં પોતાને 'ફેશનેબલ' કહેવડાવે છે તેવાઓને ત્યાં કોકો પૂર્ણ સત્તા ભોગવે છે. ચાની પેઠે કોકો પણ પાચનશક્તિને મદદ પાડે છે. તેમાં પણ નિશો રહેલો છે; કેમકે જેને તેનું વ્યસન પડે છે તે તેને મૂકી શકતો નથી. કોકો પીવાથી ચામડી જઠર અને છે, લોહી તથા બળ ક્ષીણ થાય છે અને વીર્ય કે જેનો સંગ્રહ દરેક મનુષ્યે કરવોજ જોઈએ તેને હરી લે છે.

કોકોની ઉત્પત્તિવિષે જો જાણવામાં આવે તો જેઓનાં હૃદય દયાળુ હોય છે, તેઓ કદી તેનો ઉપયોગ કરેજ નહિ. જે ઠંકણે કોકો પેદા થાય છે, ત્યાં સીદીઓ ઉપર એટલો બધો જીલમ ગુજરવામાં આવે છે, કે જો તે આપણે નજરે જોઈએ તો ચકરી આવે અને તે પીવાની કદી ઇચ્છા ન કરીએ. કોકોનાં ખેતરોમાં ગીરીમીટીઆ મજુરો ઉપર થતા જીલ્લોમોવિષે મોટાં મોટા પુસ્તકો રચાયાં છે. જે વસ્તુ મનુષ્યોનાં અંતઃકરણો બાળીને રક્ત ચૂસીને પકાવવામાં આવે છે, તે વસ્તુ મનુષ્યજાતને પુષ્ટિ આપીજ કેમ શકે ?

કોકોમાં ચા-કૌશીના દોષો પણ રહેલા છે. કોકોનો અતિઉપયોગ પૈસા તથા આરોગ્યનો નાશ કરવાવાળો છે. જે લોકો ચા, કૌશી અગર કોકોમાં પોતાનાં નાણાંનો વ્યય કરે છે, તે લોકો જો તે વસ્તુને બદલે દૂધ લેવામાં વ્યય કરે તો તેમના આરોગ્યનું ઘણી સારી રીતે રક્ષણ થઈ શકે; તેમ છતાં જે લોકોને તેના વિના ચાલતુંજ ન હોય તે લોકોએ તુલસીની નિર્દોષ અને પુષ્ટિકારક ચા પીવાને ચાલ દાખલ કરવો. તેથી જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત રહેશે અને તુલસીમાં શક્તિ આપવાનો ગુણ હોવાથી શક્તિ પણ મળશે; પરંતુ જેને તે ચા અતિ ગરમ લાગે તેણે ઘઉંને બરાબર સાફ કરી ચૂંદાપર ખુંદદાણાની માફક શેકી તેનું ચૂર્ણ બનાવી તેનો ચા બનાવી તે પીવો. આવી રીતે બનાવેલો ઘઉંનો ચા પણ પુષ્ટિકારક છે. આ ચાથી તંદુરસ્તી તથા પૈસા બંનેનું રક્ષણ થઈ શકશે.

('વૈદ્યકદ્વયતરંગ' ની ૨૧ મા વર્ષની ભેટમાંથી)

૨૦-ગામઠી વનસ્પતિઓની ચહા

તુલસી, કલાર, ખીલી, લગ્નમણી, આંબો, આ પાંચે વસ્તુઓનાં પાન (એમાં આંબાનાં પાન કુમળાં લેવાં) લઈ તેને છાંયે સૂકવી અધકચરાં કરી રાખવાં. જૂખને મારનારી અને લોહીને બગાડનારી હાલની ચહાને ઠેકાણે આ આરોગ્યદાયક અને વગરખર્ચે તૈયાર થતા ધરાણુ વનસ્પતિઓના જૂકાને થોડી-વાર પાણીમાં ઉકાળી લેવાથી જે ચહા તૈયાર થાય છે તે જૂખ લગાડે છે, વાયુ હઠાવે છે, લોહી સુધારે છે અને એકંદરે વાયુ, પિત્ત અને કફ, એ ત્રણમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની પ્રકૃતિવાળાને માફક આવે છે.

જેઓ ગરમાગરમ પીણુની કુટેવ નજ છોડી શકતા હોય, તેમને માટેજ ઉપલી ધરાણુ ચહાની સૂચના છે; નહિં તો માણસને માટે એકલું પણ ગરમાગરમ પાણી પીવું એ આંતરડાને શેકીને નિર્બળ બનાવનારું છે. પથારીમાંથી ઉઠ્યા પછી થોડા કાગળા કરીને લોટામાંનું રાતનું ભરી મૂકેલું અને તે નહિ તો છેવટ તાણું પાણી પણ એક પ્યાલો રોજ પીધા કરવાથી જે ઉત્તમ લાલ થાય છે, તેના અસાધારણ ફાયદાઓ તો આ બાબતની અજમાયશ એક મહિનો ચહા અને ખીજું ગરમાગરમ પીણું છોડીને કરી જોવાય ત્યારેજ સમજાય તેમ છે.

૨૧-ચાહ એ શું ખોરાક છે ?

ચાહ એ ખોરાક છે કે કેમ ? આ બાબત ધણા ડોક્ટરો પ્રયોગો કર્યાજ કરે છે; અને લગભગ બધા એકમત થયા છે કે, ચાહને ખોરાક કહેવો તે મૂર્ખાઈ છે. ચાહ તો માણસના શરીરને અશક્તિ લાવવાવાળી ચીજ છે. જ્યારે કોઈ પણ કારણે શરીર થાકી જાય છે અને કુદરત કહે છે કે “તું કામ કરતો નહિ” ત્યારે આ થાકેલ માણસ ચાહનો પ્યાલો લઈ પેટમાં ઝેર નાખે છે. આ ઝેર કહે છે કે “રરતો ખુલ્લો છે, આગળ ચકાવ.” આ પ્રમાણે થાકેલો માણસ કુદરતની વિરુદ્ધ જઈ કામ શરૂ કરે છે. પરિણામ એ આવે છે કે, તેને થાક વધુ ને વધુ લાગતો જાય છે અને છેવટે ટાંટીઆ ભાગી જાય છે. ચાહના શોખીનો સમજી ચાહને બદલે જાશ પીવાનું કરે તો જરૂર ટાંટીઆમાં વધારે બળ આવે. ચાહ પીવાથી તો ઉપર જણાવ્યું તેમ ટાંટીઆ ગળી જવાનાજ. પ્રજાએ આંખ આપી છે, તેનો ઉપયોગ કરીને જોનારને માટે દુનિયામાં દાખલા ઓછા બનતા નથી, અંધાને માટે તો કુદરતે મોટી ખાઈ ખોદી રાખી છે; ભલે આવીને તેમાં પડે.

૨૨-ચાહ અને કાશી

તંબાકુની પેઠે ચા-કાશી પણ ભારતવર્ષમાં ખૂબ પ્રચલિત છે. મહારાષ્ટ્ર અને દક્ષિણમાં તેનો સૌથી વધુ પ્રચાર છે. જાહેરખબરખાતે તેને “ તાજ કરનારી માત્રાઓ ” કહે છે. કાષ્ઠ કાષ્ઠ ગરમ ચાહથી તાવને દૂર કરતા હરે છે; પણ માનનીય મિ. (જસ્ટિસ) ન્યાયમૂર્તિ રમેશમ્તા મત પ્રમાણે ‘ તે પદાર્થો ભોજ્ય નથી પણ વપ છે. ’ તેના નિરંતર સેવનથી એક બે પેઢીમાં તે કુટુંબના લોકોની જીવનશક્તિ ક્ષીણ થઈ જાય છે. ધણીખરા નાના-મોટા વ્યધિઓ ચા અને કાશીની ટેવને લીધેજ થાય છે. ડૉ. વિલિયમ ટિન્સ કહે છે કે, ચા-કાશી પીનારાઓ કહે છે કે, એક પ્યાલો પીવાથી જાગૃતિ આવે છે અને શક્તિ વધે છે. તેનું ખરું કારણ તો તેમાં મળેલાં દૂધ અને સાકર છે. જેઓ ચા-કાશીની આદતવાળા છે તેમનામાં ધણેભાગે અપચો, હૃદયમાં દાહ, ચહેરાનું કરમાઈ જવું, મલરાટ, હૃદયની અનિયમિત ગતિ, ધડકવું, માથાનો દુખાવો અને નિદ્રારોગનાં ચિહ્ન દેખાઈ આવે છે. એક ડૉક્ટરે ઉમેર્યું છે કે, કાશીના એક પ્યાલામાં મૂતના કરતાંએ વધારે ચૂરિક જેસ રહે છે. હજારો સ્ત્રીપુરુષો-જેઓ નિદ્રા, શિથિલતા, અપચો અને બંધકોશની ખૂંસો પાડ્યા કરે છે, તેનું કારણ ચા આદતજ છે. ચા અને કાશી પીનારાઓને કદાચ ખ્યાલ પણ નહિ હોય કે તે સ્ત્રીઓના સેવનથી તેઓ રક્તસંચલનને તેજ કરનારી માત્રાઓ લે છે.

ધણા લોકો કહે છે કે, ચા અથવા કાશી પીધા બાદ તેમનો થાક દૂર થાય છે. આ બહુજ બૂલભરેલી માન્યતા છે. વાસ્તાવિક રીતે આ માત્રાઓ શિથિલતાનાં કેન્દ્રોને ટુંકે સમયમાટે જરૂર બંધ કરે છે, પણ તેનો પ્રભાવ સ્થાયી નથી હોતો. ધણેભાગે ચા અને કાશી પીનારાઓનેજ સખ્ત અપચો રહ્યા કરે છે; કારણ કે તેના સેવનથી પેટમાં ગાંઠો બંધાઈ જાય છે.

બાળકોને માટે તો તે ખાસ વર્જ્ય છે. તેના સેવનથી તેમની ઉંઘ ઓછી થઈ જાય છે. વાસ્તવમાં બાળકોમાટે ઉંઘ ખાસ જરૂરની છે. ચઢતી વયમાં તેનું સેવન કરવાથી આયુષ્ય ઓછું થવા લાગે છે. (હિંદી ‘માધુરી’ ઉપગ્રંથી)

૨૩-ઠંડી કુલશી મલાઈ! ગરમાગરમ ચા કાશી!

આ ખૂસ શહેરોમાં રહેનારાને કાને હમેશાં પહોંચે છે. આ ખૂસોએ માણસોની હોજરી બગાડવામાં પૂરેપૂરો ભાગ લેજો છે. મહાન ડોક્ટરોનું કહેવું એવું છે કે, શરીર સાફ રાખવાને માટે પ્રભુએ મોંને દરવાજો બનાવ્યો છે. જે ધરના ખારણામાં આપણે સારા માણસને દાખલ કરીએ તો નુકસાન થાયજ નહિ; પણ જ્યારે ખેદરકારીથી અથવા બાણીશુક્રીને તેમાં ખરાબ માણસો દાખલ થઈ જાય, ત્યારે તો જરૂરજ નુકસાન થાય છે. એમ કહેવામાં આવે છે કે, જે વસ્તુઓ મેં તેટલી વખત મોંમાં રાખવા છતાં કોઈ પણ નુકસાન ન થાય, તેવીજ વસ્તુઓ ખાવાપીવામાં વાપરવી જોઈએ. કુલશી, મલાઈ કે આઈસક્રીમ આપણે મોંમાં જરાવાર પણ રાખી શકતા નથી અને તરતજ ગળાનીચે ઉતારવા મહેનત કરીએ છીએ; તેમજ ગરમાગરમ ચા-કાશી, પણ આપણે મોંમાં રાખી શકતા નથી અને તરતજ ઉતારી જઈએ છીએ. આવી ખેલદ ઠંડી કે ખેલદ ગરમ ચીજો ખાવાથી જઠરાગ્નિને બહુજ નુકસાન પહોંચે છે. આપણા શરીરની અંદર મોંથી શરૂ થઈને ઠંડ પુઠંસુધી એક સળંગ નળી છે. આ નળીને અંદરથી ફરતું ગ્રીષ્મ ચામડાનું પડ છે. આ પડ એવું સૂક્ષ્મગ્રાહી છે કે આપણા શરીરની ગરમી કરતાં વધારે ગરમ કે વધારે ઠંડી ચીજ તેના સંગમમાં આવે તો તે કંઈ થઈ જાય છે. આમ થવાથી તેનું કામ તે કરી શકતું નથી અને તેથીજ ખોરાકપાચન કરવાની ક્રિયા મંદ પડે છે. આટલા માટેજ બહુ ગરમ કે બહુ ઠંડી ચીજોથી ચેતતા રહેવાની જરૂર છે. આપણા કેટલાક શોખીન ભાઈઓ, સ્વાદના રસીઆ, ગરમાગરમ દાળ કે કઢીના સખડકાં લેવાવાળાઓએ પણ આ વાત લક્ષમાં રાખવા જેવી છે. ચા, કાશી, કુલશી, મલાઈ વગેરેના રસિકો આની નોંધ લેશે કે? આ પોથીમાંહેલાં રીંગણાં નથી હો ભાઈ!! (‘હિંદુસ્તાન’)

૨૪-‘સેકેરીન’ દેશનિકાલ!

સાકરથી ૫૫૦ ગણી ગળી ‘સેકેરીન’ ને બધા ઓળખે છે. આ કોલતા-રની બનાવટ છે. લાંબો વખત તે વાપરવામાં આવે તો ઝેરી ગણાય છે. સાકરને બદલે ઘણાં માણસો આ ચીજનો ઉપયોગ કરે છે. ખેલજીઅમ સરકારે આ ચીજ મંગાવવાની, વાપરવાની, બહાર ચઢાવવાની કે રાખવાની પણ મનાઈ કરેલ છે. જે જે ચીજોની બનાવટમાં ‘સેકેરીન’ વાપરવામાં આવેલ હોય, તેને પણ આ કાયદો લાગુ પડ્યો છે. ખોરાકની ચીજમાંથી તો ‘સેકેરીન’ને દેશનિકાલ કરવાની ખરેખર જરૂર છે.

૨૫—તમાકુના ભકતોને ભયની ચેતવણી

(લેખક—મણીશંકર મુળશંકર ત્રિવેદી)

તમાકુનો ઉપયોગ ત્રણસો વર્ષ પહેલાં અમેરીકામાં થતો હતો. દેખાદેખીથી ત્રણસો વરસમાં તમાકુનો ઉપયોગ એટલો બધો વધી પડ્યો છે કે એવું એક ગામડું નહિ હોય કે જ્યાં તમાકુનો ઉપયોગ નહિ થતો હોય. જ્યાં ગામડાની વાત કરવામાં આવે છે ત્યાં શહેરની તો વાતજ શી કરવી ? તમાકુનો આટલો બધો ફેલાવો થવાનાં મુખ્ય કારણોમાં દેખાદેખીજ છે. જનસ્વભાવ એવો છે કે કોઈ પણ નકારી વાત ઉપર તેના મનની પ્રવૃત્તિ જલદી ચર્ચા જાય છે. વળી તમાકુ એક દેશમાંથી બીજા દેશમાં નવાઈની વસ્તુતરિકે ફેલાણી અને ચડસા ચડસીથી લોકો તેનો છૂટથી ઉપયોગ કરતાં શીખ્યા.

તમાકુમાં કેરી પદાર્થો

તમાકુમાં ત્રણ પ્રકારનાં કેરી પદાર્થો જેવામાં આવે છે. (૧) તમાકુમાં નિકોટીન નામનો ચીકણો તેલ જેવો પ્રવાહી પદાર્થ હોય છે, તે બહુ ઝેરી છે. તેમાં તમાકુની વાસ આવે છે અને તીખો હોય છે. તેનું એકજ ટીપું કુતરાને આપ્યું હોય તો કુતરું મરી જાય છે. તે ઝેરતાપથી ઉડી જાય છે. (૨) તમાકુમાં બીજો તેલ જેવો કડવો પદાર્થ રહે છે. મોં ઉપર ચૂકવાથી તમાકુના જેવીજ તેની અસર થાય છે. નાકે લગાડવાથી છીંક આવે છે અને ખાવાથી ફેર તથા ચક્કર આવે છે અને ઉલટી થાય છે. તમાકુમાં ત્રીજાશવાણું તેલ રહે છે. આ તેલ ઝેરી છે તે ઉડી જતું નથી, તેનું એક ટીપું બિલાડીને બે મીનીટમાં મારી નાખે છે. આ ત્રણે પ્રકારનાં ઝેર તમાકુમાં રહે છે, પણ તાપમાં તે ઉડી જાય છે, તેમજ ઘણા થોડા પ્રમાણમાં હોવાથી માણસને તમાકુનો ઉપયોગ કરવાથી મારી નાખતા નથી; તોપણ આ ત્રણે તત્ત્વો તમાકુ પીનાર ઉપર અસર કરે છે. જે લોકો તમાકુ બહુ પીએ છે તેમનામાં હમેશાં નીશા રહે છે અને તેનું શરીર વહેલું બગડે છે.

તમાકુ સુંઘવા ખાવાને પીવાથી થતી ખરાબી

તમાકુ સુંઘવાથી નીશા ઘણા ઓછા પ્રમાણમાં આવે છે અને કેટલીક વખત માથાના દરદ તથા સળેખમને શાંત કરે છે; પણ તેના વખતો વખતના ઉપયોગથી કેશો ફાયદો મેલમ પડતો નથી. એના અતિ યોગથી નાકની અંદર ચાંદી અને માથાનાં, ગળાનાં અને પેટનાં દરદો થાય છે, વળી છીંકણી સુંઘવાથી ઘ્રાણેન્દ્રિય તથા સાદને ઇજા થાય છે. છીંકણી ધુંટનારને ક્ષય વગેરે દરદો થવાનાં ઘણા દાખલા મળેલા છે.

તમાકુ ખાવાથી અપચો, અજીર્ણ, મોનું ગંધાવું, દાંતનો સડો, અતિસાર, મરડો, ફેર વગેરે રોગ લાગુ પડે છે. તમાકુ ખાનારને વળી થુંકવા માટે વખતો વખત ઉઠવું પડે છે અને એ રીતે પણ તમાકુ ખાનાર બીજાને સુગ અને અજીર્ણનો પેદા કરે છે.

તમાકુ ત્રણ રીતે પીવાય છે. (૧) હોકાથી. (૨) ચલંમથી. (૩) બીડી અથવા ચીરટથી. દરેક રીતે પીવાથી તમાકુનો ઝેરી ધુમાડો પીનારના શ્વાસોચ્છ્વાસમાં જઈ મોંનાં, ગળાનાં, દમનાં, મગજનાં અને જઠરનાં જૂદા જૂદા રોગોને પેદા કરે છે અગર તો તેવા રોગોને લાયક શરીરને બનાવે છે. વળી તમાકુ પીનારની સ્મરણશક્તિ મંદ પડી જાય છે.

તમાકુનો ઉપયોગ કરવા કુદરત પણ ના કહે છે.

દાખલાતરિકે જે માણસે તમાકુનો ઉપયોગ કદી નહિ કર્યો હોય તેને જો થોડીક પણ તમાકુ ખાવા આપશું તો તેને ઉલટી થઈ ફેર આવે છે. કુદરતજ તેને શરૂઆત કરતાં અટકાવે છે; છતાં તે ખાવામાંજ મદદીષ્ટ છે એમ માની વખતો વખત અભ્યાસ કરી તેને ખાવાની ટેવ પાડે છે.

તમાકુમાં પિત્ત વધારવાનો, મદ ચઢાવવાનો, બ્રમ કરવાનો તથા આંખના તેજને હરી લેવાનો ગુણ છે. તમાકુમાં ઝેર રહેલ હોવાથી જનાવરોનાં કીડાંવાળાં ધારામાં તે દાખવાથી કીડા તથા જંતુઓ મરી જાય છે, તેનાં પાન અંડવૃદ્ધિ (વધરાવણ) ઉપર સીલારસ ચોપડી બાંધવાથી ફાયદો કરે છે. તેના પાણીથી જી મરી જાય. તેના નિત્ય સેવનથી શરીરમાં ટુંક વખત માટે તે જાગૃતિ પેદા કરે છે. પણ પછીથી તેના વગર ચાલતું નથી અને તે પોતાનું છુપું ઝેર શરીરમાં દાખલ કરી શરીરનાં સારાં અવયવોને ઝેરી બનાવે છે.

તમાકુ પીનારાઓને સૂચના !

તમાકુનું વ્યસન દુષ્ટ છે. તેનાથી કેાઇ પણ પ્રકારનો લાભ છેજ નહિ. ફક્ત થોડોક વખત સુધી તે શરીરને નીશામાં રાખે છે, પણ અંતે તો તમાકુથી શરીર શીકકું પડી જઈ પાંડુરોગ અને ક્ષય થાય છે. તમાકુને લીધેજ દારૂ પીવાનું વ્યસન પડે છે. તે સંબંધમાં ન્યુયૉર્કમાં તમાકુ વિરૂદ્ધ હિલચાલ ચલાવનારી મંડળી (ન્યુયૉર્ક એન્ટી-ટોબેકો સોસાયટી) પોતાના રીપોર્ટમાં જણાવે છે કે, થુંક પેદા થાય છે તે ગ્રંથીઓ (સંલીવરી ગ્લાન્ડસ) માંથી તમાકુ પીવાથી તથા ખાવાથી થુંક ખુટી જાય છે અને તેથી તમાકુ પીધા અગર ખાધા પછી (કેટલાકોને) દારૂ પીવાનું મન થાય છે. તમાકુથી નાડી નરમ પડે છે. શરીર શીકકું થઈ જાય છે. મ્હોંમાં ચાંદાઓ પડે છે, પેટમાં ભયંકર વ્યાધિ થાય છે, લોહી અનિયમિત રીતે ફેરે છે અને આંખે અંધાપો આવે જાય છે. કેટલાક એમ કહે છે કે તમાકુથી અમને ઝાડા તથા પેશાબનો ખુલાસો રહે છે. વખતે તેમ હશે; પણ જે લોકો તમાકુ નથી પીતા તેને પણ

ઝાડા તથા પેશાબનો ખુલાસો રહે છે—એકંદર જોતાં તમાકુ શરીરને બગાડનારી ચીજ છે. તમાકુ અનાજ નથી. નથી દૂધ કે નથી પુષ્ટિ આપનારો. પદાર્થ—તમાકુ પીનારાઓએ આ સર્વ વાંચી વિચારી તમાકુને ધીમે ધીમે કાઢી નાખવા પ્રયત્ન કરવો.

તમાકુ વિષે નામાંકિત ડૉક્ટરોના અભિપ્રાય.

ડૉ. પ્રાઉટ—લખે છે કે તમાકુ પીવાથી માણસો નબળા પડી જાય છે. લોહીમાંથી લાલારાશ ઘટી પીળાશ આવે છે. છીંકણીથી અજીર્ણ, કલેમ્ તથા જઠરનાં દરદો વગેરે થાય છે અને એવાં દરદોથી મૃત્યુ થએલા દાખલાઓ મોજુદ છે.

ડૉ. ટેલર—લખે છે કે ૧૮૭૭ માં એક માણસે લાકડાની એક ચલમ સાફ કરી પોતાના છોકરાને રમવા આપી. છોકરાએ તે ચલમનો ઉપયોગ સાણના પરપોટા ઉડાડવામાં કર્યો. તેથી તમાકુનું ઝેર મ્હોં દ્વારા તે છોકરાના શરીરમાં દાખલ થયું. તેની અસરથી છોકરો બેશુદ્ધ થઈ મરી ગયો.

ડૉ. ટવીચિલ—કહે છે કે તમાકુથી ફેફસાં, હૃદય અને જઠરના રનાયુ નરમ પડી જાય છે. કોઈ કોઈ વખતે હૃદય એકદમ ઓચિંતું બંધ થઈ મરણ પામી શકે છે.

ડૉ. કલન—જણાવે છે કે ઘડપણ આવ્યા પહેલાં તમાકુથી સ્મરણશક્તિ નાશ પામેલી, મૂર્ખતા આવેલી અને જ્ઞાનતંતુઓની હારમાળા બગડી ગએલી એવા ઘણા દાખલા મારા અનુભવમાં આવ્યા છે.

ડૉ. આલકોટ—કહે છે કે તમાકુથી શરીરને બીજાં જે નુકસાનો થાય છે, તેના કરતાં સ્મરણ શક્તિને વધારે નુકસાન થાય છે એ વાત ચોક્કસ છે.

ડૉ. એલીન્સન—કહે છે કે ક્રાન્સ દેશમાં ખાસ જોવામાં આવ્યું છે કે જેમ જેમ તમાકુનો ઉપયોગ વધારે થતો જાય છે તેમ તેમ ગાંડાં થઈ જતાં માણસોની સંખ્યા પણ વધતી જાય છે.

ગવર્નર સલીવાન—પોતાના સ્વાનુભવથી લખે છે કે “તમાકુ મને જડ અને સુસ્ત કર્યા વિના, મારી નિત્યના વિચારની ચંચળતામાં ખલેલ કર્યા વિના, અને મારી માનસિક શક્તિને નબળી પાડ્યા વિના કદી રહી નથી.

ક્રાન્સ દેશની શાળાઓમાં તમાકુના ઉપયોગની અટકાયત છે. તેમજ યુનાઇટેડ સ્ટેટમાં લશ્કરી શાળામાં બીડી પીવાની સખ્ત મનાઈ કરવામાં આવી છે.

તમાકુ વિષેના આ સર્વ અભિપ્રાયો વિદ્વાન અને નામાંકિત ડૉક્ટરોના છે માટે તેમના ઉપયોગ કરનારાઓએ આ ઉપરની શિખામણુ લઈ જેમ અને તેમ તેના જલ્દીથી નિષેધ કરવો એજ સલાહ તથા સલામતી ભરેલું છે.

તમાકુવિષે મહાત્મા ગાંધીજીના ઉપદેશ

જેવી રીતે દારૂ, ભાંગ તથા અરીણ ખરાબ છે, તેથી પણ તમાકુ વધારે ખરાબ છે. તમાકુની સત્તા મનુષ્યજાતિ પર એટલી બધી વધી ગઈ છે કે તેમાંથી છૂટવાને માટે ઘણો વધારે સમય લાગશે. નાનાંથી મોટાંઓ સર્વ તેના કપાટામાં આવી ગયાં છે. આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે, નીતિમાન માણસો પણ ત-

માકુનો છૂટથી ઉપયોગ કરે છે. મિત્રના સન્માનમાટે આજકાલ તમાકુ એક ઉત્તમ સાધન થઇ પડ્યું છે. સાધારણ મનુષ્યો તો જાણતા પણ નથી કે તમાકુનું વ્યસન દૃઢ થાય એટલા માટે સીગારેટ અગર ચીરટ બનાવવાવાળા તેમાં એક પ્રકારનો સુગંધીયુક્ત તેજબ છાંટે છે. તમાકુને ટેસ્ટવાળી બનાવવા માટે તેમાં અશીણનું પાણી છાંટે છે તેથી તમાકુ માણસપર જીદુઈ અસર ચલાવી રહી છે. તમાકુનો ફેલાવો કરવામાં હજારો રૂપિયા જાહેર ખર્ચમાં ફેંકી દેવામાં આવે છે. યુરોપમાં ચીરટ બનાવનારી કંપનીઓ પોતાનાં છાપખાનાં ચલાવે છે, આયોસ્કોપ ખરીદે છે, ઇનામી ટીકીટો કાઢે છે વગેરે હજારો પ્રકારની યુક્તિઓ કરે છે. તમાકુએ પોતાની સત્તા સ્ત્રીઓપર પણ ચલાવી છે. તમાકુ ચીરટથી જે નુકશાન થાય છે, તેના આંકડા વિગતવાર આપી શકાય નહિ. ચીરટ પીવાવાળા જ્ઞાનશૂન્ય બની જાય છે અને બેપરવાઈથી બીજાના ઘરમાં રજા વગર ચીરટ સળગાવી પીએ છે અને તેમાં તે શરમાતા નથી.

એવો અનુભવ થયો છે કે, તમાકુ—ચીરટ પીવાવાળા આથી પણ વધારે મોટા અપરાધો કરે છે. બચ્ચાંઓ બીડી પીવાને માટે પોતાના માઆપથી જાના ઘરમાં ચોરી કરે છે. જેલમાં કેદીઓ મોટી જોખમદારી સહન કરીને બીડીને છુપાવી રાખે છે. લડાઇમાં ચીરટ પીવાવાળાઓ ચીરટવગર ગાંડા તથા ઉદાસ બની જાય છે અને કોઈપણ પ્રકારનું કામ કરી શકતા નથી.

ચીરટનું ખર્ચ પણ કંઈ કમતી આવતું નથી. કેટલાએક માણસોને તો ચીરટ પછવાડે માસિક ખર્ચ રૂ. ૭૫ કરવા પડે છે. ઉપરોક્ત ઉદાહરણ તર્ફન સાચું છે. મુંબઈમાં ચીરટના વેપારીઓએ માળા ખરીદ કર્યો છે. કોઈએ ફેક્ટરી ઉભી કરી છે; વગેરે પૈસા ફક્ત ચીરટના ધંધામાંથીજ પેદા કરવાના ધણા દાખલા મળી શકે તેમ છે.

બીડી પીવાથી પાચનશક્તિ મંદ પડી જાય છે, મોઢું ગંધાય છે, બીડીના ધુમાડાથી બહારની હવા દૂષિત થઇ જાય છે, દાંત કાળા તથા પીળા પડી જાય છે. જે મનુષ્યો નિરોગી રહેવા ઇચ્છે છે તેઓએ બીડી તથા તમાકુને અવશ્ય છોડી દેવી જોઈએ. દારૂ, તમાકુ, ભાંગ, ગાંજો આદિ વ્યસન આપણા આરોગ્યને હરી લે છે; એટલુંજ નહિ પણ આપણને ગુલામ બનાવી આપણી નીતિનો પણ નાશ કરે છે.

આપણા હિંદુસ્તાનમાં એક કરોડ રૂપીઆનો ધુમાડો થાય છે. એવું માલમ પડ્યું છે કે, બહાર દેશાવરથી હિંદુસ્તાનમાં ૧ કરોડ રૂપીઆની સીગારેટ આવે છે. તે સીગારેટનો ઉપયોગ આપણા દેશબાંધવો માત્ર પુરું કરી ધુમાડો કાઢવામાં કરે છે. આ પ્રમાણે એક કરોડ રૂપિયાનો ધુમાડો કરી પરદેશીઓનાં ખીસ્સાં તરફ કરવાનું કાર્ય આપણે પોતેજ કરીએ છીએ. જે સવ ભાઈઓ સીગારેટ પીવાનો ત્યાગ કરે તો એક કરોડ રૂપિયા હિંદમાં બચે અને તેનો ઉપયોગ કોઈ સત્કાર્યમાં થાય તો હિંદુસ્તાનને કેટલો બધો લાભ થાય.

૨૬—લક્ષ્મીનો વાસ

એક દિવસ ભગવાન વિષ્ણુએ લક્ષ્મીજીને પૂછ્યું:—“હે પ્રિયે ! સ્ત્રીજાતિમાં તમારો વાસ ક્યાં ક્યાં છે ?” ત્યારે લક્ષ્મીજીએ જવાબ આપ્યો:—

“પ્રભો ! જે સ્ત્રી માતૃપિતા, માસુસસરા આદિ વડીલોની પૂજા કરે છે અને પતિ ઉપર પ્રેમ રાખે છે તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી મુંદર વસ્ત્રાલંકારોથી નહિ પણ સદાચારથી પોતાના અંગને શણગારે છે, કંકણથી નહિ પણ દાનથી પોતાના હાથને શોભાવે છે, નવા નવા અભિલાષોને નહિ વધારતાં આત્મસંયમનોજ વધારો કરે છે, સર્વ સાથે સૌજન્યથી વર્તી સલાહસંપ્રથી રહે છે અને સદા મધુર વાણીથી બાલે છે, તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી સદા ઉદ્યોગી, સંતોષી, પ્રસન્નમુખી, મિતાહારી અને મિતાચારી રહીને પોતાના હૃદયને અને શરીરને પવિત્ર રાખે છે, તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી પોતાની જાતની, બાળબચ્ચાંની, પતિની અને અન્ય કુટુંબી જનોની સંભાળ રાખે છે, બચ્ચાંને પ્રીતિપૂર્વક પોતાનાજ હાથે ઉછેરે છે અને કેળવે છે તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી સૂર્યોદય પહેલાં ઉઠીને દેહ, વાળ, દાંત, કપડાં અને ધરની તમામ ચીજોને સાફસફ કરી દે છે, કાળજીપૂર્વક ધરકામમાં મંડી જાય છે અને પતિ તથા બાળબચ્ચાંને સુખી રાખે છે તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“સ્ત્રી અને પુરુષ ઉભયમાં કેળવણીનો પ્રચાર નહિ થાય ત્યાંસુધી તમારાથી કશુંજ બની શકવાતું નથી.”

“પ્રથમજ સ્ત્રીઓને ઉન્નત કરો અને ગરીબમાં ગરીબ જનવર્ગને જાગૃત કરો, સારેજ તમારા દેશનું કલ્યાણ થશે.”

૨૭—દીકરા જેવીજ દીકરીને ગણો.

ભગવાન મનુએ ફરમાવ્યું છે કે:—

કન્યાપ્યેવં પાલનીયા શિક્ષणीयाति यत्नतः ।

ભાવાર્થ:—કન્યાનું પણ પુત્રની પેઠે પાલન કરવું જોઈએ અને ઘણી કાળજીપૂર્વક તેને શિક્ષણ આપવું જોઈએ.

સ્વામી રામતીર્થજી કહે છે કે:—“હિંદમાં સ્ત્રીશિક્ષણ બંધ કરી દેવામાં આવ્યું તેની સજા પણ હિંદ સારી પેઠે ભોગવી રહ્યું છે.” x x x “સ્ત્રીશિક્ષણનો પ્રચાર કરો. તમારા પૂર્વજો સ્ત્રીશિક્ષણના પક્ષપાતી હતા. તમે કેમ વિરોધી બનીને તમારે હાથેજ તમારા પગ ઉપર કુહાડો મારો છો ?”

૨૮—ભાગ્યવિધાત્રી

(લાલા લજપતરાય)

હિંદુ કોમની અત્યારની અવસ્થા જોઇને જેના દિલમાં દુઃખની જવાબાઓ સળગતી હોય અને આ પુણ્યવંત કોમને માટે જેના અંતરમાં પ્રીતિ ઢિલરાતી હોય, એવા કોઈ પણ શિક્ષિત હિંદુ આ હિંદુ મહાસભાના સમાજસુધારણાના ઝુંડા નીચે આવ્યા વિના રહી શકેજ નહિ. સમાજસુધારણા, એ હિંદુ કોમની આજે પ્રથમ જરૂરિયાત છે; અને તેના વિના આપણે રાજદારી કે બીજી પ્રગતિ એક તસુ પણ સાધી શકવાના નથી. જે કોમમાં બાળલમ્ અને અસ્પૃશ્યતાનાં મૂળ આટલાં ઊંડાં નંખાયાં હોય, જે કોમ જીંદગીને કલેશમય જંગળ માનતી હોય, જે કોમ જીવનના પ્રાણ-દીપકને યુગાવી નાખનારાં નિર્મોહ અને વૈરાગ્યનાં વ્રતોને પૂર્વજેનો મહામૂલો વારસો માનતી હોય અને એવા બિમાર માનસને કારણે જે કોમમાં નિરાશા અને નિરુત્સાહ, મંદતા અને દીનતા જીવનક્રમ બની ગયાં હોય, તે કોમ, સખ્ત અથડાઅથડી અને હરિકાષ્ઠના આ યુગમાં, સન્માનનીય કોમતરીકે અને રાષ્ટ્રના સળગ અંગતરીકે કેમ જીવી શકશે? હિંદુ કોમ જે આપણાત કરવા ન ઇચ્છતી હોય તો હિંદુઓએ, એક કોમ તરીકે, એક અને અખંડ બનવા હવે જગવુંજ જોઈએ. હિંદુ કોમ જે જીંદગાની ચાહતી હોય તો હિંદુઓએ જ્ઞાતિઓ-ઉપજ્ઞાતિઓના અને વાડાઓ-ઉપવાડાઓના ભેદ ભાંગવા અને સાચું સંગઠન સાધવા પ્રગતિને માર્ગે કુચકદમ કરવીજ જોઈએ.

એ સુધારણાની શરૂઆત આપણી માતાઓના, આપણી વિધાતાસમી આપણી જનનીના ઉત્કર્ષથી થવી જોઈએ. હિંદુધર્મ હિંદુ નારીને લક્ષ્મી, સરસ્વતી અને શક્તિનો અવતાર માને છે અને એનો અર્થ એ છે કે, એ નારીજ આપણા ઉત્થાન કે અધઃપતનની વિધાત્રી છે; પણ આજે એ દેવીનીજ કેવી દુર્દશા છે? હિંદુ સ્ત્રી એ અત્યારે હિંદુના ઘરની ગુલામડી અને ચાકરડી છે. તેને ઘરના ઉબસવાળા ભાગમાં આવવાની કે ઉઘાડે મોંએ ઉચ્ચ સ્વરે બોલવાની પણ હિંદુ-સમાજ મનાઈ પોકારે છે. જે વયે યુરોપ અને અમેરિકામાં બાળાઓ શાળાઓમાં કલ્લેલ કરતી, કસરતદ્વારા તેમનાં શરીર સુદૃઢ બનાવતી હોય છે તે વયે હિંદુ નારી બાળકોની જનેતા બની હોય છે અને બિમારીમાં સકલી હોય છે. સ્ત્રીઓમાટે લજ્જા એ ઇચ્છનીય સફળ છે; પણ એહદ નિરાધારતા અને એશુમાર પરાધીનતા, એ સ્ત્રી કે પુરુષ ગમે તેને માટે, મહાપાત્ક છે. હું માગું છું કે, હિંદુ નારી તેની લજ્જા, તેની પતિનિષ્ઠા, તેની કુટુંબભક્તિ-એ સફળ્યોને બરાબર જાળવે; પણ સાથે સાથે હું હિંદુ સ્ત્રીને કુદાંત અને નીડર, સ્વાધીન અને સ્વમાની જેવા ઇચ્છું છું. એવી આત્મગારવ સમજનારી મહિલાઓજ ભારતની સ્વાધીનતા જીતી આવનારા બહાદૂર યુદ્ધને જન્માવશે.

હિંદુઓ ! મારા દેશબાંધવો ! સ્ત્રીજ તમારી ભાગ્યવિધાત્રી છે. તેને સન્માનો, તેને શિક્ષણ આપો, તેને મનુષ્યના અધિકાર આપો અને તેમાં તમારો ઉદ્ધાર છે. (“ ગાંધીવ ” તા. ૧૩-૧૨-૨૫)

૨૯—ઘરેણું પહેરાવી બાળકોનાં ખૂન કરાવો !

(લેખક: લાલશંકર લક્ષ્મીદાસ—જુનાગઢ)

આ દેશમાં અવિચારી હિંદુ તથા મુસલમાન માબાપો પોતાનાં બાળકોને ઘરેણું પહેરાવે છે; અને તેને પરિણામે સેંકડો બિચારાં બાળકોનાં જૂદી જૂદી રીતે ખૂન થાય છે.

હાલમાં બીજાપુરમાં બાર વરસની ઉંમરના એક હિંદુ છોકરાને બે બદમાશોએ ગળું દાબીને તેનાં ઘરેણુંમાટે મારી નાખ્યો છે; અને તે ગુન્હામાટે એક તહોમતદારને ફાંસીની સજા અને બીજાને જન્મ દેશનિકાલની સજા થયેલી છે.

તે હતભાગી છોકરાની લાશને તેની માએ મરેલી હાલતમાં ઓળખી હશે ત્યારે તેણીએ કેટલી ખૂબો પાડી હશે; કેટલા જોરથી છાતી ટૂટી હશે અને પોતાના વહાલ દીકરાને ઘરેણું પહેરાવીને પોતેજ તેનું ખૂન કરાવવા માટે તે મૂર્ખ સ્ત્રી કેટલી બધી પરતાઈ હશે ! વળી બીજી તરફ ફાંસી તથા જન્મ-દેશનિકાલની સજા પામેલા તહોમતદારોનાં કુટુંબોમાં પણ કેવી ત્રાસદાયક મોકાણ થઈ હશે, તેનો ખ્યાલ કોણ કરી શકશે ? બીજા એક કેસમાં એક મુસલમાને પોતાના પાંચ વરસના બત્રીબને માત્ર ચાર રૂપિયાનાં ઘરેણુંમાટે એક કૂવામાં નાખીને મારી નાખ્યો હતો !

મારા પોતાના શહેર જુનાગઢની સરકારી કન્યાશાળામાં ઘરેણું માટે થતાં ખૂનોસબંધી મારાં હેંડબીક્ષો મેં કેટલીક મુદત ઉપર ફેલાવેલાં હતાં. તે ચેતવણીની દરકાર નહિ કરીને એક છોકરી ઘરેણું પહેરીને નિશાળે જતી હતી, તેવામાં કોઈ બદમાશ તેણીને મળ્યો. તેણીને ફાસલાવીને તે એકાંત જગામાં લઈ ગયો અને ત્યાં તેણીને નિર્દય રીતે મારી નાખીને તેણીનાં ઘરેણું લઈ ગયો !

અહમદનગર જિલ્લાના એક ગામમાં પાંચ વરસનો એક છોકરીના દાગીના-માટે એક શખસે તેણીનું ગળું તથા પગ કાપી નાખીને મારી નાખી તે માટે અહમદનગરના સેશન્સ જડજે તે ખૂનીને ફાંસીની સજા કરી છે.

ઉપર પ્રમાણે કાંઈ સેંકડો ખૂનોના રીપોર્ટો આજ સુધીમાં વર્તમાનપત્રોમાં છપાયા છે, પણ હતભાગી હિંદુ તથા મુસલમાન માબાપો બસ ચેતતાંજ નથી. તેઓ તો પોતાનાં બાળકોને ઘરેણું પહેરાવેજ જાય છે; અને પછી જ્યારે બાળકનું ખૂન થાય છે ત્યારે પોતાની ચૂપાઈમાટે પોક મૂકે છે !

૩૦—ધર્મરૂપી પ્યાલા—કાણ કોનો શત્રુ છે !

આ પ્રતીત થતું હિંદુપણું, મુસલમાનપણું અને ઇસાઇપણું, એ તો જૂદા જૂદા પ્યાલાના જેવું છે; કે જે પ્યાલાઓવડે પવિત્ર વિશ્વપ્રેમરૂપી દૂધ પીવરાવવાના પ્રયત્ન વખતોવખત થયા કરે છે. x x x એવા પ્યાલા તો આગલા વખતના પણુ અનેક આપણી આગળ પડ્યા છે. પરંતુ આપણે તો દૂધજ નોંધ્યો. જેનાથી હૃદયની નવાલા શાંત થાય એવું પીણુંજ અમને તો જલદી જલદી આપો!

* * *
અમારે તો અકબરદિલીની(હૃદયની વિશાળતાની)જ જરૂરત છે. પછી તે ગમે તે પ્યાલામાં ભરીને પાઓ ! ચાહે તો તે પ્યાલો નવો હોય કે જૂનો, ચિતરેલો હોય કે સાદો અને સોનાનો હોય કે માટીનો !

ખાલી પ્યાલાનીજ ઉપાસના કરવાથી તો વિરોધજ વધે છે. આ બધા પ્યાલાઓ (સંપ્રદાય અને મતમતાંતરો) તો કેવળ મૂર્તિઓજ છે. જે સાચો મસ્ત પુરુષ એ મૂર્તિ મૂર્તિઓમાંથી અમૂર્તસ્વરૂપ—આત્મામાં પહોંચી ગયો, તેને ધન્ય છે ! મિથ્યા નામરૂપમાંથી સત્યસ્વરૂપમાં પહોંચી જવાતાંજ—સ્વાત્માનંદની પ્રાપ્તિ થતાંજ—એ પ્યાલો એના હાથમાંથી છૂટી ગયો, પુટી ગયો, ભાંગી પડ્યો !

અમે તો ધર્મશ્રદ્ધામાંથી અંદરનો મગજ (તત્ત્વ) લાઇએ છીએ અને શબ્દરૂપી હાડકાંને ફેતરાંની તરફ ફેંકી દઇએ છીએ.

કોઇ પણુ ધર્મ કે સંપ્રદાયની સાથે તમને વિરોધ હોય તો તેને કાપવાનું અર્થાત્ ખંડન કરવાનું કાર્ય ન કરો. સીધો માર્ગ એજ છે, કે તમે તેમના હૃદય કરતાં તમારા હૃદયને વધારે વિશાળ—મહાન—અકબર—બનાવો. તમારી પ્રેમભક્તિને એના પ્રેમ કરતાંમાં વધારી દો; તમારી માનવપ્રીતિને એની પ્રીતિ કરતાં વિશેષ વિસ્તૃત કરો; તમારા સાહસને ઉચ્ચતર બનાવો અને સત્યસ્વરૂપ (પરમેશ્વર) ઉપરના તમારા વિશ્વાસ—શ્રદ્ધાને અત્યંત મહાન (અકબર) બનાવો. સંસારનાં નામરૂપોનો પ્યાલો ચળકાટ, દૃશ્ય જગતની વિચિત્રતા, અસંખ્ય સ્વરૂપોની વિવિધતા, એ બધા રાગરંગ ભલે બીજા કોઇની આંખોને આંજી નાખે; શિક્ષકો અને પ્રૌદ્ધિસરો ભલે એ મૃગતૃષ્ણાની જાળમાં ફસાય; અધિકારી અને અમીરવર્ગ ભલે એ કરોળીઆની જાળમાં ગુંચાઇ જાય; પડિત અને સાક્ષરો ભલે એ લહરિઓમાં આવી પડે; યુવક અને વૃદ્ધ ભલે એ સ્વપ્નમાં મોહિત થઇ જાય; પરંતુ તમારે તો એ સત્યસ્વરૂપ પરમાત્માને કદી પણુ ન બૂલવો. નોંધ્યો. તમારે તમારાં નેત્ર એ સત્યાત્માની ઉપરથી કદી પણુ ન ખસેડવાં નોંધ્યો. ઓ શ્રદ્ધાશીલ પુરુષો ! ઓ સમ્યગ્દર્શીઓ ! પછી નોંધ્યો કે એ આનંદ નથી કેમ પ્રાપ્ત થતો ! અને કાણ કોનો શત્રુ છે !

(સ્વામી રામતીર્થ—અથ ચૌથા ઉપરથી)

૩૧—સ્વપત્ની—વ્યભિચાર

(લેખક—“ઔદીચ્ય”)

લગલગ બધાય પુરુષોને એવો ખ્યાલ છે કે, પોતાની વિવાહિતા સ્ત્રીના મરણ પડે તેટલીવાર અને મરણ પડે તેવી રીતે ઈંદ્રિયોની વિષયવાસના તૃપ્ત કરવામાં આવે તો તેમાં કંઈ ખોટું નથી; પરંતુ ધર્મશાસ્ત્ર, સમાજશાસ્ત્ર અને આરોગ્યશાસ્ત્રની મર્યાદા પ્રમાણે આવું કૃત્ય એ મહાપાપ છે. ધર્મશાસ્ત્રની મર્યાદા એ છે કે, ઋતુકાળની ૧૬ રાત્રિ દરમ્યાનજ અને આઠ રાત્રિજ અને ગર્ભાધાન-બુદ્ધિથીજ સ્ત્રીપ્રસંગ કરવો; અને ગર્ભ રહી ચૂક્યા પછી તથા પ્રસવ થયા પછી પાંચ વર્ષસુધી બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું. ઉપલી આજ્ઞાનું પાલન થાય તો આરોગ્ય, બુદ્ધિ અને જીવન સત્યવાઈ રહે છે અને સંતાન ધર્માત્મા ઉત્પન્ન થાય છે.

પરંતુ દુરાચારી અને ઈંદ્રિયોના ગુલામ એવા પુરુષોએ પવિત્ર વૈવાહિક શય્યાને વ્યભિચારબુદ્ધિની દુર્ગંધથી સર્વથા ભરી મૂકી છે. પોતાની સ્ત્રી વ્યભિચારને માટે સૌથી વધારે સુગમ અને સસ્તી વસ્તુ મનાય છે. હજારો પિતાઓને એકત્ર કરી તેમના પુત્રના સોગન દઈ પૂછવામાં આવે કે, તેમનો આ પુત્ર શું ધર્મપુત્ર છે ? શું પુત્રપ્રાપ્તિની ધાર્મિકકરણ અદા કરવાને, ઋતુકાળના નિયમ પ્રમાણે શુદ્ધ મનથી તેમણે સ્ત્રીગમન કરેલું હતું ? તો પ્રત્યેકની પાસેથી એકજ સાચો ઉત્તર મળશે કે, કેવળ વિષયવાસના તૃપ્ત કરવા માટેજ સ્ત્રીગમન થયું હતું; અને ગર્ભ તો અચાનકજ—દૈવયોગથીજ રહેલ હતો; એટલુંજ નહિ પણ ગર્ભ રહ્યા પછી પણ એ પ્રવૃત્તિ જેમની તેમ અને જેવીને તેવી જાતે રહી હતી અને છતાં ગર્ભનો જન્મ સહીસલામત રીતે થયો તે પણ દૈવયોગથીજ. આવા પ્રકારના પુરુષોને હાલમાં પિતાનું પવિત્ર અને ગૌરવવાળું પદ મળે છે ! !

આવા ધરના વ્યભિચારનું પરિણામ પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓ ઉપર અને સંતાનો ઉપર વધારે ભયંકર આવે છે. સમય, કસમય, અનેક વખતે સ્ત્રીની સહવાસની ઇચ્છા નથી હોતી છતાં પણ પુરુષ પોતાની આ ખૂરી લોલુપતા તૃપ્ત કરે છે. ગર્ભાવસ્થામાં તો સ્ત્રીને પુરુષસંગની બીલકુલ કામના હોતી નથી, છતાં એ અવસ્થામાં પણ તે બચવા પામતી નથી. ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે આવું દરેક કૃત્ય મહાપાપ છે અને આવી રીતે ઉત્પન્ન થયેલ સંતાન ધર્માત્મા નથી, પરંતુ કામાત્મા છે. અફસોસની વાત તો એ છે કે, શદિ પણ આ ધર્મજ્ઞાનો ભંગ કરાવવામાં સામેલ છે અને તેથી આવું કૃત્ય પાપી કૃત્યમાં ગણાતું નથી; પરંતુ ગર્ભિણી સ્ત્રી સાથે સંગ કરવો એ મહાપાપ છે, એવું જો પુરુષો સમજતા થાય તો અવશ્ય આવા પ્રકારનો વ્યભિચાર બંધ થાય.

ગર્ભાધાનમાં વીર્યની મારફતે જીવ ગર્ભમાં પ્રવેશ કરે છે. શરીરનો ધર્મ છે કે, કોઈ મુડદાલ વસ્તુ શરીરમાં રહેવા ન પામે; અને જોરહે તો સડવા માંડે. વીર્યરજ્યથી મળીને પિંડ અને શરીરના અવયવો બનવામાં પાંચ માસની મુદત લે છે. પાંચ મહિનામાં ગર્ભના અવયવો તૈયાર થાય છે. ગર્ભિણીમાટે આ સમયને દોહદ-એટલે બે હૃદયવાળો-એક ગર્ભિણીનું પોતાનું અને એક ગર્ભનું દોહદ-કહેવાય છે. આ સમયમાં ગર્ભિણી અનેક પ્રકારની ખાવાની ઇચ્છા કરે છે. આ ઇચ્છા ગર્ભસ્થ જીવની હોય છે. આ ઇચ્છાની અસર ગર્ભ ઉપર મહાન થાય છે. આ વખતના ગર્ભિણીના આચારવિચાર, ખાતું પીતું, હરતું ફરતું એ તમામ ક્રિયાનો બળવાન પ્રભાવ ગર્ભસ્થ બચ્ચાં ઉપર પડે છે. આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોએ આ અતિ ઉપયોગી સમયમાં ખાસ પવિત્ર રહેવા માટે ગર્ભિણીના નાના પ્રકારના નિયમો ગોઠવેલા છે તેને અત્યારે આપણે નેવે મૂક્યા છે. આ સમયદરમિયાન જો વિષય-માટે સ્ત્રીસંગ કરાય તો વિષયાનંદને પણ ગર્ભમાં રહેલ બાળક અલણુ કરી લે છે. વળી એક વિચારવા જેવી બીજી વાત છે. જો ગર્ભમાં રહેલ બાળક પુત્રી હોય તો તેને પોતાના પિતાનોજ આ વિષયાનંદ પ્રાપ્ત કરવો પડે છે અને જો ઉંડું વિચારીએ તો આ એક પ્રકારનું પુત્રીવ્યભિચારનું પાપકૃત્યજ ગણાય; છતાં આવાં કૃત્ય સક્રિયવિના ઘેર ઘેર વગરવિચારે થઈ રહ્યાં છે. છોકરા-છોકરીઓ ઘણી નાની ઉંમરમાંથીજ વિષયાનંદની મંદી ચેષ્ટાઓ કરતાં માલુમ પડે છે, તેનું કારણ શું ? લોકો કહે છે કે, કલણુજ આવ્યો છે; પરંતુ ખરું કારણ તો તેમનાં માખાપ છે. નાનાં છોકરાંઓ આવી અભુગતી ચેષ્ટાઓ, તેઓ બ્યારે ગર્ભમાં હતાં ત્યારે તેમના માખાપના વ્યભિચારના પ્રભાવથી તેમની પ્રકૃતિમાં જે લપટતા અને વ્યભિચારની રુચિ ઉત્પન્ન થઈ, તેને લીધે કરે છે. અનેક મૂર્ખ માખાપો એક બે વર્ષના બાળક સન્મુખ કુચેષ્ટાઓ કરે છે. આટલાં નાનાં બાળકો કંઈ સમજતાં નથી એવું ધારીને તેમનો પડો રાખતાં નથી, તે એક ભયંકર ભૂલ છે. હરેક કુચેષ્ટાનો પ્રભાવ બાળક ઉપર તો પૂરેપૂરો પડે છે. એ બધું સમજી જાય છે. માત્ર અશક્ત હોવાથી નકલ કરી શકતું નથી; પરંતુ ઉંમર વધતાં જેવું બાળક સશક્ત થાય છે, કે તરતજ તેવી ચેષ્ટા તરફ લોભાય છે. નકલ કરવી એ બાળકનો સ્વભાવ છે. અનેક પ્રયોગથી માલુમ પડી ચૂક્યું છે કે, નાના બાળક સન્મુખ જેવા ચાળા કરવામાં આવે છે તેવા ચાળાનું અનુકરણ ત્રણ ચાર વર્ષ પછી સમર્થ થતાં તે કરવા માંડે છે.

પુદ સ્ત્રી ઉપરની અસર પણ ગંભીર થાય છે. પરણતી વખતની પુષ્ટ ખીસેલા પુષ્પસમાન કન્યા ચાર પાંચ વર્ષમાં રોગિણી અને મુડદાલસરખી બની જાય છે. અનેક સ્ત્રીઓને છાતીના રોગ અથવા પ્રસૂતિની કસુવાવડ થાય છે. અનેકનાં ચાર પાંચ વર્ષમાં મૃત્યુ થાય છે. સ્ત્રીજાતિનો સ્વભાવ સહનશીલ

હોવાથી અનેક વ્યાધિઓ જીર્ણ થઈ ક્ષયનું સ્વરૂપ પકડે ત્યાંસુધી તે કષ્ટ પ્રકટ કરતી નથી. કેટલીક નાજીક સ્ત્રીઓનું શરીર પુરુષોની મૂર્ખતાને લીધે તૂટી જાય છે; ગર્ભાશય અને ગુદા અવયવો શિથિલ થઈ જઈ સ્થાનબ્રષ્ટ થઈ જાય છે અને સ્ત્રી રક્તપ્રદર, સ્વેતપ્રદર વગેરે રોગોનું અભિદાન બને છે. સરખી રીતે તેની સુવા-વડ ઉતરી શકતી નથી; ગર્ભાશયમાં હાથ નાખી, બાળકને કાપી નાખી પ્રસવ કરાવવાના અનેક દાખલા વધતા જાય છે; અને આ ક્રિયામાં અનેક સ્ત્રીઓના પ્રાણ જાય છે.

આ તો સરખી અથવા સુખેડ હિંમરના પતિવાળી પત્નીની વાત થઈ; પરંતુ ત્રીજી અને ચોથીવારનાં લગ્નવાળા પુરુષની સ્ત્રીની વાત તો આથી પણ ભયાનક છે. આવાં લગ્ન કરનારા પુરુષો મોટે ભાગે વ્યભિચારી હોય છે. તેમની હિંમર ૪૦ થી ૬૦ વર્ષની હોય છે. કન્યા મુઘ્ધા અને વિષયસુખથી અપરિચિત હોય છે; પરંતુ તેના પતિ રીઢો થઈ ગએલો હોય છે. એક તો આવા પતિના સહવાસમાં કન્યાને હિંમર કે ઉત્સાહ હોતો નથી. મોટે ભાગે તે શરમીલી અને ડરેલી રહે છે. બાર વર્ષની કન્યા ૪૦ વર્ષના પતિનું ભારે શરીર સહન કરી શકતી નથી. તેનાથી તે નીચોવાઈ જાય છે. અનેક દાખલામાં ગર્ભાશય અવળું થઈ જાય છે અને તે અનેક રોગોનાં કષ્ટ ભોગવતી થઈ જાય છે. આથી ઉલટું આવા દાખલામાં કેટલાએક પતિ શક્તિહીન હોય છે. વ્યભિચારની લોભુપતા તો તેમની સળગેલીજ હોય છે, પરંતુ પુરુષત્વ વગરના હોય છે. આવા પુરુષથી જોખનવંતી સ્ત્રીની કામચૂંકા સદાય અસંતુષ્ટજ રહે છે. આવા પતિ તરફ તેને તિરસ્કાર, વિરક્તિ અને ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે. સ્ત્રી નિષ્કુર બનતી જાય છે. આમાંથી અનેક પ્રકારનાં નિંદિત પરિણામ આવે છે. કડક કુળમર્યાદાવાળાં ઘરોમાં આમાંથી સ્ત્રીને હિસ્ટીરીઆ જેવા રનાયુમંડળના વ્યાધિઓ થાય છે; અથવા કુળ કલંકિત થાય છે. સંયમી જીવનને ઉત્તેજન મળે માટે શાસ્ત્રોક્ત ગર્ભાધાન, પુંસ-વન અને સીમંતોજયનના સંસ્કારોના તેના રહસ્ય સાથે પુનરુદ્ધાર થવાની જરૂર છે.

(“ચિત્રમય જગત” ઑક્ટોબર ૧૯૨૪)

૩૨-ધૂમ્રપાન કરવાના ફાયદા !

ડોક્ટરો, રસાયણશાસ્ત્રીઓ વગેરે બધા એકમત છે કે, તમાકુ માણસને ઝેર-સમાન છે, એ એક ઝેરજ છે. ખીડી-તમાકુ પીનારા, સુંધનારા તેમજ ચાવનારાની જાણમાટે નીચેની વિગતો આપી છે; કેમકે જગતનાં અધોઅર્ધ મનુષ્ય એમાં ફસેલાં છે.

તમાકુની અંદર એક તૈલી ચીજ છે, જેમાં મુખ્યત્વે તમાકુની ગંધ રહેલી છે. એ ચીજનું નામ 'નીકોટીન' છે. તે તમાકુમાં સેંકડે ૧ થી ૮ ટકા હોય છે. જેમ તમાકુ જલદ તેમ આ નીકોટીન તેમાં વધુ હોય છે. એમ કહેવાય છે કે, એક રતલ સારી તમાકુમાંથી જેટલું નીકોટીન નીકળે તેટલું નીકોટીન માત્ર ત્રણ મિનિટમાં ૨૫૦૦ ફૂતરતે મારી નાખવામાટે પૂરતું છે. આવું ઝેરી આ નીકોટીન છે. જ્યારે એ નીકોટીન શરીરમાં જાય છે, ત્યારે અંદરની શ્વાસનળીને ફરતી ઝીણી ચામડીને અનહદ નુકસાન કરે છે અને અનેક મતનાં દર્દો ઉત્પન્ન કરે છે.

આ નીકોટીનને પણ બૂલાવે એવું બીજું ઝેર તમાકુમાં 'કેલોડાઇન' કરીને છે. આ કેલોડાઇનને લીધે પણ તમાકુમાં ગંધ આવે છે. આ કેલોડાઇનના એક ટીપાનો વીસમો ભાગ, જેવી રીતે વિજળીના આંચકાથી માણસ તરતજ મરી જાય, તેવી રીતે દેડકાને મારી નાખે છે.

તમાકુના ધૂમાડામાં પ્રુસીક એસીડ હોય છે. તમાકુના રસીઆ ધૂમાડો પેટમાં જવા દમ પાછો નાકવાટે કાઢે છે અને તેના ગોટાની લહેર લે છે, તેમને આ પ્રુસીક એસીડ કાતીલમાં કાતીલ ઝેર છે, તેની ખબર નહિ હોય. આ પ્રુસીક એસીડ શરીરમાં જવાથી માથાનું ફરવું, માથું દુખવું તથા ચકરી આવે છે. ખીડી નહિ પીનારાને ખીડી પીતાં જે કડવો અનુભવ થાય છે, તે આનેથીધે થાય છે.

તમાકુમાં તે સિવાય 'ફરફરોલ' રહેલું છે. દારૂ તે કરતાં પણ વધારે નુકસાનકર્તા છે. એક સીગારેટમાંથી, પાંચ રૂપીઆભાર વીસ્કી-દારૂના જેટલું ફરફરોલ નીકળે છે.

વળી તમાકુના ધૂમાડામાં કાર્બોનીક એસીડ ગેસ પણ હોય છે. આ ગેસ ધણોજ નુકસાનકર્તા છે, તે જાણીતી વાત છે. આ હવા ફેફસાંમાં જવા-આવવાથી ફેફસાંને નમાલાં કરી નાખે છે અને આ કારણેજ ખીડી પીનારા ક્ષય રોગના ભોગ તરતજ મર્યા પડે છે.

ઉપરની હકીકત જાણ્યા પછી ક્યો વિચારશીલ માણસ તમાકુની પડખે ચઢશે ? વ્યસનના ગુલામ તો કદાચ એની ટેવ ન પણ છોડે; પરંતુ નવું વ્યસન વહોરનાર તો આ વાંચ્યા પછી જરૂર તે ટેવમાંથી દૂર રહેશે.

અમેરિકાની અંદર સીગારેટને ઠાકડીના ખીલા કહેવામાં આવે છે અને આ કથન ખરેખર સત્ય છે. અમેરિકામાં એવી કેટલીએક પેઢીઓ છે જે પોતાને ત્યાં

ખીડી પીવાવાળાને નોકર નથી રાખતી હિંદીઓ પણ આ ધોરણુ દાખલ કરે તો થું આ ખદી ઓછી ન થાય ? તમાકુસાથે રાષ્ટ્રીય લડત ચલાવવાની જરૂર છે અને સ્વરાજ મળ્યા પછી તો તમાકુ દેશપાર થશે તેમાં કાંઈ શંકાજ નથી.
(દૈનિક 'હિંદુસ્થાન')

૩૩-ખીડીના શોકીનો સાવધાન !

એક વિદ્વાન એમ. ડી. ડોક્ટરે ખીડી પીનારા તથા ખીડી નહિ પીનારાનાં ફેફસાં તપાસ્યાં. પરીક્ષાતું પરિણામ એ આવ્યું કે, ખીડી પીનારાનાં લગભગ બધાનાં ફેફસાંમાં ઉપદ્રવ જોવામાં આવે છે; જ્યારે ખીડી નહિ પીનારામાં માત્ર સેંકડે સત્તાવીસ માણસોનાં ફેફસાંમાં ઉપદ્રવ માફકમ પડે છે. આ ઉપદ્રવને લીધે “ક્ષય”ના જંતુઓ તરતજ ધર ધાલી જાય છે અને નળણાં ફેફસાંવાળા હિપર હલ્લો કરે છે; તેથીજ ખીડી પીનારાઓને ક્ષય સાધારણ રીતે વધારે થાય છે. ખીડી પીનારાઓ અને તમાકુના ગુલામો આ ઉપરથી કાંઈ ધડાલેશે કે પછી પોતાનો ઇશક માણવાજ કરશે ?

૩૪-ગુમડાં વગેરે સાફ કાળો સિંદૂરિયો મલમ બનાવવા વિષે

સિંદૂર ચોખ્ખું શેર એક, મીઠું તેલ શેર એક, મીઠુ પીળું તો. ૨, કપૂર તો. ૨ એ ચારે વસ્તુમાંથી સિંદૂર લોઢાની કઢાઇમાં નાખી ખૂબ ઘુંટવું. પછી તેમાં તેલ નાખી ચૂલા ઉપર મૂકવું ને નીચે અગ્નિની ધીમી આંચ આપવી અને એક જોસ આવે એટલે તાપ કાઢી નાખીને પંખાવતી પવન નાખવો. ઉભરો ખેસી ગયા પછી થોડું ઠંડુ પાણી લઇને તેમાં બે ચાર ટીપાં ઉકાળેલું સિંદૂર નાખી જોવું કે મલમ કઠણ અને કાળો થયો છે કે નહિ. નહિ તો એકાદ જોસ ખીજો આપવો. બરાબર થયા પછી મીઠુ જૂઠું તપાવીને તે મીઠુમાં તુરતજ કપૂર વાટીને નાખવું. તે બન્ને એક થયા પછી સિંદૂરની અંદર તેલ નાખવું. થોડીવાર ઉતારી નાખવું. આ મલમ કાળો પલાસ્તર થયો. પછી ઠંડો પડવા દેવો. આ મલમ કાખ, બલાઇ, ગુમડાં, બદ, નાસુર, ચાંદી, ગરમીના ફેલાવા અને ખીજા ગમે તેવા જખમો થયા હોય તો તેની પટ્ટી મારવાથી આરામ થાય છે.

(‘લાઘોદય’માંથી)

૩૫—શિવાજી ન હોતો તો સુન્નત હોત સખડી

આરિધિકે કુલજ ધન બનકે દાવાનલ, તરુણ તિમિર દૂકે કિરણ સમાજ હૌ;
કંસકે કનહૈયા કામધેનુ હુંકે કંટકાલ, કેટલકે કાલિકા બિહંગમકે બાજ હૌ.
ભૂખન બનત જગજ્જલિમ સચીપતિ, પન્નગકે કુલકે પ્રખલ પક્ષિરાજ હૌ;
રાવણ કે રામ સહસ્રબાહુકે પરસરામ, દિલીપતિ દગ્ગજકે સિંહ સિવરાજ હો.
છૂટત કમાનનકે તીર ગોશી બાનનકે, મુસકિલ હોત મુરચાન દૂધી ઓટમે;
તાહીં સમૈ શિવરાજ હુકુમ કે હલ્લા કિન્હો, દાવા બાંધ પરહલ્લા બીરભટ જોટમે.
ભૂખ ન બનત તેરી હિમ્મત કહાંલોગિનૌ, કિમ્ત ધહાં લગ હૈ જાકે ભટ જોટમે;
તાવ દૈ દૈ મૂંજન કંગૂરનમૈ પાવ દૈ દૈ, ધાવ દૈ દૈ અરિમુખ દૂદે પર કોટમે.
દારાકી ન દૌર ચહ રાર નહિ બબુવેકી, બાંધિવો નહીં હૈ કૈધાં મીર સેહબાલકો.
મઠ વિશ્વનાથ કો ન આસ ગ્રામ ગોકુલકો, દેવીકો ન દેહરા ન મંદિર ગુપાલકો.
ગાઢે ગદલીન્હૈ અરુ ઐરી કતલાન કીન્હૈ, દૌર દૌર હાંસિલ ઉગાહત હૈ સાલકો;
બૂડત હૈ દિલ્લીસો સંભારે કયોંન દિલ્લીપતિ ધક્કા આનિ લાગ્યો સિવરાજ મહાકાલકો.
મારકર બાદશાહી બાકસાહી કીન્હી જિન, જેર કીન્હી જેરસો હૈ હદ સખમારેકા;
ખિસ ગઘ સેખી કિસ ગઘ સૂરતાઈ સખ, હિસ ગઘ હિમ્મત હજારોં લોગ પ્યારે કી.
બાજત દમામે લાખૌ ધૌંસા આગે મુરજત, ગરજત મેઘ જ્યોં બરાત ચઢે ભારેકી;
દુલ્હો શિવરાજ લયો દમ્ચની દમાલે વાલે, દિલ્લી દુલહિન ભઘ શહર સિતારેકી

દક્ષિણ જીતલિયો દલ કેવલ, પશ્ચિમ જીતકે ચામર ચાખ્યો;

રૂપ ગુમાન હયોં ગુજરાતકો સુરત કો, રસ ચૂસકે ચાખ્યો.

પંજનપેલ મલેજ મલે સખ, ભૂખન બચો જો દીન બહે લાંખ્યો;

સો રંગ હૈ શિવરાજબલી જીત, નૌરંગમે રંગ એક ન રાખ્યો.

ગરુડકો દાવા જૈસે નાગકે સમૂહપર, દાવા નાગચૂથપર સિંહ સિરતાજકો;
દાવા પુરહૂતકો પહારનકે દૂલપર, પક્ષિનકે ગણપર દાવા જૈસે બાજકો,
ભૂખન અખંડ નવખંડ મહી મંડલમૈ, તમપર દાવા રવિ કિરણ સમાજકો;
પૂરવ પછાંહદેશ ઉત્તરતે દખિનલૌ, જહાં બાદશાહી તહાં દાખ સિવરાજકો॥
બેદ રાખે બિદિત પુરાન રાખે સારસુત, રામ નામ રાખ્યો અતિ રસના સુધરમૈ;
હિંદુનકી ચોટીરોટી રાખિહૈ સિપાહિનકી, કાંધમે જનેઉ રાખ્યો માલા રાખી ગરમૈ.
મિડરાખે મુગલ મરોડ રાખે બાદશાહ, ઐરી પીસરાખે બરદાન રાખ્યો કરમૈ;
રાજનકી હદ રાખી તેગ બલ શિવરાજ, દેવ રાખે દેવલ સ્વધર્મ રાખ્યો ધરમૈ
દેવલ ગિરાવતે ફિરાવતે નિશાન બાલી, ઐસે ડૂબે રાવ રાને સખી ગયે લખકી;
ગૌરા ગનપત્ત આપ ઔરનકો દેત તાપ, સખ આપકે મકાન મારબઘ દખકી.
પીરા પૈગંબરા દિગંબરા દિખાઈ દેત, સિદ્ધકી સિદ્ધાઈ ગઈ બહત પૂર સખકી;
કાસિહુંતે કલા ગઈ મથુરાં મસીદ ભઈ, શિવાજી ન હોતો તો સુન્નત હોત સખકી.

(કવિરાજ ભૂપજીકૃત 'શિવાબાવની'માંથી)

૩૬—જીવાની માણવાની રીતો-જીવાનોને આમંત્રણ

એક ગામડું છે. કાઠી રાજપૂત કે કોઈ પણ કોમનો એક ગામડીઓ જીવાન માથે લાંબા ઓળેલા વાળ રાખે; ઉપર ફરકતાં છોગાં ખોસી સાફઝો પહેરે; આડાઅવળા શીવણવાળા કળાવાળા કબજાઓ પહેરે; નાઠીએ પાંચ પાંચ ધુમતાંઓ રાખે; આંખમાં આંજણનાં જાદુ ભરે અને પનીઆરીને કિનારે ખેસી વાંસળી બળવે; એમાં એ જીવાનીની સફળતા માને છે. જીવાની માણવાની એની એ રીત છે.

એક શહેર છે. એક શહેરી જીવાન મઝાની બાબરી ઓળે છે; કપાળે નાનો ચાંદ્રો કરે છે; માથે આઠી ટોપી મૂકે છે; હાથમાં નાનકડી લાકડી રાખે છે; આંખે ચશ્મા પહેરી ચશ્મા નીચેથી ઝીણી આંખે ઉઘાનના બાંકડાઓ ઉપરથી અનેક ઇષ્ટાનિષ્ટ દ્રશ્યો જુએ છે. એની જીવાનીની સાર્થકતા એ એમાં માને છે.

એક સેવાલાવી જીવાન છે. હાથે ધોએલી જાડી ખાદીનું પહેરણ, ધોતિયું અને ટોપી પહેરે છે. એની આંખે ચશ્મા નથી અને નથી આંજણ. એના હાથમાં નથી વાંસળી કે નથી લાકડી. એ રસ્તે જતા અબણ્યાને રસ્તો બતાવે છે, ડોશીઓ કે ડોસાઓને સહાય આપે છે; ગામમાં પાણીનાં પૂર આવે છે ત્યારે પૂરમાં તણાતાં પ્રજાજનો કે તેમની માલમત્તાનું રક્ષણ કરવા પાણીમાં ઝંપલાવે છે, ગામમાં આગ લાગે છે, ત્યારે અંદર રોકકળ કરી રહેલાં મનુષ્યોને બચાવવા એ ઝપાટાબંધ ઉપર ચઢી પોતાની બાંધ ઉપર તેમને ઉતારી લાવે છે; ઇન્ફલુએન્ઝા કે પ્લેગનાં પીડિતોને ઘરે ઘરે જઈ દવા આપે છે—તેમની શુશ્રૂષા કરે છે; મેળાઓ વખતે ભૂલેલાને ધર બતાવે છે; માંદાંઓને દવા આપે છે; યાત્રીઓની સગવડઅર્થે—તેમની માલમત્તાની રક્ષાઅર્થે રાત્રિદિવસના ઉગ્ગરાર વેડે છે.

ખાદી પહેરનારો જાડી ધાબળીવાળા જીવાન ! તે તારી જીવાની સાચી માણી છે. તારી જીવાની સફળ ઉતારી છે. તે તારું જીવન જીવી જાણ્યું છે ! વૈઠાના મેળામાં એવી જીવાની ઝળકતી હતી.

અમારા ઓ જીવાનો ! તમારે જીવાની સાચી માણવી હોય તો આવજો, આ માર્ગે અમારાં તમને આમંત્રણ છે !

(‘સૌરાષ્ટ્ર’ તા. ૧૫-૧૧-૨૪)

૩૭—શિવાજી—મુકિતના યુગનો પિતા

(લેખક—સાધુ વસવાણી)

શિવાજી એ તો મહારાષ્ટ્રની અણુમોલ દોલત છે. મહારાષ્ટ્રજ નહિ પરંતુ આખા હિંદનો તે આત્મા છે. હું ધારું છું કે, એવો સમય આવી લાગ્યો છે, કે જ્યારે દૂરદેશ પુરુષોના ચૂકદાવડે મહારાજા શિવાજીને માનવસમાજના શરવીર પુરુષોને મોખરે મૂકવામાં આવશે. ટીકાકારો એનામાં ખામીઓ શોધે છે અને એની લડાઈએને ખામીતરિકે આગળ ધરે છે; પરંતુ આ લડાઈએ પોતાની જાતિને સ્વતંત્ર કરવાની ભાવનાથી લડવામાં આવી હતી. એના વિમ્હો લોકરક્ષણને કાળે હતા. એ માટેજ એને ધર્મના રક્ષકતરિકે ઓળખવામાં આવે છે, તે વ્યાજબી છે. હિંદુઓના એ નરવીર ઇસ્લામ ઉપર આક્ષેપો કદી કર્યાજ નથી. એણે એક પણ મસ્જિદ તોડી નથી. એ ભણેલો ન હતો છતાં એણે હિંદુધર્મના સાર્વજનિક સિદ્ધાંતો પચાવ્યા હતા. તે મેગલોની આપખુદ સત્તાનો વિરોધી હતો પણ મુસલમાન ધર્મનો વિરોધી ન હતો. કેટલાકો તેને કાયદાનો ઉચ્છેદક ગણે છે; પણ કર્મવીરો કાયદાનાં અણગાં નથી પૂંકતા. કર્મવીરો નવી સમાજ-રચના અને તેની સુધારણામાટે બનાવટી કાયદાઓનો ભંગ કરે છે. કેટલાકો કહે છે કે, શિવાજી બળવાખોર હતો; પણ ત્યારે તો જ્યોર્જ વૉશિંગ્ટન પણ એવોજ હતો. આવા બળવાખોરો તો જગતના ઉદ્ધારકો હોય છે. હું માનું છું કે, શિવાજી જગતની મહાશક્તિનો અંશ હતો, તેનું હથિયાર હતો. એણે ઇતિહાસને નવું રૂપ આપ્યું અને મુકિતનો નવો યુગ આરંભ્યો. હાલના યુરોપમાં નેપોલીઅન કરતાં વધારે લશ્કરી ભેજનો પુરુષ જન્મ્યો નથી. યુરોપ આ બળવાન વીરની ગર્જનાથી ધ્રુજતું હતું; પણ તે હાર્યો; અને તેની હારમાટે તેનોજ દેશવાસી મારશલ ફ્રેશ જણાવે છે કે, તેનામાં એક મોટી ખોડ હતી અને આ ખોડ તેનું અહંપણ હતું. નેપોલીઅન મહાન હતો, છતાં તેનામાં અહંભાવ રહી ગયો હતો. એક જગવિખ્યાત વ્યક્તિ હોવા છતાં તે સર્વશક્તિમાન પ્રભુ આગળ પોતાની લધિમા સમજી શક્યો નહિ અને તેની પાસેથી બળ અને શક્તિમાટે તેણે પ્રાર્થના કરી નહિ.

શિવાજી તો અધ્યાત્મવાદી હતો, તેને દૈવી સ્વપ્નો આવતાં હતાં, તે દુર્ગાનો ભક્ત હતો અને એજ ભક્તિના પ્રતાપે તે ગરીબો અને નિરાધારોની વહારે જતો. તેનામાં અક્ષરજ્ઞાન ન હતું છતાં હાપણ અગાધ હતું. શરવીરતા અને શક્તિની આ મૂર્તિમાં નિર્બળો, બચ્ચાંઓ, સ્ત્રીઓ અને નિરાધારોનું રક્ષણ કરવાની અડગ ભાવના હતી. એના નિખાલસ અને પ્રેમી હૃદયમાં ભક્તિનો ઝરો વહેતો હતો. એ મહાન રાજ્ય મેળવીને પોતાના ગુરુ રામદાસ પાસે ગયો અને

તેને પોતાનું રાજ્ય અર્પણ કર્યું. શિવાજીને પોતાને માટે રાજ્યની જરૂર ન હતી. પોતાના ગુરુની સાથે લોકોની સેવામાં પોતાનું જીવન અર્પણ કરવાની તેણે કેટલીએવાર પોતાના ગુરુને ઈચ્છા દર્શાવી હતી. જ્યારે લોકોએ તેને પોતાનો મહારાજ બનાવ્યો, ત્યારે તે માનવા લાગ્યો કે, તે મહાદેવીનો સેવક થયો હતો. શિવાજીનું જીવન ઉચ્ચ આશયોમાટે અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. જે પુરુષો પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ પ્રજાલક્ષિતમાં કરશે, તેઓનાજ હાથે હિંદનો ઉદ્ધાર થશે; કારણ કે સ્વાર્થમાટે કરેલો શ્રમ ધસાઇ જાય છે અને નાશ પામે છે; પણ ઈશ્વરને માટે કરેલો શ્રમ અમર રહે છે.

('હિંદુસ્તાન' તા. ૨૧-૧૦-૨૪)

૩૮—સાહિત્ય એટલે શું ?

(લેખક—આનંદશંકર બાપુભાઈ ક્રુવ)

“ સાહિત્યને વિશાળ અર્થમાં લેવા હું સ્વયં છું. જીવનમાં સહારનાં રણ આવે તે પણ પ્રકટ કરતાં શીખવું એ આવશ્યક છે; સુંદર કાવ્યોની સાથે કર્કશ વિષયોને પણ—પહાડોને પણ ઓળંગતાં શીખવું, એ બાબત ઉપર હું યુવકોનું ધ્યાન ખેંચું છું. નવો યુગ એ કૂચના બિછાના જેવો નહિ રહે. તેમાં કંટક ઉપર ચાલવાની શક્તિ પણ જોઈશે, કળાકૌશલ્ય પ્રાપ્ત કરવાં જોઈશે અને તે માટે બુદ્ધિવૈભવ પણ જોઈશે; માટે કેવળ ભાવનાયુક્ત સાહિત્યના લેખો ઉપરજ નહિ રહેતાં શાસ્ત્રના વિષયોને પણ પોતાના કરવા મથજો. કેવળ હૃદયની ભાવનાને સ્પર્શે એજ સાહિત્ય નથી, પણ સૌંદર્ય, સત્ય અને નીતિના અચળ નિયમો એકતાર થાય ત્યારેજ હિંચું સાહિત્ય કહેવાય. એક નવલકથામાં એક આબેહુબ ચિત્ર હોય એનું માત્ર આબેહુબપણુંજ નહિ પણ એમાંના વિચારોમાં સર્જકશક્તિ (ક્રીએટીંગ પાવર) રહેલી હોય તે સાથે મળવાથીજ એ સાહિત્ય કહેવાય. જગતના સાહિત્યમાં કાંઈ કેવળ હૃદયના ભાવો નથી હોતા. રામાયણ એ ‘નિશનલ એપીક’ કેમ બની, તેનો તમે વિચાર કરો. આર્યોની સંસ્કૃતિ આખા હિંદમાં કેમ વ્યાપી, તેનો તેમાં ચિતાર છે. તેમાં જો માત્ર તેટલુંજ હોત તો તે એક ઇતિહાસનું પાતું થાત, પરંતુ તેમાં જગતનાં સત્યો પ્રકટ થએલાં છે અને તેથીજ તે સાહિત્યનો મહાગ્રંથ છે. સાહિત્ય એ જીવનને ઉન્નત બનાવનાર શક્તિ છે, એમ જો તમે માનશો તોજ તમે સાહિત્યની તેમજ તમારી ઉન્નતિ સાધી શકશો. અમારા યુગમાં તેમ થઇ શક્યું નથી, પણ તે માટે આજના યુવકોમાં મારી આશાઓ રહેલી છે.

(‘શારદા’—જાનેવારી ૧૯૨૬)

૩૯-પતિસ્તોત્ર

નમઃ કાન્તાય મર્જે ચ શિવચન્દ્રસ્વરૂપિણે ।

નમઃ શાન્તાય દાન્તાય સર્વદેવાશ્રયાય ચ ॥ ૧ ॥

શિવ અને ચંદ્રસ્વરૂપ કાન્ત-ભક્તિને નમસ્કાર હો. શાન્ત, દાન્ત અને સર્વ દેવના આશ્રયરૂપ પતિને નમસ્કાર હો. (૧)

નમો બ્રહ્મસ્વરૂપાય સતીમાણપરાય ચ ।

નમસ્યાય ચ પૂજ્યાય હૃદાધારાય તે નમઃ ॥ ૨ ॥

બ્રહ્મરૂપ, સતીના પરમ પ્રાણરૂપ, નમસ્કાર કરવા યોગ્ય, પૂજ્ય અને હૃદયના આધાર તમને નમસ્કાર હો. (૨)

પશ્વપ્રાણાધિદેવાય ચક્ષુષસ્તારકાય ચ ।

જ્ઞાનાધારસ્ય પત્નીનાં પરમાનન્દદાયિણે ॥ ૩ ॥

પાંચ પ્રાણના અધિદેવ, આંખની ક્ષીરરૂપ, જ્ઞાનના આધારરૂપ અને પત્નીને પરમ આનંદ આપનાર તમને-પતિને નમસ્કાર હો. (૩)

પતિર્બ્રહ્મા પતિર્વિષ્ણુઃ પતિરેવ મહેશ્વરઃ ।

પતિશ્ચ નિર્ગુણધારબ્રહ્મરૂપો નમોઽસ્તુતે ॥ ૪ ॥

પતિજ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર છે. એજ નિર્ગુણ અને સર્વાધાર બ્રહ્મરૂપ છે. તેને નમસ્કાર હો. (૪)

ક્ષમસ્વ ભગવન્ દોષં જ્ઞાનાજ્ઞાનકૃતશ્ચ યત્ ।

પત્નીન્કન્ધો દયાસિન્ધો દાસીદોષં ક્ષમસ્વ ચ ॥ ૫ ॥

હે ભગવન! જાણે અજાણે કરેલા (મારા) અપરાધને ક્ષમા કરે. હે પત્નીના મિત્ર! હે દયાસાગર! દાસીના દોષને ક્ષમા કરે. (૫)

इदं स्तोत्रं महापुण्यं सृष्ट्यादौ पद्याया कृतम् ।

सरस्वत्या च धरत्या मंगया च पुरातनम् ॥ ६ ॥

सावित्र्या च कृतं पूर्वं ब्रह्मणे चापि नित्यशः ।

पार्वत्या च कृतं भक्त्या कैलासे शंकराय च ॥ ७ ॥

मुनीनाम्ब सुरगणाम्ब पत्नीभिश्च कृतं पुरा ।

पतिव्रतानां सर्वासां स्तोत्रमेतच्छुभाश्रयम् ॥ ८ ॥

इदं स्तोत्रं महापुण्यं या जृणोति पतिव्रता ।

नरो वापि च नारी वा लभते सर्ववाञ्छितम् ॥ ९ ॥

अपुत्रો લભતે પુત્રં નિર્ધનો લભતે ધનમ્ ।

રોગી ચ મુચ્યેત રોગાદ્બહો મુચ્યેત વન્ધવાત્ ।

પતિવ્રતા ચ સુત્વા ચ સૌર્થસ્નાનફલં લભેત્ ।

इदं जप्त्वा सती भक्त्या भुक्त्वे सा तदनुषया ॥ ११ ॥

આ સ્તોત્ર સ્તુતિના આરંભમાં બ્રહ્માએ કરેલું. આ પુરાતન સ્તોત્ર સર-
સ્વતી, ધરા અને ગંગા તેમજ સાવિત્રી પણ બ્રહ્માને ખુશી કરવા હમેશાં પઠન
કરતાં. શંકરને ખુશી કરવા પાર્વતી પણ કૈલાસમાં આ સ્તોત્રનો પાઠ કરતાં;
તેમજ દેવતાઓ અને મુનિઓની સ્ત્રીઓ પણ પહેલાં આ સ્તોત્રનો પાઠ કરતી.
આ સ્તોત્ર સર્વ પતિવ્રતાઓનું શુભ કરનાર છે. જે પતિવ્રતા આ સ્તોત્રનું શ્રવણ
કરે અથવા જે નરનારી આનો પાઠ કરે, તે સર્વ વાંચિત ફળને પામે છે. આ
સ્તોત્રના પાઠથી અપુત્રને પુત્ર ને નિર્ધનને ધન મળે છે. રોગી રોગથી અને
બંધિવાન બંધનથી મુક્ત થાય છે. પતિવ્રતા આનો પાઠ કરવાથી તીર્થસ્થાનના ફળને
પામે છે. આ સ્તોત્ર જાપીને લક્ષ્મી પતિની આજ્ઞા લઈને પછી જન્મવું. ૬-૧૧

૪૦—નવવધૂને ૧૧ ઉપદેશ

જાપાનમાં માતા પુત્રીને લગ્નદિવસે નીચલા ૧૧ ઉપદેશ આપે છે.

૧ બેટી ! આજે લગ્ન થયા પછી તું મારી પુત્રી નહિ રહે. આજ સુધી તું જે
પ્રકારે મારી અને તારા પિતાની આજ્ઞા પાળતી રહી છે, તેજ પ્રમાણે હવે તારાં
સાસુસસરાની આજ્ઞાનું પાલન કરજે.

૨ લગ્ન પછી માત્ર એક પતિજ તારો સ્વામી થશે. તેની સાથે હમેશાં નમ્રતા
અને મોટું મન રાખજે, પોતાના પતિની આજ્ઞાનું અક્ષરશઃ પાલન કરવું એ સ્ત્રીનો
સર્વશ્રેષ્ઠ ગુણ છે.

૩ તારાં સાસરિયાં સાથે હમેશાં વિનય અને સહનશીલતા રાખજે.

૪ તેમની સાથે કદી અણખનાવ ન કરીશ; નહિ તો પતિનો પ્રેમ ખોઈશ.

૫ ક્રોધ ના કરીશ; પતિ કંઈ અયોગ્ય કરે ત્યારે પણ મૌનજ રાખજે અને
જ્યારે પતિ શાંત થાય ત્યારે નમ્રતાથી તેમને સમજાવજે.

૬ બહુ વાતો ના કરીશ. જૂકું ના બોલીશ. પાડોશીની નિંદા ન કરીશ.

૭ હાથ જેનારા વગેરેને તારા ભાગ્યની હકીકત ન પૂછીશ.

૮ તારું ગૃહકાર્ય કરકસરથી ચલાવજે અને સાવધાનીપૂર્વક બધી વ્યવસ્થા રાખજે.

૯ તારા પિતાની ઉચ્ચ પદવી અથવા અમીરીનો ફાંકો ન રાખીશ. પતિ સમક્ષ
તારા પિતાની ધનાઢયતાનાં કદીપણ વખાણ ના કરીશ.

૧૦ તું યુવાન છતાં પણ યુવતીઓના ટોળામાં ન બેસતી. (અર્થાત્ વૃદ્ધો
ખાસેજ બેસવું હિતકર છે.)

૧૧ હમેશાં સ્વચ્છતા અને લગ્ન જળવાય એવાંજ વસ્ત્રો પહેરજે, બહુ
ભલાકાદાર રંગનાં વસ્ત્ર ન પહેરીશ.

આ ઉપદેશ પ્રાચીનકાળથી પરંપરાગત ચાલતો આવ્યો છે.

૪૧—સંસારમાં સ્ત્રીનો દરજ્જો

સ્ત્રીજાતિવિષે પુરુષવર્ગમાં તેમજ ખુદ સ્ત્રીવર્ગમાં પણ પેસી ગએલા અજ્ઞાન-મૂલક હલકા વિચારો દર થઇ સુચોગ્ય સ્ત્રીનો દરજ્જો ધ્યાનપર આવે તેટલા માટે અનેક પ્રમાણુભૂત ગ્રંથો અને સમર્થ વિદ્વાનોના ઉતારા સુપ્રસિદ્ધ હિંદી “સરસ્વતી” ના જાનેવારી ૧૯૨૫ ના અંકમાં તેમજ અમદાવાદમાં પ્રસિદ્ધ થતા “સ્ત્રીબોધ” ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયા હતા. આ પુસ્તકના વાચકવર્ગમાંટે ઉપયોગી લાગવાથી મોટે ભાગે એમાંના તેમજ થોડે ભાગે ખીજા ઉતારા આ નીચે આપવામાં આવ્યા છે; જેને માટે તેના લેખક તેમજ પ્રકાશક મહાશયોનો આભાર માનીએ છીએ.

ઋગ્વેદ—“હે સ્ત્રી! તું ધરની માલિક થઇને જ; અને ત્યાં જેટલા પુરુષો હોય તેમની સાથે રાણીઓની પેઠે વાતચીત કર.”

રામાયણ—“સ્ત્રી વનને પણ રાજમહેલો કરતાં સુંદર બનાવી દે છે.”

મનુસ્મૃતિ—“જે પિતા, ભાઈ, પતિ અને દિયર પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છે, તેમણે પોતાની પુત્રી, બહેન, સ્ત્રી અને ભાભીનું કદી પણ અપમાન કરવું જોઈએ નહિ. + + જ્યાં સ્ત્રીઓનું પૂજન થાય છે, ત્યાં દેવતાઓ નિવાસ કરે છે અને જ્યાં તેમનું પૂજન નથી થતું ત્યાં બધી જાતનાં ઉત્તમ કર્મ પણ નિષ્ફળ થઈ જાય છે. + + જે ગૃહમાં સ્ત્રી પુરુષથી અને પુરુષ સ્ત્રીથી સંતુષ્ટ રહે છે, ત્યાં નિશ્ચય નિલ કલ્યાણ થાય છે.”

મહાભારત—“સ્ત્રી એ પુરુષની અર્ધાંગના છે, તેનો સૌથી મહાન મિત્ર છે, ધર્મ, અર્થ અને કામનું મૂળ છે. જે તેનું અપમાન કરે છે, તેનો કાળ નાશ કરે છે. સ્ત્રી એ ધરનું ધન અને ધરની શોભા છે, માટે સદા તેની રક્ષા કરવી જોઈએ. મહાભાગ્યવતી અને પુણ્યવાળી સ્ત્રી પૂજનીય છે.”

હજરત મહમ્મદ સાહેબ—“તાઈ સ્વર્ગ તારી માતાનાં ચરણોનીચે છે.”

સ્વામી હયાનંદ—“ભારતવર્ષનો ધર્મ ભારતવર્ષના પુત્રોથી નહિ પણ પુત્રીઓના પ્રતાપે સ્થિર છે. ભારતીય સ્ત્રીઓએ ખેતાનો ધર્મ છોડ્યો હોત તો ભારતવર્ષ ક્યારેતોયે નષ્ટપ્રાય થયો હોત.”

સ્વામી વિવેકાનંદ—“મૈત્રેયી અને ગાર્ગી જેવી પ્રાતઃસ્મરણીય સ્ત્રીઓએ બ્રહ્મચર્યામાં સારા સારા ઋષિઓના આધિકારને પણ શોભાવ્યો હતો. હજરો વેદના બ્રાહ્મણોની સલામાં ગાર્ગીએ ગર્વપૂર્વક યાગવલ્ક્યને બ્રહ્મચર્યાનું આહ્વાન (ચેલેજ) આપ્યું હતું. x x x જો એ સર્વ આદર્શરૂપ સ્ત્રીઓને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અધિકાર હતો, તો પછી અત્યારે તેમને એવો અધિકાર નથી એમ કેમ કહી શકાય ?”

“આપારે પણ આ દેશની કન્યાઓમાં અને સ્ત્રીઓમાં જેવું સદ્ગતિ, સેવા-લાવ, સ્નેહ, દયા, સંતોષ તથા પતિભક્તિ જેવામાં આવે છે, તેવું પૃથ્વીના બીજા કોઈ ભાગમાં મેં જોયું નથી.”

“એક માત્ર ભારતવર્ષની કન્યાઓને જેવાથીજ આંખો ઠરે છે. તેમનામાં લજ્જા, વિનય આદિ સદ્ગુણો હજી પણ જેવા ને તેવા રહી શક્યા છે. આવાં સ-રસ સાધનો હોવા છતાં તમે સ્ત્રીજાતિની ઉન્નતિ કરી શકતા નથી !!”

“જે દેશમાં-જે પ્રજામાં નારીપૂજા નથી, તે દેશ-તે પ્રજા કોઈ કાળે મહાન કે ઉન્નત થઈ શકે નહિ. નારીરૂપી શક્તિ-મૂર્તિની અવગણના કરવાથીજ આજે તમારું અધઃપતન થયું છે. x x x x જે કેદાણે સ્ત્રીઓનો આદર નહોતો અને સ્ત્રીઓ જ્યાં ગમગીનીમાંજ સમય પસાર કરતી હોય, તે સંસારની કે તે દેશની ઉન્નતિની આશા રાખવી નિષ્ફળ છે. એટલાજ માટે પ્રથમ સ્ત્રીઓને જાગૃત કરવી જોઈએ; અને તે ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવા એક આદર્શ મંદીર સ્થાપના કરવી જોઈએ. * * * * * મહામાયાની સાક્ષાત્ પ્રતિમા જેવી સ્ત્રીજાતિનો તમે ઉદ્ધાર નહિ કરો ત્યાંસુધી તમારા દેશનો ઉદ્ધાર થનાર નથી.”

સ્વામી રામતીર્થ—“હિંદમાં સ્ત્રીશિક્ષણ અંધ કરી દેવામાં આવ્યું તેની સજા હિંદ સારી પેઢે ભોગવી રહ્યું છે. * * * સ્ત્રીશિક્ષણનો પ્રચાર કરો. તમારા પૂર્વજો સ્ત્રીશિક્ષણના પક્ષપાતી હતા. તમે કેમ વિરોધી બનીને તમારે હાથેજ તમારા પગ ઉપર કુદાડો મારો છો ? જે બીજાની સ્ત્રી તરફ પાપદ્રષ્ટિથી જુએ છે, તે પરમાત્માના ક્રોધને જાગૃત કરે છે અને પોતાને માટે નરકનો રસ્તો સાફ કરે છે.”

શ્રી દાદાભાઈ નવરોજી—“મારી માતાએ મારી ઉપર નજર રાખીને મને મારા સહચરોના ખૂરા પ્રભાવથી બચાવ્યો.”

મ૦ ગાંધીજી—“કોઈ પણ સ્ત્રીનું સ્ત્રીત્વ જાંગ કરતાં પહેલાં મરી જવું એજ ઉત્તમ કર્મ છે. કોઈ પણ સ્ત્રીને પાપકર્મમાંથી બચાવી લેવી એ સૌથી મહાન તીર્થ છે.”

બંકિમચંદ્ર—“સ્ત્રીઓ એ સાક્ષાત્ ક્ષમા, દયા અને સ્નેહની દેવી મૂર્તિઓ છે.

પાપ—“કેટલાક મંદબુદ્ધિ કવિઓએ સ્ત્રીને ઉતારી પાડી છે. તેઓ કહે છે કે, સ્ત્રી એ એક મોંઘી વિપાત્ત છે, જાતેજ ખરીદેલા રોગ છે. સાપની પેઢે ઝેરથી ભરેલી છે; અને ધરને દુઃખમય બનાવી દેનાર કાળી રાત્રિ છે; પરંતુ આ બધા નાશવંત કવિતાના ખોટા કટાક્ષ છે. આ અસાર સંસારમાં બીજા બધા પદાર્થો તો મહેનત કરવાથી મળે છે; પરંતુ સુલક્ષણા સ્ત્રી તો માત્ર પ્રભુની કૃપાથીજ મળી આવે છે. જેની પાસે એવી સ્ત્રી હોય, તે કદી દુઃખને દુઃખ નહિ માને. મને તો વિશ્વાસ છે કે, જો સંસાર સ્ત્રીઓના કલા પ્રમાણે ચાલે તો દુનિયા સ્વર્ગપુરી બની જાય !”

શંકર—“સુપાત્ર સ્ત્રી પાણેશા કૂતરાથીએ વધુ નિમકહલાલ, હોદીના સુકાનથીએ વધુ પક્ષી અને મહેનના સ્થંભોથી પણ વધુ મજબૂત છે. વમળમાં મૃત્યુનાં

હૂબકાં ખાનાર માંણસને કિનારો જેટલો વહાલો લાગે છે, તેનાથી પણ સુયોગ્ય સ્ત્રી વધુ વહાલી છે. વૃદ્ધ પિતાની આંખે નાનો પુત્ર જેટલો સુંદર દેખાય છે, તેનાથી પણ સ્ત્રી સુંદર છે. કાળી રાત્રિ પછીના મંગળમય પ્રભાત કરતાંયે સ્ત્રી વધુ તેજસ્વી છે અને રણમાં તરસથી વ્યાકુળ થયેલા મનુષ્યને પાણી જેટલું મીઠું લાગે છે, તેનાથીયે સ્ત્રી ઘણી વધારે મીઠી છે. ”

લૌવિલ—“ વિધાતાએ સ્ત્રીને સુંદર બનાવી છે, એટલા માટે તેને હું મહત્વવાળી નથી ગણતો, તેમજ તેને પ્રેમને ખાતર બનાવવામાં આવી છે એટલા માટે હું તેના ઉપર પ્રેમ નથી રાખતો; પરંતુ તેને હું એટલાજ માટે પૂજનીય માનું છું કે, મનુષ્યનું મનુષ્યત્વ માત્ર તેનેજ આભારી છે. ”

શેક્સપીયર—“ સૌંદર્યથી સ્ત્રી અભિમાની બને છે, ઉત્તમ ગુણોથી તેની પ્રશંસા થાય છે અને લગ્નગવતી થઇને તે દેવી બની રહે છે. ”

હૃટ—“ સુશીલા અને પુણ્યાત્મા સ્ત્રી જેવું દુનિઆમાં કંઈ પણ સુંદર નથી. ”

હાર્નેવ—“ તારાઓ આકાશની કવિતા છે, તો સ્ત્રીઓ પૃથ્વીની કવિતા છે. દુનિઆના લાગ્યની રક્ષા તેમનાજ હાથમાં છે. ”

સૌદે—“ કવિઓએ સ્ત્રીના ક્રોધની ધ્વિરના ક્રોધસાથે તુલના કરી છે; પરંતુ મને મારી સ્ત્રીના ક્રોધમાં એવું ઝેર કદી દેખાયું નથી. તે ક્રોધમાં હોય છે ત્યારે તે મારા તરફ જોતી નથી; કેમકે તેને વિશ્વાસ છે કે, મારા તરફ દેખતાંજ તેનો ક્રોધાગ્નિ પ્રેમજળ થઇને વહી જશે. ”

રૂસો—“ સ્ત્રીનું પુસ્તક તો સંસાર છે. તે સંસારમાંથી જેટલું શીખે છે, તેટલું પુસ્તકોમાંથી નથી શીખતી. ”

આસ્કર આઇલ્ડ—“ સ્ત્રી, એ પરમાત્માનું સૌથી મહાન જાદુ છે. ”

શિલ્લર—“ સ્ત્રીને પુરુષની સાથી થવાને સૃજવામાં આવી છે. પ્રકૃતિ એમ ઇચ્છે છે અને પ્રાકૃત નિયમો પાળતી સ્ત્રી ધ્વિરી આજ્ઞાનું પાલન કરે છે. ”

એલન કનિંગહામ—“ આવ મારી વહાલી ! આવ મારી પાસે બેસ. રાત વીતી ગઇ છે અને ચારે બાજુ અજવાળું થઇ રહ્યું છે; પરંતુ તારાવિના મારાથી પ્રાર્થનાના શબ્દો બોલાતા નથી. આવ, મારી પાસે બેસ. પ્રભુને મારેમાટે પ્રાર્થના કરજે, હું તારે માટે કરીશ. ”

આટવે—“ હે સુકુમારી ! વિધાતાએ તને પુરુષોને ઠેકાણે લાવવા માટે બનાવી છે. તું ન હોત તો અમે પશુ જેવા હોત, સ્વર્ગમાં પણ એવું શું છે કે, જે તારામાં નથી ? અદ્ભુત તેજ, પવિત્રતા, સત્ય, અનંત આનંદ અને અમર પ્રેમ, સર્વ કંઈ તારામાં છે. ”

એડીસન—“ વિશ્વાસ રાખો કે જે પવિત્ર પ્રેમથી પિતા પોતાની પુત્રીપ્રત્યે જુએ છે, તે રીતે બીજો કોઇ તેનાપ્રત્યે જોઇ શકતો નથી. પત્નીપ્રત્યેના પ્રેમમાં કામના છુપાઇ રહેલી હોય છે અને પુત્રપ્રત્યેના પ્રેમમાં લોક હેતુરૂપ હોય છે; ”

પણ જે પવિત્ર વહાલ મને મારી પુત્રી ઉપર આવે છે, તેનું ખીજ કાઢની ઉપર નથી આવતું.”

જો-સન—“મારા સૂક્ષ્મ વિચારોનું મૂળ મારી જનનીનાં પ્રેમભર્યાં હાલ-રસાંમાં છે.”

શોપનાહર—“મનુષ્યને દરદર્શિતા માતાથી અને વીરતા પિતાથી વાર-સામાં મળે છે.”

અબ્રાહમ લિંકન—“હું જે કાંઈ કરું છું અને થઈ શકું છું; તે દેવી પ્રકૃતિ-વાળી મારી માતાની પ્રસાદી છે.”

સર એડમંડ વરટી—“દરેક દેશમાં, દરેક જાતિમાં અને દરેક ધર્મમાં મનુષ્યને તેની માતા જેવો ખતાવે છે તેવોજ તે થાય છે.”

જર્જ હર્બર્ટ—“એક આદર્શ જનની સો ઉસ્તાદો કરતાં પણ ઓછા છે.”

નેપોલિયન—“ફ્રાન્સનો વૈભવ તેની માતાઓપર રહેલો છે. x x કોઈ પણ બાળકની ભાવિ ઉન્નતિ અથવા અવનતિનો આધાર તેની માતા ઉપરજ છે. x x હું મારી કર્તવ્યનિષ્ઠા અને ધૈર્ય મારી માતાની ગોદમાંથી શીખ્યો છું.”

લા. ડ. વર્લે—“પુરુષની ઉન્નતિ કે અવનતિ સ્ત્રી ઉપર આધાર રાખે છે. જો એ સુશિક્ષિત હોય તો પતિની ઉન્નતિનું કારણ બને છે અને જો મૂર્ખ હોય તો પુરુષની અવનતિનું કારણ બને છે.”

મિશલેટ—“જો કે આજે મારી માતાને પરલોકગમન કર્યાને લગલગ ત્રીસ વર્ષ થઈ ગયાં છે, પરંતુ તે હજીસુધી મારા વિચારોમાં તથા શબ્દોમાં જીવતી છે. x x x x x હું મારી તમામ ઉન્નતિઓ અને વિજયોમાં મારી માતાનો દેવાદાર છું.”

ગેરીઆલિડ—“મને મારા દેશપ્રત્યે જે શુદ્ધ પ્રેમ છે અને જેણે મને મારા અ-ભાગી સ્વદેશબંધુઓના આત્મારૂપ બનાવ્યો છે, તેનો પ્રારંભ બ્યારે હું મારી માતાને દીનોપ્રત્યે સહાનુભૂતિ ખતાવતી અને દુઃખીઆં લોકોપર દયા કરતી જોતો સ્વારથી થયો છે.”

ગોલ્ડસ્મિથ—“જે સ્ત્રી પોતાના પતિ તથા બાળકોને નિરંતર આનંદમાં રાખે છે, તેની પાસે આખા જગતની સમ્રાટીનો વૈભવ વુઝ છે.”

વુલ્વર—“હે સ્ત્રી! તું અમે પુરુષોને સાક્ષાત્ માનવજાતિની થઈને મુશ્કેલીના પ્રસંગોમાં માર્ગદર્શક થવાવાળી સિદ્ધિકર દેવી છે. તારામાં ઈશ્વરી અંશ છે.”

ફેડરિક હેસ્ટન—“બધાં માતાપિતા અને વિશેષ કરીને માતા બુદ્ધિમતી હોય છે, એ ગૃહ મનુષ્યત્વ અને સહયતાનું મહાવિદ્યાલય છે, ઘરમાંજ મહત્ત્વપૂર્ણ અને અત્યંત અગત્યના પાઠોનું શિક્ષણ મળે છે; માટે મહાન પુરુષો ઉત્પન્ન કરવા માટે અમારે એવી માતાઓની અગત્ય છે, કે જે પોતાનો પૂર્ણ સમય કઠિન કાર્યો કરવામાં ગાળવાની યોગ્યતા રાખતી હોય અને સાથે અમને એવી જનનીઓની અગત્ય છે, કે જેનું હૃદય અને મસ્તિષ્ક સંપૂર્ણ રીતે વિશુદ્ધ હોય.”

૪૨-પરદેશી ખાંડ એટલે બ્રહ્માનો ભંડાર !

(લેખક-એક પ્રજાજન)

૧. એનસાઇક્લોપીડીઆ બ્રીટાનીકા જેવો બળવાન અને ધણાં વર્ષોની શોધ-ખોળને અતિ તૈયાર થયેલો મહાન ગ્રંથ કે જેને આધારે સરકાર ફેંસલા આપે છે, તેને ૧૬૭ મે પાને લખેલ છે કે:—“ ખાંડ સાફ કરતી વખતે દરેક જનાવરના લોહી તથા હાડકાંના કોલસાનો ચૂરો નાખવામાં આવે છે. ”

૨. ડીક્ષનેરી ઓફ આર્ટ્સ-ફ ક્વી આગ્રતિ લંડન, પાને ૮૨૯ મે લખ્યું છે કે:—“ ગાંગડા બનાવવામાં આવે છે તે વખતે ૫૪ મણુ ખાંડમાં ૨૭ મણુ હાડકાંના કોલસાનો ભૂકો નાખવામાં આવે છે; અને ખાંડ સાફ કરવાનાં કારખાનાં ગામમાં છે તેમાં ભારોભાર હાડકાંના કોલસાનો ભૂકો નાખવામાં આવે છે. ”

૩. સ્વામી ભાસ્કરનાનંદ લખે છે કે:—“ જ્યારે હું વિધાયત ગયો, ત્યારે મેં કેટલાંક ખાંડનાં કારખાનાં જોયાં. તેમાં પહેલે માંગે ચઢતાંજ મને ઉલટી થશે એમ લાગ્યું. હું નહોતો જાણતો કે, આવી અપવિત્ર ચીજોથી ખાંડ બને છે; પણ નજરે જોતાં સંપેદ આશ્ચર્ય થાય છે કે, જે ચીજને અડવાથી પણ મહાન પાપ લાગે તે ચીજ હિંદુઓથી ખવાયજ કેમ ? ”

૪. ભારતમિત્ર તા. ૨૮-૧૦-૧૯૦૫ ના અંકમાં જણાવે છે કે:—“ સારી ખાંડ બનાવવા માટે જેમ આ દેશમાં દૂધ વપરાય છે, તેમ ત્યાં જનાવરના લોહીથી ખાંડની અંદરનો મેલ કાપવામાં આવે છે; કારણ કે કસાઇખાનામાં દૂધ કરતાં લોહી સસ્તું મળે છે. મીસ્તર હેરીશ કહે છે કે, ખાંડ સુવરના લોહીથી સાફ થાય છે. એ. જે. ટેલર સી. ઈ. સાહેબના બનાવેલા “ સ્વચ્છ મશીનરી ” નામના ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે, ઈંગ્લાંડ વગેરે દેશોમાં ખાંડ સાફ કરવામાં પાણી અને ગાયોનું લોહી મેળવે છે. ભાઈઓ ! હિંદુને ગાય અને મુસલમાનને સુવરનું લોહી ખાવાલાયક છે ? ”

૫. મુંબઈ, જ્ઞાનસાગર સમાચાર તા. ૧૫-૧૨-૧૯૦૫ માં લખે છે કે:—“ પરદેશી ખાંડસાકર નાના પ્રકારના રોગથી ભરેલા સર્વ પ્રકારના જીવાનાં હાડકાં, બળદ અને સુવરનાં લોહી તથા મનુષ્યના મૂત્રથી સાફ થાય છે. જેના પવનથી પણ ડરીએ તેવા કોઠ વગેરે રોગવાળા લોકોનું પણ મૂત્ર. અરેરે ! આ હિંદુમુસલમાનને ખાવાલાયક છે ? ”

૬. સ્વદેશીજાતિ દર્પણ:—“ પરદેશી સાકર અપવિત્ર છે; એટલુંજ નહિ પણ તેની અંદર નાનાં પ્રાણી-કીડી, મંકોડી વગેરેનાં આંતરડાં, માંસ, હાડપિંજર અને શરીરની અંદરના રેસા હોય છે. મોરસ સાકર તો ખાંટ, ગાજર, તાડી વગેરેમાંથી બનાવવામાં આવે છે અને તેમાં સડેલું લોહી તથા રોગિષ્ઠ જનાવરનાં હાડકાંનું મિશ્રણ હાય છે. ”

૭. મી. શ્રીનલે નામના ગૃહસ્થ જણાવે છે કે:—“ વિધાયતી ખાંડ જે હિંદુમાં ફેલાય છે તે દેખાવમાં સફેદ અને કિંચતમાં સસ્તી પડે છે; પણ તેનાથી ધણા

રોગો હિંદુસ્તાનમાં પેદા થઇ ચૂક્યા છે. તે ખાંડ લોહી અને શક્તિનો નાશ કરે છે. તે ખાંડ દૂધ આદિ જે જે પદાર્થોમાં નાખવામાં આવે છે, તેમાં આપણે ઝેરજ નાખીએ છીએ એમ જાણવું. ઈંગ્લાંડ તેમજ હિંદુસ્તાનના પ્રખ્યાત વૈદ્યોક્ટરોએ સ્પષ્ટ મત આપેલા છે કે, આ ખાંડ હિંદુમુસલમાનને ધર્મના બાધથી તો ખાવાલાયક નથીજ, પણ તેનાથી પ્લેગ, મહામારી ઇત્યાદિ રોગો થાય છે અને બાળકોનું તથા મોટાં માણસનું મરણપ્રમાણ પણ વધે છે; માટે ધર્મને ન માનવો હોય, તો આરોગ્યની દૃષ્ટિથી પણ ખાંડ ખાતા અટકવું જોઇએ. કાન્યા ગ્લાસમાં ગરમ પાણી ભરી તેમાં સાકરનો ગાંગડો નાખીને ઓગાળતી વખતે સૂક્ષ્મદર્શક યંત્રથી જોશે તો એમાં લોહીનાં રજકણો દેખાશે. વળી દેશી અને મોરસ ખાંડ બન્નેને જૂદા જૂદા વાસણમાં મૂકા, પછી બન્નેમાં થોડો થોડો સલ્ફીરિક એસીડ (ગંધકનો તેજબ) નાખો. તરતજ દેશી ખાંડમાંથી મીઠી માટી જેવી સુવાસ આવશે અને મોરસમાંથી દુર્ગંધ આવશે. જે આ વાત જરાપણ જૂડી હોત તો લાગવગવાળા ગોરા વેપારીઓએ આ વિમત પ્રગટ કરનારાઓ ઉપર જરૂર ફોજદારી માંડી દીધી હોત; માટે આ બાબત સાચીજ હોવાથી કોઈ પણ હિંદવાસીને પરદેશી ખાંડ ખાવાલાયક નથી. હિંદુઓની પેઠેજ જે ગોરા લોકોએ માંસાહારનો ત્યાગ કર્યો છે અને જેઓ કેવળ વનસ્પતિના આહાર ઉપર રહે છે, તેઓએ પણ ખાંડસાકર ખાવાં બંધ કર્યાં છે; તો પછી આપણા હિંદુઓથી તો આવી અપવિત્ર ચીજ ખવાયજ કેમ ?”

૮. હિંદી બંગવાસી, કલકત્તા:-તા. ૩૦-૩-૧૯૦૩ ના અંકમાં લખે છે કે:-“ હિંદુસ્તાનમાંથીજ દર વર્ષે ૨૮ લાખ મણુ જનાવરોનાં હાડકાં ખાંડ વગેરે ખાવાના પદાર્થો બનાવવા માટે પરદેશ જાય છે. સ્વદેશી ખાંડ કદાચ પરદેશી ખાંડથી સહેજ મોંઘી મળે તો પણ તેનાથી પવિત્રતા જળવાઇ રહે છે. વળી તે ખાંડ પરદેશી કરતાં ગળપણુમાં પણ વધારે હોય છે, માટે સ્વદેશી ખાંડજ વાપરવી. કદાચ સ્વદેશી ખાંડ વાપરવાની શક્તિ ન હોય તો ગોળ વાપરવો; પરંતુ પરદેશી ખાંડ તો કોઇ રીતે નજ વાપરવી. આથી ગૌહત્યા થતી અટકશે અને દૂધાળાં ઢોરોની વૃદ્ધિ થઈ દૂધ, ઘી, દહીં વગેરે સસ્તાં થશે અને તેથી શક્તિ તથા આત્મબળ પણ વધશે.”

“ અકબર બાદશાહ જેવાના મુગલાઇ અમલમાં પણ ૩ થી ૪ રૂપીએ મણુ ઘી મળતું. શ. ૧ ના ૭ શેર ઘીની વાતો હજી આપણા ઘરડાઓ કરે છે. તે વખતે ચાની મહેમાની લોકો આપતા ન હતા; પણ લાપશી ને ઘી ખવડાવતા અને ખાતા. તેથીજ પોતાના સ્વધર્મનું રક્ષણ કરી ૧૦૦ વર્ષ સુધી જીવતા; પણ આ તો પરદેશી વેપારીઓએ ખાવા પીવાની અને મોજમઝાની એવી તો મોહક વસ્તુઓ બનાવી છે, કે એશઆરામથી અને ધીમા ઝેરથી આપણી જાતો ખવાઇ ગઇ છે. સતે સતે મોંમાં કાળીઓ મૂકનાર મળવાથી બેસીને હાથે ખાવાની

તેમજ તેમાં શું શું વસ્તુઓ આવે છે તે જોવાની તસ્દીજ ના લીધી. દૂવા, ઘંટી, ગાય અને રેંટીઆ એ ચારનો વપરાશ દરેક ઘરમાં હતો. તે જવાથી સ્ત્રીઓમાં હીસ્તીરિયા, કસ્ટવાવડ, સુવારોગ અને ક્ષયરોગ વધીને ૨૦ થી ૨૫ વરસમાં તેમનાં મરણ થવા લાગ્યાં છે. પુરુષોની પણ તેવીજ દશા થઈ છે. આપણા હમેશના જીવનની ઉપયોગી ચીજોમાં પણ આ પ્રમાણે પરાધીનતા થઈ છે, તો હવે જાગો ! કુલકર્ણુની નિદ્રા ત્યાગો ! સૂર્યોદયનાં કિરણો ફૂટી ચૂક્યાં છે, માટે એશઆરામ-વાળી પરદેશી ચીજો કે જે ધર્મ, ધન અને આરાગ્યનું સત્યાનાશ કરનાર છે, તેને એકદમ તજો ! જીવનને સાદું અને મહેનતુ તથા તમારા વહીવેલીની પેઠે ૧૦૦ વરસ જીવતું રહે તેવું કરો અને પોતાના પગપર ઉભા થાઓ !”

(“કુચ્છી” તા. ૨૦-૫-૨૩)

૪૩-મૃત્યુનો મહિમા અથવા કાણુ-મોહોકાણુ

(લેખક-ચતુરભાઈ શંકરભાઈ પટેલ બી. એ.)

ગુજરાતમાં ઘર ધાલી ખેઠેલા કૂટવાના અને કાણુ-મોહોકાણુના નિંદા રિવાજનો વિચાર કરનારને સહજ સમજાશે કે, એ રિવાજ પ્રેમધેલછા અને અજ્ઞાનતા પરમ પ્રદર્શનસિવાય બીજું કંઈ નથી. મૃત્યુનું ખરું સ્વરૂપ સમજાય તો એ ધેલછા અને અજ્ઞાનનું ઈદ્રગ્નળ આપોઆપ નષ્ટ થાય, પણ એમ બનવું સહેલું નથી. જ્ઞાનદીપ અજ્ઞાનાંધકાર તો ફેડી શકે, પણ ધેલછાની ગદન ગુહાનાં પડ ભેદવાં એના માટે દુષ્કર છે. પ્રેમગાંડું હૃદય સત્ય વસ્તુસ્થિતિને ખાલી આશ્વાસનરૂપ સમજે છે, સ્નેહરંગે રંગાયેલી દષ્ટિ ઔહિક સ્થિતિસિવાય બીજું કશું જોઈ શકતી નથી. વિરહવ્યાકુલ મન આધ્યાત્મિકતાના હંડાણમાં ઉતરી શકતું નથી. પ્રેમોન્મત્તાથી કુંઠિત બનેલી બુદ્ધિ જ્ઞાનસાયન જીરવી શકતી નથી. આ બધાં કારણોએ કરીને મૃત્યુ પાછળ પ્રેમોર્મિજનિત રુદન તો રહેશેજ, અને ભલે રહે. મૃત્યુ-વિષેનું અજ્ઞાન દૂર થાય તોયે એાહું નથી.

પ્રણયના પાલવે રુદન નિર્માયલુંજ છે. પ્રેમયોગી કલાપી કહે છે કે, “કે પ્રીતિનું રુધિર સઘળું ઉષ્ણ અશ્રુતણું છે.” એ રુદનમાં કોઈ મહામૂલી મિઠાશ ભરી છે. એ રુદન આવકારલાયક છે. એ “રુદન જરૂર અહીં પૃથ્વીમાં સ્વર્ગના અંશ” છે. કોઈ પણ હૃદયવાળી વ્યક્તિ એને વહાલથી વધાવ્યાવિના નહિ રહે. એથી શોકચિન્તા કે અન્ય દુઃખે ભારે થએલાં હૈયાં હલકાં થાય છે. અંતરને અકળાવતો દુઃખો દૂર થાય છે. પ્રિય સ્મરણથી પાવન થયેલું હૃદય વધુ રિનઅં, કોમળ અને ભાવલયું બને છે. શોકાદિ ધૂમાડાથી રહિત જીવ વધુ ઉજ્જવળ, ઉન્નત અને આનંદી બને છે. એકના એક પુત્રના વિયોગે અશ્રુને અલિનદતાં કવિશ્રી નરસિંહરાવ પણ લખે છે કે:—

“જ્ઞાત બન્ધે રાકિમાં અશ્રુજળ રેલાવીને,
સ્મરણ મોંમાં બાળનાં તાબાં નિરન્તર હો બને.

અશ્રુ ઔષધ દુઃખનું, સ્નેહ વૈદ્યે આપિયું;
અશ્રુ રૂપે વહી જતું વિષ ઉર વિષે જે વ્યાપિયું. ”

એ અમેલાં અશ્રુ ભલે દરકાઈ સારો. એમના તરફ સર્વની સહાનુભૂતિ ઘટે છે; પણ જરા વિષયાન્તર વેદીનેય આપણે પૃછીએ કે, એ શાન્તરસપ્રધાન કાર્યમાં હાસ્યરસપ્રધાન કૃતવાના ફાર્સની શી જરૂર? એ અંતર્ગત લાગણીનું માત્ર શુદ્ધક પ્રકટીકરણ નથી? પ્રેમની સદ્ભાવનાને નામે એ માત્ર બાહ્ય આડંબર નથી? એથી તો પ્રેમ લજવાય છે. શુદ્ધ પ્રેમ કદી એવા દેખાડાની અપેક્ષા રાખે ખરો? વળી એ કૃતણી ફાર્સમાં કાણુમોંકાણુના કૌમીક પ્રવેશનો ઉમેરો શા કાળે? સગાંસ્નેહીઓએ આશ્વાસન આપવું આવતું હોય તો એકલા નથી આવતું? સારો સંઘ સાથે લાવવાની જરૂર? આશ્વાસન લેનારથી ઘરને ખૂણે નથી લેવાતું? આખા ગામને જાહેર કરી લેવાથી આશ્વાસનમાં કોઈ અદ્ભુત ઉમેરો થાય છે? મરતાં સુધી મલાળે રાખનારી કુલીન સ્ત્રીઓ ઉઘાડી છાતીઓનું રમુજ પ્રદર્શન ભરખળરે સ્વેચ્છાએ ભરે એમાં શો આપદ્ધર્મ રહ્યો હશે વાર? વિદેહ થએલી વ્યાકતના નિવાસસ્થાને આવી પહોંચતાં નિરંકુશ રુદનનો નીચ દંભ શા સારૂ ભલા? અને તેય વાણીઆવટું કરનાર વેપારીને હાથે થતો હોય તો સમજ્યા, પણ સરલહૃદયા સ્ત્રીઓને હાથે? હમણું તો અન્યોન્ય હસતાં રમતાં વાત કરતાં હતાં અને એક નિમિષમાત્રમાં સૌનાં હૃદય પીગળી ગયાં? વળી જેમ ડોળ-માણસની ભરતીનો કે કૃતણીનો ચલતીનો-વધારો તેમ પ્રેમ વધારે; એ કયા પ્રમાણપુરઃસર હશે? મરણપ્રસંગે આ લગ્નઅવસરના જેવી હડાફેડ અને ધમાકનો શો અર્થ હશે? કાણે આવનાર ડેલીગેટો તો બદલાય, પણ સન્માન-કારિણી સલાના સખ્યો તો એનાં એ તો એમને એ આવનારનું પ્રયળ લાગણી-પૂર્વક-આવનાર શોક દર્શાવે તેથી વિશેષ દર્શાવેને-ફૂદી ફૂદી છાતી ફૂટે એથી વિશેષ ફૂટીને-સ્વાગત કર્યાં સિવાય બીજું કોઈ કામ નહિ હોય? કે પછી મરનારની પાછળ જવાને એ બધાં આદરી બેઠેલાં હશે? છાતી ફૂટવાથી દમ, ટાય અને બીજાં ફેફસાનાં દરદો જન્મે છે, એ અનુભવી ડોક્ટરોનો અભિપ્રાય આ કૃતણીખલાદૂર વીરાંગનાઓએ વિચારવા કદી પણ તસ્દી લીધી હશે કે? જે ફૂટવાથીજ પ્રેમ પ્રદર્શિત થતો હોય તો મહારાષ્ટ્ર અને બીજા અનેક દેશો પ્રેમ-વંચિતજ રહેલાને? પ્રેમનો ઇજારો એકલા ગુજરાતને મળેલો? અને તેમાંય રાજપૂતો, પાટીદારો અને ખારોટોનેજ? એ ત્રણ કોમો જેમ મલાળે રાખવામાં અદિતીય છે, તેમ કાણુમોંકાણુથી મલાળે ખોવામાંય અદિતીય છે. એ પરસ્પર વિરોધ વસ્તુઓનો મેળ ખાધો શી રીતે? આખા ગુજરાતમાં એ ફાર્સની ખીલ-વણી શી રીતે થઈ? અને ઉપરોક્ત ત્રિપુટીમાં આટલું બધું પદ્ધતિસર બની સંપૂર્ણ કક્ષાએ એ શી રીતે પહોંચ્યું? આ બધા પ્રશ્નો મારે મન અણુકિલ્બા કોયડા

છે. કોઇ વાચક કે એ દાર્શના ખેલાડી એમને ઉકેલશે ?

હવે આપણે મૃત્યુવિષેનું અજ્ઞાન દૂર કરવા એનું અરૂપ સ્વરૂપ વિચારીએ. આપણને જ્યારથી સમજણ આવી ત્યારથી આપણે એને મોટો હાડિ માની લીધો છે. એની એકજ વિનાશક બાજુ જોઇને કંપ્યા છીએ. એની બીજી ઉત્પાદક બાજુને જાણવાવિચારવાનો યતન નથી કર્યો. મૃત્યુએ આખી આલમને બાયલી બનાવી છે. સારી સૃષ્ટિ એના નામથી થયે છે. મોતની એ બીકે આપણું જૈહિક જીવન કંટકિત બનાવી મૂક્યું છે, અનેક મહત્કાર્યો એને લીધે અટકી ગયાં છે, અનેક ફરજો એને લીધે વિસરાઇ છે. જનતાના મર્મમાં સાલતો એ કાયરતાનો કંટક નીકળી જાય તો આ સૃષ્ટિ સ્વર્ગસમાન ઉદ્ઘાસવંતી બને. મોતથી નથી બીતાં એક અણસમજ બાળક કે મરજીવાં મહાજન. નાનું બાળક મરણની મૂર્તિસમા તાપસાથે જેલ કરવા ઈંછે છે, મરજીવો કે કાઈસ્ટ દોસને માંચડે હર્ષભેર લટકે છે, કે પ્રતાપ સ્વેચ્છાએ જંગલોમાં લટકે છે, કે દયાનંદ હથાલકને હેતે વધાવે છે, કે મેક્સિડિની ભૂખને સુખસમ માને છે, કે મોહનદાસ માતૃભૂમિની વેદી ઉપર સર્વસ્વને હોમે છે. આવાં અજ્ઞ કે પ્રજ્ઞને નથી હોતાં દુઃખ કે નથી હોતી દીલગીરી. વિષાદનાં વિષ તો નિર્માયાં છે કર્મે આપણા જંવાં અર્પણને.

કવિવર રવીન્દ્રનાથ મૃત્યુનું સ્વરૂપ સમજાવવા એક અચ્છુ ઉદાહરણ આપે છે. બાળકને ધવરાવતી વત્સલમાતા એક સ્તનનું દૂધ પૂરું થયે બાળકનાજ હિતને ખાતર એને બીજી બાજુએ ફેરવે છે. અજ્ઞાન બાળક ચીસેચીસ પાડીને રડે છે, કેમકે માતાના શુભ આશયની એને ખબર હોતી નથી. માતા બીજું દૂધભર સ્તન એના મુખમાં મૂકે છે, ત્યારે તે રડતું બંધ રહે છે. એને પૂર્ણ હર્ષભેર ધાવવા માંડે છે. મરણમાટે પણ એમજ છે. જ્યારે આ શરીર આત્માના ઉપ-યોગનું રહેતું નથી, ત્યારે પરમવત્સલ પ્રભુ આપણાજ દિન ખાતર એને બીજું બક્ષે છે. આપણે ક્ષુદ્રબુદ્ધિ એના આ પરમ સદ્ભાવને સમજી શક્તા નથી અને નાહક શોચ કરીએ છીએ. ગીતામાં ભગવાન મરણને આપણી વિવિધ અવસ્થા જેવું સ્વાભાવિક લેખે છે, અને કહે છે કે,

દેહિનોઽસ્મિન્યથા દેહે કૌમારં યૌવનં જરા ।

તથા દેહાન્તરપ્રાપ્તિર્ધિરસ્તત્ર ન મુહ્યતિ ॥ ૨-૧૩

અને આગળ એને સ્પષ્ટ કરતાં કહે છે કે

બાસાંસિ જીર્ણાનિ યથા વિહાય નવાનિ ગૃહ્ણાતિ નરોઽપરાણિ ।

તથા સ્ત્રીરાણિ વિહાય જીર્ણાન્યન્યાનિસંચાતિ નવાનિ દેહી ॥૨-૨૩॥

હવે સમગ્રયું હશે કે, મૃત્યુ-મોંઘું મધુરું મૃત્યુ-આ જીવનમાંથી પરજીવનમાં જવાનો પૂલ છે. એ પૂલ ન હોય તો આપણા ભોગ મળે; પણ પરમ કૃપાળુ પ્રભુની કરુણા કંઈ પરિમિત હોય ? એનાં વહાલાં બાળકોને ઉન્નતિ કે પ્રગતિ-વિહોણી એકજ જડસ્થિતિમાં એ સડવા દે ખરો ? સંહારક મહાદેવ શિવ (કલ્યાણસ્વરૂપ) અને શંકર (કલ્યાણકારક) શાથી કહેવાય છે, તે હવે સહજ સમજાશે. મૃત્યુ આત્માની ઉન્નતિ અર્થે છે, જીવનના વિકાસ કાળે છે, અધૂરી રહેલી ઉત્ક્રાન્તિમાટે છે, પૂર્ણતાએ પહોંચાડવા સાર છે.

કવિશ્રી નરસિંહરાવ પણ લખે છે કે:—

“ મૃત્યુ નવ પૂરું કરે જીવનું જીવન અહિં ”

અધિક અધિક વિકાસની છે ભૂમિ અન્ય; જીવું તહિં.

મૃત્યુ ને જીવન તણો મર્મ ઉડો કો લહે;

મૃત્યુ તે જીવનતાણું છે અન્ય રૂપ;—શુધો કહે:—

આવા પરમ પ્રગતિસ્વરૂપ મરણને સત્કારવા સમ્રાજ્યે તત્પર રહેવું જોઈએ. એને અંતરના ઉમળકે અભિનંદવું જોઈએ. મૃત્યુ એટલે ઉન્નતિમાં પગલાં માંડ્યાં. મરી જવું એટલે મહાન પિતામાં મળી જવું. સ્વામી રામનો દશ વર્ષનો પુત્ર મરી ગયો, ત્યારે એ આનંદના પરમ આવેશમાં આવી, ખડ-ખડાટ હસી કહેવા લાગ્યા કે, લલું થયું જે મળી ગયો, મળી ગયો.—નહિ કે મરી ગયો. કોઈક દેશમાં મરણપ્રસંગે હસવાનો અને આનંદ કરવાનો ચાલ છે, તે પણ આજ કારણને લઈને. સંતોને મન તો મરવાં સોજાં છે. એ હર્ષોત્પાદક મંગલ-સમયે શૌચ અને દુઃખને અવકાશજ શાનો ? કદાચ પ્રેમ બે આંસુ પડાવે તો લલે, પણ મૃત્યુનો ભય શામાટે ? સવાસો વર્ષની ધરડી ડોશીને પણ મરણનો ડર લાગે અને મહાન ફિલસુફ પણ મોત આગળ મહાત થાય, એ એાણું લજ્જા-સ્પદ છે ? મોતથી ડરવું એટલે અવનતિ વહોરી લેવી. પ્રભુ એથી બચાવે ! મૃત્યુની તૈયારી કરતાં આપણે ગાંધએ કે—

“ કર લે સિંગાર એક દિન, સાજન કે ઘર જાના હોગા. ”

(‘ક્ષત્રિય’ માગસર ૧૯૨૫)

૪૪—શીતળાની રસીથી થતાં મરણો

(લેખક—લાલશંકર લક્ષ્મીદાસ-જુનાગઢ)

ગરીબ માણસો ઉપર જીલમ

૧ બોમ્બે કોનિકલ—(૧) ચૌદ વરસનો એક અંગ્રેજ છોકરો, (૨) સોળ વરસની એક અંગ્રેજ છોકરી, (૩) એક નાનું અંગ્રેજ બાળક શીતળાની રસીના ઝેરથી મરી ગયાં છે.—(બોમ્બે કોનિકલ, તા. ૨૯-૩-૨૩.)

૨ વિલાયતનાં વર્તમાનપત્રો—શીતળાની રસીના ઝેરથી થતાં મરણો સંબંધી સમાચાર વિલાયતનાં વર્તમાનપત્રોમાં વખતે વખતે છપાય છે; અને ઉપર પ્રમાણે સેંકડો મરણોના રીપોર્ટો આજસુધીમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે.

૩ પરમાર્થી ડૉક્ટરો—શીતળાની રસીથી થતાં લયંકર દરદો મરણો સંબંધી ઘણા પરમાર્થી યૂરોપીઅન ડૉક્ટરોએ પોતાના જાતી અનુભવો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. શીતળાની રસીને વાહરડાના પરમાર્થી બનાવવામાં આવે છે. તે માણસના શરીરમાં દાખલ કરવાથી કેટલાં બધાં બાળકો તેમજ મોટી ઉંમરનાં સ્ત્રીપુરુષો જીવલેણ બીમારીથી પીડાઈને મરી જાય છે, (૨) શીતળાનું દરદ અટકાવવામાં તે રસી કેવી નકામી છે, (૩) તે રસી ફરજિયાત મૂકવામાટે ગરીબ લોકો ઉપર કેટલો બધો જીલમ થાય છે, તે સંબંધી સત્તાવાર હકીકતો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે દયાળુ અંગ્રેજોએ લંડનમાં એક મંડળી સ્થાપી છે.

૪ શીતળાની રસીનાં ત્રાસદાયક માહાં પરિણામો તે મંડળી પ્રસિદ્ધ કરે છે તેને પરિણામે વિલાયતની સરકારે ફરજિયાત રસી મૂકવાનો કાયદો રદ કર્યો છે અને હવે લાખો અંગ્રેજો પોતાનાં બાળકોને શીતળાની રસી મૂકાવતા નથી, અને તેવાં બાળકો તંદુરસ્ત જીંદગી ભોગવે છે.

૫ ગરીબ માણસો ઉપર જીલમ—શીતળાની રસી ફરજિયાત મૂકવામાટે ગરીબ લોકો ઉપર જીલમ કરવામાં આવે છે. તે સંબંધમાં વખતોવખત આ દેશનાં વર્તમાનપત્રોમાં પોકાર છપાય છે. દાખલાતરીકે—

(૧) “કાઠીઆવાડમાં નાનાં બાળકોને રાજ્યોના શીળી કાઠનાર તરફથી જે દુઃખ થાય છે તે દુઃખ લખ્યું લખાય તેવું નથી.”—કાઠીઆવાડ ટાઇમ્સ, તા. ૨૬-૯-૧૯૨૦. (૨) “મહુવામાં—શીળી ડૉક્ટરોના પગારો વધ્યા, કોઈને ઘેર શીળી કાઢવા જવાની પી ફરી, વાહનનાં ભથ્થાં મળ્યાં, તોએ લોભનો અંત નહિ. જેના હાથમાં છુરી આવી તે શું શું ધાતકીપણું ન ગુજરી શકે! પૈસાને ખાતર નાનાં બાળકો અને નિર્દોષ ઓરતોપર ખસ સીતમજ આવે!”

(“સૌરાષ્ટ્ર” તા. ૧૦-૩-૧૯૨૩.)

૬ પ્રાર્થના-(૧) ઉપર જણાવેલી લંડન ખાતેની પરમાર્થી મંડળીના સેક્રેટરીને માત્ર પાંચ શીલીંગ મોકલીને તેનું ઘણું જાણવાનું સાહિત્ય મંગાવીને વાંચવાની, (૨) શીતળાની રસીથી આ દેશમાં કેટલાં મરણો તથા ભયંકર દર-દોના કેસો થાય છે તે જાણવામાટે ઘેર ઘેર જાતે તપાસ કરવાની, તથા (૩) ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તે રસી ફરજિયાત મૂકવામાટે થતા જીલમથી ગરીબ લોકોને બચાવવાની આ દેશના દયાળુ અમલદારો તથા ડોક્ટરો મહેરબાની કરે, અને તેથી તેઓ લાખો આત્માઓના આશીર્વાદ મેળવે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

૭ બીજી પ્રાર્થના-લંડન ખાતેની ઉપર જણાવેલી મંડળીની એક શાખા આ દેશમાં સ્થાપવાની કોઈ દયળુ આત્મા મહેરબાની કરે, અને તેથી તેઓ મહા-પુણ્ય કામ્ય, એ મારી બીજી પ્રાર્થના છે.

જેઓ માણસજાતના તેમજ જનાવરોના આર્શિવાદ લે છે, તેઓને ઈશ્વરી ન્યાયાધીશ સ્વર્ગે મોકલે છે. જેઓ માણસજાત તથા જનાવરોના શાપ લે છે, તેઓ નરકમાં પડીને ત્રાસદાયક પીડા ભોગવે છે.

વાંચનાર! તમે શું લો છો?—માણસજાત તેમજ જનાવરોના આ-શીર્વાદ કે શાપ? ઈશ્વરી ન્યાયાધીશને કોઈ ઠગી શકતું નથી.

૪૫—રજબરનાં રમકડાંમાંથી બાળકોને લાગુ પડતું ઝેર

જે માખાપો પોતાનાં બચ્ચાંને રજબરનાં રમકડાં રમવા આપે છે, તેમને ખબર નથી હોતી તેથી તેઓ પોતાનાં વહાલાં બચ્ચાંઓની હોજરીમાં ઝેર દાખલ કરે છે. રજબરનાં રમકડાંની બનાવટમાં સીસાનો ક્ષાર (ગ્લાઇટ લેડ)—સફેદો વાપરવામાં આવે છે. આ ક્ષાર ઘણોજ ઝેરી ગણાય છે. જ્યારે બચ્ચાંઓ આવાં રમકડાં મોઢામાં નાખે છે, ત્યારે તેના પેટની અંદર આ ઝેરી ક્ષાર જાય છે અને બચ્ચાંઓને અનેક દરદો જેવાં કે ખરાબ દાંત, જેવડો વળી ગયેલ બરડો, ગાગર જેવું પેટ વિગેરે થાય છે. જે માતાઓ પોતાનાં બચ્ચાંઓને રમવાને માટે રજબરની ‘ધાવણી’ આપે છે તે આનાથી ધડો લેશે કે? જૂના જમાનાની લોકડાની ધાવણી-જ ઉત્તમ છે. રજબરના કરતાં તે સરતી પણ મજે છે. બીજાં રમકડાં પણ લોકડાનાં અગર સફેદ કાચનાં વાપરવાં જોઈએ.

૪૬-આરોગ્યવિષેનાં છુટક સ્મરણો.

(લેખક-કે. સી. મહેતા)

(૧) રાત્રિએ અધિક જાગવાથી બળ ક્ષીણ થાય છે અને તાંદુરસ્તી ખરાબ થાય છે.

(૨) નિદ્રામાંથી જાગત થતાં ખાટલામાંથી કદી પડવું હાનિકારક છે. આંખો ઉધડ્યા પછી સૂતાં સૂતાં થોડીકવાર પરમાત્માનું સ્મરણ કરવાથી સ્વાસ્થ્ય સાં રહેશે.

(૩) સ્વાસ્થ્ય-રક્ષાને માટે ખાટલાપરથી ઉઠીને થોડુંક પાણી પીવું, થોડીક કસરત કરવી, અધિકવાર ભોજન ન કરવું, મ્હા, દારૂ અધિક ખાટી-કડવી વસ્તુ ન ખાવી આવશ્યક છે.

(૪) રોગ સવારે ઉઠાડા શરીરે સૂર્યની સામે ખેસવાથી કોઇ રોગ નથી થતો.

(૫) કદી કદી ઉપવાસ કરતા રહેવાથી શરીરનો મોટો ઉપકાર થાય છે. આ ક્રમ હિંદુશાસ્ત્રીના જ મત નથી, પરંતુ મોટા મોટા વિદ્વાયતી ડાક્ટરોનો મત છે. વિદ્વાયતી ડાક્ટર લીવેનાર્ડ વિલિયમ્સન કથન છે કે, કદી કદી ઉપવાસ કરતા રહેવાથી ઘણાખરા નાના નાના રોગોને આરામ થઇ જાય છે.

(૬) જ્યારે બાળક ઘરની બહાર તડકામાં અને સ્વચ્છ વાયુમાં રમે છે, ત્યારે તેની પાચનશક્તિ ઘરની અંદર રહેવાના કરતાં ચોવીસગણી અધિક વધે છે.

(૭) ખુદ્શા પગોએ બહુ દૂરસુધી રસ્તે ચાલવાથી જેટલા રોગો દૂર થઇ શકે છે, તેટલા રોગ ખીજ કોઇ ઔષધિ યા પથ્યથી દૂર નથી થતા.

(૮) કોલી હરિયાણીની તરફ થોડીકવાર આંખો લગાડીને તાકતા રહેવાથી આંખોનું તેજ ખૂબ વધે છે.

(૯) થાક લાગતાં પાણી પીવાથી કામના કારણથી પેદા થયેલા ઝેરી પદાર્થો પાતળા પડી જાય છે અને શરીરને હાનિ પહોંચાડવા પહેલાં તે બહાર નીકળી જાય છે; માટે થાક લાગવાપર પાણી પીવું આવશ્યક છે.

(૧૦) પીવાના પાણીને જો એક વાર સવારે ગરમ કરીને ગળીને રહેવા દેવામાં આવે તો તેના જીવજંતુઓ મરી જાય છે અને ઘણા રોગોથી છુટકારો મળી જાય છે.

(૧૧) મંદવાડમાં બહુ બોલવાથી, બહુ હસવાથી અને પુસ્તકો વાંચતા રહેવાથી જ્વરનો વેગ ઓછો થઇ જાય છે.

(૧૨) પગ ધોવા પહેલાં માથું ધોવામાં આવે તો મસ્તક કદી કમ-જોર નથી થતું.

(૧૩) માંદા થવા પર તેની દવા કરાવવા કરતાં બારે મહિને ત્રણ રૂપિયા ભરીને હૃન્નરવિજ્ઞાન અથવા લાઝોદય જેવાં માસિકપત્રો મંગાવીને આરોગ્યતા જળવી રાખવાના નિયમો વાંચવા તે વધારે સારું, તેમજ લાભદાયક છે.

(૧૪) કોઈ પણ રોગ થવા પર આ દેશનિવાસીઓને માટે આજ દેશની દવા અનુકુળ પડી શકે છે. વિદેશી ઔષધિઓ આપણા સ્વભાવના વિરુદ્ધ હોવાના કારણથી આપણો વાસ્તવિક ઉપકાર નથી કરી શકતી. આ માટે જ્યારે કદી ઔષધિ સેવવાની આવશ્યકતા હોય ત્યારે આપણા દેશમાંજ ઉત્પન્ન થયેલા ઔષધનુંજ સેવન કરવું જોઈએ. વિદેશી ડાક્ટરની યા વિદેશી ઔષધિનું કદાપિ સેવન ન કરવું જોઈએ.

(૧૫) શરીરની રક્ષાને માટે મનને પણ ઉન્નત બનાવવું જોઈએ. મનમાં ખરાબ વિચારો કદી ઉત્પન્ન ન થવા દેવા જોઈએ.

(૧૬) મન અને શરીરની ઉન્નતિ મનુષ્યના આચરણ પર આધાર રાખે છે. સદાચારી મનુષ્યજ ઉત્તમ શારીરિક અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને સદાચારી મનુષ્યજ ઉત્તમ સંતાન પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકારી થઈ શકે છે.

(૧૭) માથાપર નાના વાળ રાખવાથી સ્વાસ્થ્ય સારું રહે છે અને ઉત્સાહની વૃદ્ધિ થાય છે.

(૧૮) સ્વાસ્થ્ય ખરાબ થવાપર યા રોગના ઉત્પન્ન થવાપર દવા કરવાના કરતાં પથપર અધિક ધ્યાન આપવું જોઈએ. (લાઝોદયના અંકમાંથી.)

૪૭—કોઈ વખતે માતાના ધાવણમાં ઉપજતું ઝેર

વિદ્વાન ડાક્ટરોએ એવી પરીક્ષા કરી છે કે, જે માતા પોતાના બાળકને ધવરાવતી વખતે કોઈમાં આવેલી હોય છે તે માતાના ધાવણમાં અમુક પ્રકારનું ઝેર પેદા થાય છે. એક વખત એક માતા તેની પડોશી સાથે ખૂબ વઢવાડ કરીને ઘણીજ ગુસ્સે થઈ ગઈ હતી. એવી હાલતમાં ઘેર આવીને તરતજ પોતાના બાળકને ધવરાવવા છાતીએ વળગાડ્યું. બાળક ધાવ્યું કે તરત તેને આંચકી આવવા લાગી અને મરવા પડ્યું હોય તેવાં ચિહ્નો દેખાયાં. આટલા કારણસરજ આપણી ડોસીઓ જ્યારે જ્યારે બાળકને ધવરાવવા માતા બેસે છે ત્યારે તેને શાંત મનથી નિરાંતે બેસીને બાળકને ધવરાવવાની સૂચના કરે છે. હાલના જમાનાની જુવાન માતાઓ આ ડોસીશાસ્ત્રનો અર્થ સમજશે કે પોતાનું ડહાપણ ચક્ષાવશે ?

(‘હિંદુસ્તાન’ તા. ૩૧-૫-૨૪)

૪૮—ચુનો અને તેના ઉપયોગનો લાભ

(લેખક—મોહનલાલ માણેકલાલ ઝવેરી)

ચુનો ભીતે ચોપડવાની પ્રથા ક્યારથી ચાલી તે નક્કી કહી શકાતું નથી, પણ ઈંટચુનાનાં ઘર બાંધવાનું અને પથ્થર પકવીને ચુનો તૈયાર કરવાનું તથા તે ખાવાનું અને દવામાં વાપરવાનું તો ઘણા વખતથી બાણીતું છેજ; પણ આપણી ઘણીક દવાઓ તથા રંગોની પણ (કમીકલ ટેક્ટોલોજી) રસાયણિક હુન્નરવિદ્યાનું વર્ણન કર્યું નથી મળતું, તેમ ચુનાનું પણ જણાય છે. હવે એ સ્થિતિ બદલાઈ છે. આપણું પ્રક્રિયાઓના સિદ્ધાંતો હવે ખુલ્લા થતા જાય છે અને તે પ્રમાણે આજ એક બે ખાખતો કહું છું.

ચુનો એટલે કેલ્સ્યમ ઑક્સાઇડ અથવા કૉસ્ટીક લાઇમ—દાહક ચુનો. તે પાણીમ મેળવવાથી પાણીને બદબદાવી મૂકે અને ખુલ્લો રહેવાથી દવામાંથી કાર્બોનિક એસીડ ગેસ ખેંચી લઈને હવાને શુદ્ધ કરે તથા પોતે અશુદ્ધ ચાને કેલ્સ્યમ કાર્બોનિક રૂપે કે જેને આપણે ચાક કહીએ છીએ, તે રૂપમાં થઈ જાય છે. એક એક કણ આ પ્રમાણે ચાકરૂપે થઈ ગયા બાદ એનાપર ગમે તેવું અને ગમે તેટલું પાણું રેડો પણ જરાએ ગરમ થવાનુંજ નહિ.

ઘણાંક જીવજંતુઓ ખરાબ હવા કારબોન ડાઇઑક્સાઇડ અને કાર્બોનિક એસીડ ગેસમાં જીવી શકે છે. આપણે જે શ્વાસ નાકમાંથી બહાર કાઢીએ છીએ, તેમાં એજ હવા હોય છે. પાઉં બનાવનારા ખમીર ઉકાવે છે (આથો નાખે છે) તેમાં કુલતી વખતે જે પરપોટા બાકે છે—ટોકળાંના આથાની માફક—એ પરપોટાની હવા તે કાર્બોનિક એસિડ ગેસ. બધા દૃવામાં એ ભેગી થાય અને પાણી હોય તો પાણીમાં શોષાઈને તેમાંના કચરા કે ચુનાને (કે જે ચુનો હોવાથી એ પાણી ‘હાર્ડ વોટર’ કહેવાય છે અને સાબુ લગાડતાં તે ચીકટાઈ જાય છે.) એ જૂદો પાટી નાખે અને પાણી ન હોય તો ભેગી થઈને ભરાઈ રહે અને કોઈ જનાવર કે માણસ તેમાં જતાંજ મરી જાય. ઘણીવાર જમીનપર ખાડા હોય છે અને ધીમ વસ્તીને લીધે કે કોઈ કારણથી જમીનમાંથી કાર્બોનિક એસિડ ગેસ બહાર નીકળતી હોય તો ખાડામાં ભરાઈ રહે. આવા ખાડામાં સ્વાભાવિક રીતે નાન જનાવર જઈને એસેકેટરતજ બેશુદ્ધ થવા માંડે. આવી આ કારબોન ડાઇ ઑક્સાઇડ અથવા જેને કાર્બોનિક એસીડ ગેસ કહે છે, તેની અસર છે.

આ કાર્બોનિક એસિડ ગેસને ચુનો અને કૉસ્ટીક સોડા જલદીથી ખેંચી લે છે તથા ન્યુમોનીઆવાળાને શુદ્ધ ઑક્સિજન આપવા માટે જે લોખંડના નળ કૉક્ટરના કહેવાથી આપણે લાવીએ છીએ તે નળામાં ઑક્સિજન ભરતી વખતે તે

ચુના કે કૌસ્ટીકમાંથી પસાર કરીને પછી ભરાય છે, જેથી કંઈપણ કાર્બોનિક એસિડ ગેસ ઓક્સિજનમાં રહી ગઈ હોય તો પકડાઈ જાય. આપણે જેમ દરદીને ઓક્સિજન આપીએ છીએ, તેમજ તે વખતે ભીતે તાજે તાજે ચુનો ચોપડવાનું પણ રાખીએ, તો આખા ઓરડામાં ઓક્સિજનનજ ઓક્સિજન થઈ રહે; કેમકે જે હવા આવે અને ભીતે ઓડે તે બધી શુદ્ધ થઈ જાય અને કાર્બોનિક એસિડ ગેસ ભીંતમાં શોષાઈ જાય અને વાયુમાંના ઓક્સિજન વગેરે ખીજા ભાગો રહી જાય, જે દરદીને ઘણો ફાયદો કરે. માથા આગળ ચુનાના ગાંગડા રાખવાથી પણ ફાયદો થાય.

નવા ડેકાણે રહેવા જતાંજ આપણે સૌથી પ્રથમ ચુનો ચોપડાવવોજ જોઈએ, જેથી હવા શુદ્ધ થતાં જે જંતુઓ ખરાબ હવામાંજ જીવી શકે છે અને રોગ પેદા કરે છે, તે નષ્ટ થાય અને ખરાબ હવા કે ભેજને લીધે રહેઠાણ કરનારાં જીવજંતુ આવીને રહે નહિ. આથી ઘણા લયથી આપણે મુક્ત થઈએ છીએ. આ રીતે ચુનો આપણને માત્ર એકલો સંકેત દેખાતી ચોખ્ખી ભીંતનો સુંદર દેખાવ નથી પૂરો પાડતો, પણ હવાને ચોખ્ખી રાખીને રહેનારની તંદુરસ્તીને સંભાળે છે; પણ આપણે ચુનો વર્ષમાં એકાદજ વાર લગાડીએ છીએ, તે ઠીક નથી. ત્રણ ચાર વાર જરૂર લગાડવો જોઈએ; અને તેમાં સરેસ, ગોળ, સુંદર કે કોઈ જાતના રંગની માટી નાખવી નહિ જોઈએ. શુદ્ધ કળીનો ચુનો-ભુકો થઈ ગયેલો તદ્દન નકામો, માટીની પણ કિંમતનો નહિ, એવો સંકેત ભૂકો નહિ-પણ તાજે ભીંજવી ચોપડવો જોઈએ.

(‘ગુજરાતી’ તા. ૨૩-૧૧-૨૪)

૪૯-દેશી પેઈનકિલર

લીંબુનો રસ શેર ૧, આદુનો રસ શેર ૦ા, સિંધવ તોલો ૧, હીંગ તોલો ૦ા, સંચળ તોલો ૧, સાકર શેર ૧, એ બધી વસ્તુ એકત્ર કરી તેને ઉકાળતાં ૩ જોશ આપી, તેને ગાળી લઈ, સારા બુચની આટલીમાં ભરી રાખવું; અને મસાલો નીચે ફરી જાય એટલે યુક્તિથી ઉપરનું પાતળું પાણી નીખવું; અને બીજી મજબૂત બૂચવાળી આટલીમાં ભરી લેવું. આ પ્રવાહી ઝાડા બંધ કરવા માટે વાપરવું હોય ત્યારે તેમાં થોડું કપૂર મેળવી વાપરવું અને માત્ર પેટમાંનો દુઃખાવોજ મટાડવા માટે વાપરવું હોય તો કપૂરવિના પાવું. એનાથી અજીર્ણ તથા મરડો મટે છે, વાયુની તથા પિત્તની શાંતિ થાય છે અને ઝાડા બંધ થાય છે, બૂખ લાગે છે અને રુચિ ઉત્પન્ન થાય છે.

૫૦—સફેતો ચોપડવાની જીવલેણ ફેશન

(લેખક—મોહનલાલ માણેકલાલ ઝવેરી)

આના કરતાંએ વધુ ખરાબ તે પેલી વ્હાઇટ પેન્ટ-ઑઇલ કલર-સફેતો ચોપડવાની જીવલેણ ફેશન! એ સફેતી તે પણ જેવી તેવી-આપે છે. બીજો કશો ગુણ એમાં નથી અને ઉલટું નુકસાન કેટલું ! વ્હાઇટ પેન્ટ ચોપડનારાઓના કુળનાં મુળ એના ઝેર-લેડ પોષકનીગથી નષ્ટ થઇ જાય છે, છતાં સરકાર વ્હાઇટ પેન્ટ કરાવનાર-પર ગુન્હાનો આરોપ મૂકતી નથી અને જોના આ હયા તરફ લક્ષ આપતા નથી ! યુનો ચોપડનારની બેદરકારીથી તેની આંખને જોખમ રહે કે હાથે પગે લાગે તે તે ફાટે, પણ લેડ પેન્ટ સીસાની ભસ્મનો બનાવેલો સફેતો-અત્યંત ઝેરી અને તેમાં વળી પીરાળ રંગ લાવવા માટે “જંગાલ” (કૉપર કારબોનેટ) કે એટાઇ જે દુનિયાની ઝેરીમાં ઝેરી ચીજોમાંની એક છે, તે વપરાય છે અને એ બેઉ ઝેરી ચીજો શરીરને અત્યંત હાનિકર્તા છે. સાયંટીસ્ટો-વૈજ્ઞાનિકો ખૂબ મારી મારીને કહી રહ્યા છે કે, આ ધાતક ફેશન નષ્ટ કરો. પાર્લામેન્ટમાં કાયદામાટે ખરડા આવે છે, પણ હજી કશું સાફ પરિણામ આવ્યું જણાતું નથી. હમણાંજ મલિના એક ઉપર વ્હાઇટ પેન્ટની ઝેરી અસરમાટેના કાયદાનો ખરડો હાઉસ ઑફ કૉમન્સમાં બીજી વારના વાચનમાટે આવ્યો હતો. ધણા ખરા સુધરેલા દેશોએ કબૂલ કર્યું છે કે, “વ્હાઇટ પેન્ટ ઘરમાં ચોપડવા માટે નથી ઇષ્ટ, તેમજ નથી જરૂરી.” આ ખરડાના ટેકામાં લૉડ હેન્રી કેવેન્ડીશ-મેન્ટ્રીક, નોટીંગહામના કોન્ટ્રવેરીવ મેમ્બરે મોટું વ્યાખ્યાન કર્યું અને ડબ્લીનના લેબર મેમ્બર મી. ડબ્લ્યુ આર. રેન્સે તો પોતાનો જાતિ-અનુભવ વ્હાઇટ પેન્ટ ચોપડનારતરીકેનો કહી સંભળાવતાં કહ્યું કે, “હું પોતે એ સીસાના રંગના ઝેરથી ઘણા વખતથી પીડાઉં છું અને હજી (પાર્લામેન્ટનો મેમ્બર થયો અને રંગારાનો ધંધો મૂકી દીધો છે) છતાં એ ઝેરની અસર મારા શરીરમાંથી સદંતર નાબુદ થઇ નથી.” પોતાના જેવાજ બીજા અનેક દાખલા તેણે પાર્લામેન્ટમાં કહી સંભળાવ્યા અને સીસાના રંગનું ઝેરીપણું કેવું ખરાબ જાતનું છે, તે બહુ સારી રીતે વર્ણવ્યું. આ ઉપરાંત રેડીંગન લેબર મેમ્બર ડૉક્ટર સોમર વીલ હેસ્ટીંગ્સે એ ખરડાને ટેકા આપતાં ઘણું કહ્યું હતું અને છેવટે પાર્લામેન્ટે ખરડાનું બીજીવારનું વાંચન પસાર કર્યું હતું.

આ સિવાય કેટલાક એમ ધારી બેસે છે કે, લાકડાંને એ રંગ લગાડવાથી તેને ઉધધ લાગતી નથી. આ વાત પણ ખોટી છે અને તે દાખલાદલીલ સાથે પોષુલર સાયન્સ સીક્ટીવ્સમાં એક લેખકે સચિત્ત વર્ણવી છે. ઉલટું લાકડામાં જે બીનાશ ધર બાંધતી વખતે પેસી જાય છે—આસપાસના બીંતના યુના અને ઇંટમાંથી—તે મૂકવાનું કામ વ્હાઇટ પેન્ટ સદંતરજ રોકી મૂકે છે અને તેથી લાકડું ન સડતું હોય તોએ સડે છે. આજે નજરે ઠેકઠેકાણે દેખાય છે કે, જૂના

દેશમાંનાં ધરોનાં લાકડાં નથી સડતાં, પણ મુંબઈનાં ધરનાં સડી જાય છે તેનું કારણ જ એ છે.

આ બધું જોઈને વિચાર કરતાં જણાશે કે, નર્મી યુના કરતાં લીંતે ચોપડવા માટે શું એ વધારે તંદુરસ્તીભર્યું નથી ?

('ગુજરાતી' તા. ૨૩-૧૧-૨૪)

૫૧-વિંછીના કેટલાક ઉપાય

૧-વિંછી ડાંખ મારે કે તરત તે જગાએ મીઠું ઘસવાથી ચઢતો નથી.

૨-કડવી ઘીલોડીનાં પાન ચોળીને વિંછી ચઢ્યો હોય ત્યાંસુધી ચોપડવાથી ઉતરે છે. ડાંખ ઉપર એનાં પાનની લુગદી બાંધવી.

૩-ખાટખટુબો પાણીમાં ઘસી વિંછી ચઢ્યો હોય ત્યાંસુધી ચોપડી પંખો કરવો એટલે ઉતરી જશે.

૪-માણસના નખ તથા સોપારીનો ભૂકા કરી બીડીમાં પીવાથી ઉતરે છે.

૫-કરોળીઆનું પડ ચલમમાં પીવાથી ઉતરે છે.

૬-નાગરવેજનાં બે પાન લઈ તેમાં ચપટી ચપટી મીઠું નાખી ચાવી જવાથી ઉતરે છે.

૭-ધંતુરાનાં પાનનો રસ ડાંખ ઉપર ચોપડવાથી અને તેના પાનની લુગદી બાંધવાથી વેદના મટે છે.

૮-ડાંખ ઉપર મધ ઘસવાથી ફાયદો થાય છે.

૯-પાકાં કેળાંની લુગદી કરી ડાંખ ઉપર બાંધવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

૧૦-જાંબુડાનાં પાન વાટી લુગદી બાંધવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૧૧-આંબલીના કચુકાને ઘસીને ઘોળો થાય ત્યારે ડાંખ ઉપર ચોડી દેવો, ઝેર ચૂસી ખરી પડશે.

૧૨-તુલસીનાં પાન ચાવી કાનમાં ફુંકવાથી વિંછી ઉતરશે.

૧૩-પાશેર પાણીમાં ત્રણેક તોલા મીઠું વાટીને નાખવું અને પછી ખૂબ હલાવીને કપડાવતી પાણી ગાળી લઈ તે પાણી શીશીમાં ભરી રાખવું. વિંછીના ડાંખપર આ પાણીમાં રૂનું પોલિયું ભિંજવીને મૂકી દેવું તથા વિંછી ચઢ્યો હોય ત્યાંસુધી એજ પાણી ચોપડીને જમણા હાથે ઉપરથી નીચેની બાજુ તરફ જરા ભાર દઈને ઘસવું તથા થોડુંક રૂ શીશીના પાણીમાં પલાળીને વિંછી જે બાજુ કરડ્યો હોય તેની સામેની બાજુના નરકોરામાં જોરથી તેમાંનું પાણી સુધાડવું તથા એજ (ઉલટી બાજુના) કાનમાં પણ એ શીશીમાંનું પાણી થોડુંક નાખવું.

૧૪-દીંકરામાં થોડા અંગારા મૂકી તેના ઉપર હળદરની ભૂકી ભભરાવીને તેનો ધુમાડો કરડેલા અંગની સામેની બાજુના નરકોરામાં લેવરાવવો.

પર—ગુગળના ધૂપનો મહિમા

(લેખક-આસ્તર કાળીદાસ રાજભાઈ બગસરાકર)

જે સ્થળની હવા જરા પણ બગડેલી માલૂમ પડે અને એપી રોગનું જોર વધતા પ્રમાણમાં આવે, ત્યારે વિદ્વાનો હવનહોમ કરવા લલામણો કરે છે, તેથી વાતાવરણ શુદ્ધ થઇ એપી રોગનાં પરમાણુઓ નષ્ટ થઇ ઘણી વખતે રોગનાશક હુમલાઓ તરત બંધ થતા જોવામાં આવેલ છે. જે ઘરમાં “વૈશ્વદેવ” યજ્ઞ નિયમિત થાય છે, તે ઘરના લોકોમાં કોઇ પણ એપીરોગ લાગુ પડવાનો ભય રહેતો નથી. સુગંધિત દ્રવ્યોના ધૂપથી વાતાવરણ શુદ્ધ થઇ મનુષ્યોને નીરાગી અને બળવાન તેમજ સુખી રાખે છે. વિશેષે કરીને ગુગળનો ધૂપ વાતાવરણને એકદમ સુધારે છે; કારણ કે ગુગળ જંતુઓને નાશકર્તા છે. ગુગળના ધૂપ-સંબંધે અર્થવેદના કાંડ ૧૯ ના મંત્ર ૩૦ માં લખેલ છે કે:—

ન તં યક્ષ્મા બલ્બરુચ્ચત નૈનં શપથો અશ્રુતે ।

યં મેષજસ્ય ગુગ્ગુલોઃ સુરભિર્ગન્ધોડ્શ્રુતે ॥

ગુગળ સુગંધિત વાસ ફેલાવે છે, તેથી યક્ષ્મા, ક્ષય વગેરે વ્યાધિઓ પીડા કરી શકતા નથી. વળી શપથ (શાપ) કે કોઈની બદ્દુઆ કે કોઈનું મારણમોહન, ઉચ્ચાટન, મંત્રતંત્ર ગુગળનો ધૂપ લેનારને સતાવી શકતાં નથી. વળી આર્યન-વેદ ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે:—

ક્રમિપાતમયાશ્વાપિ, ધુપયેત સરલાદિમિરિતિ ।

સરલાગુરુગુગ્ગુલુમિરિતિચિકિત્સાસારસંગ્રહે ચક્રે વા ॥

ગુગળના ધૂપમાં જંતુનાશક અજબ શક્તિ રહેલી છે. વળી તે શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થએલ જંતુને નષ્ટ કરી રોગીનો રોગ દૂર કરે છે. આજકાલ ભારત-વર્ષમાં ક્ષયરોગની દોડદોડી છે, તેનું ખાસ કારણ જોવામાં આવેલ છે કે, આપણે આપણા પૂર્વજ ઋષિમુનિઓની બતાવેલી પ્રણાલીને વિસરતા જઈએ છીએ, જેથી તેટલા પ્રમાણમાં નવા નવા રોગ શિરપર વહેંચીએ છીએ. ગુગળના ધૂપથી ક્ષય આદિ સંક્રામક રોગોનો પંજો દૂર થાય છે. વળી જે સ્થળમાં એવાં સુગંધિત દ્રવ્યોના ધૂપધમાડા થાય છે, ત્યાં દેવતાઓનો વાસ થાય છે. વળી વાતાવરણ શુદ્ધ થઇ આનંદનું સ્થળ બને છે. જ્યાંનું વાતાવરણ શુદ્ધ અને આનંદમય ત્યાંની જીવનપણી વૃદ્ધિ પામતી જાય છે. જ્યાંનું વાતાવરણ નબળું અને મેલું દુર્ગંધયુક્ત તેની જીવનપણી આયુષ્યને વધતાં અટકાવનાર છે. વાયુ શુદ્ધ થવાથી તે દીર્ઘ જીવન બનાવે છે. ખીમાર માણસને સવારસાંજ ગુગળની

સુગંધિત ધૂણીનો લાલ દેવાથી તેનો રોગ ટુંક મુદતમાં દૂર થઈ તંદુરસ્તી પ્રાપ્ત કરાવે છે. વિશેષે આ ધૂપ ચેપી રોગના કીટાણુઓનો જલદી નાશ કરે છે, જેથી જે જે સ્થળમાં ચેપી રોગના હુમલાઓ થતા જોવામાં આવે ત્યાં ગુગળની ધૂણી બેશક લાલકારી થશે. વળી પ્લેગ, કૉલેરા વગેરે દર્દી લાગુ થયેલ દર્દીને તપાસવા જતાં ચેપી રોગના હુમલાની ચિંતા રહે છે, તે ગુગળના ઉમદા ધૂપથી દૂર થાય છે. તે અમોઝે અતુલવી ખાત્રી કરી છે. વળી ગુગળનો ધૂપ કેટલાક રોગોમાં દવાની પેઠે ફાયદાકારક જોવામાં આવેલ છે. સળેખમ, ખાંસીમાં ગુગળનો ધૂપ લેવાથી ફાયદો દેખાયો છે. ઇન્ફ્લુએન્ઝાના ભારી હુમલા વખતે ગુગળનો ધૂપ સુખમાં લેતાં તે રોગનું દર્દ મોળું દેખાયું હતું. ગુગળનો ધૂપ તમાકુની પેઠે પીતાં શરૂ થતા ક્ષયનો રોગ તથા શીત દમ, ખાંસી, હેડકી, સળેખમ વગેરે દૂર થાય છે. વૈદકશાસ્ત્રમાં અનેક સ્થળે ગુગળનું ધમ્રપાન કરવા જણાવે છે. તેમાં શીશમ, દેવદાર, ગુગળ, ચંદન, દેવચંદન આદિ સુગંધિત વસ્તુઓનો ધૂપ કીટાદિને હણે છે અને ચેપી રોગનાં દર્દીને બચાવે છે. ક્ષયમાં કેટલાક ધૂપો ઉપયોગી માલૂમ પડ્યા છે. તે ધૂપથી રોગના હુમલા શાંત થતા જોવામાં આવ્યા છે. સુગંધિત દ્રવ્યોની પેઠે તુળસી, ડમરો, ચંદન, દેવચંદન વગેરેનાં વૃક્ષો પણ વાતાવરણને સુધારનારાં માલૂમ પડ્યાં છે. માટે આર્યબંધુઓએ ધૂપના મહિમાને નહિ વિસારતાં ધૂપપ્રણાલી જે મંદ થતી ચાલી જાય છે, તેને પુનઃ સતેજ કરવાની જરૂર છે. પ્રત્યેક આર્યબંધુના ગૃહમાં ઉમદા ધૂપો થવાથી દેવોનો વાસ થઈ મનમાન્યા આશીર્વાદો મળ્યા કરશે. વળી વાતાવરણના સુધારાથી મગજમાં ઉમદા વિચારો ઉત્પન્ન થઈ રોગો દૂર થઈ સુખમાં સર્વદા વૃદ્ધ થશે.

(ગુગળની માફકજ લોખાનનો ધૂપ ન્યુમોનિયાનો ચોક્કસ ઉપાય છે. ડૉક્ટરો ન્યુમોનિયામાં લોખાનનો ધૂપ વિલાયતી રીતે આપે છે. ‘ ન્યુમોનિયાકેટલ ’ માં ટીકચરએન્ઝોઇની કંપાઉઝ નાખી તેની વરાળ નળીવાટે ન્યુમોનિયાના દરદીના નાકે આગળ છોડવવામાં આવે છે. આ દવા અંગ્રેજી નામની છે, પણ એમાં લોખાનજ મુખ્ય વસ્તુ છે અને તેની મીઠી સુગંધનોજ ગુણ છે. વેપાર પોતાના હાથમાં રાખવા માટે અંગ્રેજી નામે અને દારૂમાં ભેળવીને, લોખાનજ વેચાય છે. ડૉક્ટર જે લોખાનનોજ ધૂપ કરવા કહે તેો કદાચ લોકો એમ પણ ધારે કે એ તેો સાધારણ ચીજ છે, એમાં શું ? પણ મોડું નામ ખીરસાં ખાલી કરાવે તેો માનવું અને સાદી સમજણની વાત ન માનવી એ ભુદ્ધિની વિરુદ્ધની વાત છે. ધરમાં આટલા માટેજ રોજ અમિહોત્ર કરવાનું શાસ્ત્રકારોએ ફરજિયાત કરાવ્યું છે.

(“ગુજરાતી કેસરી”)

પર-રાધમીઠાની મહત્તા

(લેખક-મોહનલાલ મણિકલાલ ઝવેરી)

મીયાં ભાઈઓ કહે છે કે, “ધરકી મુર્ગી દાલ બરાબર” તેમ યુના જેવીજ બીજી ધણી સીએ વધુ આદરણીય હોવા છતાં એાછી આદરપાત્ર થઈ છે અને તેમાંની એક “નજર ઉતારવાનાં રાધમીઠાં” પણ છે.

“નજર ઉતારવાનાં રાધમીઠાં”નું નામ વાંચીને હું નથી ધારતો કે કોઈ પણ વાચક હસ્યા વગર આગળ વધે; પણ ઉપકાર માને એ જર્મન અંગ્રેજની મોટી-મસ લડાઈનો કે મારો મા સાથેની કદીમદીની તકરાર બંધ થઈ મારા ઘરમાં શાં-તિનું સામ્રાજ્ય ફેલાયું અને હવે હું મૂંગે મોઢે નજર ઉતારવી લઉં છું.

નજર ઉતારવામાં રાધ અને મીઠું એ સીજ વપરાય છે. ભલી દુવાના અદ-સ્ય ગુણો તો એસોટેરીક મંડળ બળે કે મેન્ટલ ટેલીપથી-વિદ્યુ-માનસશાસ્ત્રીઓ બળે; પણ મારે તો રાધમીઠાં અગ્નિમાં નાખવાના ગુણદોષ જોવા છે. લડાઈ-માં આ બન્ને સીજો વપરાય છે, એ બળીને બધાને અન્યથા લાગશે. રાધની અને મીઠાની ધૂણીનાં સીડીડરો-લોખંડના નળાને નળા-ભરી ભરીને જર્મનોએ વાપર્યાં છે અને તે વખતે મને રઘુવંશનો પેલો શ્લોક યાદ આવતો-

સંમોહન નામ સર્વે મમાસ્ત્રં પ્રયોગ-સંહા-વિમક્તમન્ત્રમ્ ।

गांधर्व मादत्स्व यतः प्रयोक्तुर्न चारिहिंसा विजयश्चहस्ते ॥

શત્રુની હિંસા કર્યા વગર તેનાપર વિજય મેળવવાનું સંમોહનાત્મ કાળીદાસે જણાવ્યું છે, તે આ રાધમીઠાની ધૂમાડી તો નહિ હોય?

રાધમીઠાની ધૂમાડીના નળા જર્મનોએ અંગ્રેજો વગેરે(મિત્રરાજ્યો)પર હા-લવ્યા તે કંઈ નજર ઉતારવા માટે નહિ પણ નજર બાંધવા માટે, તેમને બેહોશ કરવામાટે અને વધુ પ્રમાણમાં જોને લાગે તેને શારીરિક નુકસાન કરવા માટેજ; પણ આપણને એના માતા પ્રમાણના ગુણોની માહિતી ધણી ઉપયોગી છે; અને તે ડૉક્ટરોએ ભેગી કરી રાખી છે, એટલુંજ નહિ પણ ચિકિત્સામાં એ માહિતીનો ધણો ઉપયોગ હવે કરવામાં આવે છે.

મીઠાના પૂનરી આપણા લવણાનંદજી મહારાજ જે મીઠા પાછળ સાધુ બન્યા છે, તેઓએ પણ કદી મીઠાનો આટલો સારો ઉપયોગ બતાવ્યો નથી, જેટલો ઘેર ઘેર ડોસીઓ બાળે છે! મીઠું બાળવાથી કલોરીન જેસ છૂટી પડી હવામાં મળે છે. એજ હવા શ્વાસમાં લેવાય છે, મનુષ્યમાત્રના ગળામાં સૌથી વધુ જાતના રો-ગના જંતુઓ હોય છે, એ બળીતું છે અને હવા-માં થઈનેજ અંદર જાય છે.

જે એમાં કલોરીનનો અંશ (ધણુજ થોડો) હોય તો તે ગળામાંના રોગ જન્મીને મારી નાખી આપણને તંદુરસ્ત રહેવામાં મદદ કરે છે. મીઠાની ધૂમાડી ઇન્ફલુએન્ઝાની તો એક ઉત્તમમાં ઉત્તમ દવા છે અને મુખધ્વનિ એક ઉત્તમોત્તમ રસાયન-વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી સ્વ. પ્રો. ડી. કે. ગમ્બરે “ટરકલોરાઇડ”ની મેળવણી ઇન્ફલુએન્ઝાની રાખાણુ દવાતરીકે એક કંપનીને વેચી તેનો માત્ર નુરખો આપવાના પચાસ હજાર રૂપિયા લીધા હતા. લડાઇરમિયાન પણ જે સોલ્જરોને “કલોરીન ગેસ” મીઠાની ધૂમાડી લાગેલી તેમને ઇન્ફલુએન્ઝા થતોજ નહિ!! આ તકે મને પચીસેક વર્ષ-પરની એક વાત યાદ આવે છે તે પણ આની પુષ્ટિમાં ઉપયોગી છે. ગોકલદાસ તેજપાલ સ્કુલથી કાલકદેવી તરફ જતાં અધવચમાં એક દવાખાનું ડૉ. જગમોહન-દાસ છબીલદાસ મરચંડનું હતું. અમારા એક સંબંધીને પ્લેગ થયો ત્યારે તેમની દવા કરવા માંડેલી. તેમણે અમને એક ધૂપ ચાલુ રાખવાનું કહ્યું હતું. તેમાં હું જૂલતો ન હોઉં તો નીચે પ્રમાણેની ચીજો હતી:—

હીરાકસી ૧ શેર; નવસાગર ૨ શેર; સાધારણ મીઠું ૩ શેર; ભેગું વાટી જડા કપડાપર પાથરી તવાપર મૂકી તવો સગડીપર ચઢાવી દેવો, એટલે એમાંથી ઘૂણી નીકળ્યા કરે અને હવા શુદ્ધ થયા કરે અને આ ધૂપ બગી રહે, પછી જે લાલાશ પડતી રાખ રહી જાય તેને પાણીસાથે મેળવી ગાંઠપર ચોપડવી.

આ પ્રમાણે કરવાથી દરદીને આરામ થયો હતો. સાથે દવા એજ ડૉક્ટરની ચાલતી, પણ આપણે આ બધામાંથી ધૂપની બાબતપર લક્ષ આપવાનું છે. ધૂપમાંની ચીજો આયર્ન સલ્ફાઇડ, એમોનિયમ કલોરાઇડ અને સોડિયમ કલોરાઇડમાં પણ આપણા પ્રસ્તુત વિષયની મુખ્ય ગેસ કલોરીનજ દેખાઈ છે અને એનોજ ગુણ થતો હોય તેવું માનવાને કારણ મળે છે. લગાડવામાં બાકી રહેલું આમ આયર્ન ઓક્સાઇડ અને સોડિયમ ઓક્સાઇડ મિશ્કર ગાંઠને બાળીને ફાડી નાખે-કાટ-રાઇઝ કરી નાખે, એ હેતુ હોવો જોઇએ એમ ધારું છું.

ઇન્ફલુએન્ઝા ધણો જલદી ફેલાય છે અને ડૉક્ટરો પાસે એનું કાઠ ખાત્રી-ભર્યું ઔષધ નથી; પણ ત્રણ કરોડ માણસના જીવ જવા પછી લડાઇએ શીખવ્યું કે, હવામાં સહેજ કલોરીન મળ્યું હોય તો ઇન્ફલુએન્ઝા નષ્ટ થાય અને દરદીના ઓરડામાં થોડુંજ કલોરીન છોડ્યું હોય તો ૨૪ કલાકમાં દરદી સાંજે થઈ શકે. એવી રોગ ચાલતા હોય ત્યારે નાટકશાળા, સ્કુલો, સીનેમા, સભાગૃહો, ઑફિસો વગેરેની હવામાં કલોરીન છોડવુંજ જોઇએ. કલોરીનની ટાંકી કે સીલીંડર નથી મળતું. મીઠું દેવતાપર નાખો કે કલોરીન મળે.

ઇ. સં. ૧૯૧૭માં ફ્રાંસમાં ખૂબ ઇન્ફલુએન્ઝા ચાલતો હતો. લશ્કરની છાવણીમાં પણ એણે ત્રાસ વર્તાવ્યો હતો. ખીજ તરફ લગભગ ઘણા સોલ્જરો એજ ગેસથી મરણ પામ્યા હતા; પણ અહીં જે ગેસ લાગેલા સોલ્જરો બચી ગયેલા આવ્યા તેમાંના એકેને ઇન્ફલુએન્ઝા લાગુજ પડ્યો નહિ!! આજ પ્રમાણે ગેસ (કલોરીન)

લાગેલાઓને કદી ઓકાઠડીસ (ઉધરસ) અને ન્યુમેનીઆ પણ થતો નહિ; તેમજ શ્વાસમાર્ગના કોઈ રોગ થતા નહિ. આ બધાનું કારણ તપાસતાં લગાધ ખાતાના ડોક્ટરોને જણાવ્યું કે, એ તો હવામાં સહેજ કલોરીન મળેલું હોવાને લીધેજ હતું, એમાં શક નહિ.

હાલમાંજ લશ્કરમાં શરદીનો રોગ ચાલ્યો હતો અને તેમાં ઉધરસ લાગુ પડતી. ડોક્ટરોએ આ જણાતાંજ લશ્કરની નજર-રાખીમાં-ઉતારવાનું નક્કી કર્યું ! તેમણે એક ઓરડો તૈયાર કર્યો અને પચાસ પચાસ જણને તેમાં બેસાડી મીઠાની ધુમાડી-કલોરીન ગેસ-છોડવા માંડી અને બધાને શ્વાસ ચલાવવા હુકમ કર્યો. ચોવીસ કલાકમાં તો બધાની શરદી અને ઉધરસ મટી ગયાં !! હવે તો એ સિદ્ધાંત થઈ ગયો છે કે, કલોરીન-મીઠાની ધુમાડી અને બીજી રાઈ વગેરેની ધૂણી ચોપી રોગોનાં જંતુઓને નષ્ટ કરે છે અને વધતા અટકાવે છે; માટે તેજ વાપરવી. રાઈની ધૂણી ક્ષયરોગના નાશનું કારણ થશે, એમ ખાત્રી થવા માંડી છે. ૧૯૧૭ માં ઇપ્રીસમાં જર્મનોએ પહેલવહેલી રાઈની ધૂણી વાપરી હતી. આ ધૂણી અપાયલા સિપાઈઓમાં જેટલા ક્ષયના દરદી દર હજારે હતા તે કરતાં બહારના લશ્કરમાં ૧૯૧૮માં દોઢા દરદી દર હજારે હતા; અને ૧૯૧૯માં રાઈની ધૂણી ખાધેલા સોલ્જરો કરતાં બહારનામાં ક્ષય બેવડા હતો, એટલે કે ક્ષયરોગ રાઈની ધૂણી લીધેલાને થતો નહિ અને હોય તો ઘટતો જતો હતો.

લગાધની છેવટ મિત્રરાજ્યોના રણસંગ્રામપરના લશ્કરીઓમાં ક્ષય વધતો જવો જોઈતો હતો; કેમકે ખાવાપીવા અને સૂવાની કાયમ હાડમારી હતી અને હવા લાગતી, છતાં ક્ષય ઘટ્યો !

પાછળથી પ્રયોગો કરતાં જણાયું હતું કે, રાઈની ધૂણીના એક ટકાના ઈન્જેક્શનથી ક્ષય થતો અટકે છે, તેમજ વધતો એ અટકે છે.

લગાધની બીજી લેવીસાઈટ વગેરે ગેસો અને તેના કાયદાથી આપણને અહીં કશું લાગતુંવળગતું નથી, તેથી તેનું વર્ણન અહીં નકાસું છે; પણ આટલાજ વર્ણનપરથી ડોશીમાનાં રાઈમીમાં ઉતારી બાળવાના વહેમનું મૂળ સમજી ગયા હશેજ.

અમેરિકામાં વોશિંગ્ટનના નેશનલ કેપીટોલમાં સીનેટર્સની શરદી મટાડવા માટે કેમીકલ વેલ્ફેર સર્વિસની દેખરેખનીએ એક ઓરડો “મીકું ઉતારવા” માટે રાખ્યો છે. અહીં શરદી લાગેલા સીનેટરોને એક કલાકલગી કલોરીનવાળી હવામાં બેસાડવામાં આવે છે અને તેટલામાં સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત થઈ જાય છે; પણ કવચિત્ બખ્ખે દિવસને અંતરે ત્રણ વાર કલોરીન ગેસ લેવી પડે છે, જેથી ઉધરસ અને શરદી બંને મટી જાય છે. લગાધ ન થઈ હોત તો શ્વાસનળીના આ બધા રોગો-માટે રાઈમીમાંની ધૂણી કલોરાઈન એન્ડ મસ્ટર્ડ ગેસીસ એટલી ઉપયોગી છે, એ કેમ જણાત ?

ચેતરણી—પણ એપરથી કેંઈ દગલાબંધ મીકું બાળી નજીકમાં બેસી ધૂણી

લેવાનું કામ એ કરવું નહિ, એ પણ ચેતવવાની જરૂર છે. જ્યોત્ષામાં મીઠાની ઘૂણી શ્વાસમાં બધે તો જીવ લે એવું હોવાથીજ અને જીવ લેવાનાજ ઉદ્દેશથી તો જર્મના મિત્રરાજ્યોપર એ ગેસ છોડતા હતા, ચપટી મીઠું અને ચપટી રાઈ દરદીથી જરા દૂર સઘડીમાં બળે અને હવામાં મળે તેજ ખસે છે.

શરદી, ન્યુમોનીઆ, ડીફ્થેરીઆ (ગળસુણી), ઉધરસ આદિના જંતુઓ જીલદીતપર ઉછેરીને તે સહેજ કલોરીન મેળવેલી હવામાં રાખવામાં આવ્યું હતું અને નાનાં જનાવરોને જરાએ હરકત ન કરે એટલા પ્રમાણમાં કલોરીન ગેસ મેળવેલી હવામાં એક કલાક રાખવાથી એ બધાં જંતુઓ સદંતર નષ્ટ થયાં હતાં.

કેમીકલ વેદફેર મોસાયડીએ લડાઈ ખાતાના ડોક્ટરો સાથે મળીને ગેસોના સાધારણ રોગોમાં લાલ લેવા માટેના પ્રયોગો શરૂ કર્યા. એક એર-ટાઇટ ઓરડો ખાંધી તેમાં ગેસોદ્ધાર પાંચથી છ માણસનો ધલાજ કરવાનું ચાલુ કર્યું. શરદી, સળેખમ, નાકમાંનો સોળે, ઉધરસ, ઘાડા ઉધરસ અને ઇન્ફ્લુએન્ઝા વગેરેના દરદીઓને આરામ થવા માંગ્યો.

ઘણા ખરા દરદીઓને એક વાર ગેસ આપવાથીજ ફાયદો થઈ જતો. કેટલાકને એકથી વધારે વાર પણ “ધુણાવવા” પડતા; પણ સેંકડે પંચાણું ખાસ કરી શરદીના તો સોએ સો દરદી સુધરીજ જતા. કોઈકજ એવા હઠીલા નીકળતા, જે ગેસથી સુધરતા જણાતા નહોતા. આ પ્રમાણે એક હજાર દરદીઓપર અખતરા લઈ ચૂક્યા છે.

પણ એ અગવડ પણ અનુભવાઈ છે કે, ઓરડા પાંચવાનું કંઈ બધે પરવડે નહિ. ખીજી કોઈ રીત જોઈએ, તેથી કેમીકલ વેદફેર સર્વિસે નાનુંસરખું યંત્ર બનાવ્યું છે; જે ડોક્ટર પોતાના દરદીમાટે ગમે ત્યાં પણ વાપરી શકે. આ યંત્રમાંથી મરજી માફક હવા અને ગેસની મેળવણી છોડાય છે અને હવે વૉશિંગ્ટનના કેપીટોલમાં સીનેટરો માટે એ યંત્રજ વપરાય છે. કલોરીનની ટ્યુબમાંથી મીઠાના પાણીમાં થઇને કલોરીન ગેસ થોડે થોડે વખતે હવામાં છૂટ્યાં કરે છે અને દરદી શ્વાસ લીધાં કરે છે, દર વખતે ૩૦ ક્યુબીક સેન્ટીમીટર કલોરીન ગેસ છૂટે છે. માણસના શ્વાસમાં એક લાખ લાગ હવામાં એક લાખ કલોરીન મળીને જતો હોય ત્યાંસુધી જરાએ અડચણ આવતી નથી. આથી વધારે ચતાં શ્વાસનળીમાં ખવાઈ જવા જેવું-વવળવા જેવું-થાય છે. કલોરીનની જે ટ્યુબો બનાવવામાં આવી છે, તેમાંથી સાત વખતમાં થઇને દશ ફીટ લાંબા, દશ ફીટ પહોળા અને દશ ફીટ ઉંડા ઓરડામાં (દર એક લાખ લાગે એક લાખ કલોરીન ગેસને હિસાબે) ગેસ પૂરતી થઈ પડે છે. શ્વાસનળીના આખા વિસ્તારપર જે બીનાશ હોય છે, તેમાંજ રોગના જંતુઓ રહે અને ઉછરે છે; અને આ ગેસવાળી હવામાં

એ ગુણ છે કે, તે એ બધે ઠેકાણે લાગીને બધા પ્રકારના રોગનાં જન્તુઓનો નાશ કરે. થોડા દહાડામાં એ નવી પદ્ધતિ અહીં પણ પગપેસારો કરશે અને આજ ડોક્ટરોને જેમ ઇન્જેક્શનોના નામે તડાકો પડે છે અને જરૂર કે ખીનજરૂર જેમ ઇન્જેક્શન દરેક દરદીને બતાવી દેવામાં આવે છે અને હવે દવાના આઠ આના કે બાર આના માઠા લાગે છે અને ઇન્જેક્શનના પાંચ દશ કે પચાસ-સાઠ વહાલા લાગે છે, તેમ ગેસીંગનો નવો બળર ખુલશે. કોઈ રાઇમીઠાં ઉતારવાનું નહિ કહે, પણ ગેસ લેવાનુંજ કહેશે અને શનિ કે રાહુની ઉતરીને ડોક્ટરોને શુક્રની દશા એસશે !!

ગેસની વાત ચાલતાં લેવીસાઇટ ગેસપર પણ વિચાર કરવો અસ્થાને નહિ ગણાય. “આર્સેનીક” (સોમલ) અને “એસીટીલીન” (કેલ્સ્યમ કારબાઇડની ગેસ) બંનેના મિશ્રણથી લેવીસાઇટ બને છે; અને મનુષ્યની ચામડીપર માત્ર લાગે એટલામાં જીવ લે, એટલા માટે લડાઇમાં તે વપરાતી હતી. એકે એક લશ્કરી ડોક્ટર એનાથી ગાંડાઓને સાળ કરવાનું શોધ્યું અને અનેક દરદીઓ સુધાર્યા છે. (‘ગુજરાતી’ તા. ૨૩-૧૧-૨૪)

૫૪—કચકડાની વસ્તુઓ વાપરવામાં પાપ છે.

કચકડામાટે બિચારા લાખો કાચબાને કેતું ત્રાસદાયક દુઃખ દેવામાં આવે છે. તેનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે

“રાત્રે માછીમારો કિનારા ઉપર જેમ બને તેમ છુપાઇ રહે છે અને જ્યારે કાચબાઓ પાણીની બહાર નીકળીને જમીન ઉપર આવે છે, ત્યારે તે માછીમારો દોડી જઇને લોઢાના આંકડાવતી તેમને ચત્તા કરી નાખે છે અને સવાર-સુધી એજ સ્થિતિમાં રાખે છે. પછી સવાર પડતાં તેમને કુદરતી સ્થિતિમાં ઉંધા પાડે છે અને ખીલીઓ સાથે તેમને મજબૂત બાંધે છે. પછી તેમની પીઠપર સૂકાં પાંદડાં કે ઘાસ પાથરીને સળગાવે છે. ઢાલ (કાચબાની પીઠ) સાંધાઓથી છૂટી પડે પણ તે બગડે નહિ એટલી આગ લગાડવામાં આવે છે. પછી એક છરી ઢાલ નીચે ઘાલીને આરતે આરતે કાચબાની પીઠ કાપી જૂદી પાડવામાં આવે છે. કોઈ પણ માણસ સહેજે સમજી શકશે કે, એ ક્રિયા ધણીજ ઘાતકી છે અને ધણા કાચબાઓ તેથી મરી જાય છે; પરંતુ ધણાખરા તેથી મરતા નથી અને વખત જતાં માણસની આંગળી ઉપરથી ઉખડેલો નખ પાછો ઉગે તેમ તે કાચબાઓને પણ નવી ઢાલ ઉગે છે.

ઉપર પ્રમાણે જ્યાંસુધી બિચારા કાચબાઓ જીવતા રહે અને તેમને ફરી ફરીને ઢાલ આવે, ત્યાંસુધી ફરી ફરીને તેમને પકડીને બચકર દુઃખ દેવામાં આવે છે; માટે દરેક દયાળુ સ્ત્રીપુરુષની ફરજ છે કે, એવી ફર રીતે મેળવેલી કાચબાની ઢાલ એટલે કચકડાના કરડા, વીંટી, ખટન, ધડીઆળની સાંકળા, કાંસકી વગેરે વસ્તુઓ વાપરવી જોઇએ નહિ.

૫૫—એક પ્રકારના રંગની અનુપયોગિતા

(લેખક—મોહનલાલ મણેકલાલ ઝવેરી)

ડીસ્ટેમ્પર નામનો એક પ્રકારનો રંગ આવે છે. આમાં મોટે ભાગે યુનો હોય છે અને ચીકાશવાળી ચીજ બદલ ધણે ભાગે “કેસીન” (સૂકું દૂધ) મેળવેલું હોય છે. આ દૂધનો ગુણ એવો છે કે, યુના જેવી ચીજસાથે પાણી મેળવતાં તેમાં એ ઓગળીને ચીકાશ આપે. ટંકણખારમાં પણ “કેસીન” ઓગળી જાય છે. નકલી હાથીદાંત એનોજ અને છે અને છત્રીના ડાંડા, કોલર, બટનો, પાસા વગેરે હજારો ચીજ એમાંથી બનાવે છે. એ સેલ્યુલોઝની માફક સળગી ઉડતો નથી. નદીઆદ આસપાસમાં દૂધમાંથી માખણ કાઢી લીધા પછી જે “સેપરેટ” બંધે છે તેમાં એસીડ નાંખી તેને ફાડીને કેસીન જૂદું પાડી સૂકાવી વિજાયત ચઢાવાય છે અને બાકી પાણી રહી જાય તેમાંથી મીઠક સુગર કે લેક્ટીક એસીડ બને છે, અથવા ચામડાં કેળવનારને આપવામાં આવે છે અથવા યુનો મેળવીને કેલ્શ્યમ લેક્ટેટ બનાવી ડોક્ટરી દવામાં વપરાય છે. આ કેસીન સૂકાધું એટલે પાણીમાં તો ગમે તેટલો વખત ઉકાળવાથી પણ ઓગળતું નથી, પણ ટંકણખાર (સેંકડે છ ભાગ) નાખવાથી ઓગળે છે અને ચીકણું લાઢી જેવું થાય છે. યુનાસાથે પણ એ ઓગળી જાય છે. આ સિદ્ધાંત ઉપરથી યુનો તાજે લખ તેમાં કેસીન મેળવીને અને ખુલ્લો રંગ મનપસંદ મેળવીને તેમાં હવા ન જમ શકે તેવા એરટાઇટ ડબા પેક કરી મૂકે છે જે, વાપરતી વખતે માત્ર પાણી મેળવીને લગાડી દેવાય. યુનો ચોપડવાને બદલે ડીસ્ટેમ્પર વાપરીએ તે સાફ એમ કેટલાકનું માનવું છે; પણ એ માત્ર શોભાનીજ દૃષ્ટિએ યુનો ઉખડી જાય અને ડીસ્ટેમ્પર ઉખડે નહિ, કપડે ધસાય નહિ, ફર્નીચરને લાગે નહિ, ધોવાઇ ન જાય, એ એના ગુણ બતાવવામાં આવે છે તે તદ્દન ખરા છે; પણ યુનો લગાડવાનો મૂળ હેતુ એમાં જળવવાનોજ નથી. ડીસ્ટેમ્પરમાં યુના જેવી ઝેરી હવા ચુસવાની જગ્યા (પોરોસીટી) તથા શક્તિ રહેતી નથી. માત્ર સુંદર દેખાવ આપે છે અને જણાવેલા બીજા ગુણ ધરાવે છે, પણ તંદુરસ્તી સૌથી વધુ કિંમતી છે. એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે.

(ગુજરાતી તા. ૨૩—૧૧—૨૪)

પક-લાકડાં બાળવાથી થતા ફાયદા.

(લેખક-મોહનલાલ માણેકલાલ ઝવેરી)

ઘરમાં લાકડાં બાળવા બાબતના મારા ચર્ચાપત્રનો કોઇએ રસાયનશાસ્ત્રાધારે જવાબ આપવા તરફી લીધી નથી. મેં વધારે તપાસ કરતાં મને તો એમાં ફાયદાજ જણાતા જાય છે, તેથી એ બાબત વધારાનું લખાણ લખી મોકલું છું. લાકડાંના યુવાના ગુણોનો સમાવેશ કેટલેક અંશે દુપેલવાળા લેખમાં થઇ ચૂક્યો છે. લાકડાં બાળવાથી અને દુપેલ વાપરવાથી તેમજ હવન કરવાથી થોડા થોડા ફેરફાર સાથે સરખાજ ફાયદા છે. એટલે કે મુદ્દો મુખ્યત્વે “ક્રિયોસોટ” યુવાનોજ જણાય છે. ઔષધિફેરથી અને પ્રક્રિયાફેરથી જૂદા જૂદા ગુણો થાય. જેમકે દુપેલમાં બ્રહ્મી વધારે હોય તો અપસ્મારાદિ જ્ઞાનતંતુના રોગોને ફાયદો કરે અને આવચી વધુ હોય તો કુષ્ઠાદિ ત્વચ્ચોગો-ત્વચા-ચામડીના રોગો-ને ફાયદો કરે તેમજ હવનનું પણ સમજવું.

લાકડાં બાળનારના ઘરમાં બાંધકામમાં વાપરેલાં લાકડાંને ઉધધ લાગતી નથી, તેમજ બામ્બુ-વાંસ જે બહુજ જલદી સડી જાય તે પણ પચાસ વર્ષ લગી સડી જતા નથી, એ અગાઉ જણાવી ચૂક્યો છું. લાકડાંનો ધૂમાડો દાટપર લાગવાથી તે એ દુઃખથી મટે છે અને લાકડાંના યુવાથી દાંત હાલતા મટી, પાયરીયા જેવાં દરદો સારાં થાય છે, એમ અનુભવી વૈદ્યથી સાંભળ્યું છે. લાકડાંનો યુવો રેલ્વે સ્લીપરપર લગાડવાથી મચ્છરો તેનાથી દૂર ભાગે છે; અને તે પરથી કેટલાક ડોક્ટરોએ નમુનાતરીકે પચાસ ધરને લાકડાંનો યુવો (ક્રિયોસોટ) લગાડીને અનુભવ લીધો તો જણાવું કે, મેન્સેરીઆના કે કોઇ પણ મચ્છરો એ ધરની સામે નજરસરખી કરતા નહોતા! લાકડાંના યુવાને વુડ્ડીઓસોટ કડકી કે વાડકીમાં નાખી સઘડીપર મૂકીને ધૂમાડી ઓરડામાં ભરાવા દેવાથી અને ધૂણી લેવાથી અસ્થમા-દમને ઘણો ફાયદો કરે છે, ઘોડા ઉધરસ (વુડ્ડીંગ કફ) ને મટાડે છે અને સળેખમને ઘણો ફાયદો કરે છે. મ્યુકસ મેમ્બ્રેન્સ એટલે કે શરીરની અંદરના અસીરને એથી ઘણો લાભ છે; અને “બીચવુડ”નો યુવો (બીચવુડ ક્રીઓસેટ) તો ડોક્ટરો આજ પણ ક્ષયમાટે ખૂબ વાપરે છે. લાકડાંકામને તેલનો રંગ લગાડવાથી તે અંદરનું અદરે ઉલટું કાઢી જવા સંભવ છે, એ બાબત દાખલાદલીલ સાથે-ચિત્રો સાથે સાયંટીસ્ટો-વૈજ્ઞાનિકો-એ સમજાવી છે; પણ ક્રિયોસોટથી સોએ સો ટકા રક્ષણ થાય છે, એ તો કોઇ પણ રેલ્વેની સ્લીપર બાબત તપાસ કરતાં જણાશે. રેલ્વેવાળા ક્રીઓસેટ સ્લીપર્સજ વાપરે છે અને તેથી વરસાદના પાણીમાં પડી રહેવા છતાં ને જમીનમાં રહેવા છતાં તે સડતી નથી કે ઉધધ તેને લાગતી નથી.

અહીં ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે, ક્રિયોસોટ-યુવો બે જાતનો આવે છે. લાકડાંનો અને કોલસાનો. આપણને લાકડાંનાજ યુવાની સાથે મતલબ છે. મર્કેસ

મેન્યુઅલ ઑફ મેડીરીઆ મેડીકામાં ત્રીસમે પાને લખ્યું છે કે, વિલાયતી કોલસા બાળવાથી જે ધૂમાડો નીકળે અને તેમાં જે સુવો ઉડે તે ઝેરી છે, તેથી એ કોલસા ઘરમાં બાળવા જેવા ગણાય નહિ. લાકડાંનું તેમ નથી અને મારે માત્ર લાકડાનાજ સુવા સાથે સંબંધ છે. લાકડાના સુવાના ગુણની એક ચમત્કારિક વાત “ એટોપ્રેટ એટ ધી એક્ક્રેસ્ટ ટેઅલ ” નામના પુસ્તકમાં તેના કર્તા હાર્વર્ડ મેડીકલ કોલેજના પ્રોફેસરે લખી છે. તે કહે છે કે, એક સ્વયંભૂ ડૉક્ટરે એક વખત એક અમૃત શોધી કાઢ્યું. જૂદી જૂદી વનસ્પતિઓ દવાતરીકે વાપરવી તે કરતાં બધી જાતની વનસ્પતિના સુવાનું પાણીજ વાપરવું. એટલે બધી દવાનો અર્ક આવ્યો અને બધા રોગ તેનાથી મટેજ મટે !

यस्य कस्य तरोः काष्ठं येन केनापि चूर्णितम् ।

यस्मै कस्मै प्रदातव्यं गुण एव भविष्यति ॥

એવો તેણે નવો સિદ્ધાંત કાઢ્યો ! અને તે ખરેજ ગુણકારી નિવડ્યો. લાકડાંના સુવાનું નવ્વાણું લાગ પાણીમાં એક લાગનું મિશ્રણ કરીને તે તેણે બધાને ઠોકવા માંડ્યું ! ! તે એટલે સુધી કે ક્ષયવાળાને પીવામાં એ અને છાતીએ ચોળવામાં પણ એજ, અને ખરજવા કે દાદરપર લગાડવા પણ એજ અને તેનાથી બધાને કાયદો થવા માંડ્યો. મોટા મોટા રાજાજવાડા પણ તેને બોલવવા માંડ્યા. પછી ડૉક્ટરોએ તેને પૂછ્યું તો જણાવ્યું કે, એ તો ક્રિયોસોટનું પાણી હતું. આના ગુણ આટલા બધા હશે એમ પૂર્વે ડૉક્ટરો નહોતા જાણતા.*

ક્રિયોસોટ ગ્રાયાકોલ (ક્ષયની દવામાં ગુલાબ જેવી વાસનો વપરાતો પાઉર) અને ક્રિસોલનું બનેલું છે અને લાકડાંના સુવામાંથી નીકળે છે. કારબોનિક એસીડથી ક્રિયોસોટ દરેક પ્રકારે સાઈ છે.

આ બધું લાકડાં બાળવાની અને લાકડાં ન બાળો તો હવન કરવાની પુષ્ટિ કરનાર છે. હવનના બીજા ઘણા ઘણા કાયદાઓ છે, પણ સમિધ અને લાકડાં બળે તેટલોજ ગુણ ગણીએ તોએ ઘણું છે. વર્ષો સુધી આ લેખકે રોજ જ હવનમંત્રા જખ્યા છે તેનો અર્થ હવે સમજાય છે, ત્યારે આદરભાવ આવે છે અને આનંદ થાય છે. એ મંત્રા આ પ્રમાણે:—

उद्बुध्यस्वाग्ने प्रतिजागृहि त्वामिष्ट्वापूर्ते सःसृजेथा मयं च ।

आस्मिन्सઘસ્થ અધ્યુત્તરસ્મિન્વિશ્વેદેવા યજમાનશ્ચ સીદત । અને

અયંત ઇધ્મ આત્મા જાતવેદસ્તેનેધ્યસ્વ વર્ધસ્વ ચેદ્ધ વર્ધય ।

चास्मान्प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनाभाघेन समेधय स्वाहा ॥

* આ પછી બે નાના પેરા અંગ્રેજ લીપીમાં હોઈ તે ભાષાના વાચકમાટેજ કામના હતા, એટલે તે અહીં લીધા નથી.

સંપાદક

આમાં જાતવેદ અગ્નિને પ્રાર્થાને કહ્યું છે કે, તું વધ અને અમને વધાર-પશુ, બ્રહ્મવર્ચસ, અન્ન વગેરેથી. વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિથી હવનનું મુખ્યવર્ણન ‘આર્યજવન’ માં શ્રી. રામચરણદાસ સકસેના એમ. એસ. સી. એ કર્યું હતું. તેમાં બીજા પણ્ય મંત્રો આપીને અગ્નિથી સો વર્ષના આયુષ્યની પણ માગણી બતાવી હતી. હવનમાં મુખ્યત્વે ઘી, ઔષધિઓ, અન્ન અને સુગંધી પદાર્થો તથા સાકર વપરાય છે. મુખ્ય બાબત તેમના લેખમાંથી નીચલાં ટાંચણો લીધાં છે.

“મદ્રાસના સેનેટરી કમીશ્નર કર્નલ ક્રીગ આઈ. એમ. એસ. એ ૨૫ મી માર્ચ સને ૧૮૯૮ એ ગ્રેન્ડ્યુએટ વિદ્યાર્થીઓને ઘી, કેસર તથા ચોખ્ખા મેળવીને બાળવાનો ઉપદેશ કર્યો હતો... પ્લેગ વગેરેના જીવાણુઓ આ ચીજો બાળવાથી ઉત્પન્ન થતી ગેસોની હસ્તીમાં નષ્ટ થાય છે. હૈનકિને પોતાની “બ્યૂબોનિક પ્લેગ” નામની ચોપડીમાં એ વ્યાખ્યાનનું વર્ણન કર્યું છે. ફ્રાંસના ડૉ. હાફ-કીનની પણ સંમતિ છે કે, ઘીને બાળવાથી જે ધૂમાડી ઉત્પન્ન થાય છે, તે હાનિકારક જીવાણુઓનો નાશ કરે છે. ડૉ. ટ્રિલવર્ટ બળતી સાકર ઉપર પરીક્ષા કરીને બતાવ્યું કે, સાકરને બાળવાથી જે બાષ્પ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમાં ફેર્મેન્ટી-હાઇડ્રોનું વધારે પ્રમાણ હોય છે. તેનાથી ક્ષય રોગ, શીળા, કૉલેરા વગેરેના જીવાણુ નષ્ટ થાય છે. હવનદ્રવ્યમાં જે એરોમેટીકસ-સુગંધી દ્રવ્ય આવે છે, તેમાંનાં વોલટેલ ઓઇલ્સ ગરમીથી વરાળરૂપ થઇ જનારાં તેલો જખરાં જંતુ-નાશક જમીંસાઇડસ છે. શ્રી. સકસેના માને છે કે, હવનથી ઉત્પન્ન થતી ધૂમાડીમાં એલ્ડી હાઇડ્રસ, શીનોલ્સ, ક્રીઓસોટસ, ટર્પેન્સ અને સાઇક્લીક કોમ્પા-ઉન્ડસ હોય છે. આ બધું એમણે પ્રયોગથી સિદ્ધ કર્યું છે અને એ પ્રયોગો વાંચવા જેવા હોવા છતાં વિસ્તારભયથી અહીં ઉતારી લીધા નથી. એક પ્રયોગ એમણે એ પણ કર્યો હતો કે, હવનની ધૂમાડી નળીવાટે પાણીમાં દાખલ કરીને તે પાણીથી એક હૉસ્પીટલમાં જખમો ધોવાડાવ્યા અને તે પ્રયોગમાં એમ જણાયું કે, એ પાણી સાટા એન્ટીસેપ્ટીક લોશનની ગરજ સારતું હતું.

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે, પૂર્વજો સ્વતંત્રતાના વધુ ઉપાસક હતા. ખાવાપીવામાં, હુનરઉદ્યોગમાં તેમજ સ્વાસ્થ્યમાં પણ તેઓ મ્યુનિસિપાલિટીને બેરોસે રહેતા નહિ. ગ્રામ્ય ઉદ્યોગોની માફકજ જનસંખ્યાકારીનું પણ સ્વાતંત્ર્ય રાખ્યું હતું અને તેમાં પહેલી સહીસલામતીનો નિયમ રાખેલો જણાય છે.

લાકડાં બાળવાં કે નહિ તેનો નિર્ણય આટલાપરથીજ થઈ જશે. જેમને લાકડાં બાળવાં પસંદ ન હોય તેમણે હવન તો જરૂર કરવોજ જોઈએ. મુખ્ય-ગરાઓએ તો જરૂર ડૉક્ટરના પંજામાંથી છૂટવા સાફ દરરોજ હવન કરવો જોઈએ.

यज्ञशिष्टाग्निः संतो मुच्यन्ते सर्वकल्मषैः ।

मुंजते ते त्वघं पापा ये पचन्त्यात्मकारणा ॥

(‘શુભરાતી’ તા. ૨૩-૧૧-૧૯૨૪)

૫૭—ગૌચર કે ગૌચરણુ

(લેખક—ડૉ. ભાતીરામ હરિશંકર ભટ્ટ)

ઢારને ચરવાની સાર્વજનિક પડતર જમીન

દિલગીરીની વાત એ છે કે, આજકાલ દિવસે દિવસે ગાચરણુ બહુ ઓછાં થતાં ગય છે. સરકાર આવક વધારવાના હેતુથી પડતર જમીન હરરાજ કરે છે અને દીર્ઘદૃષ્ટિથી નહિ વિચારનારા ખેડુતો ઉત્સાહથી તેને ખરીદે છે. આથી સરકારને જાથુનો ને જમીન રાખનારને તાત્કાલિક લાભ થતો હશે પણ પરિણામે અનેકને નુકસાન થાય છે.

પૂર્વે રાજ્યસત્તાનો એ ધર્મ ગણાતો કે, જે ગામમાં જેટલાં ઢાર હોય, તેટલાં ઢારને આખું વર્ષ ચાલે એટલી જમીન ગૌચરણુમાટે અલગ રાખવી. ગાયો અને બેંસો આખો દિવસ સ્વતંત્ર રીતે ખુલ્લી જગ્યામાં ચરવાથી હુબપુષ્ટ રહેતી, પુષ્કળ દૂધ અને બચ્ચાં આપતી. ગરીબ લોકો પણ દૂધ, દહીં માખણ, છાશ ને ઘીનો ઉપયોગ કરી શકતાં અને કલ્લોલ કરતાં.

પૂર્વે એક ગાય ઘેર રાખવાનું માસિક ખર્ચ માત્ર એકાદ રૂપીઆ થતું. “એકનો ગોવાળ ને સોનો ગોવાળ” એ કહેવત પ્રમાણે માસિક એ આનામાં ગામનો ગોવાળીઆ એક ગાયને આખો મહિનો ચરાવતો. હિંદુરિવાજ પ્રમાણે ભોજનવખતે જે ગવાનક કાઢવામાં આવતું, તેથી ગાયને પુષ્ટિકારક ખોરાક મળી રહેતો. આવી સરળતા હોવાને લીધે દરેક બિનખેડુત ગૃહસ્થને ઘેર પણ એકેક ગાયનું પોષણ થતું અને વાછરડા થતાં તે જુજ કિંમતે ખેડુતોને મળતા, જેથી અત્યારે જે બગદની તાણ ખેડુતોને પડે છે તે પડતી નહોતી. દૂધની એટલી છત હતી કે, “દૂધ વેચવું ને દીકરા વેચવો” એ કહેવત પ્રમાણે વેચાતું દૂધ આપવામાં લોકો પાપ સમજતા. દરેકને ઘેર ગાય હોવાથી હાલની માફક ઠામઠામ દૂધની ડુકાનોની જરૂર નહોતી. ગાય નહિ પાળી શકે તેને જોઇતું દૂધ વિનામૂલ્યે મળી રહેતું.

અત્યારે ચોખ્ખું દૂધ મેળવવું હોય તો ઘેર ગાય કે બેંસ પાળવી જોઇએ અને એવું એક જાનવર પાલવવાનો ખર્ચ હાલની ધાસચારાની મોંઘવારીમાં માસિક દશઆર રૂપીઆ થતો હોવાથી ખેડુતવર્ગના સિવાય બીજા માણસને ઘેર ઢાર પાલવવાનું પરવડતું નથી.

દેશની આબાદાનીનો આધાર તેમાં વસતાં સ્ત્રીપુરુષોની તંદુરસ્તી ઉપર રહે છે. એ તંદુરસ્તીનો મુખ્ય આધાર સમાજને ચોખ્ખા અને પૂરતા પ્રમાણમાં મળતાં ઘી, દૂધ વગેરેપર હોય છે. ઘી, દૂધ વગેરે પુષ્કળ મળે એ માટે દૂધાળાં ઢારની સંખ્યા વધવી જોઇએ. એ સંખ્યા ત્યારેજ વધે, કે જ્યારે દરેક

ખેડુત યા બિનખેડુત ઓછામાં ઓછી એક ગાયભેંસનું પોતાને ઘેર પ્રાપ્ત કરી શકે અને એવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરવા દેશમાં ગૌચરણ પુષ્કળ પ્રમાણમાં હોવાં જોઈએ.

કેટલાક એવો સવાલ ઉઠાવે છે કે, પડતર જમીન ગૌચરણમાટે રાખવાની કાંઈ જરૂર નથી; કારણ એવી પડતર જમીનમાં તો માત્ર ઘાસજી ઉગે. જ્યારે એ જમીન ખેડાવી તેમાં જીવાર બાજરી વિગેરેનું વાવેતર કરવામાં આવે તો દેરને માટે ઘાસચારો ને માણસમાટે અનાજ ખેડે એકી વખતે પેદા કરી શકાય. ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિથી જોતાં આ દલીલ વાજબી લાગશે, પણ ગામડાંમાં ફરી જેઓ ખેડુતને દેરની હાલતી ને જૂતકાળની સ્થિતિનો મુકાબલો કરી જુએ છે તેને આવી દલીલ પોષક જણાયા વિના નહિ રહે. મેં એવા ખેડુતો જોયા છે, કે જેઓ કપાસના મોંઘા ભાવ લઈ પૈસાદાર થવાના લોભમાં બધી જમીનમાં કપાસનું વાવેતર કરી દેરનું ગુજરાન પરદેશી ઘાસની ખરડી ઉપર ચલાવે છે!!! બીજી રીતે વિચાર કરીએ તો ગૌચરની તંગાશને લીધે દેર પાળવાનો ખર્ચ વધારે આવતો હોવાથી ખેડુતસિવાય બીજા લોકો દેર પાળી શકતા નથી, જેથી ખેડુતવર્ગ ઉપર સમાજને અન્યવચ્ચ પૂરું પાડવાના બોજ ઉપરાંત જનસમાજને ધી, દૂધ પૂરું પાડવાનો પણ બોજો રહે છે. ગૌચરણ વધારે હોય, ને ઘાસચારો સસ્તો હોય તો બિનખેડુત પોતાને જોઈતાં ઘી, દૂધનો બંદોબસ્ત ઘેર દૂઝણું દેર રાખી ઓછા ખર્ચે કરી લેવા લલચાય, વાહરડા થાય તે ખેડુતોને જીજ કિંમતે મળે અને પરિણામે ખેડુતને સસ્તો બળદો પૂરા પાડવાના સાધનરૂપ બને.

જે જમનામાં ગૌચરણમાટે એકંદર જમીનનો ચોક્કસ ભાગ રાખ્યો ફરજિયાત રીતે અલગ કાઢી આપતા, ઋષિમુનિઓ આવા ગૌચરણ ઉપર હજારો ગાયોનું પોષણ કરતા, એ ગાયોના દૂધથી હજારો બાળકો જંગલમાં પોષાઈ, હૃષ્ટપૃષ્ટ બની, અલ્પચર્ચ પાળી વિદ્યાભ્યાસ કરતા, તે વિદ્યાર્થીઓ સાથે આજના જમાનામાં ચાની સાથે જેને માત્ર એક બે તોલા દૂધ (અને તે પણ બેળસેળવાળું) આખા દિવસમાં મળતું હોય તેવા સત્વહીન, ઉંઠી આંખ, ઘોળા વાળ ને એસી ગયેલા ગાલવાળા વિદ્યાર્થીઓને સરખાવો! મનમાન્યું ઘાસ આપો દિવસ જંગલમાં સ્વતંત્ર રીતે ચરતા દેરની તંદુરસ્તી સાથે ઘેર બાંધી મૂકેલી દેરની તંદુરસ્તી સરખાવો. જે જમાનામાં ઘાસનો ભાવ એક રૂપિયાનું આઠ મળ્યો હતો અને ગાય, બળદ કે ભેંસની કિંમત રૂ. ૨૦ થી ૫૦ હતી, તે જમાના સાથે હાલનો જમાનો જેમાં એક રૂપિયા મળુ ઘાસ મળે છે, છાસને વારે દુબકાળ પડે છે અને એક દેરની કિંમત રૂ. ૧૦૦થી ૪૦૦ સુધી થાય છે, તે સરખાવો એટલે ગૌચરની ખરી જરૂરિયાત આપના ધ્યાનમાં સહજ આવશે.

દરેક ગામના આગેવાનોને મારી પ્રાર્થના છે કે, પોતાના વસ્તીના પ્રમાણમાં જેટલા દૂધાળાં જીવનરતું પોષણ થાય તેટલી ગાયચરની જમીન અલગ રાખવી.

અત્યારે ભાગ્યેજ એવું કોઈ ગામ હોય છે કે તે ગામને પેટે તેજ ગામના ટોરડું પોષણ થાય એટલું ગૌચર હોય. કેટલાંક ગામમાં તો નખળામાં નખળી જમીનજ ગાયરમાટે રાખેલી હોય છે. સરકારની સહાય ન મળે તો તે ગામના મોટા ખેડુતોની ઉત્તરક્રિયાનિમિત્તે જે દાન કરવામાં આવે છે તેમાં ગૌચરને માટે અમુક જમીન મળે એવી યોજના કરવી. ગૌચરની જમીન કોમ્પ્રાઇઝેડ રાખવી નહિ. આવી જમીન ઉખેડવામાં આપણા પૂર્વજો પાપ સમજતા. જે ગૌમાતા ખેતીને માટે બળદ પૂરા પાડે છે તેને સ્વતંત્ર ચરવા માટે કાળજી ન રાખવી એ આપણા કલ્પવૃક્ષનાં મૂળ છેદવા બરાબર છે, એમ સમજી ગૌચરણમાં જરૂર જેટલો વધારો કરવા બનતા પ્રયાસ કરવા. ગૌચરણની જમીન જેમ જેમ વધતી જાય, તેમ તેમ દરેક ગૃહસ્થે પોતાને ઘેર એકેક ગાય પાળવી, ગાયને પાળીએ ને તેને વાછરડાં આવે તો તે વાછરડાં એટલે કે ગાયના જણ્યાને બળદ કરવામાં પાપ છે, એવું સમજી ગાયને પાળવામાં વાંધો બતાવનારા હિંદુઓ પણ મારા જોવામાં આવ્યા છે ! ધર્મને! આ કેવો વિપરીતાર્થ ! !! આવા અજ્ઞાનને લીધેજ જ્યાં હજારો બળદ દર વર્ષે બીજા દેશોને માટે ફાજલ પાડી શકતા, તે ગુજરાતમાં અત્યારે દર વર્ષે હજારોની સંખ્યામાં સિંધ ને માળવા તરફથી બળદો આવે છે અને હજી પણ આપણે નહિ ચેતીશું તો જેવી રીતે દર વર્ષે હજારો ઘોડા પરદેશથી મંગાવવા પડે છે, તેવી રીતે એક વખત એવો પણ આવશે કે આપણી ખેતીનો આધાર પરદેશથી આવતા બળદ ઉપર રહેશે. જનવરની ઓલાદ સુધારવા માટે થોડાં વરસપર દક્ષિણ અમેરિકામાં બ્રાઝીલમાટે આપણા દેશમાંથી હજારો ઉત્તમ જાતના સાંઠ ને ગાયો લઇ જવામાં આવ્યાં, જ્યારે આપણું આ બાબતમાં લક્ષ નહિ હોવાથી ટોરની સારામાં સારી ઓલાદ દેશમાંથી નાણુદ થવા માંડી છે. પ્રભુ આપણને કર્તવ્યશુદ્ધિ આપો. (‘ગુજરાતી’ તા. ૨૩-૧૧-૨૪)

૫૮-લાખો જીવાન સ્ત્રીઓનાં ખૂન

(લેખક-લાલશંકર લક્ષ્મીદાસ)

સાહેબ ! છોકરીઓને સોળ વરસની ઉંમરે પરણાવવા સંબંધી હિંદુ મહા-સભાએ ઠરાવ પસાર કર્યો છે, તેના ટેકામાં નીચેની હકીકત લખવાની રજા લઉં છું.

નાની ઉંમરની સ્ત્રી સાથે સંબંધ કરવાના રિવાજને પરિણામે આ દેશમાં પંદર વરસથી વધારે ઉંમરની છોકરીઓનું મરણ પ્રમાણ ધણું વધી જાય છે, એવી ફરિયાદ તા. ૧-૪-૨૫ ના 'ન્યૂ ઇન્ડિયા' માં પ્રસિદ્ધ થઇ હતી.

નાની ઉંમરે સાસરે મોકલેલી સંખ્યાબંધ જીવાન છોકરીઓ ક્ષય વગેરે નબળાઈનાં દરદાથી પીડાઈને આશરે વીસ વરસની ઉંમરે, અને ઘણા કેસોમાં તો તેથી પણ ઓછી ઉંમરે ભરજીવાનીમાં મરી ગયેલી હું પોતે જાણું છું.

આ લોકપરલોકમાં સુખી થવા ઇચ્છતા વિચારવંત પુરુષોએ પોતાની નાની ઉંમરની સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તીનો હમેશાં વિચાર કરવો ઘટે છે. તેણીના આશીર્વાદો લેવાને હમેશાં આતુર રહેવાથી તથા તેણીના શાપથી ડરવાથી પરમેશ્વર તેવા પુરુષો ઉપર પ્રસન્ન રહે છે.

નાની ઉંમરે છોકરીને સાસરે મોકલવાના રિવાજને પરિણામે આ દેશમાં છેલ્લાં આશરે ત્રીસ વરસમાં ૩૨,૦૦,૦૦૦ માતાઓ મરણ પામી હતી.

‘બોમ્બે કોનિકલ’ તા. ૨૭-૬-૧૯૨૫’

ઉપરની ત્રાસદાયક હકીકતો ધ્યાનમાં લઈને પોતાની દીકરીઓને પંદર વરસ પછીની ઉંમરે પરણાવવાનો તમામ વિચારવંત હિંદુ માખાપ ઠરાવ કરે, અને તેને પરિણામે લાખો બિચારી છોકરીઓ જીવંત જીવંત નરકની પીડા સહન કરતી બચી જાય એવી મારી પ્રાર્થના છે.

વાંચનાર ! આ અપીલ વાંચીને તમે શું કરશો ? લાખો બિચારી છોકરીઓના આશીર્વાદો લેવા માટે ઉપર પ્રમાણે પ્રજામત કેળવવાની મહેરબાની કરશો ?

સતજીવન, જીનાગઢ } (“જીજ્ઞાસી” ૨૧-૨-૨૬)
તા. ૨૧-૧૨-૨૫ }

૫૯-બહેનો ! આ વાત ન બૂલશો.

('પાર્વતીદેવી'ના લાપણમાંથી)

મહાભારતમાં ગવાયેલો એક સર્વજ્ઞતા કથાપ્રસંગ:—

કૌરવોની સાથે દૂતમાં હારેલા પાંડવોની નજરસામે ભરકૌરવસભામાં દુઃશાસને રજસ્વલા દ્રૌપદીના કેશ અને ચીર ખેંચ્યાં; અને પરાજિત (પણ્ય સત્યપાલક) પાંડવોએ એ દારુણ દુરાચાર નમેલે મસ્તકે સહી લીધો. પછી પાંડવો પોતાનું વચન પાળવા વનમાં ફરવા લાગ્યા અને ત્યાં બધે તેમની પાછળ પડછાયાની જેમ, કૌરવોનો અત્યાચાર તેમને સતાવવા લાગ્યો. કૌરવો તરફથી સદાય વરસી રહેલા એ ક્રર અને અસહ્ય જીલમો છતાંયે, તેમનો ક્ષમાશીલ સ્વભાવ એ બધું ભૂલવા લાગ્યો; ત્યારે દ્રૌપદીજી પાંચે પતિઓને પોતાના ખેંચાયેલા કેશ અને વસ્ત્રો ખતાવી ખતાવીને તથા હસ્તિનાપુરના રાજમાર્ગ ઉપર ધૂળમાં રગદોળાયેલી પોતાની દેહ દેખાડી દેખાડીને એ અત્યાચારોનું સ્મરણ કરાવતાં; અને કહેતાં કે:—ભૂલવું હોય તો બધુંય ભૂલી જાઓ; પણ માફ-તમારી સ્ત્રીનું-અપમાન ન ભૂલજો.

ભારતીય બહેનો ! તમારા કેશ અને ચીર આ સરકારના અનેકદુઃશાસનોએ ખેંચ્યાં છે, તમને અનેક દુઃશાસનોએ રસ્તા ઉપર રગદોળી છે, તમારા ઉપર અનેક દુઃશાસનોએ ઘેર અત્યાચાર ગુજાર્યો છે. તમે ભારતના પુરુષોને કહો કે:—ભૂલવું હોય તો બધુંય ભૂલી જાઓ; પણ અમાફ-તમારી બહેનોનું, તમારી માતાઓનું, તમારી પત્નીઓનું અપમાન ન ભૂલજો. આપણા પુરુષો આજે એ અપમાનો અને અત્યાચારો ભૂલતા જતા લાગે છે. તમારો ધર્મ છે કે, આપણા પુરુષોના દીલમાં એ અગ્નિ સદા જ્વલત રાખવો અને એ અપમાનોની યાદ જીઝાવા ન દેવી. તમે સદાય કહેતાં રહેજો કે, બધુંય ભૂલજો પણ તમારી નારીઓનું અપમાન ન ભૂલજો. એ અગ્નિ જો જીવતો હશે તો એક દિવસ ફરી વાર કુરુક્ષેત્ર મંડાશે અને પાંડવો-ધર્મનો-વિજય થશે, તેમ ભારતવર્ષનો વિજય થશે !

('સૌરાષ્ટ્ર' તા. ૬-૯-૨૪)

૬૦—શ્રીઓને સૂચના

શ્રીઓને સુખી થવામાટે એક શ્રીસહાયક મંડળે આપેલી સૂચનાઓ—

૧ ઉડાઉ થશો નહિ. એક પુરુષને આર્થિક પરાધીનતામાંથી છૂટીને સ્વ-તંત્ર થવાનું ભવિષ્ય જેવું ગમે છે તેવું બીજું કાંઈ ગમતું નથી.

૨ તમારું ઘર સાફ રાખજો. આખો દિવસ કામ કરીને થાકી ગયેલા પુરુષને પોતાના સુવ્યવસ્થિત સ્વચ્છ ઘરથી જેટલો આનંદ મળે છે, તેટલો બીજા કશાથી મળતો નથી.

૩ તમારો દેહ કદ્દુપો અને તેવું કશુંજ થવા દેશો નહિ.

૪ બીજા પુરુષો તમારા તરફ ખેંચાય તેવું કશું પણ કરશો નહિ; કેમકે ધણીઓ ધણા અદેખા હોય છે અને કેટલાકો નિષ્કારણ વહેમી અને છે.

૫ પોતાનો પતિ વાજબી નયમ પાળવાનું કહે તો સામાં થતાં નહિ.

૬ તમારા પિયરમાં બહુ વખત ગુમાવશે નહિ.

૭ તમારી કૌટુંબિક આજતોમાં તમારા પાડોશીની સલાહ માનતાં નહિ, અથવા તમારાં પિયરિયાંની સલાહો આશવાનો બહુ આગ્રહ કરતાં નહિ, પણ મનતેજ વિચાર કરી લેજો અને તમારા ધણીસાથે મસલત કરજો.

૮ તમારા ધણીને ઉતારી પાડશો નહિ. આવેશમાં પણ તમે તમારા ધણી-માટે દર્શાવેલા ખોટા વિચારનો બીજાઓ લાભ લઈ તેને તમારા ધણીના ચરિત્ર અને શક્તિઓનું ખર્ચ માપ મ નશો.

૯ હસજો, સર્વ આજતોમાં ધ્યાન રાખજો. તમારો ધણી કંટાળ્યો હશે, થાક્યો હશે તો તમારું હાસ્ય તેનો ઉતાર છે. તમારા ધણીની લાગણીઓનો જો તમે ખ્યાલ રાખશો, તો તે પણ તમારી લાગણીઓને માન આપશે.

૧૦ તમારું શ્રીત્વ ભૂલશો નહિ. પુરુષો, એ વધારે મોટા થયેલા બાળકો છે. તેઓને તમે પઠાવશો, તેની પરવા તેઓ નહિ કરે, પણ દબાવવા જશો તો સામા થશે; અને જો તમે શ્રીહિંચિત વિનય અને સહનશીલતાથી તેની સાથે વર્તશો તો તે અવળા સ્વભાવનો હશે તોપણ તમારા તરફ તેનો સહભાવ ખેંચાશે અને તેને અંકુશમાં રાખી શકાશે.

૬૧-મેખલા-પ્રયોગ

(લેખક-વૈદ્ય વાસુદેવ શામળદાસ સેવકરામ-વડાગામ.)

પૂર્વકાળમાં ભારતવર્ષની અંદર વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન જેટલું ઉત્તમ હતું, તેટલું આજકાલ નથી; પરંતુ વર્તમાન પાશ્ચાત્ય વિજ્ઞાનવેત્તાઓ હાલમાં પોતાની ઉન્નતિ કરી રહ્યા છે ત્યાંથી ભારતીય વિજ્ઞાનનો આરંભ થાય છે. આ દેશના હમેશના વ્યવહારોમાં પણ વિજ્ઞાનની પૂર્ણ છટા વિદ્યમાન છે. પરંતુ વાત એવી છે કે, અજ્ઞાનતાના સખએ આપણે તેની ઉપેક્ષા કરી રહ્યા છીએ, કિન્તુ તેના અસ્તિત્વને નષ્ટ કરવાની શક્તિ કોઈને આધીન નથી. અમારા દિવ્વ વર્ણમાં એક એવી પ્રાચીન પ્રથા પ્રચલિત છે, કે જે આખતમાં એ શબ્દોમાં નિવેદન કરવાની હું રજા માગું છું. દિવ્વેમાં ઉપનયનસંસ્કાર કરી સમાવર્તન સંસ્કાર થાય ત્યાંસુધી મુજ-મેખલા ધારણ કરવાની પ્રથા બ્રહ્મચારીને સાર છે. આ પ્રથા કેટલી બધી ભારે સમજ અને મર્મભરેલી છે યા તો શા કારણને લઈને ચાલુ છે તે જાણવાને હાલના મનુષ્યો કદી પણ વિચાર કરતા હોય એમ જણાતું નથી. ધણા લાંબા સમયથી હું આ રહસ્ય સમજવા મહેનત કરતો હતો અને તેમાં મેં જે જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે આ પ્રમાણે છે:-બ્રહ્મચર્યાવસ્થામાં અખંડ બ્રહ્મચર્યવ્રતનું પાલન કરવું, એ દરેક બાળબ્રહ્મચારીનો ધર્મ છે, એમ સમજી શુદ્ધ બ્રહ્મચારી પ્રત્યક્ષ તો નહિ પણ સ્વપ્નમાં પણ મૈથુન નહિ કરે; પરંતુ મૈથુન કર્યા સિવાય વીર્યપાત થઈ જાય તો તેને રોકવો એ શક્તિબહાર છે અને આજકાલ એ રોગ (સ્વપ્નદોષ) ધણા મનુષ્યોને હોય છે અને સ્વપ્નમાંથી થતા વીર્યપાતને રોકવા સાર પ્રાચીન આયુર્વેદતત્ત્વનિષ્ણાત મહર્ષિઓએ મુજ-મેખલાનો વિધાન પ્રચલિત કરેલો છે. મુજ-મેખલા ધારણ કરવાથી વીર્યસ્ત્રાવ થતો નથી તેમજ સ્વપ્નાવસ્થામાં જતું વીર્ય પણ બંધ પાડે છે.

આજકાલના અત્યંત મૈથુનના કાળમાં આ રોગ વધુ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે અને એ કારણને લઈને દરેકે દરેક વ્યક્તિએ મેખલાઓ ધારણ કરવી જોઈએ અને ધારણ કરવાથી જળસમાન પાતળી થયેલી ધાતુ બંધાઈ જાય છે; તેમજ બીજા ધણી જાતના ધાતુના વિકારો દૂર થાય છે અને વિનામૈથુને કદી વીર્યપાત થતો નથી. પ્રાચીન આયુર્વેદાચાર્યોના કષ્ટથી શોધેલા આવા ગહન, સાદા અને અત્યંત ફાયદાકારક ઉપાયોને આપણે વગરસમજે ઉડો વિચાર કર્યાસિવાય માત્ર ઉપલક દષ્ટિએ નજીવા સમજી એવા દિવ્ય દષ્ટિએ શોધેલા અને અગાધ ફાયદાકારક એવી શોધોની આપણે અવહેલના કરી આપણા પગે ઉપર કુહાડી મારી બીજાની મદદની આશા રાખીએ છીએ ! એ સિવાય બીજું શું? (“વૈદ્યકલ્પતરુ” ઉપરથી)

૬૨-સત્યભામા અને દ્રૌપદી

એક પ્રસંગે મેળાપ થતાં સત્યભામાએ દ્રૌપદીને પૂછ્યું કે, 'સખિ ! તારા સ્વામી જે મંત્ર કે ઔષધવડે તારે વશ રહે છે, તે મને બતાવ, કે જેથી શ્રીકૃષ્ણ પણ મારે વશ થાય.'

દ્રૌપદીએ હસીને કહ્યું:- 'સખિ ! મંત્ર કે ઔષધથી તે કાંઈ સ્વામી વશ કરાતા હશે ? ગુણહીન સ્ત્રીઓ મંત્ર અને ઔષધથી સ્વામીને વશ કરવાનો પ્રયત્ન કરીને ઉલટું સ્વામીને તુકસાન પહોંચાડે છે. સ્વામી મને કેવી રીતે વશીભૂત થયા છે તે સાંભળ. સ્વામી એજ સ્ત્રીનો દેવતા અને એકમાત્ર ગતિ છે, એમ જાણીને હું મન, વચન અને કર્મથી રાતદિવસ એમની સેવા કરું છું. સ્વામીસેવા એજ મારા જીવનનું એકમાત્ર વ્રત-એકમાત્ર ધર્મ છે. હું કોઈ દિવસ એમની સાથે કડવું વેણ બોલતી નથી, તેમના મનને ખોટું લાગવા દેતી નથી, તેમના જમવા પહેલાં બોજન કરતી નથી, તેમના બેઠા પહેલાં બેસતી નથી અને સૂતા પહેલાં સૂતી નથી. જે વસ્તુ એમને પસંદ ન હોય તેનો હું પણ ત્યાગ કરું છું. જેની સાથે વાતચીત કરવાની તેમની ઇચ્છા ન હોય તેની સાથે હું પણ વાર્તાલાપ કરતી નથી. સ્વામીની જેનાપર પ્રીતિ હોય તેનાપર મારી અપ્રીતિ હોય તોપણ હું તેનું માન રાખું છું અને કાળજીપૂર્વક તેમની સેવા કરું છું. બહારથી સ્વામી જ્યારે થાકીને ઘેર આવે છે, ત્યારે આસન અને જળ આપીને હું તેમનો થાક દૂર કરું છું. બહારથી તેમનો અવાજ સાંભળતાંજ બારણા આગળ જઈ તેમનો સત્કાર કરું છું. દાસદાસીની પાસે એ કોઈ પણ વસ્તુ માગે તો હું જાતેજ ઉઠીને એ વસ્તુ આણી આપું છું. હું જ્યારે રાણી હતી, ત્યારે રાજ્યસંસારનો અને દાસદાસીઓનો સર્વ ભાર તેમણે મને સોંપ્યો હતો. હું દરરોજ પોતાને હાથે સ્વચ્છ રસોઈ કરીને યથાસમયે સર્વને જમાડતી; જાતેજ ધાન્ય અને ઘરની બીજી બધી જાણસો કાળજીપૂર્વક સાચવતી રાખતી; જાતેજ ઘરના નોકરો, ભરવાડો, ગાવાળો વગેરેની ખર્ચ રાખતી; અને જાતેજ ઘરસંસારનો આવકખર્ચનો હિસાબ રાખતી. મહેલના આશ્રિતોની સેવામાં મને રાતદિવસનું ભાન રહેતું નહિ. રોજ બધાના જમી રહ્યા પછી હું જમતી, બધાના સૂઈ ગયા પછી હું સૂઈ જતી અને વહાણું વાતાં બધાના ઉઠવા પહેલાં હું ઉઠીને ઘરકામમાં ગુંથાતી.

સાસુજી કુન્તીને દરરોજ હું પોતે જમાડીને તેમની સેવા કરતી. કોઈપણ રીતે તેમના ઉપર હું મારો કારભાર દેખાડતી નહિ. તેમના કરતાં ઉંચા પ્રકારનું કપડું કદી પણ પહેરતી નહિ. ગૃહધર્મમાં સર્વથા એમને આધીન થઈને ચાલતી. બીજી તરફ સપત્નીઓને (શોક્યોને) પણ માની જણી બહેન બરોબર ગણતી. કોઈ દિવસ તેમના ઉપર અદેખાઈ કરતી નહિ, તેમજ કોઈ દિવસ અનિષ્ટ વ્યવહાર કરીને કે કડવું વચન કહીને તેમનું દિલ દુલવતી નહિ.

સખિ ! એજ સ્વામીને વશ કરવાનો મંત્ર તથા ઔષધ છે. એથી સારો ઉપાય બીજો કોઈ નથી. એનો ઉપયોગ કરી જો; એટલે શ્રીકૃષ્ણ તને તંદન વશીભૂત થઈ જશે.'

૬૩-સતીમાહાત્મ્ય

પુરુષાણાં સદૃશશ્ચ સતી સ્ત્રી ચ સમુદરેત્ ।

પતિઃ પતિવ્રતાણાશ્ચ મુચ્યતે સર્વપાતકાત્ ॥ ૧ ॥

એક સતી સ્ત્રી હજારેા પુરુષોનો ઉદ્ધાર કરી શકે છે. પતિવ્રતાનો પતિ સર્વ પાપથી મુક્ત થાય છે. (૧)

નાસ્તિ તેષાં કર્મભોગઃ સતીનાં વ્રતતેજસા ।

તયા સાર્ધશ્ચ નિષ્કર્મા મૌદતે હરિમન્દિરે ॥ ૨ ॥

સતીઓના વ્રતના તેજથી તેઓને (પતિઓને) કર્મનો ભોગ રહેતો નથી. તેઓ નિષ્કર્મ (ક્ષીણકર્મ) થઇને સતીની સાથેજ ઈશ્વરના ધામમાં વિહરે છે. (૨)

પૃથિવ્યાં યાનિ તીર્થાનિ સતીપાદેષુ તાન્યપિ ।

તેજશ્ચં સર્વદેવાનાં મુનીનાશ્ચ સતીષુ તત્ ॥ ૩ ॥

પૃથ્વીમાં જે તીર્થો છે તે સર્વ સતીના ચરણમાં છે, તેમ દેવતાઓનું અને મુનિઓનું તેજ પણ સતીઓમાં રહેલું છે. (૩)

તપસ્વિનાં તપઃ સર્વે વ્રતિનાં યત્ ફલં વ્રતે ।

દાને ફલં ચ દાતૃણાં તત્ સર્વે તાસુ સન્તતમ્ ॥ ૫ ॥

તપસ્વીઓનું સર્વ તપ, વ્રતીઓના વ્રતનું ફળ અને દાતાના દાનનું ફળ એ સર્વ સતીઓમાં નિરંતર રહેલું છે. (૪)

સ્વયં નારાયણઃ શંભુર્વિધાતા જગતામપિ ।

સુરઃ સર્વે ચ મુનયો મીતાસ્તાભ્યશ્ચ સન્તતમ્ ॥ ૫ ॥

નારાયણ પોતે, શંભુ, જગતના સ્રષ્ટા બ્રહ્મા, સર્વ દેવતાઓ અને મુનિઓ પણ સતીઓથી ભયભીત રહે છે. (૫)

સતીનાં પાદરજસા સઘઃ પૂતા વસુન્ધરા ।

પતિવ્રતાં નમસ્કૃત્ય મુચ્યતે પાતકાક્ષરઃ ॥ ૬ ॥

સતીના ચરણરજથી પૃથ્વી તુરત પાવન થાય છે, પતિવ્રતાને નમસ્કાર કરી મનુષ્ય પાપથી મુક્ત થાય છે. (૬)

ત્રૈલોક્યં મસ્મસાત્ કર્તુ ક્ષણેનૈવ પતિવ્રતા ।

સ્વતેજસા સમર્થા સા મહાપુણ્યવતી સદા ॥ ૭ ॥

મહાપુણ્યવતી સતી સર્વદા પોતાના તેજથી ત્રૈલોક્યને પણ ક્ષણમાં બાળી શકવા સમર્થ છે. (૭)

સતીનાજ પતિ: સાધ્વીપુત્રો નિઃશંક પથ ચ ।

નહિ તસ્ય મયં કિંચિદેવેભ્યઃચ યમાદંપિ ॥ ૮ ॥

સતીનો પતિ અને પુત્ર પણ સદા નિશ્ચિંત રહે છે; કારણ કે તેમને દેવોથી કે ચમથી પણ ભય રહેતો નથી. (૮)

શતજન્મસુપુણ્યાનાં મેહે જાતા પતિવ્રતા ।

પતિવ્રતાપ્રસૂઃ પૂતા જીવન્મુક્ત: પિતા તથા ॥ ૯ ॥

સો જન્મના પુણ્યવાનને ત્યાં સતીનો જન્મ થાય છે. સતીની માતા પુનીત અને છે અને પિતા જીવન્મુક્ત થાય છે. (૯)

શ્રુતં દૃષ્ટં સ્પૃષ્ટં સ્મૃતમપિ નૃણાં હ્રાદજનનં,

ન રત્નં સ્ત્રીભ્યોઽન્યત્કવચ્ચિદપિ કૃતં લોકપાતિના ।

તતઃ સ્તો ધર્માર્થૌ સુતવિષયસૌખ્યાનિ ચ તતો,

ગૃહે લક્ષ્મ્યો માન્યાઃ સતતમબલા માનવિમર્ષૈઃ ॥ ૧૦ ॥

દર્શનથી, શ્રવણથી, સ્પર્શથી અને સ્મરણથી પણ પુરુષને આહ્વાદ ઉત્પન્ન કરે એવું સ્ત્રીઓવિના બીજું કોઈ રત્ન લોકપતિ બ્રહ્માએ ક્યાંય પણ પેદા કર્યું નથી; એટલુંજ નહિ પણ ધર્મ અને અર્થની ઉત્પત્તિ પણ સ્ત્રીઓ-માંથીજ થાય છે. પુત્ર અને વિષયસંબંધી સુખોનો આધાર સ્ત્રીઓ ઉપરજ છે. એટલા માટે ધરમાં લક્ષ્મીરૂપે વસનારી સ્ત્રીઓ સત્કાર અને વૈભવદ્વારા માન આપવા યોગ્ય છે. ૧૦

યે હૃદ્ગંગાનાં પ્રવદન્તિ દોષાન્વૈરાગ્યમોર્ગેણ ગુણાન્વિહાય ।

તે દુર્જના મે મનસો વિતર્કઃ સદ્ભાવવાક્યાનિ ન તાનિ તેષામ્ ॥૧૧॥

કેવળ વૈરાગ્યની દૃષ્ટિથી સ્ત્રીઓના ગુણોનો ઉચ્ચાર કરવાને બદલે જે કોઈ તેમને દોષ દે છે, તે દુર્જન છે. તેનાં એ વચનો સદ્બુદ્ધિથી નીકળેલાં નથી, એમ હું માનું છું. (વરાહમિહિરકૃત-બૃહત્સંહિતા)

૬૪—દૂધની ભૂકીની બનાવટ

(લેખક—પોપટલાલ મોનજી યાજ્ઞિક મુ. ખરડ, તા. ધંધુકા.)

કેટલીક વખતે દૂધ મળતું નથી. તેમજ પ્રવાસી માણસને અને માંદા માણસને રાત્રે બીજી કેટલીક અડચણને વખતે દૂધની ઘણી જરૂર હોય છે પણ તે મળી શકતું નથી. તે વખતે આ ભૂકીનો ઉપયોગ કરવાથી ઘણીજ અડચણો ઓછી થાય છે. તે બનાવવાની રીત:—

સાકર તોલા ૪૦), સોડા બાયકાર્બોનેટ તોલો ૦૧, સ્વચ્છ વસ્ત્રગાળ કરેલું દૂધ તોલા ૧૨૫) ઉપરની ચીજો પહેલાં તૈયાર કરી રાખવી. પછી એક લોખંડની કઢાઇ (પેણો) લઇને તેમાં મલમલના કપડામાંથી ગાળેલું દૂધ નાખવું અને તે કઢાઇ ચૂલા ઉપર ભૂકીને મંદ (ધીમી) ગરમી આપવી. પછી તે દૂધને અધું અટાવી નાખવું; અને ગરમી જરા ઓછી કરી નાખવી. પછી અર્ધો તોલો પાણી લઇને તેમાં સોડા બાયકાર્બોનેટ નાખી તે મિશ્રણ ચાળીમાં ભૂકેલી સાકરની ઝીણી ભૂકી ઉપર છાંટવું અને હાથવડે તેને ચોળવી. એ મુજબ થોડા વખત સુધી ચાલુ રાખવું, જેથી ખાંડ અને સોડાનું ઉત્તમ મિશ્રણ તૈયાર થશે. પછી તે સાકરની ભૂકી થોડી લઇને તે કઢાઇમાંના દૂધમાં નાખી દૂધને હલાવતા રહેવું. એ મુજબ બધી ભૂકી મેળવી નાખીને નીચે ગરમી વધારવી અને તે દૂધને ખૂબ હલાવતા રહેવું, જેથી નીચે દૂધ બળશે નહિ. પછી તે દૂધ જેમ જેમ ઘટ (ઝડું) થતું જાય તેમ તેમ તેને ખૂબ હલાવતા રહેવું, જેથી છેવટે તેની સંકેદ ભૂકી તૈયાર થશે. ભૂકી તૈયાર થયા પછી ગરમી ઓછી કરવી અને કઢાઇ ઉપર ઢાંકણું ઢાંકી દેવું; જેથી હવા તે ભૂકીને લાગશે નહિ, નહિ તો તે ભૂકી ભીનાશપડતી થશે. તે પછી અર્ધાં રતલના ટીનના ડબ્બાએ તૈયાર કરીને તે ડબ્બામાં ભૂકી ભરીને તેનું ઢાંકણું ગરમ કરી ઉપર બંધ કરવું. પછી તે ડબ્બાએને સીમેન્ટથી ઢાંકણુવાળો લાગ બંધ કરી નાખવો. આ ડબ્બાએ ચોખંડા અને ગોળ એવી બે જાતના થાય છે. ડબ્બાએ બંધ થયા પછી સીમેન્ટ તેના મોં ઉપર લગાડી બંધ કરવાથી હવા અંદર જવા પામશે નહિ. પછી તે ડબ્બા ઉપર છાપેલી લેબલ ચોટાડવી. તે લેબલમાં સૂચનાતરીકે લખવું કે, એક તોલો ભૂકી ૧૬ થી ૨૦ તોલા ગરમ પાણીમાં મેળવવાથી તાજું દૂધ તૈયાર થશે. વિલાયતી આવા એક ડબ્બાની કિંમત ૧૧) થી ૧૧૧, રૂપિયા ૫૦ છે અને દેશી ડબ્બાએ દશથી બાર આના સુધી વેચી શકાય છે. મોટા વેપારીને આઠ અને એક ડબ્બા વેચીએ તો બે આનાથી પણ વધારે ફાયદો પડે છે. શું આ કામ છોકરાએ નહિ કરી શકશે? મોટા માણસો આ કામ કરીને હિંદુસ્તાન બહાર જતાં નાણાંઓ અને વધુ અપાતી કિંમતો અટકાવી હિંદુ મજૂરો અને વેપારીઓના ઘરમાં તે નાણાં આવી શકશે; અને પરદેશી લોકોનો માલ તેથી ઓછી કિંમતમાં અને હિંદુ લોકોએ બનાવેલો તરીકે વેચાઈ પૈસો, ચોખ્ખાઇ અને સસ્તાઇને બોહોળો લાભ હિંદુસ્તાનને ખરેખર થશે. ('વિધિવિધિ'—સુરત. આવણ—સં ૧૯૮૧.)

૬૫-શક્તિની દવા

(લેખક-લાલશંકર લક્ષ્મીદાસ, જુનાગઢ.)

એ ખાધને કેટલા પુરુષો મરી જતા હશે ?

૧. ત્રાસદાયક જાહેરખબરો-આ દેશનાં વર્તમાનપત્રોમાં ‘શક્તિની દવા’ની લાંબી લાંબી તથા ખેંચાણુકારક ભાષાવાળી જાહેરખબરો હમેશાં છપાયા કરે છે.

(૧) “અર્ધા કલાકમાં પાવર પીક્સનો અજબ ચમત્કાર,”-(૨) “પંદર મીનિટમાં કૌવતનો પૂર જોસ,”-(૩) “પ્રેમનાં વિલાસી જનોમાટે ગોળીઓ,”-(૪) “સંસાર-સુખ ગુમાવી બેઠેલા પુરુષોને આ ગોળીઓ સોનાના જેવી કિંમતી છે,”(૫) “આ કિંમતી ગોળીઓની હજારો ખાટલીઓ ખપી ગઇ છે,” વગેરે શબ્દો વાંચીને કેટલા બધા મૂર્ખ પુરુષો રાતદિવસ કામના વિચારો કરીને પોતાની જાંઘી ટુંકી કરતા હશે ?

૨. એકાએક મરી જતા તંદુરસ્ત જુવાન પુરુષો-ધણા જુવાન તંદુરસ્ત પુરુષો એકાએક ખિમાર પડીને થોડા દિવસોમાં અથવા તો રીખાઇ રીખાઇને મરી જાય છે. આવા કેટલા હતભાગી પુરુષો “પ્રેમના વિલાસી જનોમાટેની ગોળીઓ”ના છુપા ભોગ બનીને પોતાનાં મા, આપ, સ્ત્રી, બાળકો વગેરે વહાલાંઓને પોકે મૂકાવતા હશે ?

૩. વર્તમાનપત્રમાં ચેતવણી-તા. ૧૮-૧૨-૧૯૨૨ના એક રાજદા વર્તમાનપત્રમાં “શક્તિની દવા વાપરનારાઓને ચેતવણી” એવા મથાળા નીચે એક લેખ છપાયેલો હતો. તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે “પુરુષોની ગુમાવેલી જીવનશક્તિમાટે હજારો લેભાશુ દવાઓ નીમહકીમો તરફથી બહાર પડે છે; અને હજારો લોકો આ હલાજમાટે તેવી દવાઓ પાછળ પૈસાની ખરબાદી કરે છે.”

બધા વેપારીઓ પોતાની દવાનાં વખાણુ કરે છે ! કોઇપણ એમ કહેતો નથી કે, “મારી દવા જીવલેણ છે !”

૪. સોળ વરસના એક જુવાનની વાત-આશરે સોળ વરસનો મારો એક ઝાળખીતો શ્રીમંત જુવાન પુરુષ હતો. તેની સ્ત્રી ધણી ખૂબસુરત હતી. તે ધણી તંદુરસ્ત હતો; પણ એક દિવસ તે એકાએક ખિમાર પડીને અચાચક થઇ ગયો. તેનાં માખાપને વહેમ આવ્યો કે તેના એક મૂર્ખ મિત્રની સલાહથી તેણે કાંઇ ‘શક્તિની દવા’ ખાધી હતી. તે સંબંધમાં તે પુરુષને ધણું પૂછવામાં આવ્યું, પણ તે બીજકુલ બોલી શક્યો નહિ અને મરી ગયો !

ન્યારે તેના શબ્દને સંસારમાં લઈ જવાય છે તૈયારી થતી હતી, ત્યારે હું ત્યાં હાજર હતો. તે વખતે તેની મા, બહેન, સ્ત્રી વગેરે સગી બાઈઓ ગમે તેવા કસાઇને પણ રડવું આવે તેવી ત્રાસદાયક રીતે છાતી ફૂટીને વિલાપ કરતાં હતાં. તે બચકર સ્થિતિ માટે જે ‘શક્તિની દવા’ બનાવનાર તથા તેની જાહેરખબર લોકોમાં ફેલાવનાર માણસો જવાબદાર હશે તેમના મરણ પછી કર્મના ઇશ્વરી ઇન્સાફી કાયદા પ્રમાણે કેવા શુરા હાલ થવા જોઈએ તેનો ખ્યાલ કરવો સહેલો છે.

૫. વર્તમાનપત્રોના માલિકોને અરજ-વર્તમાનપત્રોના માલિકોને બીજી સંકડો નિર્દોષ જાહેરખબરોના હજારો રૂપિયા મળે છે, માટે કર્મ તથા પુનર્જન્મના ઇશ્વરી ઇન્સાફી કાયદાનો ખ્યાલ કરીને ‘શક્તિની દવા’ની જાહેરખબરો કદીપણ નહિ છાપવાનો ઠરાવ કરવાની તેઓ જાહેરખબરો કરે અને તેથી હજારો કુટુંબોના તેઓ આ-શીર્વાદ મેળવે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

૬. અરજ-મારો આ લેખ છપાવીને, છૂટથી ફેલાવી મહાપુણ્ય કમાવા હું અરજ કરું છું.

જેવું વાવશો તેવું પામશો, ઘઉં વાવશો તો ઘઉં પામશો, પથ્થર વાવશો તો પથ્થર પામશો, દુનિયામાં સુખ વાવશો તો સુખ પામશો, દુની-આમાં દુઃખ વાવશો તો દુઃખ પામશો.

ઇશ્વરી ન્યાયાધીશને કદીપણ ઠગી શકશો નહિ !

૬૬—દાદરનો સહજ-મફત ઇલાજ

(લેખક-છગનલાલ મગનલાલ)

મર્યાના છોડનાં લીલાં પાન લાવી પાણી નાખી ખૂબ ગ્રીણું વાટી રસ કાઢી એની અંદર થોડુંક મીઠું નાખી થયેલી દાદર ઉપર ખૂબ મસળવાથી દિન પંદરની અંદર મટી ચામડી સુંવાળી બને છે. આ દવા જન્મોજન્મની થયેલી દાદરને પણ મટાડી શકે છે. આ દવા લગાડવાથી અગન બળતી નથી, સહેજ લાગે છે. આ દવા જગજાહેર સાર બતાવવામાં આવી છે. દશ વરસની જૂની દાદર હોય અને કાળી કે લાલ હોય તોપણ મટે છે. મારા ભાઈઓ આ દવાથી ફાયદો લાગે તો બીજા ભાઈ એટલે ગરીબ લોકોને પણ બતાવશો. ગરીબોને દુઃખથી ટળવળતાં અટકાવવા તેમ ખબર પણ આપવી એ આપણી ફરજ છે. જેમને દાદર મટે તેમણે યથાશક્તિ કષુતરાંને મકાઈ અગર ફૂતરાંને રોટલા નાખવા.

૬૭—મહાત્મા કબીર અને પાપીનો પસ્તાવો

(લેખક: અહેન વિનાદિની નીલકંઠ)

સંત કબીરની એક વાર્તા છે. એક નગરમાં કાષ્ઠએક બહુ પાપી સ્ત્રી રહેતી હતી. નગરની સ્ત્રીઓ એના ઘર આગળથી પસાર થવામાં પણ નાનમ માનતી; રસ્તામાં કદાચ તેમને પેલી સ્ત્રી સામી મળી જતી, તો તેઓ મુખ ફેરવી દેતી; ગામનાં સૌ માણસ એની નિંદા કરતાં.

આખરે ગામના આગેવાન માણસો ભેગા મળી તેને કબીરજી પાસે લઇ ગયા. તેમણે કબીરને પેલી સ્ત્રીની સઘળી હકીકતથી વાકેફ કર્યા, ત્યારે સાગરસરખી મંબીરતાથી સંતે તેમને પૂછ્યું:—“તમે તે સ્ત્રીને શું કરવા માગો છો?” લોકોએ જવાબ દીધો:—“પ્રભુ! અમારે એને સખત શિક્ષા કરવી છે.” કબીર બોલ્યા:—“આવતી કાલે તે સ્ત્રીને લઇ સૌ નગરજનો અહીં આવજો.

હજી તો પૂરું અજવાળુંએ નહોતું થયું, ત્યાં તો કબીરજીની ઝુપડી બહાર નગરજનોનાં પૂર ઉલટ્યાં. કબીરે પેલી પતિત સ્ત્રીને એક જગ્યાએ ઉભી રાખી; લોકોનો સમૂહ તેની આસપાસ ગીંટળાઇને ઉભો. શાંત મીઠા સ્વરે સંત બોલતા સંભળાયા: “તમે કહો છોક્રે, આ સ્ત્રી પાપી છે, આવી પાપી સ્ત્રીને જરૂર સખ થવી જોઇએ. દરેક નગરજન અકેક પથ્થર ઉપાડી એને મારજો.” લોકોમાં આનંદના પોકાર થયા લાગ્યા; પણ એકેય પથ્થર પડે તે પહેલાં કબીર બોલ્યા:—“ઉભા રહો; થોભી જાઓ. તમે બધા આ બાઇને એના પાપની સજા કરો છો, પણ તમારી ખાત્રી તો છે ને કે તમે તેને શિક્ષા કરવા લાયક છો? તમારામાંથી જે તદ્દન પાપરહિત હોય, તેજ એને પથ્થર મારે. તમે પણ પાપી હો તો આ પાપી સ્ત્રીને મારવાનો તમને શો હક્ક છે?” લોકોમાં ખળભળાટ થયો. પેલી પતિત સ્ત્રીની આસપાસ થયેલું માણસોનું કુંડાળું ધીમે ધીમે દૂરને દૂર ખસતું ગયું; દરેક જણ પાછળ પગલાં ભરી ચાલવા માંડતું હતું; દરેક પગલે તેમને પોતપોતાનાં પાપો યાદ આવતાં હતાં. ધીમે ધીમે લોકો અદૃશ્ય થઇ ગયા. સંત કબીર અને પેલી સ્ત્રી, એ બેજ હવે ત્યાં રહ્યાં. સંત કબીર પેલી સ્ત્રી પાસે આવ્યા અને તેને હાથ જોડીને કહ્યું:—“માતા! તું પાછી ઘેર ચાલી જ. મારી ખાત્રી છે કે, હવે પછી તું કદીએ પાપ નહિ કરે.”

સ્ત્રીની આંખમાંથી આંસુની રેલ ચાલી. કબીરે તેને રડવા દીધી. આંસુદારા એનાં પાપ ઓસરી જતાં હતાં.

તે દિવસથી પેલી સ્ત્રી કબીરની પરમલક્ષ્મી બની. કબીરપંથીઓએ તે મહાત્મા-અશાળી સ્ત્રીના બહુ ગુણ ગાયા છે.

[“બાલમિત્ર ”—(આણંદ) એપ્રિલ-૧૯૨૬]

૬૮—મહર્ષિના અમર આત્માને અનેક વંદન હો !

એ વાતને સો સો વરસ વીતી ગયાં. ગણ સદીના એક સુધન્ય વરસમાં ટંકારાના પુણ્યતીર્થે એણે જન્મ લીધો. સનાતન ધર્મના તેજોમય કીર્તિદીપકની ઝાંખી પડતી શિખાઓને સંકારવાને, તેને સતેજ કરવાને કાળે એનો અવતાર હતો—અને,—અને એ પુણ્યપુરાણ સંસ્કૃતિનાં આસરતાં પૂરને તેણે પાછાં વાળ્યાં !

એ હતો મહર્ષિ ! મહાનથીયે મહાન ઋષિમુનિઓથી ન પળાયલાં વ્રતોના એણે પરચા બતાવ્યા. મહત્તમ વિભૂતિઓની પરમ મહિમામયી શક્તિઓના ભૂલાતા જતા ઇતિહાસોને એણે પાછા સજીવન કર્યાં. સદ્ધર્મના અંધકારપછેડા હેઠળ છુપાયેલા અધર્મના મહાપટલોને એણે દુનિયાની દૃષ્ટિએ આપ્યા. સનાતન હિંદુત્વના દેહપર થતા જખમોને નિવારવાના એણે માર્ગ બતાવ્યા.

એ હતો એકનિષ્ઠ બ્રહ્મચારી. ઇતિહાસને ચોપડે સુવર્ણાક્ષરથી ઝળહળતા ભીષ્મ-પિતામહના જીવનાદર્શોને અશક્ય માનવા લાગતી થયેલી પ્રબળે આંગણે એણે બ્રહ્મચર્યનાં ઓજસ્વિતાયો, સત્ય તપશ્ચર્યાનાં બ્રહ્મવર્યસ્વ દાખવ્યાં. સંન્યાસીઓનો પરમ સંન્યાસી, સંસારીઓનો પરમ પૂજનીય, સનાતન હિંદુધર્મનો મહા ઉદ્ધારક—હિંદુત્વના પુનરુજ્જીવન કાળે જીવનભર ભોખ ધારણ કરી તેને ખાતર પ્રાણુ ન્યોછાવર કરનાર—એ હતો દયાનંદ સરસ્વતી.

વીસ વરસની દૂધમલ ઉંમરે એણે ઘર તજ્યું અને લગવાં ધારણ કર્યાં. આઠ વરસો સુધી ન જોયાં ઉંઘ ને થાક, ન જોઈ ભૂખ કે તરસ, અને વિદ્યાભ્યાસ કર્યો; યોગનાં ચિંતન કર્યો; સાફ હિંદ તેમની ગર્જનાના ટંકારોથી પછે ગાંજી રહ્યું. આર્યત્વનો તેણે ઝુંડો ધર્યો અને હિંદુત્વને હાકલ નાખી; વહેમ ને અજ્ઞાનનાં, મિથ્યાચાર ને આડંબરનાં, ધતીંગા અને ધર્મધેલછાઓના જળાં ઝાંખરાં તેણે સાફ કરવા માંડ્યાં. બ્રહ્મચર્યના તેણે આદેશ આપ્યા. દુઃખના કુંગરાઓ હેઠળ સેંકડો વરસનાં શ્લેષધનોથી કચડાતી રાંકડી વિધવાઓની તેણે બાંધ જાલી. હિંદુઓના કહેવાતા અસ્પૃશ્યતાવાદના મૂળના તેણે ઉચ્છેદન આદર્યો—અને સારી હિંદુ આલમમાં ચેતનાની ચિણુગારી ચમકી ઉઠી.

ને સત્યનો જપ જપવા ખાતર, નેકીની નેકી પુકારવા ખાતર જેમ સૌકેરીસે ઝેરના પ્યાલા ગટગટાવ્યા, તેમ ગરવી ગુજરાતના એ પનોતા સંતાનને પોતાનો કીર્તિધ્વજ ફરફરાવતાં, ઝેરીલાં ભોજનો આરોગી દેહ કુર્યાન કરવો પડ્યો.

સેવા એ જેનો મંત્ર હતો, બ્રહ્મચર્ય એ જેનું વ્રત હતું, ધર્મ એ જેનો પ્રાણ હતો, આત્મત્યાગ એ જેનો દેહધર્મ હતો—દયા, ક્ષમા અને ઋણુતા જેના અંગે અંગમાં ઉભરાતી એવા એ યોગીને, તેના અમર આત્માને વારંવાર વંદન હો, કોટિ કોટિ નમસ્કાર હો ! (‘ગાંડીવ’ સુરત, તા.૧૪-૨-૨૬નું મુખપૃષ્ઠ.)

૬૯—સ્વામી વિવેકાનંદનો એક મહામંત્ર

(લેખક—સ્વામી વિવેકાનંદ)

ઓ હિંદુસ્તાન ! સીતા, સાવિત્રી અને દમયંતી, એ તારી સ્ત્રીજાતિનો આદર્શ છે એ તું જૂલતો નહિ; તારો ઇષ્ટદેવ યોગીઓનો યોગી અને લાગી ઉમાપતિ શંકર છે, તે તું જૂલતો નહિ; તારું લગ્ન, તારી દોલત અને તારી જીંદગી ઇન્દ્રિયવિલાસમાટે કે તારા અંગત સુખને માટે નથી, એ તું જૂલતો નહિ; જગદંબાની વેદિમાં હોમાવાને માટેજ તું જન્મ્યો છે, એ તું જૂલતો નહિ; તારા દેશનું સામાજિક અધારણ અનંત વિશ્વવ્યાપી માતૃત્વનોજ પડથો છે, એ તું જૂલતો નહિ; અંત્યજો, અજ્ઞાનીઓ, ગરીબ લોકો અને ભંગી લોકો પણ તારા લાભીઓ છે, એ પણ તું જૂલતો નહિ.

હે હિંદુસ્તાનના વીરપુત્ર ! તું બહાદૂર થા, હિંમતવાન થા, તું હિંદુ છે તે-માટે મગરૂર થા અને જગતને જાહેર કર કે:—“હું હિંદુ હિંદુસ્તાનમાં જન્મ્યો છું અને દરેક હિંદવાસી બ્રાહ્મણથી માંડીને ભંગી સુધીના સર્વ મારા લાભીઓ છે.”

ઓ હિંદવાસી ! તારી કેડ ઉપર એકમાત્ર લંગોટીજ રહેલી હોય તોપણ તું ગર્વથી મોટે સાદે કહેજે કે:—“હિંદુ જીવન એજ મારું જીવન છે, હિંદના દેવોજ મારા ઉપાસ્ય છે; હિંદનો જનસમાજ એ મારા બાળપણનું પારખું, જીવાનીની વિલાસભૂમિ અને ઘડપણની સ્વર્ગસમી કાશી છે.”

ઓ મારા લાઈ ! તું જગતને કહેજે કે:—“હિંદુસ્તાનની પવિત્ર ભૂમિ એજ મારી સ્વર્ગભૂમિ છે અને હિંદુસ્તાનનું કલ્યાણ એજ મારું કલ્યાણ છે.”

હે ભારતીય ! આ મહામંત્રનો તું રાતદિવસ જપ કરજે કે:—“હે લક્ષ્મીપતિ ! હે ગૌરીપતિ ! હે જગદંબા ! મને ખરું પુરુષત્વ આપજો. હે સર્વ પ્રકારના બળ-અશ્વર્યના ભંડાર ! મારી નિર્બળતાનો, મારી ભીરુતાનો નાશ કરજો અને મને ખરો મર્દ બનાવજો.”

૭૦-મૃત્યુલોકનું અમૃત-છાશ

મળાવરોધ-કબજાઅત થવાથી શરીરમાંથી કચરો બહાર નીકળી જવાને બદલે અંદર ને અંદર સડ્યા કરે છે; અને પછી હરવખત તેના થોડા થોડા કણ લોહીસાથે મળી જઈને રક્તવાહિની નાહીઓમાં ભરાઈ બેસે છે, તેથી રક્તવાહિની નાહીઓ ફૂલે છે અને અક્કડ-જડ થઈ જાય છે, એટલે લોહીના ફરવામાં વિઘ્ન આવવાથી શરીરના જૂદા જૂદા અવયવોને લોહી યોગ્ય પ્રમાણમાં મળતું નથી; તેથી શરીર વૃદ્ધ જેવું દેખાવા લાગે છે અને તેથીજ મગજ, નેત્ર, હૃદય, ઉદર (આમાશય, પક્વાશય) જનનેન્દ્રિય વગેરે અવયવો વ્યાધિગ્રસ્ત તથા શિથિલ રહે છે. જો ઉત્તેજક (માદક-તામસી) પીણું હોટલોમાં કે રખડપટું લોકો પાસેથી અઢારે વર્ણના એકા ઉચ્છિષ્ટ રક્તબીયાલાદારા પીવામાં આવ્યા હોય ત્યારે તો પીનારાઓ ઉપદંશ, પ્રમેહ આદિ ચેપી વ્યાધિઓના ભોગ પણ થઈ શકે છે. એકની એક સોડાની બાટલી ઠેડ, લાંગી, મુસલમાને મોઢામાં ખોસેલી તે આજનો સુધરેલો આઠાણ વગરસકાએ પી શકે છે. તેમાં હવે ચેપી રોગોને ઉત્પન્ન થવા માટે અવરોધ શુ રહ્યો? દેશી અને પરદેશી વિદ્વાનો કહે છે કે, જમ્યા પછી ગાયના દૂધની સ્વચ્છ મોળી છાશ પીવામાં આવે તો તેથી બહુ ફાયદા થાય છે, રક્તવાહિનીમાં સંચિત થયેલો જડ પદાર્થ-કણ પીગળી જાય છે અને તેનો કોઈપણ અવયવમાં સંચય થતોજ નથી; તેથી રુધિરાભિસરણને સારી મદદ મળે છે એટલે શરીર હૃષ્ટપુષ્ટ થઈ નાની વયમાં વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થતી નથી. છાશમાં જહરામિ પ્રદીપ કરવાનો ગુણ હોવાથી વિકૃત પદાર્થ ઉત્પન્ન થતો નથી અને કોઈ કારણવશાત્ થયો તો છાશનો મળશોધક (દસ્ત સાફ લાવવાનો) ગુણ તે વિકૃત પદાર્થને બહાર ધકેલી કાઢે છે; એટલે લોહી, માંસ, મેદ, મજ્જા, વીર્ય આદિમાં કોઈ પણ વ્યાધિનો ઉદ્ભવ થવાનો બહુ થોડો સંભવ રહે છે.

અમુક અમુક વ્યાધિવાળાને શાસ્ત્રકારો છાશનોજ ખોરાક લેવાની ભલામણ કરે છે. એકલી છાશ ઉપર ૧૫-૨૦ દિવસ કાઢેલા માણસો મેં ઘણા જોયેલા છે. દરેક વ્યાધિવાળાને તથા નિરોગીને દરેક ઋતુમાં દરેક પ્રકૃતિવાળાને દરેક સ્થળમાં દરેક વખતે છાશને પશ્ય ગણેલ છે. અનુભવ પણ એ વાતને પુષ્ટિ આપે છે. ખોરાકમાં અથવા ખોરાકતરીકે છાશનો દુરુપયોગ થાય છે. તે સિવાય વૈદક શાસ્ત્રમાં છાશથી અમુક અમુક વ્યાધિઓ પણ જૂદા જૂદા અનુપાનથી મટી શકે છે, એમ વર્ણવ્યું છે. એ છાશનું ગામડીઉં વૈદું પણ જાણુવા જેવું છે. લખે છે કે, ઔષધતરીકે અથવા અનુપાનમાં ઓસડીઆ સાથે વાપરવાની ગાયના દૂધના દહીં-માંથી બનાવેલી છાશ તાજી મોળી સ્વચ્છ ગોળી (કલાઈ દીધેલ પીતળની અગર માટીની)માં બનાવેલી વાપરવી. (ખોરાકમાં પણ એવીજ વાપરવાનું સમજવું.) લીટી-

પીપરનું વાલ ૧ ચૂર્ણ અને જાશથી ખાંસી, જાતીલો કદ મટે છે; અજીર્ણમાં સિંધાલુજી અને મરી સાથે, ગરમીના તાવમાં સાકર સાથે; ઝાડા-મરડામાં જીરું તથા સાકર સાથે; મગજની ગરમી, મગજનું ખાલીપણ વગેરેમાં જેદીમધના મૂળસાથે; નેત્રની ખાંખ, ગરમી વગેરેમાં જાશ એકલી પીવી; સાદ બેસી ગયો હોય તો સેકેલી બહેડાંની જાલના બૂકાસાથે; જાતીના દુખાવામાં તેમજ ધબકારામાં પીપળીમૂળના બૂકાસાથે, લોહીના ઝાડામાં ખીત્રાંના ગર્લસાથે; ચૂકા હરસમાં ગોળસાથે; દુઝતા અર્શમાં ઈંદ્રજવસાથે; સાપના દંશ ઉપર સરસડાની જાલના કવાથસાથે; કમરનો દુખાવો, વા વગેરેમાં લસણના રસસાથે; જાતીમાંથી પડતા લોહીમાં અર-કુસના રસસાથે; કાંકચીઆના બૂકાસાથે બધી જાતના તાવમાં; માથાનો દુખાવો તથા આદાશીશીમાં જયફળસાથે; પેટના કૃમિ-જીવડામાં વાવડીંગના ચૂર્ણસાથે, સુવારોગમાં ત્રિકટુના ચૂર્ણસાથે; મૂત્રકૃચ્છમાં જવખારના બૂકાસાથે; ગુદમવાયુમાં વડાગરા મીઠાના બૂકાસાથે; અને સુકૃપ્રમેહમાં ગોખરના ચૂર્ણસાથે લેવી; દાદર, ખસમાં કુંવાડીઆના બીજસાથે વાડી લેપ કરવો.

ઉપરનાં અનુપાન અથવા આસડીઆં સાથે જાશનો ઉપયોગ કરવાથી તે તે વ્યાધિ મટે છે. તે ઉપરાંત સ્ત્રી, બાળક, યુવાન, વૃદ્ધ, રોગી, નિરોગી, સર્વને સામાન્યરૂતિ સર્વ દેશકાળમાં પથ્યરૂપ છે, તેથીજ તેને અર્થલોકસુધા નામ આપેલ છે. જાશ જ્યારે એવા એવા ફાયદા આપે છે, ત્યારે અર્વાચીન સુધરેલાં પીણું તે તે રોગોને ઉત્પન્ન કરનારાં તથા અનેક રોગનાં બીજ આરોપણ કરી માનવશરીરને હીન દશાએ પહોંચાડનારાં માલમ પડે છે. સુધરેલાં પીણું પીનારા વર્ગને સ્વપ્ને પણ અનુભવ નહિ હોય કે કડકડીને લાગતી બ્રૂખ કેવી હશે!

જે સુખ અને શરીરબળનો અનુભવ એક ગરીબ કે સામાન્ય સ્થિતિનો માણસ બાજરનો ટાઢો રોટલો અને જાશ કે ખીચડીનો ખાનારો જે આનંદ અને આરોગ્ય મેળવી શકતો હશે, તે સુખ ને આરોગ્ય દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત ચા, કાશી, કોકોના ઉકાળા અને સોડાના બાટલા ચઢાવનારા મેળવી શકતા હશે!)

(“લજનમાળા” ભાગ ૫ માંથી)

૭૧-કિંમત અંગ્રેજીની કે શાની ગણાય?

(લેખક-મહાત્મા ગાંધીજી .)

મોટી જવાબદારીનો હોદ્દો ભોગવવાને સાર અંગ્રેજી ભાષાનું કે બીજું ભારે અક્ષરજ્ઞાન હોવાની જરૂર હોય છે તેના કરતાં ઘણી વધારે જરૂર તો સચ્ચાઇ, શાંતિ, સહનશીલતા, દબતા, સમયસૂચકતા, કિંમત અને વ્યવહારબુદ્ધિની હોય છે. આ ન હોય ત્યાં સારમાં સારા અક્ષરજ્ઞાનની સામાજિક કામમાં દુકાનીબર પણ કિંમત નથી હોતી.

(‘નવજીવન’ તા. ૨૭-૪-૨૪)

૭૨—“ આગળ ધસો ” માંથી સોનેરી વચન

“મને વખત મળતો નથી; મને તક મળતી નથી; એવું કોઇ મહાન કાર્ય કરનાર કહેતો નથી. ‘તક મળતી નથી’ એ નબળા અને અકેદ મનુષ્યોનું જ હમેશનું બહાનું છે. દરેક મનુષ્યને જીવનમાં અનેક તક મળે છે.”

× × × × ×
“માણસ ઝુંપડીમાં જન્મેલો હોય કે મહેલમાં જન્મેલો હોય, તે કાંઈ મહત્વનું નથી; દેહ હેતુને આવેશ તેનામાં હશે અને તે સ્વાશ્રય રાખશે તો માણસ, દેવ કે દાનવ પણ તેને આગળ વધતાં અટકાવી શકશે નહિ.”

× × × × ×
“તમારે શું કરવું તે વિષે જગત કંઈ કહેતું નથી; પણ તમે જે કાંઈ માથે લો તેમાં સર્વોપરી શ્રેષ્ઠ બનો, એમ તેનું કહેવું છે; પહેલા વર્ગના ભલે ઉચ્ચકનાર થવું, પણ કોઇ પણ કામમાં બીજા વર્ગમાં આવવું નહિ. એમાં ખરી ફત્તે રહેલી છે.”

× × × × ×
“તમે શું જાણો છો. અગર તમે કોણ છો, તે હાલના જમાનામાં પૂછવામાં આવશે નહિ; તમે શું કરી શકો એમ છો, તેજ આ જમાનાનો પ્રશ્ન છે.”

૭૩—કયા જર્મની ભારતકા ઉપનિવેશ થા ?

“જર્મન” શબ્દ “શર્મન” કા અપભ્રંશ છે. ‘શર્મન’ મેં ‘શ્ર’ ‘હિંસા-યામ્’ ધાતુ છે, જીસકા અર્થ છે મારકાટ. પ્રાચીન સમયમેં બ્રાહ્મણ અપની ધર્મરક્ષાકે લિયે યુદ્ધ કરતે થે; ઉસ સમય ઉનકા નામ ‘શર્મા’ અર્થાત્ ધર્મ-ચોદ્ધા પડા. જર્મનીમેં બ્રાહ્મણોંકી એક મંડલી ગયી થી. ઉસીકી ‘શર્મા’ ઉપાધિકે અનુસાર જર્મનીકા યહ નામ પ્રસિદ્ધ હુઆ. ઉચ્ચારણકી શિથિલતાસે ‘શ’ કા ‘જ’ હો ગયા. દોનોં અક્ષર તાલુસે હી બોલે જતે હેં. જર્મનોંકે ઇતિહાસમેં લિખા હૈ કિ, વે ‘મૈન’ અર્થાત્ મનુકી સન્તાન હૈ. મોરકો ઉલ્કર હાથ-મુંહ ધોના ભારતીય આચાર હૈ. જર્મનીમેં યહ પ્રથા હૈ. પહેલે વહાં શિખાકી તરહ કેશ બાંધતે થે. રોમ-ઇતિહાસલેખક ટાસીટસને અપને ઇતિહાસમેં જર્મનોંકે શિખાબંધનકી ચર્ચા કરી હૈ. બહુતોંકી ધારણા હૈ જર્મન અપને પૂર્વજોંકે ભારતીય સંસ્કારકે કારણ હી સંસ્કૃત ભાષાકે પ્રેમી હોતે હેં.

‘મતવાલા’ તા. ૫-૧૨-૨૫-શિક્ષા (૫૮ના)

૭૪-ગામડાંઓનો-આર્તનાદ પાણી ! પાણી !!

“વિવિધ ગ્રંથમાળા” ના વાંચનાર ! “સૌરાષ્ટ્ર”ના પરોપકારી તંત્રી મહાશયનો નીચલો ઉદ્દેશ્ય અને ખીજી હકીકત ધ્યાનપૂર્વક વાંચીને એવાં શુભકાર્યમાં સહાયક થવાય તેટલા થવાને (ખરા અર્થમાં પુણ્યભાગી થવાને) ચૂકશે નહિ.
મંત્રી-સસ્તુ સાહિત્ય.

આ વર્ષનો ઉનાળો અગિયાર વરસાવતો વરસાવતો આ સૌરાષ્ટ્રની ભૂમિ ઉપર જેમ જેમ આગળ પગલાં માંડતો જાય છે, તેમ તેમ સૌરાષ્ટ્રનાં ગામગામડાંઓનાં નવાણુ સૂકાતાં જાય છે અને અસહાય, અકિંચન, અનાથ ગામડીઆઓ ‘પાણી ! પાણી !!’ નો આર્તનાદ કાઢી કેઈ દાતાઓની સહાયને માટે પોકાર કરે છે. છેલ્લાં ત્રણ વર્ષ થયાં એ આર્તનાદને ‘સૌરાષ્ટ્ર’ ની કટારોમાં સંઘડી સૌરાષ્ટ્રના વાંચનારાઓ સન્મુખ અમે ધરતા આવ્યા છીએ અને તેમની સહાયવડે ‘સૌરાષ્ટ્ર પાણીફંડ કમીટી’ દ્વારા એ દુઃખનું યથાશક્તિ નિવારણ યોજવા પ્રયત્નશીલ રહ્યા છીએ. આ વર્ષે પણ અમે એ ગામડાંઓનું ‘પાણીનું’ દુઃખ ટાળવાના પ્રયાસ ચાલુજ રાખ્યા છે. આજસુધીમાં-ઉનાળાના પ્રથમ મહિનામાં ‘સૌરાષ્ટ્ર’ થી જેટલું કામ થયું છે તેનો સંક્ષિપ્ત અહેવાલ આ નીચે છે અને હજી પાણીનો પોકાર તો ઘોઘમાર ચાલ્યોજ આવે છે. તેમાંથી જેટલાં કામો પૈસાની સહાયને વાંકે વણુઆદર્શ રહ્યાં છે, તેની ટીપ પણ આ સાથે છે. અમારી આશા છે કે, કાઠિયાવાડમાં અને કાઠિયાવાડ બહાર વસતો કાઠિયાવાડી તેનાં ગામડાંમાં વસતાં બંધુઓનો આ દુઃખસ્વર સાંભળી, તેનો હિસ્સો મોકલી, પાણીફંડની ઝાળીને છલકાવી નાખશે.

પરબો બેસી ગયાં.

૧. ખડીઆ:-ને પાદર કલકતાવાળા શેઠશ્રી અંબાલાલ પુરુષોત્તમદાસ તરફથી માસ્તર રાજરામમાર્ફત પરબ બેસાડી દીધું. ખર્ચ આશરે રૂ. ૫૦) આવશે.

૨. અણીડા:-ને આંગણે મુંબાઇવાળા શેઠશ્રી ગોકળદાસ ધરમશી તરફથી અમારા પ્રતિનિધિદ્વારા, કામદાર ગૌરીશંકરમાર્ફત પરબ બેસાડ્યું. ખર્ચના રૂ. ૩૪) આવ્યા.

૩. અરજણસુખ:-કોઇ સજ્જન તરફથી સહાય મળી રહેશે, એ આશાએ ‘સૌરાષ્ટ્ર પાણી ફંડ’ તરફથી અમારા પ્રતિનિધિદ્વારા માસ્તર ચકુલાલ માર્ફત પરબ બેસાડી દેવામાં આવ્યું. ખર્ચ રૂ. ૩૦) આવશે.

૪. કોટડા-ઝાટા:-અહીંને માટે પણ મદદ આવી પહોંચશે એમ ધારી રા. મણિલાલ સંઘવીમાર્ફત પરબ શરૂ કરાવી દીધું છે. ખર્ચ રૂ. ૫૦) આવશે.

૫. કેશળા:-અને આવડકા વચ્ચે, ત્રણ ગામને ત્રિખેડે, વલસાડવાળા શેઠ શ્રી મથુરાદાસ તરફથી મળેલી મદદ રા. ૯૦ માંથી, અમારા પ્રતિનિધિદ્વારા, બેશી મથારામ પ્રાણજીવનમાર્ફત પરબ બેસી ગયું.

૬. કુંકાવાવ:-અને જૂના વાઘણીયા વચ્ચેની સડકે, એક બીજાં પરબ એમ જુદરથ તરફથી મળેલી મદદમાંથી અમારા પ્રતિનિધિએ જાતે જર્ધ ખોદ્યું છે, કેરાળા અને કુંકાવાવ, આ બન્ને પરબોમાટે કુલ રા. ૧૨૫)નું ખર્ચ અડસટાયું છે.

૭. કેરીયા-નાગસ:-અને અમરેલી વચ્ચે, તેમજ બીજાં કેરીયાનાઅસ અને મતીરાળા વચ્ચે, એમ બે પરબો, સુરતવાસી શેઠશ્રી છબીલદાસ ધરમચંદ તરફથી મળેલી મદદમાંથી પટેલ રણછોડલાઇમાર્ફત ચાલુ કરાવી દીધાં છે. બન્ને પરબો પાછળ રા. ૮૦) નું ખર્ચ થશે.

૮.-૧૨. પાંચ પરબો:-(૧) લુણકી ને બીલાના રસ્તાપર, (૨) ઇગોરાળાને પાદર, (૩) ચરખાને પાદર, (૪) ખીજડીયા જંકશને, (૫) પીપરીયા ને લાઠી વચ્ચે એમ પાંચ પરબો: બાબરાવાળા લાઇ નાનાલાલ નારણદાસમાર્ફત શરૂ કરી દેવામાં આવ્યાં છે. આ પરબોનો કુલ ખર્ચ રા. ૩૦૦) થશે. આને માટે મદદની જરૂર છે.

૧૩. જમવાળી:-ને પદ્મર, બાલવા સ્ટેશનથી ઉતરતાં ઉતારઓ અને બીજાં વાટમાર્ગોએનું પાણીનું સંકટ ટાળવા શાહ પોપટલાલ માર્ફત બેસાડયું છે. મદદ મળવી બાકી છે. રા. ૫૦) બેષેશે.

૧૪. હુંડલી:-અને ઝરમલી વચ્ચે, માસ્તર જેઠાલાલ માર્ફત પરબ બેસાડી દેવામાં આવ્યું. રા. ૨૫) ની જરૂર છે.

x x x x x

કૂવા-હવાડાનાં કામે આરંભાયાં.

૧.મેઘા-પીપળીયા:-ગામને પાદર એકજ કૂવો, અને તેમાં પાણીનું ટીપુંએ નહિ 'સૌરાષ્ટ્ર' ના પ્રતિનિધિને દોડાવી, તપાસ કરાવી; અને ખોદાવવાનું કામ કામદાર ત્રિજીવન બેચર હસ્તક શરૂ કરાવ્યું. આ કૂવો ખોદાવવાનો ખર્ચ શેઠશ્રી મહેરબક્ષી દરજીલાઇ-મુખાઇવાળા તરફથી મળેલા રા. ૨૦૦) માંથી થશે.

૨. જૂના વાઘણીયા:-સાત કાઠી-દરબારોના આ ગામના ચારે કૂવા ખાલી પડેલા. તેની અમારા પ્રતિનિધિમારફત તપાસ કરાવી, રા. ૨૦૦) ની શેઠશ્રી મહેરબક્ષીલાઇની મદદમાંથી ત્યાંના બે કૂવા ખોદાવવાનું કામ ત્યાંના રકુલ માસ્તર, તલાટી હીરાચંદલાઇ અને પટેલ હસ્તક શરૂ કરાવ્યું છે. એક કૂવામાં તો સારી રીતે પાણી થર્ધ પહોંચી ગયું.

૩. કેશળા:-(બાબરા) ગામને પાદર કૂવો તો છે, પણ તેમાંથી ગાળ કલા-

વવાની જરૂર હતી. તેમજ ગાયોને કાચે હવાડાની પણ એટલી આકરી જરૂર હતી. ગામલોકોની અરજપરથી, અમારા પ્રતિનિધિને ત્યાં મોકલી, ફૂવો ગળાવવાનું અને નવેસર પોકો હવાડો બંધાવવાનું કામ ત્યાંના શા. ધનજી, શા. વનમાલી, રેવન્યુ પટેલ વગેરે કમીટી હસ્તક તાત્કાલિક શરૂ કરાવ્યું છે. આશરે રૂ. ૨૦૦) ખર્ચ થશે. તેને માટે મદદ જોઈએ છે.

૪. એળીટા:-ને પાદર, નવો હવાડો બંધાવવાનું અને ફૂવો ગળાવવાનું કામ રા. કનૈયાલાલ કોઠારીમારફત શરૂ કરાવી દેવામાં આવ્યું છે. આમાં કુલ રૂ. ૫૦૦) ખર્ચ થશે. તેમાંથી રૂ. ૨૫૦) ની કિંમતની મજૂરીની મદદ ગામ લોકોએ આપી છે. મદદ જોઈએ છે.

૫. તરધરી:-ના બંને ફૂવામાંથી પાણી ખૂટ્યાં છે. માગણી આવતાં, બંને ફૂવા ખોદાવવાનું કામ મેથા પીપળીયાના કામદાર ત્રિલુવનદાસ હસ્તક શરૂ કરાવી દીધું છે. ખર્ચ રૂ. ૫૦) જેટલું થશે. કોઈએ એ હુંડી સ્વીકારવી જોઈએ.

૬. કુતાણા:-ની ગામલોકોએ હાલમાંજ ખોદેલી નવી ફૂં, જયપુરવાસી જવેરી દુર્લભજીભાઈ તરફથી મદદ પહોંચતાં, પાકી બંધાવવાનું કામ શરૂ કરાવી દીધું છે. ખર્ચ રૂ. ૭૦) નો થશે.

દેવલીયા:-ચાંદગઢ વગેરે ગામડાંમાંથી અમરેલી જતાં સેંકડો મજૂરોને પાણી પાવા માટે ચકરગઢ અને અમરેલી વચ્ચે, અવેડી નજદીક એક પરખ બેસાડવાની જરૂર છે. ખર્ચ રૂ. ૫૦) થશે.

મેથા પીપલીયા:-ને સીમાડે, સુલ્તાનપુર, રાણુશીડી, તરધરી વગેરે ગામોના ત્રિભેટે એક પરખ મંડાય તો વટેમાર્ગીઓને પાણી મળે. ખર્ચ રૂ. ૪૦) આવશે.

પીપરડી રોડ:-સ્ટેશને નથી છાંયો કે પાણી. ઉનાળાના આ દિવસોમાં પાણીવિના મુસાફરોના દુઃખની સીમા નથી રહેતી. રૂ. ૭૦) કોઈ દાતા આપે, તો એ ખર્ચ ઉપડે.

ત્રંબોડા:-ને નડાલા વચ્ચે પરખ ખોદવા રૂ. ૫૦, ની જરૂર છે.

વીંછીઆ:-અને એરીના રસ્તા પર એક પરખ બેસાડવા માટે અને ફૂવો ગળાવવા માટે રૂ. ૫૦, ની મદદ જોઈએ.

x

x

x

x

x

પાણીનો પોકાર ફૂવા-હવાડાઓ

લતીપુર:-ત્રણ વર્ષથી તો આ ગામમાં દુષ્કાળ છે. આઠે ફૂવા તદ્દન ખાલી પડ્યા છે ને બાકીના એક ફૂવામાં પાતાળ સુધી પાણી ઉતરી મ્યું છે. રૂ. ૨૦૦) ખર્ચાય, તો ગામનું દુઃખ શીટી જાય.

કુધાખા:-ચાણદેવળીના આ ગામે, કુસંપના કારણે, પટેલતલાટી કૂવો નથી ગળાવતા; દરબારશી ગાયોની ધા સાંભળે તો સાંઈ.

પાણખાર:-નદી તો સુકાઈ ગઈ છે, કૂવામાંથી પાણી ખૂટયું છે ને હવાડો તો છે નહિ. કોઈ સખીજન રૂ. ૩૦૦) ની મદદ આપે, તો હજારો ગાયોના આશીર્વાદ પામે.

કમીગઢ:-અને કેરાળાવચ્ચે, ખીજડીઆના એક મજુર લાઇએ દયાવૃત્તિથી પ્રેરાઈ, પેટે પાટા બાંધી એક કૂંધ બંધાવી છે; પણ તેને ગળાવવાની અને એક પાકી અવેડી બંધાવવાની જરૂર છે. રૂ. ૫૦) ખર્ચ થશે.

મોટા કોટડા:-અને ખીલખા વચ્ચે, બગસરાના ધોરી માર્ગ ઉપર એક વાવ છે. તેને ગળાવવાની જરૂર છે અને તેનાં પગથીઆં પણ તૂટી ગયાં છે. જીણીદાર કાળે રૂ. ૨૫૦) જોઈએ છે.

કેરાળેશ્વર:-જેતપુર પાસેના આ મહાદેવના ધર્મસ્થાનમાં કૂવો ખોદાવવા માટે રૂ. ૧૦૦) ની જરૂર છે.

લીંબલી:-વટવાણ કમ્પ પાસેના આ ગામે એકજ કૂવો, તેમાંનું પાણી સાવ ખૂટયું છે. જો કોઈ દાતા રૂ. ૧૦૦) ની મદદ આપે, તો ગાયો પાણી પામે.

પરખો

ભડકવા:-સેવાસમાજ તરફથી શરૂ થયેલાં પરખોને ચાર માસ માટે માસિક રૂ. ૧૫) ની મદદ જોઈએ છે.

બગસરા:-થી અમરેલી જતા ધોરી માર્ગે, ડીંબલાના ચોકે એક પરખ ખોલવાની જરૂર છે. ખર્ચ રૂ. ૫૦) થશે.

જાનુડા:-અને ફરીઆ વચ્ચે એક પરખ ખોદાય તો સેંકડો પથિકો પાણી પામે. રૂ. ૫૦) ની આવશ્યકતા છે.

x

x

x

x

x

હુંડી સ્વીકારો

નીચેની માગણીઓ 'સારાષ્ટ્ર' ને પાને ચઢી ચૂકી છે; પણ હજી સુધી તેની હુંડી નથી સ્વીકારાઈ. 'સૌરાષ્ટ્ર' ના વાંચનારાઓની દયા ઉપર લખેલી હુંડીઓ સ્વીકારવી જ જોઈએ.

કરમડ:-(ભોઈકા) ગામને પાદર કૂવો અને હવાડો બાંધવા માટે રૂ. ૪૦૦) જોઈએ.

જામવાલી:ને પાદર કૂવો ગળાવવા અને પાદરના પરખમાટે રૂ. ૧૫૦) જોઈએ.

સાતુદડ:-કૂવો સહેજ ઉતરાવવા ને હવાડો સમરાવવા રૂ. ૧૦૦) જોઇએ

સરપદડ:-ના હવાડામાટે રૂ. ૨૦૦, ની અગત્ય છે.

દુધાલાના નેસ:-નો કૂવો ખોદાવવા રૂ. ૨૦૦) ની મદદ જોઇએ છે,

પચ્છમ:-માં કૂવો કરાવવાનો છે. રૂ. ૫૦૦) જોઇએ.

ચાવડા:-નો કૂવો ખોદાવવો છે. રૂ. ૧૫૦) જોઇએ.

ભોટામાત્રા:-માં નવો કૂવો કરાવવાની જરૂર છે. રૂ. ૪૦૦) જોઇએ.

અરજીસુખ:-નો કૂવો ખોદાવવા રૂ. ૨૦૦) ની મદદ જોઇએ.

લાખાવડ:-નો કૂવો ખોદાવવા માટે રૂ. ૧૦૦) ની મદદ જોઇએ.

ખાખરા:-થી ચીતળ જતાં, માર્ગમાં એક કૂવો ગળાવવા અને પરખ ખેસાડવા રૂ. ૧૫૦) મદદ જોઇએ.

પાંચ ગામના કૂવા:-ધોગોરાળા, લુલુકી, ટાલુ, અલમપુર અને સરોડીઆ, એ ગામોના કૂવા ગળાવવા માટે રૂ. ૨૫૦) ની મદદ જોઇએ.

રીખડા સ્ટેશને:-પાણી નથી મળતું. ત્યાં પરખ ખેસાડવા માટે ચાર માસ માટે રૂ. ૧૫૦) ની જરૂર છે.

લાલાવદર:-અને અમરેલી વચ્ચે, પીરની જમ્યા પાસે પરખ ખેસાડવા માટે રૂ. ૫૦) ની મદદ જોઇએ.

ખારપટોર:-ના પરખમાટે પણ રૂ. ૫૦) મળે તો કામ થાય.

જુનાસાવર:-અને જુરા રોડ વચ્ચે પરખ ખોલવા રૂ. ૫૦) ની મદદ જોઇએ.

(“ સૌરાષ્ટ્ર ” -તા. ૧૦-૪-૨૬)

૭૫-જરા નેપોલિયન તરફ પણ જોશો ?

“નેપોલિયન મુસાફરીદરમિયાન પોતાની સાથે ગાડું લરાય તેટલાં પુસ્તકો રાખતો અને એ-પાંચ મિનિટનો અવકાશ મળતાં પણ કાંઈક વાંચી લેતો.”

“સાહિત્ય, વિજ્ઞાન કે ધર્મ—કોઈપણ વિષયને લગતાં જે જે નવાં પુસ્તકો દેશમાં પ્રકટ થતાં તેની નકલ તે અવસ્ય ખરીદતો. તેનાપર (મુસાફરીદરમિયાન ઘોડા-ગાડીમાં) આંખ ફેરવી જતો; અને જે પુસ્તક તેને નિરુપયોગી જેવું લાગતું તેને તે ચાલતી ગાડીએ ખારીમાંથી ફેંકી દેતો; અને આ રીતે કાગળોની કાપલીઓ તથા માર્ગમાં વેરાતાં પુસ્તકો ઉપરથી તે કંથે રસ્તેથી ગયો હશે તે જણાઈ આવતું હતું.”

(“ મહાન નેપોલિયન ” માંથી)

૭૬—ગૃહદેવીઓનું મંગળ ગીત

(લેખક—નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડ્યા)

“અમે સ્નેહ ને સૌજન્ય ઢરી દેવીઓ રે લોલ;
અમે સ્વર્ગથી સંસારતટે ઉતર્યાં રે લોલ.
અમે શાન્તિ ને આનંદ બધે રેલીએ રે લોલ;
અમ હાસ્યમાં તો તેજના અંબાર છે રે લોલ.
અમે વાણીથી સ્વર્ગમુધા રેડીએ રે લોલ;
અમ નેણમાંથી પ્રેમની ધારા ઝરે રે લોલ.
અમે ધાત્રીઓ સંસારની કહેવાઈએ રે લોલ;
અમે વીર કાંઈ ઉછંગમાં હુલાવીએ રે લોલ.
અમ ઉરથી અમૃતની શેરો ઝરે રે લોલ;
અમી પાછને દેવાંશીએ ઉછેરીએ રે લોલ.
અમે વિશ્વના સંતાપ સર્વ ફેડીએ રે લોલ;
તપ્યા માનવીને છાંય શીળી આપીએ રે લોલ.
દુઃખી માનવીનું શિર અંક રાખીએ રે લોલ;
અમે ઉતર્યાં રૈતાનાં આંસુ લુછવા રે લોલ.
અમ હાસ્યથકી શોભતો સંસાર છે રે લોલ;
અમે વિશ્વમાં સૌન્દર્યના અવતારશાં રે લોલ.
અમે કાન્તની માનીતી ગૃહદેવીઓ રે લોલ;
અમે રાજી તો પ્રજા સદા પ્રસન્ન છે રે લોલ.
અમે સ્વર્ગને સંસારમાં ઉતારીએ રે લોલ;
અમે સ્નેહ ને સૌજન્ય ઢરી દેવીઓ રે લોલ.”

૭૭—કહાં હૈ વીર શેર શિવરાજ ?

(લેખક કવિ શ્રી હરિશંકર શર્મા)

દેખ ઢીનતા આર્યજાતિ કી, હોતા દુઃખ મહાન !
સંકટ સહ સહ સિસક રહી હૈ, હા! હા!! ઋષિસંતાન !

નષ્ટ હો ગયે સહી સુખ—સાજ

કહાં હૈ, વીર શેર શિવરાજ ?

ગાય, વિપ્ર, અબલાઓંપર હા ! હોતે અત્યાચાર !
વીર કહાને વાલે કાયર, સોયે પાંવ પસાર !

અચાવે કૌન આજ હા લાજ ?

કહાં હૈ વીર શેર શિવરાજ ?

દૂધ, દહીં, પટ, અન્નાદિક સે ભરે રહે ભંડાર,
પર અબ દુકડે, ઔર ચીથડે તક કો હૈ લાચાર;

બન ગયે ઔરોં કે મુહતાજ

કહાં હૈ, વીર શેર શિવરાજ ?

કિસી સમય જગતીપર જિનકા દમકા દિવ્ય દિનેશ,
આજ વીર બનને કી ક્ષમતા રહી ન ઉનમે' શેષ ;

કહો ફિર કૌન કહે સરતાજ

કહાં હૈ વીર શેર શિવરાજ ?

મંદિર, મૂર્તિ, મઠોંપર ફિર સે હોને લગે પ્રહાર,
ચોટી ઔર જનેઉ અચના હુઆ હાય ! દુરવાર ;

પુકારે પીડિત પડા સમાજ

કહાં હૈ, વીર શેર શિવરાજ ?

૭૮—બતાવો ક્યાં હકીમી છે ?

(લેખક—પ્રો. એન. પી. દવે, એમ. એ.)

ગઝલ

સનમ ! સંસારમાં પરવશ બની ફરવું રહ્યું હરદમ;
તમે આવી ખીમારીમાં બતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
હકુમત જ્યાં રહી પરની પરાયા રોષ ઝીલવાના;
અને આ દોષમય દોષે બતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
ન દેખો દોષ કંઈ ખાલે જીગરમાં રોગ પેડો છે;
બરાબર નાડ પરખીને બતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
તપાસો નાડ આલમની કરી તયારી સાલિમની;
મને ના ગર્જન-માલમની બતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
તખીખીમાં તમે હરગીઝ પુરા કુશાદે આલમમાં;
મહરબાની જરા કરીને બતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
ઉબળતું દર્દ છે વસમું જીવન ઘેરાતું આલ્યું છે;
ઉગરવાની નથી બારી બતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
અમારાં બેનુરાં ચશ્મે મહીં જો નૂર રેડો તો—
અમારી જીંદગી છે હક—બતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
કરી કુરબાની તો ધાયું જીગર બહુ સનમ શરથી;
હવે મરતાં પુકારું છું બતાવો ક્યાં હકીમી છે ?

(‘પ્રબળધુ’ ના રોમ્યમહોત્સવના વિશેષાંક ઉપરથી).

૭૯-શિવાજી કી પ્રતિજ્ઞા

જનની સમાન, જન્મ ભૂમિ કષ્ટ પા રહી,
જકડી પડી અનાથ અશ્રુ હૈ બહારહી;
કેઈ નહીં સહાય, હાય હાય કર રહી,
તન છીન, મન મલીન દીન આહ ભર રહી;
સખ પાશ કાટકર ઇસે સ્વતંત્ર બનાઉં,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૧
આયે ન આર્યવર્ત મૈં ચે શત્રુ-ભૂપ હૈ,
ઉતરે મનુષ્ય વેશ મૈં નિશીચર સ્વરૂપ હૈ;
મંદિર બીગાડ, ઘર ઉભાડ કર સતા રહે,
હિંદૂ સ્ત્રીઓં ને ક્યા ન અત્યાચાર હૈ સહે;
ઈનકે સિરોં કી ભેંટ ભવાની કો ચટાઉં,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૨
કીતને કુલોં કી માન મર્યાદા વિનષ્ટ કી,
સીમા નહીં હૈ ગાય બેચારી કે કષ્ટ કી;
મેરી પવિત્ર માતૃભૂમિ દલિત હો રહી,
માલિક બને હૈ આજ ઉસકે કોઈ ઔર હી;
ઈનકા ભિટાઉં નામ હિંદૂ નામ બચાવું,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૩
કિતને સિરોં સે ચોટિયાં જબરન ઉતાર લીં,
બદલે મૈં ચોટિયોં કે યા ગરદન ઉતાર લીં;
ક્યા ક્યા કહું હાં સોચતે હી દિલ દહલ જતા,
બાહેં ફડકતી ખૂન આંખોં ઉતર આતા;
ઈન કો પરસ્ત કર વિજય કે કેતુ ફહરાઉં,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૪
ઐસી લગાઉં આગ યવનવન વિનાશ હો,
ઇસ અંધકાર મૈં પુનઃ સુંદર પ્રકાશ હો;
ઉલટી બહાઉં ધાર ગંગા કી પહાડ કો,
મૈં એક દાને સે દીખા દૂં રોડ ભાડ કો;
કોઈ બચે ન શત્રુ ઐસી બહુ ચલાગી,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૫

૮૦-હર હર મહાદેવ

(ચાકન દુર્ગ જીતને કે લિયે શિવાજી મહારાજકા ચારણ મહારાષ્ટ્ર સિ-
પાહિયોંકા ઉત્સાહિત કરતા હે ઔર સૈનિકગણ ઉસકા પ્રત્યુત્તર દેતે હે)

ચારણ:-ચાકન કે ઉતુંગ કિલેપર શત્રુ પતાકા ફહરાઈ,
મહારાષ્ટ્રપર તુકીં દલ કી દીખ રહી હે પ્રભુતાઈ;
ઉઠો રાષ્ટ્ર કે ઉદ્ધાટ વીરો સુત દારા કા મોહ તજો,
છુરા વ્યાઘ્રનખ ખડ્ગ તીર સે વીર ખાંકુરે ખૂબ સજો. ૧

સૈનિકગણ:-રાષ્ટ્ર હમારા ઘર હે, ઈસકે પહરેદાર સિપાહી હમ,
સોચ સમઝકર રખના ઈસમેં તુકીં કે ઐ ભૂપાં કદમ;
આતે હેં હમ ચાકન પર સે યવની દેવજાગિરાને કો,
માતૃ-ભૂમિ કી છાતી પર સે તેરા કદમ હટાને કો. ૨
મહાકાલ ઉસ રૂદ્રમૂર્તિ કી શક્તિ હમારી માતા હે,
મહારાષ્ટ્રકી દિવ્ય દેવતા તન મન ધન કી ત્રાતા હે;
ગોપ્રાક્ષણુહિત છોડ પ્રાણુ હમ ધર્મદેવજા ફહરાયેંગે,
ખડ્ગવજ સે શત્રુ શૈલ કા મસ્તક તોડ ગિરાયેંગે. ૩
જયે દેવતા જીજ્ઞાસા પૂર્વ દિશાસી કાન્તિમયી,
જીગજીગ જિયે શિવાજી ભાસ્કર જીનકી જવાલા તેજમયી;
કિરણ સદશ હમ ધિર ભયેંગે દિશા દિશામેં ફેલેંગે,
માર માર કર તુકીંકા હમ પૈરોં તલે મસલ દેંગે. ૪
ચઢે ચલો ખાદલ સે વીરો તોરણ કે ચહું ચોરધિરો,
ઉમડ ધુમડ કર બેહદ બરસો, ટૂટ ટૂટ કર ખૂબ કરો;
માતા કા સ્તનપાન ક્રિયા હે ઉસે ન બદા લગ ભયે,
છત્રપતી કા માન બઢે જગ મેં શુભ ડંકા બજ ભયે. ૫
મહારાષ્ટ્ર કી આન રહેગી ગોપ્રાક્ષણુ રક્ષિત હોંગે;
તુકીં દલ કી રુધિરનદી મેં વીર ચરણ વિપ્લુત હોંગે;
હિન્દુપન કી લાજ બચેગી દેવાલય સજ ભયેંગે,
હોંગે હમ સ્વાધીન આજ, યા, વીર મૃત્યુ કો પાયેંગે. ૬

હર હર મહાદેવ

૮૧—આનંદસાગર બ્રહ્મની આરાધના વિષે

આનંદસાગર બ્રહ્મ આરાધીએ, એણે વેદવચન નિર્ધારે; જો
આનંદમાંથી સૌ જન્મ ઉપજે, જીવે આનંદે સંસાર જો. આ૦ ૧
અંતે આનંદમાં સરવે સમે, તે આનંદ અચલ કે'વાય જો;
અણુને આદિ તે બ્રહ્માલગી, સૌમાં સરખો આનંદ થાય જો. આ૦ ૨
આનંદ વિષયોમાં જો કહે, તેને ગુરુની ગમ ના હોય જો;
જડ વિષયોમાં આનંદ નારહે, આનંદ ચૈતન્યમધ્યે જોય જો. આ૦ ૩
વિષયવિષે જો આનંદ થાય છે, તેનો જોજો કરી વિચાર જો;
ભમતી વૃત્તિ હોય છે જીવની, દેખી વિષય ઠરે છે ઠાર જો.
તેમાં પડે પ્રતિબિંબ બ્રહ્મનું, તેમાં છે આનંદ નિર્ધાર જો. આ૦ ૪
સૂકાં અસ્થિવિષે જ્યમ શ્વાનને, ખાતાં મુખનું લોહી લપટાય જો;
ત્યમ ત્યમ ખાય ધણું ખાંતે કરી, કારણ પોતેના પ્રીછાય જો. આ૦ ૫
એમ વિષયમાં આનંદ જો કહે, તે નર શ્વાનસમા કહેવાય જો;
વિષયો નિદ્રામાં રહેતા નથી, પણ આનંદનો અનુભવ થાય જો. આ૦ ૬
એથી સહજ સમાધીને વિષે, ઉપજે આનંદકેરા ઓથ જો;
એવો અક્ષય આનંદ માણુવા, સદાય કરવો સાચો જોગ જો. આ૦ ૭
આનંદ વિષયોનો સધળો વદે, ઇંદ્રાદિક અજપદ કૈલાસ જો;
છોટમ બ્રહ્માનંદ જોને મળ્યો, તે તો ન કરે કોઈની આશ જો. આ૦ ૮

૮૨-સૌ છે એનું એ.

(લેખક-કલ્યાણજી વિઠ્ઠલભાઈ મહેતા)

અંજની ગીત

દેશતણા દીવા પ્રકટાવ્યા, દેશ મહીં હીરા નીપજાવ્યા;
અણમુલાં રત્નો કંઈ દીધાં, માતા એની એ.
રામ અને દેવાંશી કૃષ્ણ, સતજાતધારી હરિશ્ચંદ્ર;
સતી સીતા દમયંતીની, જનની એની એ.
શંકર ગડિતમ ને ગડિરાંગ, નાનક વીર વિવેકાનંદ;
ધરમપ્રચારક ભક્તવરોની, ભૂમિ એની એ.
વીર પ્રતાપ પૃથુ શિવાજી, ચાંદબીબી ને લક્ષ્મી જેવી;
યુદ્ધવિશારદ વીર દેવીની, જન્મભૂમિ તે એ.
શીયળનો શણગાર સજીને, જોહરજાતમાં પ્રેમ ધરીને;
બળતી બાળા ભડભડ ચીતે, જે ભૂમિ તે એ.
કરે ન પાછી પાની સ્વામી, સુંદરીના સૌંદર્યે મોહી;
ક્ષત્રાણીઓ ભેટ ધરંતી, નિજ શિરની તે એ.
દાદા ને સુરેન્દ્ર સરીખા, ગાંધી ને ગોપાળ સમાણા;
દેશભક્તનાં કીધાં લહાણાં, દાતા એની એ.
રે! ગૌરવ સૌ નષ્ટ થશે શુ? સુર ઇતિહાસો લુપ્ત થશે શુ?
ઉઠો, બગો, પ્રાપ્ત કરોને, સઉ છે એનું એ.

૮૩—શૂરવીર પતીને મહાસતિની વિદાયની ભેટ

માત્ર ગઘ કાલેજ તેમનાં લમ થયેલાં. હાથનાં મીંઢળ તો જાણે હજુ છૂટયાંજ ન હતાં, પીડીની પીળાશ જાણે હજુ શરીરપર આછી આછી છવાઇ રહી હતી, ત્યાં તો ઉમળકાલય્યા એ પતિદેવને-મેવાડના શરૂ સરદાર ચંદાવત રત્નસિંહને યુદ્ધનાં કહેણ આપ્યાં.

શરીરે યુદ્ધના વાધા સજી ભેઠપર તલવાર લટકાવી પણ કંઈક ઉદાસચિત્તે ગઘ કાલેજ પરણી આણેલી નવજોખના નવોઢાની રજા લેવા સરદારે રણવાસમાં પ્રવેશ કર્યો.

યુદ્ધના વાધા ભ્રેષ્ઠ આંખના પલકારામાં ચંદ્રમુખી બધું સમજી ગઈ. ક્ષત્રિય-ની કુંવરીને યુદ્ધની શી નવાઇ? પણ એક મહાઆશ્ચર્યે ચંદ્રમુખીના હૃદયમાં તુમુલ યુદ્ધ જગાવ્યું-ચંદાવતજીને યુદ્ધે જતાં વદનપર આ શી ઉદાસિનતા? મરણીઆ ક્ષત્રિયને રણે ચઢતાં ક્ષોભ કેવો?

રૂપેરી ઘંટડી રણકે તેમ ચંદ્રમુખીએ નાથને સાદ કર્યો:-સ્વામિન! સ્વપ્ને ન ચિત્તવી થકાય એવું આ એક જગતનું મહાઆશ્ચર્ય આજે ભાળું છું. ચંદાવતોનો સરદાર રણે ચઢે તે વેળા તેને હૈયે ક્ષોભ હોય? તેનો આત્મા આમ નિસાસા નાખે? અસંભવ! અસંભવ! એ મહાઆશ્ચર્યોનું આશ્ચર્ય, નાથ! સમજવશો?

ચંદાવતના મુખપરની રેખાઓ સહેજ ઘેરી બની: રાણીજી! એમાં શું આશ્ચર્ય? હજુ હમણાં મીંઢળેય નથી છૂટયાં. હજી આપણી પીડી પણ નથી ઉતરી! ત્યાં આવો પ્રસંગ, રાણીજી! યુદ્ધે જતાં હું નથી કંપતો, નથી ડરતો, નથી ગભરાતો; પણ હું હથેળીમાં માફે માથું લઈને જઈ તે ટાણે, રાણીજી! તમારી સંભાળ કેાણ લેશે?

સંભાળ? તે વીરક્ષત્રાણિ તડૂકી: રાજપૂતની કન્યાની સંભાળ કેવી? મારી સંભાળ લેનાર હું સિંહણ જેવી બેઠેલી છું. નાથ, મુખેથી પધારો. જે અનાથ બાળાએ પોતાનો ઉદ્ધાર કરવા કાળે રાણાજીને સંદેશ પાઠવ્યા છે, તેની સહાય-માટે આપ ભલે પધારો. યશના આવા પ્રસંગ ઝાઝેરા હાથ નથી આવતા. પધારો અને મેવાડની તથા ચંદાવતની કીર્તિને તેજવંતી કરો.

તેજવંતીજ રહેશે, રાણીજી! સહુખરાના તે સરદારોની અક્ષય કીર્તિ! એકજ શબ્દ ઉચ્ચાર્યું છું. મારા પ્રયાણકાળે મારી એકજ સૂચના છે. રાણીજી! ચંદાવ-તોના આ પરમ કીર્તિશાળી કુળની પ્રતિભામયી કીર્તિને ઝાંખ લાગે એવું કશુંય આચરણ ન બને.

એ શું? નાથ! હાડાની કન્યા પોતાનો સ્વધર્મ નથી સમજતી? તમે પૂર્ણ શાંતિથી યુદ્ધે સિધાવો.

પતિપત્નીએ—ગઈ કાલેજ પરણેલાં એ નરનારે એકબીજાની વિદાય લીધી. જાણે છેલ્લીજ વાર ન હોય તેમ બંને એકબીજાને બેટયાં—ને હૃદયદાન દીધાં—લીધાં; ને છેલ્લું ચુંબન દેતી વેળા રત્નસિંહ બોલ્યો:—જાઉં છું. હાડીજી ! મેં કહી તે વાત ધ્યાન રાખજો. તમારું સ્વત્વ !..... સરદાર ગયા.

* * * *

આખા શહેરમાં દુઃદુઃખિનાદ ચઈ રહ્યો. રાણા રાજસિંહ એક અનાથ બાળાની વહારે જતા હતા. સાડે શહેર ગાજી રહ્યું, નિશાન ડંકાવાગ્યા અને સવારી ચાલી. નગરનાં નારીજનો ઝરખામાંથી, અગાશીમાંથી, બારીમાંથી એ વિજયયાત્રા નિહાળી રહ્યાં. હાડી ચંદ્રમુખી પોતાના ઝરખામાંથી, એ સાડેયે દશ્ય જોઈ રહી.

સવારી સહેજ દૂર ભાગ્યેજ ગઈ હશે. હાડીરાણી ઝરખામાંજ ઉભી ઉભી એ દશ્ય જોઈ રહી હતી. એવામાં પાછળ સાદ સંભળાયો:—રાણીજી !

રાણી પાછું ફરી જુએ છે તો પતિનો રાવત ઉભો હતો.

કેમ, રાવત ? ઝરખામાંથી દિવાનખાનામાં આવી પ્રશ્નસૂચક આંખોએ ચંદ્રમુખીએ પૂછ્યું.

પ્રશ્નભ્રમ, રાણીજી ! સરદાર ગયા. જતાં જતાં એક વાત આપને સંભારવાનું મને કહેતા ગયા છે. રાણીજી ! ચંદાવતોના કુલની કીર્તિને કથુંબે કલંક ન આવે, એ ધ્યાનમાં રાખજો. એટલા શબ્દો સિંહજીએ કહાવ્યા છે—રાવતે સંદેશો સુણાવ્યો.

હાય ! આ શી સરદારને લગની ! હાડી રાણીને રોમે રોમે સતીત્વ વ્યાપી ગયું:—રાવત ! તારા સરદારને એક વસમી ચિંતા લાગી છે. હાડી રાણી પોતાની ગેરહાજરીમાં શીલ કદાચ ન સાચવે એવી એમને ભ્રમણા લાગી છે; પણ હાડાના રુધિરનું એક એક બિંદુ કયાં તરવામાંથી ધડાયું છે, તેની સરદારને ખબર નથી.

ખીંટીએ લટકતી તલવાર હાડીએ ઉપાડી: રાવત ! હ્યો, તમારા સરદારને કાળે યુદ્ધે જતી વખતની એક સરસ બેટ તમને આપું છું, તે તમને આપવા લઈ જજો. આ બેટમાં એમની સર્વ ભ્રમણાઓનો સંપૂર્ણ જવાબ છે. હ્યો, આ બેટ સરદારને દઈ દેજો.

રાવત હાં હાં કરતો આગળ ધસે તે પૂર્વે પેલી તલવાર હાડીના મળાની આસપાસ ફરી વળી. સતીના શરીરમાંથી જાણે તેજની એક જ્વાળા પ્રગટી નીકળી. જૂઠા પડેલા મસ્તકને એ ધડવિહોણા હાથે ઝાલી રાવતના હાથમાં આપ્યું અને—અને પોતાનું છેલ્લું કર્તવ્ય બજાવીને એ ધડ ધબ દબને ભૂમિ પર પડ્યું.

* * * *

પોતાના હૃદયની એકજ નિર્મળતા કાળે ચંદાવત સરદારે પોસ પોસ આંસુ સાર્યાં; ને હાડી રાણીના એ મસ્તકને હૃદયદેશે સ્થાપવા તેમણે ચોટલાવડે તેને

ગણમાં ધારણ કર્યું. તે દિવસથી સ્વર્ગમાં આતુર નયને વાટ જોઈ રહેલી એ વીરાંગનાને ભેટવા તેનો પ્રાણ ઝંખી રહ્યો. ને-ને આત્મઅભિદાનનો દૃઢ નિશ્ચય કરી યુદ્ધમાં તેમણે પોતાની આહુતિ આપી.

(“ ગાંડીવ ” (સુરત) તું તા. ૧૪-૩-૨૬ તું મુખપૃષ્ઠ)

૮૪-એક કેળવણીકારનો અભિલાષ

એક વર્ષ શિક્ષકનો ધંધો કર્યો. કેળવણીમાં કંઈક જાણવાનો દાવો પણ કર્યો. પ્રાથમિક શિક્ષણના ગુચવાડાભરેલા સવાલો ચર્ચ્યા, માધ્યમિક શિક્ષણના સિદ્ધાંતો નક્કી કરવા માટે બહુ બહુ અખતરા કર્યા, કંઈએ તત્ત્વનિર્ણયો કર્યા અને કંઈએ પ્રયોગો પણ કર્યા. બધી મહેનતને પરિણામે એકજ સત્ય લાધ્યું છે.

આપણા દેશની દશા પલટાવવા માટે દરેક શિક્ષકે, દરેક શિક્ષણશાસ્ત્રીએ, દરેક કેળવણીકારે આપણા લોકસમૂહ સુધી પહોંચી જવું જોઈશે. ગમે તેટલી સંખ્યામાં અને ગમે તેટલી શાસ્ત્રીયતાવાળી નિશાળો ચલાવો, પરંતુ સમાજના કેટલા અંશને સ્પર્શી શકાશે ? અને આપણી ખૂંચે ક્યાંસુધી પહોંચે છે ? લોકનાં ઝુપડાંમાં તે સંભળાઈ છે ? કેળવણીમારફત દેશનો ઉદ્ધાર ઇચ્છનારા આપણે કેળવણીને ક્યાં સુધી પહોંચાડી છે તેનો ખ્યાલ આપણને નથી. આપણે તો સમાજના ઉપલા પડનેજ માત્ર સ્પર્શી શક્યા છીએ, ભીતરમાં તો હજી એટલું બહુ ભર્યું છે કે તે ત્યાં પહોંચી તેને નજરે નિહાળીએ ત્યારેજ ખરી ખબર પડે.

શિક્ષકે સ્થાવરજંગમ બંને પ્રકારની નિશાળો ચલાવવી પડશે. ગામમાં ગોંદરે તેની નિશાળ હોય તો-પાણી શેરડે પણ તેની નિશાળ હોય; દેડની શાળ પાસે તેની નિશાળ હોય તો ગામના દેવમંદિરે પણ તેની નિશાળ હોય; કણુખીની કમાણમાં તેની નિશાળ ચાલે તો સાથે સાથે લુહારની કોઢે પણ હોયજ; ભંગી ચમારના ફળીઆમાં તેની શાળ દેખાય અને બ્રાહ્મણના યજ્ઞકુંડ પાસે પણ નજરે આવે. આમ હોવા છતાં પણ ગામને ચોરે ગામના છોકરાછોકરીઓને ભેગાં કરીને અક્ષરજ્ઞાન પણ આપતોજ હોય.

શિક્ષક એટલે ગામડાનો સેવક, શિક્ષક એટલે ગામડાનું સુધરાઈ ખાતું. શિક્ષક એટલે ગામડાની કાંઈ, શિક્ષક એટલે સમાજસુધારક, શિક્ષક એટલે દેવમંદિરનો પૂજારી અને ધર્મચુર, શિક્ષક એટલે ભગીના ભાઈ અને એકતાનો મિત્ર ! શિક્ષકની આ ભાવના આપણામાં જગશે ત્યારેજ કેળવણીદારા સ્વરાજ્ય સેવાનાં આપણાં સ્વપ્નાં સાચાં પડશે. પ્રભુ સર્વ શિક્ષકોમાં, સર્વ શિક્ષણશાસ્ત્રીઓમાં, સર્વ કેળવણીકારોમાં આ ભાવનાનો ઉદય કરો.

(“ નવચુગ ” તા. ૨૦-૨-૨૫)

૮૫-જીવતા જોગીઓ

સ્વામી સર્વદાનંદજી

આ ઉત્સવની વિશિષ્ટતા એના સાધુસમુદાયમાં હતી. કોઇ વેદવ્યાસ જેવા લાગતા. કોઇ જ્ઞાનના કુખેરલંકારી જેવા દીસતા, જેને વચને વચને અમી ઝરતું, જેના વાક્યે વાક્યે શાસ્ત્રો સમજતાં એવા સ્વામીશ્રી સર્વદાનંદજીનાં વ્યાખ્યાન જેમણે જેમણે સાંભળ્યાં તે બધાય, સારો દિવસ સૂર્યની ગરમીથી તપી ગયેલ ભૂમિને ચંદ્રિકાની શાંતિ મળે અને ખુશ ખુશ થાય તેમ, સર્વદાનંદજીની વાગ્દારાથી તૃપ્ત થતા હતા અને એ કોઈ રાજસંન્યાસી નહોતા, એ પુરુષને વસવાને ટંકારાની મહેલાત મળી હતી, પણ એ તો ત્યાગનો પૂજારી ! એ કહે કે, મારે તો આ મહેલાત ન ખપે, અમે સંન્યાસીને તો “શૈથ્યા ભૂમિતલ ” ટંકારાની મહેલાત છોડી આર્યનગરના તંત્રમાં એ અને એમની જમાત વસવા ચાલી. તંત્રમાં આવી એ આજ્ઞા કરે છે કે:-‘લૈયા પંદર પાવડા લાવો.’ ‘સ્વામીજી આપ એને શું કરશો ? ’ ત્યારે શું અમે અહીં મફતનું ખીચકું ખાવા આવ્યા છીએ? મંડપમાં પાણીનો તૂટો છે પણ ધરતી માતાનાં અમી કાંઈ તૂટયાં છે? અમે બધા સંન્યાસીઓ નદીમાં વીરડા ગાળીશું અને ખાધેલું હક્ક કરીશું.’ નદીમાં બે ચાર વીરડા ગાળ્યા પછીજ એ સ્વામીએ નિરાંત કરી.

સર્વદાનંદજીના જ્ઞાનની સીમા નથી. એમની વાણીની મીઠાશનો જેમ પાર નથી, તેમ એમની સાદાઈ પણ અપરંપાર છે, એમને ગુરુપદ નથી જોઇતું. એમને રાજમાન્ય-લોકમાન્ય નથી થવું; એ તો જ્ઞાનની પરખ માંડીને ખેંદા છે ! કોઇ ખી આવો, કોઇ તૃષાતુર આવો, એ પરબનાં પાણી રાગ અને રૈયત સૌ કોઇને મારે એકસરખાં દુઃખહારી છે.

સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજી

આર્યસમાજ સાધુ વળી રામાયણની કથા કરતા હશે? જગત પણ કેવું ભ્રમમાં લમનાઈ છે? આર્યસમાજ હોય એ તો રામાયણ અને મહાભારતનો ભક્ત હોય. આર્યસમાજ એ આપણી આર્યતાને વિકસાવવા-ખીલવવા જન્મ્યો છે અને રામાયણમાં રામમાં, સીતામાં લક્ષ્મણમાં, ભરતમાં, જે આર્યતા છે એવી કયા અંથમાં કે કયા જીવનમાં છે? સંન્યાસી શ્રદ્ધાનંદજી એટલે રામાયણના અભ્યાસી, પૂજારી અને કથાકાર ! સંસારમાં અને સંસારોદ્ધારની પ્રવૃત્તિમાં શ્રદ્ધાનંદજીને આજે જે વેશ પહેરવો પડ્યો છે, તે ઉપરથી શ્રદ્ધાનંદજી એટલે રામાયણના અભ્યાસી એ વાત લોકને નવાઈભરી લાગતી હતી; પણ બ્યારે એમણે રામાયણનું

રહસ્ય મમળ્યું, ત્યારે આખા સમુદાયમાં એટલી શાંતિ અને તૃપ્તિ હતી, કે શ્રોતાઓને એમજ થઇ ગયું કે ટંકારામાં આપણું આવવું સફળ ઉત્તરું.

બાકી શ્રદ્ધાનંદજી એટલે તો નગ્ન સત્ય. એમની કડકાઇ એમના સદા બી-ડેલા હોઠ અને ભાગ્યેજ સ્મિત કરતું મુખ કહી દે છે. જગત એ એક માયા છે. એ માયા ચાલ્યાજ કરવાની છે. એની આપણને શી ચિંતા છે? આપણે તો કોઇ પણ સ્થિતિમાં આનંદમાંજ રહેવું. એ પ્રકારની સદા હસતી મૂર્તિ સ્વામીજીની નથી, એ તો કોઈ જગતની વેદનાથી ત્રાસી ગએલો, દુષ્ટોના નાશની લાખ હિક-મતો ઝોઠવતો, મજબૂત ડગ ભરતો, કોઈ પહાડ ચાલ્યો આવે, તેમ ટટાર ચાલ્યો આવતો પુરુષવર છે. કેટલાક બોલે છે ત્યારે બોલતા નથી લાગતા-રડતા લાગે છે ! કેટલાક બોલતા નથી પણ હસતા લાગે છે અંદરની આગને કોઈપણ ઉપાયે દાબી રાખતા બોલતા હોય અને બ્યારે બોલી નાખે, ત્યારે આગ વર્ષાવતા હોય એવા શ્રદ્ધાનંદજી લાગે છે.

‘સ્વામીજી, એ શબ્દો ઉપદેશના સંભળાવે તો ડીક !’ સભામાંના કેટલાક ક્ષત્રિયોએ ધ્રુજા ખતાવી.

“હાં, હું સાંભળું તો છું કે, કાઠિયાવાડમાં ક્ષત્રિયો ઘણા છે; પણ તો કયાં-ય ક્ષત્રિય જોતો નથી. ક્ષત્રિયોને મારે શું સંભળાવવું આ તમારી આસપાસ તો બધી વાણીઆવટ હું જોઈ રહ્યો છું. ક્ષત્રીવટ છે કયાં ?” આપણા કાઠિયાવાડના માંઘાતાઓને પહેલે જપાટે સાફ સાફ કહી દેવાની-સભા સન્મુખ આમ બોલવાની હિંમત સંન્યાસીજ કરી શકે અને તે પણ સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજીજ કરી શકે. એ પુરુષનાં આ ભૂમિમાં પગલાં એ કાઠિયાવાડનું ભાગ્ય હતું. દુઃખની વાત એટલીજ બની કે, પોતાનો પ્રવાસ અત્રે લંબાવી શક્યા નહિ. એમ થયું હોત તો અવશ્ય એમનાં દર્શન અને ઉપદેશનો લાભ લઇ સૌરાષ્ટ્ર કૃતાર્થ થાત.

ધન્ય યુવક ડૉ. આનંદપ્રિયજી

ટંકારાના મહોત્સવમાં એક પુરુષ એવો હતો, કે જેના ચહેરા ઉપર નિર્દોષતા અને આનંદના બસ ધ્રુવારા ઉડતા છતાંયે, એની સાથે વાત કરે અગર એનું વ્યાખ્યાન સાંભળે તો જાણે કે એના અંતરમાં કોઇ કારમી વેદનાની આગ બળી રહી હતી. એનું સ્થૂલ બદકકું-નાનકકું હતું; પણ એના અંદર કોઇ પહાડી આત્મા વસી રહ્યો હોય એવું ભાન એ કયની સાંભળી થયાવિના રહે નહિ. ઉંમરમાં એક જુવાનીઓ માત્ર હતો, પણ લલાલલા પ્રૌઢ મરદોને શોભાવે એવું સુંદર કાર્ય એણે એના ખાતે જમા કરાવ્યું છે. એ પુરુષ તે વડોદરાના પ્રખ્યાત તત્ત્વચિંતક અત્યજેદ્દારક માર્સ્ટર આત્મારાજના ચિરંજીવી ડૉક્ટર આનંદપ્રિયજી. એમણે શુદ્ધિસંબંધમાં જે વ્યાખ્યાન સભામંડપમાં આપ્યું તે સાંભળીને નસમર્દી-ને પણ પાનો ચર્દ-અંધશ્રદ્ધાળુને પણ આંખો આવે એવું તેજસ્વી હકીકતવાળું.

કમકમાડી ઉત્પન્ન કરાવે તેવું હતું. મલખારના બે લાખ અસ્પૃશ્યોની તેણે વાત કરી. મલખારનાં અસ્પૃશ્યો કાષ્ઠ ઢેહબંગીઓ નથી. તેમાંથી તો હાઇકોર્ટના જડજો, વકીલો, સ્કૂલમાસ્તરોના થોકે થોકે નીકળ્યા છે. અંગ્રેજી ભાષાના પંડિતો પાક્યા છે. બ્રાહ્મણ ચાલતો હોય તેનાથી ચાળીસ ધુટના અંતરમાં આ લોકો આવી ન શકે, એવી રીતે ત્યાં છે. સ્પર્શ કરવાની તો વાતજ શી? પણ હિંદુ-આ કેળવાએલો હિંદુ તેમની નજદીક આવી ન શકે, તેમના ઉપરના આ જુલમે એમને એટલા શાષમાં લાવી મૂક્યા કે કાં તો તે બધા આજે મુસલમાન હોત અને કાં તો તેઓ ખ્રિસ્તી હોત. આનંદપ્રિયજી ત્યાં બે માસ રખડી આવ્યા, આપણા બ્રાહ્મણોને પગે પડ્યા, તેમની પાસે રડી પડ્યા, હિંદુધર્મની વફારે આવવા આજીજીઓ કરી અને છેલ્લે એ અસ્પૃશ્યોને આર્યસમાજમાં લેવાની પદ્ધતિ જે સ્વામીશ્રી શ્રદ્ધાનંદજીએ નક્કી કરી તેનો પ્રચાર કરી તે બે લાખ મનુષ્યોને હિંદુધર્મનો ત્યાગ કરતા છોડાવ્યા. એ બધું કામ એ પચીસ વર્ષના જુવાનના હિસાબે છે. એ જુવાનીને આપણા સાનાં વંદન હો !

(‘સૌરાષ્ટ્ર’ તા. ૨૦-૨-૨૬ માંથી)

૮૬—સૌરાષ્ટ્રનો સપૂત

આદર્શ સુધારક મહર્ષિ દયાનંદ સરસ્વતીના પુનિત નામથી સૌરાષ્ટ્રનો શિક્ષિતવર્ગ ભાગ્યેજ અપરિચિત હોય; પરદેશી કેળવણીના પ્રચારથી ગુલામીમાં જકડાયેલી અશક્ત પ્રજાને સશક્ત બનાવવા તથા સ્વતંત્રતાના મંત્રો પઢાવવા, પ્રાચીન શિક્ષણપ્રણાલીને પોષતી ગુરુકુલાદિ રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓના પુનરુદ્ધારક એ પરમ યોગીથી ભાગ્યેજ અજાત હોય. અનેક ધર્મશાસ્ત્રોનાં મંથન કરી, સત્યાસત્યને તારવી, સનાતન વૈદિક ધર્મ તથા ઈશ્વરના શુદ્ધ સ્વરૂપને સમજાવનારા એ ધર્મ-તત્ત્વવેત્તાથી કયો હતભાગ્ય અજાણ્યો હશે ? ચૌદ વર્ષની કુમળી વયે મૃત્યુની અસહ્ય વેદનાઓ નીલાળી, અમરત્વને પ્રાપ્ત કરવા, સાચા શંકરની શોધમાં ગૃહત્યાગ કરી વનવાસ વેદનાર એ આવયોગી મૂલશંકરનું નામ સ્મરણ થતાં કેને રોમાંચ નાહ થતા હોય ? બ્રહ્મચર્યની સાક્ષાત્ મૂર્તિસમા એ તપસ્વીના દિવ્ય તેજથી કયો અભિમાનીને માન મૂકી, તેના ચરણનું શરણ નહિ શોધવું પડ્યું હોય ? ધર્મના મર્મને જાણનાર એ ધર્મધુરંધરના ઉપદેશામૃતથી કયા આર્ષનું હૃદય નિઃસંદેહ બની ઈશ્વરપરાયણ નહિ થયું હોય ? કર્મયોગી કૃષ્ણ અને મર્યાદા-પુરુષોત્તમ શ્રીરામના પુનિત ચરિત્રના ઉજ્જવલ આદર્શોનું સત્ય સ્વરૂપ સમજાવનાર એ સત્યમૂર્તિના ઉપદેશપર કોણ મુગ્ધ નહિ થયું હોય ? આર્તનાદ કરતી ગામા-

તાના બલિદાનથી અપવિત્ર બનેલી ભારતની પુણ્યભૂમિને પુનઃ દેવશ્ચમિ બનાવવા 'ગોકરુણાનિધિ' રચનાર એ કરુણાનિધિના પુણ્યકાર્યથી 'કેતુ' હૃદય પ્રસન્ન નહિ થયું હોય ? દયા અને આનંદના સાગરસમ દિવ્ય ગુણયુક્ત એ દેવ દયા-નંદના દર્શનમાત્રથી પરાજિત થઈ, કયા દુરમને તે ચરણરજને સ્વમસ્તકે નહિ ચઢાવી હોય ? સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિના સર્વમાન્ય સિદ્ધાંતોના પ્રથમ પ્રચારક એ આદ્ય રાષ્ટ્રનિર્માતાને કયો રાજ્યોગી (લીડર) પોતાના રાષ્ટ્રચુર કહી નહિ પુકારતો હોય ? લોકહિતનો સદ્યોપદેશ કરતાં તેમના તરફથી પ્રસાદરૂપ મળેલા, ઈંટ અને પથ્થર-હિના પ્રહારો તથા વિપની વિપમ વેદનારૂપી પુષ્પમાળને હસતે મુખે દેહપર ધારણ કરનાર એ આદર્શ સહિષ્ણુનું કાણુ ઉદાહરણ નહિ હોય ? એવા એવા અનેક દિવ્ય ગુણોથી વિભૂષિત એ અદ્વિતીય યોગીના પ્રાતઃસ્મરણીય નામથી કયો અજ્ઞ અજાત હશે ? ટંકારા (સૌરાષ્ટ્ર)માં જન્મ લાઇ વેદટંકાર કરવાને સરખાયેલા એ તપ-સ્વીનું નામ સાંભળી કયા સૌરાષ્ટ્રવાસીનું મસ્તક ગર્વથી ઉન્નત નહિ થતું હોય ? છાતી વેંત વેંત નહિ ઝુલતી હોય ? આંખો લપાંટુથી નહિ ઉભરાતી હોય ?

સૌરાષ્ટ્રવાસીઓ ! આજે ધર્મવેદીપર પોતાના આત્માનું બલિદાન દેનાર એ આપણી માતાના પનોતા પુત્રને આ અવનીપર અવતર્યાને સો વર્ષ પૂરાં થાય છે, સૌરાષ્ટ્રનો એ વીરપુત્ર સ્વદેશબંધુઓનાજ હાથથી વિષપાન કરી સ્વર્ગે સીધાગ્યા છે. વીરપૂજામાં અપૂર્વ આનંદ માનતી સૌરાષ્ટ્રની પ્રજા શું એ પોતાના ધર્મવીરની પૂજા નહિ કરે ? તેના આત્માનાં આરાધન નહિ આદરે ? અને સૌરાષ્ટ્રના ઓ બ્રહ્મદેવો ! તમે ? ઉચ્ચ ઔદીચ્ય કુલમાં અવતરી સમસ્ત બ્રાહ્મણકુલને દીપાવનાર એ તમારા બ્રહ્મબંધુનું આદર શું તમે નહિ કરો ? તેના આત્માનાં તર્પણ નહિ આરંભો ? પોતાના દેશબંધુ તરફ દુર્લક્ષ્ય રાખી શું સૌરાષ્ટ્ર ધર્મબ્રાહ્મ (અનગુણીકુલ) થવાનું પાતક શિરપર વહોરશે ? સૌરાષ્ટ્રવાસીઓ ! મુખ-નિદ્રામાં કયાંમુઘી સતા રહેશે ? (“ રાષ્ટ્રશક્તિ ” - કરાંચી, તા. ૧-૬-૨૫)

૮૭—કેટલીક ઘરાણુ બાબતોનું જ્ઞાન

(નીચેના ધરા—‘ જાંઘ ’ નવેમ્બર ૧૯૨૫ ઉપરથી અનુવાદિત.)

માંજો નસાડવાનો ઉપાય:—ચૂનાં સૂકાં પાનને બાળતા અંગારા ઉપર બાળવાથી માંજો જતી રહે છે.

ખાસડાંનો ડંખ:—જેડો કોઈ કારણથી ડંખે તો એક વાસણમાં એરંડીક રાખીને તેમાં ચૂકવો. એરંડીક ચૂસી લીધા પછી તે ઠીક થઈ જશે.

લીંબુનો રસ:—લીંબુને ચીરતા પહેલાં થોડીવાર ગરમ પાણીમાં ચૂકી રાખવાથી તેમાંથી વધારે રસ નીકળશે.

માંકડનો અને ઠંકડનો ઉપાય:—ગાદીતક્રીઆ ભરતી વખતે રૂમાં થોડું કપૂર ભેળવવાથી ગરમીના દિવસોમાં તે ઠંડા રહેશે અને તેમાં માંકડ પણ થશે નહિ !

મીઠું ઉઘાડું ન રાખવું:—મીઠાને હમેશાં ઢાંકીનેજ રાખવું જોઈએ. મીઠા ઉપર ઘરેણી ભેસવાથી તે મીઠું ખાનારને કોઠ થાય છે.

શાહીના ડાઘ:—લગણપર શાહીથી પડેલા ડાઘ તાજા હોય તો તેના ઉપર બારીક વાટેલું મીઠું ભભરાવીને લીંબુની ફાડ ઘસવાથી તે સહેલાઈથી જતા રહે છે.

કાચનું વાસણ ફાટે નહિ:—કાચના વાસણમાં ગરમ ચીજ રાખવી હોય તો તેની નીચે પાણીમાં બીજવેલું કપડું ચૂકવું જોઈએ. આથી શીસાનું વાસણ ફાટી જતું નથી.

ચાકની ભૂકીવડે થતી સફાઈ:—હારમોનિયમ કે પિયાનાના પરદા સાફ કરવા હોય તો તેપર ફ્રેંચ ચાકની ઝીણી ભૂકી ઘસવી.

ઘાતુના વાસણની સફાઈ:—શાણી ઓળો નીચોવેલાં લીંબુની જાલ ફેંકી દેતી નથી, પરંતુ તે જાલને મીઠાસાથે વાટીને તેનાથી તાંબાખીતળની વસ્તુઓ સાફ કરે છે.

લીંબુથી જોડાની સફાઈ:—પૂના લેધરના જેડાપર પણ લીંબુ (નીચોવેલાં)ની જાલ ઘસીને લગણવતી સાફ કરીએ તો જેડા સાફ (પોલીશ) થઈ જાય છે.

શાકભાજીની લહેજત:—શાકભાજી ચઢતી વખતેજ એક ચમચો ખાંડ નાખી દઈએ તો તેમાં અપૂણ્ય લહેજત આવે છે.

મધની પરીક્ષા:—પાણીમાં મધનું ટીપું નાખીએ અને તે ફેલાઈ ન જાય અને એમનું એમજ રહે તો જાણવું કે તે સાચું છે, નહિ તો ખનાવટી જાણવું.

સોનાના દગાની પરીક્ષા:—સોનાના ઘરેણાપર નાઇટ્રીક એસીડનાં બે ટીપાં નાખતાંવેંતજ જો ઘોળો ડાઘ પડી જાય તો જાણવું કે, સોનાંએ પોતાની કારીગરી અજમાવી છે અર્થાત્ સોનામાં ભેળ સમજાવે.

અત્તરની પરીક્ષા:—કાગળપર અત્તરનાં બે ટીપાં નાખી તેને જરા અગ્નિપર શેકવો; જો ડાઘ ઉડી જાય તો જાણવું કે અત્તર ખરું છે અને જો ડાઘ રહે તો જાણવું કે અત્તર ખનાવટી છે.

હીંગની પરખ:-હીંગ અગ્નિમાં નાખતાંવેંતજ ભપકી ઉઠે તો જાણવું કે સાચી છે; પણ જરા વાર પછી ધૂમાડો નીકળે તો જાણવું કે બનાવટી છે.

કેસરની પરખ:-સફેદકુરીક એસીડમાં કેસર નાખતાંજ તેનો રંગ કાળો થઇને લાલ થઇ જાય તો જાણવું કે સાચું છે, પણ જો લીલો થાય તો બનાવટી સમજવું.

ટાંક અને સોયમાટ:-હોદ્દરની ટાંક અને સોય બરાબર કામ ન આવે તો તેને દીવાસળી સળગાવી જરા આંચ આપવી એટલે તુરત કામ આવશે.

શાહીના ડાઘ:-શાહીના ડાઘ ઉપર રાધેલા ચોખા ધસવાથી તે સહેલાઇથી જતા રહે છે.

માંકડ નસાડવાને:-ખાટલાના ચારે પાંચે કપૂરની પોટલી, કે ટસુનાં ફૂલ વા અજમેા ખાંધવાથી માંકડ પલાયન કરી જાય છે.

ઉંદર નસાડવાનો ઉપાય:-ટપે-ટાઇન તેલમાં બુચને બીંજવી ઉંદરના દર પાસે મૂકીએ તો ઉંદરમામા પલાયન કરી જાય છે.

કાચની સફાઈ:-ચાર શેર ઊના પાણીમાં એક મોટો ચમચો ધારતેલ નાખી બરાબર મેળવીને તે પાણીથી બારી-બારણાં તથા શીશા-શીશીઓ ધોવાથી તે બરાબર સાફ અને તેજદાર થાય છે.

૮૮-કેટલીક ઘરગતુ દવાઓ

(“ભાગ્યોદય” જન્યુઆરી-૧૯૨૫ લેખક:-કે. સી. મહેતા)

કોઈ પણ પ્રકારના તાવપર:-સાત પાંદડા તુળસી અને સાત કાળાં મરી સવારે પાણીમાં વાટીને પીવાથી અવશ્ય તાવ ઉતરી જશે.

ચોથીઓ તાવ:-બાવળનાં પાંદડાં સુંધવાથી ચોથે દવસે આવનારો તાવ ઉતરી જશે.

પ્લેગથી અચાવવાવાળી ગોળીઓ:-લીમડાનાં પાંદડાં ૨ તોલા, સુંદ, મરી, પીં-ખર, સિંધાલુણ, સંચળ, જીરું અને કાળુંજીરું, આ દરેક એકેક તોલો અને હીંગ છ માંસા, આ સર્વને ખાંડીને ચાળીને લીંબુના રસમાં ખરલ કરીને ચણીબોરની બરાબર ગોળીઓ બનાવી લો. આમાંથી રોજ ત્રણ ગોળીઓ સવારે, બપોરે અને સાંજે સેવન કરવાથી પ્લેગથી રક્ષા થાય છે.

દાંત કઢાવવા બાદ જો દર્દ થાય તો મીઠું પાણીમાં ધોળીને કોગળા કરાવવાથી દર્દ બંધ થશે.

બાળકના દસ્ત (ઝાડા) બંધ કરવા:-જરાક જેટલા કુંગળીના રસમાં બાજરીની બરાબર અરીણુ ધોળીને આપવાથી બંધ થશે.

બાળકના ટાઢીઆ તાવપર:-કાળી તુળસીનાં ચાર પાંદડાં, બાવળનાં ચાર પાંદડાં અને અજમેા એક માંસો, આ બધાને પાણીમાં ઉકાળીને ઠંડુ કરીને જવર-ચા ચલવા પહેલાં પાવાથી બાળકોનો તાવ ઉતરી જાય છે.

બુલાખ લેવો:-૩ થી દશ વર્ષના બાળકમાટે એક તોલો એપસમ સોલ્ટ (વિલાયતી મીઠું) પાણીમાં પાવું. દશથી પચ્ચીસ વર્ષના નવયુવકમાટે દોઢ યા બે તોલા અને પચ્ચીસથી ૧૦૦ વર્ષના પુરુષો માટે અઢી તોલા લેવું.

પાચનશક્તિ વધે:-જમ્યા પહેલાં સિંધેલુણ અને આદુ ખાવાથી પાચનશક્તિ વધે છે, ખાવાની રુચિ વધે છે, કંઠ, જીભ અને મુખની શુદ્ધ થાય છે.

પાચક ચૂર્ણ:-સુંઠ બે તોલા, વરિયાળી બે તોલા, કાળાં મરી બે તોલા, પીંપર એક તોલો, સાંભરલુણ બે તોલા, સંચળ બે તોલા, સૂકો ટુદીનો બે તોલા, તજ બે તોલા, ઢંકણખાર (ટુલાવેલો) બે તોલા અને નવસાગર બે તોલા, આ બધાને વાટી, ચાળીને, ચૂર્ણ કરીને પછી તેમાં ૧ માસો પીપરમીંટનું સત્ત્વ મેળવીને શીશીમાં ભરીને બુચ લગાવીને રહેવા દો. આની એક માસાની માત્રા ભોજનની બાદ બન્ને વખત સેવન કરવાથી અજીર્ણનો નાશ થાય છે, ક્ષુધા વધે છે અને અન્નનું પાચન થઇને દરત સાફ આવે છે.

ભુખ ન લાગે તેનો ઉપાય:-સેકેલી રાઈ, ટુલાવેલી હીંગ, સેકેલી મુંક, સેકેલું જીરું અને સિંધાલુણ અંદાજથી દહીંમાં મેળવીને મથે અને સેવન કરે.

જો સરસવનું તેલ અને બારીક સિંધાલુણ રોજ દાંતોપર ધસવામાં આવે તો કોષ્ટ રોગ મસુદમાં નથી થતો.

દેવતાથી દાઝવાપર:-કાચો બટાટો વાટીને મલમના દુકડાપર પાથરીને તેની પટ્ટી બાંધવાથી આરામ થાય છે. લીમડાની જાલ બાળીને તેની રાખ લગાડી દેવાથી પણ બળ્યાનો ધાવ ઠીક થઇ જાય છે.

કમરનું દર્દ:-ગુગળ બે લાગ અને કાળાં મરી એક લાગ વાટીને લગાડવાથી કમરનું દર્દ સાફ થઇ જાય છે.

ઉલટી:-ચોખાના ધોવરામણમાં જરાક જાયફળ વાટીને પાવાથી ઉલટી બંધ થઇ જાય છે.

હડતાલનો ધૂમાડો આપવાથી વીંછી નથી રહેતા.

કાનખજુરો કાનમાં ચાલી ગયો હોય તો મીઠાનું પાણી કાનમાં નાખવું.

ખસ થઇ હોય તો આંખળાનું ચૂર્ણ મધમાં મેળવીને ખાવું.

ખીસ જો થવાનો હોય તો લવીંગ યા કાળું મરી પાણીમાં વાટી લગાડવાથી ખીસ જોર નહિ પકડે.

નખમાં વાગવાથી તે ઉતરી ગયો હોય તો ગરમ પાણીની ધાર છોડવાથી દરદ મટી જશે.

નાસ્કોરી કુટી હોય તો માટીને પાણીમાં નાખીને સુંધવાથી તરત બંધ થશે.

ઉંદરના ઝેરપર અરીથુને પાણીમાં ધસીને લેપ કરવાથી આરામ થાય છે.

શરીરપર કોઈ ઠંકાણે માંકડીકુકડી મૂતરો ગઈ હોય તો ફેરીની ખટાઇ પાણીમાં ધસીને ચોપડવાથી આરામ થાય છે.

વાઈ આવતી હોય તો અરીઠા પાણીમાં ઘસીને બેયાર ટીપાં નાકમાં નાખવાથી છીંક આવતી આરામ થઈ જાય છે.

માથામાં દર્દ થતું હોય તો બદામ ઘસીને લેપ કરો.

(નીચલા ઉપચાર હિંદી ઉપરથી આપેલા છે.)

મરડાનો(ઝાડા સાથે લોહી પડે પડે છે તેનો) ઉપાય—કડાછાલ તોલા ૪) અને સુંકે તોલો ૧) તેનું ખારીક ચૂર્ણ કરીને તેમાંથી દિવસમાં બે થી ત્રણવાર પા પા તોલો જાશ સાથે ઉતારી જવું. જાશ ન મળે તો પાણી પણ ચાલશે. આનો બીજો ઉપાય:-વરિયાળી તોલા ૧૦, સુંકે તોલા ૨૦), હીમેજ તોલા ૫) આ સર્વનું ભેયું ખારીક ચૂર્ણ તોલો ૦૧ થી ૦૧ મુઘી દિવસમાં બે વખત તાજા પાણીસાથે ઉતારી જવું.

આંખોનો ઉપાય—ફટકડી, સાકર અને સિંધવ, એ ત્રણે એકેક તોલો લઈ ખારીક કરવી. પછી ગુલાબનું પાણી (અને તે ન મળે તો પછી સ્વચ્છ પાણી) તોલા ૪૦) માં તે નાખીને ઓગળા જાય એટલે જડે કપડે ગાળી લઈ સ્વચ્છ શીશીમાં ભરી રાખવું. બંને વખત એનાં બન્ને ત્રણ ત્રણ ટીપાં આંખોમાં નાખવાથી આંખો દુખવી, આંખોની દુર્બળતા, આંધળાપાતું વગેરે રોગોમાં ફાયદો થાય છે.

દુખતા દાંતનો ઉપાય—આંખાહળદર તોલા ૦૧, સાધારણ હળદર તો. ૦૧ ફટકડી તો. ૦૧, સિંધવખાર તો. ૦૧, આ ચારેનું ખારીક ચૂર્ણ કરીને તેમાંથી એક માસો ચૂર્ણ લઈને લીંછુની ચીરી ઉપર નાખવું. પછી તે ચીરીને ગરમ કરીને પછી તે ચીરી દુખતા દાંતની નીચે દબાવીને રાળનું ટપકું દેવું. બે ત્રણ દિવસ એ પ્રમાણે કરવાથી દાંતનું દરદ દૂર થઈ જાય છે.

અજીર્ણ, મંદાગ્નિ, આકૂરો અને કબજાત ઉપર લાલદાયક ગોળીઓ—લસણની કળીઓ, સફેદ જીરું, સિંધવ, સુંકે, કાળાં મરી, પીપર, શુદ્ધ ગંધક, આ દરેક પાંચ તોલા અને હીંગ તોલો ૦૧૧, આ સર્વનું ખારીક ચૂર્ણ કરીને લીંછુના રસમાં તેની ગોળીઓ બનાવી છાંયે સૂકવી લેવી.

સર્વ પ્રકારની ખાંસીનો ઉપાય—કાળાં મરી તોલા ૧૦, બહેડાંની છાલ તોલા ૧૦, લવીંગ તોલા ૧૦, કાથો તોલા ૩૦, આ સર્વનું વસ્ત્રગાળ ચૂર્ણ બનાવી ખાવળની છાલના ઉકાળામાં તેની ગોળીઓ ચણા ચણા જેવડી કરવી અને છાંયે સૂકવી લેવી. આ ગોળીઓ મોઢામાં નાખીને ચાવવી નહિ પણ ચૂસીને ઓગળે તેમ જળે ઉતારતા રહેવું. આથી સર્વ પ્રકારની ખાંસી મટે છે.

ઉત્તમ દંતમજન—૧-(દાલચીની) તજની ભૂકી તોલા ૪) ૨-અરીઠાંની ભૂકી (બીજવગરનું) તો. ૧, ૩-ફટકડીની ભૂકી તો. ૦૧, ૪-કાથાની ભૂકી તો. ૨, ૫-પીપરમીંટ રતી ૧૦, ૬-અજમાનાં ફૂલ રતી ૧૦, ૭-કપૂર રતી ૨૦, ૮-છલાયચીના કણની ભૂકી તોલો ૧), ૯-તજનું તેલ માસા ૪, ૧૦-સફેતાનો-ચાકનો ખારીક ભૂકો તોલા ૩૬).

ઉપલામાંની ૧-૨-૩-૪-૫ એ પ્રથમ ખરાબર ભેગી કરવી. પછી ૫-૬-૭-૮ એ ચીને ખારીક કરીને ઉપલી ચીનેમાં મેળવવી. પછી સફેતાના આપેલા ખારીક બ્રુકામાંથી બધું ખરાબર ભેગું કરી દેવું.

આ દંતમંજન દાંતોની ઉપરના તેમજ એકબીજાની વચ્ચે ભરાતા મેલ તથા જંતુઓને સાફ કરે છે.

(નીચેના ઉપાય “વૈદ્યકદંપતરુ”માંથી આપેલા છે.)

કબજીઅત મટાડવામાટે “ દાડમ પાક ”:-નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે બનાવીને ખાવાથી પરદેશી વીલાયતી જુલાબની ગોળીઓની માફક અવગુણ બીલકુલ થતો નથી-તાજ નવા દાડમના ઠળીઆ શેર વા, કાળાં મરી બે તોલા, જીરું બે તોલા, લાલ સંચળ ૨ તોલા અને મોટી કાળી દ્રાક્ષ ઠળીઆ કાઢેલી શેર ૧. પહેલાં દાડમના ઠળીઆને ખૂબ ખારીક છુંદી તેમાં દ્રાક્ષને મેળવીને મસાલો પીસવાના પથ્થરના પાટ ઉપર રગડીને ચટણી જેવું બનાવવું. પછી તેમાં સંચળ મેળવી નાખ્યા બાદ, મરી તથા જીરું જૂદું કપડછાણ કરી સઘળાંને એકરસ કરવું. છેલ્લે, આ “ પાક ” ની સોપારી જેવડી ગોળી કરી કાચના વાસણમાં ભરી રાખવી; અને જ્યારે જોઈએ ત્યારે તેમાંથી એક ગોળી ચાવીને ખાધી હોય તો ખાણું હજમ થશે, ભૂખ સારી લાગશે, પેટ સાફ આવશે, અને અજીર્ણ, વાયુનું દરદ તથા આમવાયુનો નાશ થશે.

કબજીઅતનો સહેલો ઉપાય:-જેઓને કાઠાની કબજીઅતને લીધે ઘડી ઘડી માથું દુખવાની આદત હોય તેઓએ યાદ રાખવું જોઈએ કે, જે લોકો ખાઈ-પીને એક દેકાણે બેસી રહે છે, તેમનામાં વિશેષ કરીને કબજીઅતની ફરિયાદ જેવામાં આવે છે, ન પચે એવો જડ ખોરાક ખાવાની જથ્થાની ખરાબીભરેલી ટેવથી પણ કબજીઅત થાય છે. કબજીઅતના સહેલા ઉપાયતરીકે ગરમ પાણીમાં લીંબુનો રસ જેટલો લેવાય એટલો અથવા માફક આવે એટલો નાખી ગોળ કે મધ નાખી સવારના પહેરમાં પીવું. જૂનો ગોળ પ્રમાણ જોઈ આવે. તેથી કબજીઅત તૂટે છે. “ ઓલીવ ઑઇલ અથવા “ સેડેઝ ઑઇલ ” ખાવાના ખોરાકની સાથે હરવખત લેવાથી જથ્થાની કબજીઅતથી પીડાતા માણસોને અતિશય ફાયદો થાય છે.

(નીચેનું લખનાર-ડૉ. હ સરાજ રવજી રાણાવાવળા)

હરસ માટે અકસીર અને વગર પૈસાની દવા:-હું પોતે હરસની ખીમારીથી બહુજ પીડાતો હતો, ઘણા ઉપચારો કર્યા પણ આરામ થયો નહિ. છેવટ રાણુવાવળા વૈદ પ્રભાશંકર દયારામની સલાહ પૂછતાં તેમણે બતાવેલાં ઉપચારોથી મને આરામ થયેલ છે. જરાપણ ધન નથી. તફન આરામ થયેલ છે.

ઉપચાર કરવાની રીત નીચે મુજબ:—પોતાના પેશાબથી હરસને દરરોજ ધોવા. દીથાએ (જંગલ) જતી વખત હરસ બહાર દેખાય તે વખતે પોતાના પેશાબથી ધોવામાં આવતાં થોડા દિવસમાં આરામ થાય છે.

પેશાબથી ધોયાબાદ ૧૦-૧૫ મીનીટ પછી સારા પાણીથી ધોવાથી બળતરા થતી નથી. બહાર દેખાતા મસાને સારા પાણીથી ધોઇ પછી અંદર ખેસાડી દેવા. ત્યારબાદ નાહી ધોઈ પવિત્ર થઈ પ્રભુલજનમાં જોડાવું. હરસ બટકા ભરે તો તે ઉપર દહીં ચોપડવું તેમજ સવારે દહીં પીવું; દહીં ખાતું ન હોવું જોઈએ તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું. જેટલું મેં અનુભવ્યું છે તે લખી જણાવું છું. બાકી તો પરિણામ પ્રભુને હાથ છે.

નીચેનું ('ગુજરાતી' તા. ૧-૪-૨૬ માંથી છે. લેખક—ચાક્ષિક
લક્ષ્મીરામ રામજી-ધાંધળીવાળા)

આંખનાં ફૂલાંનો અકસીર ઉપાય:—આંખનાં દર્દો જેવાં કે, છારી વળતી, આંખ આવવી અને ફૂલાંનું પડવું, એ બધાંને મટાડવાનો ઉપાય ખાખરાનાં મૂળનો એક સિવાય બીજો પણુ છે. ખાખરાનાં મૂળનો અર્ક શુદ્ધ રીતે કાઢનારા જવલ્લેજ છે. ખાખરાનાં ઝાડો કુંગરમાં થાય છે. ધણી વખત એમ પણુ બને છે કે, ખાખરો જ્યાં નીપજતો હોય ત્યાં ખાખરો મળવા મુશ્કેલ પડે છે. એ એકની કિંમત બહુ ભારે થવા જાય છે તેથી શ્રીમંતો મેળવી શકે; પણુ ગરીબ વર્ગ નાણાંના અભાવે મેળવી શકતો નથી. એ તો સહેલો સદૃ, કામ થાય ઝટ એવો ઉપાય છે કે, દરેક મનુષ્યને તે દવા આંખોને સારી ફાયદો કરી શકે અને જીવ કિંમતે મળી શકે તથા દર્દોને મટાડવાના અકસીર ઉપાયરૂપ બની શકે છે. સાખરનું શીંગડું, ગધેડાંના દાંત, વડાગરૂં લૂણ (મીઠું) અને જૂનું અશીણુ મેળવવું. સાખરશીંગડા અને ગધેડાંના દાંતને તાંબાના વાસણુ ઉપર ધસી, થએલ ધસારો એક ચીનાઇ માટીના ગ્લાસમાં લઈ લેવું. તાંબાના વાસણુ પર જોઈએ તેવો ધસારો ન ઉતરે તો પછી પથ્થરપર તે બંને ધસવાં. પછી વડાગરૂં મીઠું અડદના દાણા જેટલું ધસીને તેમાં અશીણુ નાખી મિશ્રણુ કરી એ ચારે ચીજોનો ધસારો વાસણુમાં એકંદર મિક્ચર કરીને વાદળાં વિનાને દિવસે બપોરે અર્ધો કલાક આંખની અંદરના પેદા અને હોળાપર આંજણુની માફક આંજી સૂધ રહેવું. એમ આંજવાથી ખાખરાના મૂળના અર્કનો ઉપયોગ કરતાં દર્દ દૈ થઇ સાફ થતાં જેટલો વખત લાગે છે, તે કરતાં થોડી મુદતમાંજ આરામ થઇ જશે અને ઉપરનાં તમામ દરદો નાબૂદ થઇ જશે. આમાં સારી ડીઝી મેળવેલા અનુભવી ડોક્ટરો અને દેશી વૈદો મેળવી સેવન કરતાં પહેલાં સર્વે તવંગર અને ગરીબ જનસમાજને જરા અખતરો કરી જોવા અમારી વિનંતિ છે.

નીચલા ઉપાય હિંદી “સીચિકીત્સક ઉપરથી છે.”

બરોળમાં:—આકડાનાં પાકેલાં (પીળાં) પાન અને સિંધાલુણ એ બન્નેને દેવતાપર બાળીને પછી પાણીની સાથે અથવા મધ સાથે રોજ ત્રણ માસા ખાતાં રહેવાથી રોગ દૂર થાય છે.

ખુજલીમાં:—આંબળાંનું ચૂર્ણ રોજ ૩ માસા મધ સાથે ખાવું.

સીઓનું ધાવણ વધારવા માટે:—મુનક્કા નામે મોટી દ્રાક્ષ વાટીને ઘીમાં મેળવી પીતાં રહેવાથી વધારે દૂધ ઉતરે છે.

અડકોશ સૂજ આવવું:—એક તોલા ત્રિકળાના કાઢામાં ગોમૂત નાખીને પીવાથી તરત આરામ થશે.

બહુમૂતમાં:—ઉમરડાના મૂળનું રોજ ત્રણ માસા મધ સાથે સેવન કરવું.

હરસમાં:—જાશમાં સિંધાલુણ નાખીને કેટલાક દિવસ સુધી લાગટ પીતા રહેવાથી રોગ નાશુદ થાય છે.

હરસના મસામાં:—રસવત, ચિનિયુ કપુરને વાસી પાણીમાં ઘુટીને લેપ કરવો. કેટલાક દિવસ આ પ્રમાણે કરવાથી મસા સૂકાઈને આરામ થશે.

ધાસ, ખાંસી, કફ:—કાયફળ, મોચ, ધાણા, ભારંગી, કાકડશીંગી, પિત્ત-પાપડા, સૂંઠ, વજ, હરડે, દેવદાર, રોહિસનાં ફૂલ, એ દરેક તોલા તોલાભાર લઈને સાત લાગ કરવા અને એક લાગનો કાઢો બનાવીને પીવો. કાઢામાં એક શેર પાણીમાંથી નવટાંક પાણી રહે ત્યારે ઉતારી લેવો. પાણી ગરમ પીવું. કેઈ પણ જાતની ખટાઇ, તેલ, ઘી, ગોળ તથા અડદની ચીજો ન ખાવી.

બરોળ ઉપર:—સૂંઠ, કાળાં મરી, પીપર અને સિંધાલુણ સમભાગે લઈને કપ-ડછાણ કરી તેમાંથી બે પૈસાભાર ચૂર્ણ કુંવારપાકાના ગર્ભમાં મેળવીને ગાયના ઘીની સાથે રોજ આપવું. તેનાથી ગોળો અને બરોળ નાશુદ થાય છે.

છએ પ્રકારના અતિસાર ઉપર:—લાંગરાનો રસ પાંચ પૈસાભાર સાત દિવસ સુધી ગાયના દહીં સાથે આપવાથી સર્વ પ્રકારના અતિસાર નાશુદ થાય છે.

બાળકોની ખાંસીમાટે:—જવખાર, અતિવિષની કળી, કાકડશીંગી, પીપર, પુષ્કરમૂળ, એ સર્વનું ચૂર્ણ મધની સાથે ચટાડવાથી બાળકોની પાંચે જાતની ખાંસી નાશુદ થાય છે.

શૂળ તથા પેટના સર્વ પ્રકારના વિકાર ઉપર:—કણ્ઠીનાં બીજ બે તોલા, હીંગ ૦૧ તોલો, સંચળ બે તોલા, જીરું એક તોલો, અજમે એક તોલો, સૂંઠ અર્ધો તોલો, પીપર ૦૧ તોલો અને ડુદીનો એક તોલો, એ બધાને વાટીને ઘીમાં એક એક માસાની ગોળા બનાવવી. ગરમ પાણી સાથે તે આપવાથી શૂળ તથા પેટના બીજા વિકારો નાશુદ થશે.

કાનના દર્દમાટે:—ઘેટાનું મૂત્ર, સિંધાલુણ અને લીમડાનાં પાન તલના તેલમાં પકાવીને કાનમાં નાખવાથી કર્ણશૂળ અને કાનના સજીકા બંધ થઈ જાય છે.

હાલના દુખવા ઉપર:—વાવડી'ગને ચલમમાં ભરીને તેની ધૂમાડી પીવાથી તેના ધમાડાને લીધે દુખારો બંધ થશે અને કૂમી હશે તો તે પશુ મરી જશે.

નીચેના અનુભવસિદ્ધ ઉપાયો અમદાવાદના પ્રાંતિક વૈદ્યસંમેલનમાં વૈદ્યોએ અતાવેલા ઉપાયોમાંના રસાયણી ઉપાય પડયા મૂકીનેજ “ ભાગ્યેદય ” (અમદાવાદ)ના પાપ-૧૯૮૨ ના અંકમાંથી લીધા છે.

તાવ:—અતિવિષ વા તોલો, સુરોખાર ૧ તોલો, બન્ને મિશ્ર વાટી લૂગડે ચૂર્ણ ચાળી રાખવું. તેના ૩ ભાગ કરી મધની સાથે બે દિવસ તાવવાળા દરદીને ચટાડવું. ઉપર મગનું ઓસામણ આપવું, જેથી તાવ મટશે.

તાવ:—લવીંગ ૧ વાલ, મરી ૧ વાલ, લીંબોળી ૩ વાલ, એ બધું ખાંડી લીમડાના પાનના રસની અંદર ઘુટી રતી રતીની ગોળાઓ બનાવવી. દિવસમાં ત્રણ વખત બન્ને ગોળા એમ ૭ ગોળા લેવી, જેથી તમામ જાતના તાવ મટે છે.

હિક્કા-હેડકી-નેતર ઘસી પાવલીભાર પાવાથી હિક્કા-હેડકી મટે છે. સાધારણ રીતે હેડકીનું જોર ૯ દિવસ રહે છે, તેમાં પેટની કબજાઅતની હિક્કા મટે છે, સનિ-પાતના તાવની હિક્કા અસાધ્ય ગણાય છે.

વીસ્ફોટકની ચાંદી:—બશેર વડાગર મીઠું અને ત્રણ શેર લીંપવાની માટી, બન્નેને સરખે ભાગે લઈ સાત ગોળા બનાવવા. તેમાંના ૧ ગોળો લાલ થાય ત્યાંસુધી દેવતામાં તપાવવો, પછી તેને પાણીમાં ખૂંચાવી દેવો. તે છમકારેલું પાણી ગાળીને પાઇ દેવું. ઉપર ઘી, સાકર ને રોટલી ખાવાં. સાત દિવસ પ્રયોગ કરવાથી વીસ્ફોટકની ચાંદીઓ મટી જાય છે.

રક્તપ્રદર:—ઘાપાણુની ભસ્મ ૧૧ તોલો સાકર અને મધ સાથે આપવાથી રક્ત-પ્રદર મટી જાય છે.

રક્તપિત્ત:—ભેંસની પાડીનું છાણુ પાણીમાં પલાળીને ઠરવા દઈ તેનો રસ કાઢી તે લૂગડે ગાળી લઈ તે પાણી સાકર નાખી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવાથી લોહી પડતું બંધ થાય છે.

ગુમડાં:—સુંઠ, ઝેરકચોલું ને વજ, ત્રણે પાણીમાં ઘસીને લેપ કરવો, પછી મક-રોડનાં પાન તે ન મળે તો આમલીનાં પાન કે નગોડનાં પાન છાંશની પરાસમાં આપી તેને ઝીણું વાટી લૂગદી કરી ત્રણ ઉપર ખાંધી દેવાથી ત્રીજે દિવસે ત્રણ પાકી પડે નીકળી જશે. પછી તેના ઉપર શંખજી વાટીને દબાવી દેવાથી રૂઝાવી જશે.

આંખના રોગ:—જસતનાં ફૂલ ૧૦ તોલો, ૧૧ તોલો એલચીનાં ખી, ૧૧ તોલો સાકર, બેઆનીભાર શુદ્ધ મોરચુથુ, બેઆનીભાર બાવળનો ગુંદર, એ બધાંને વાટી કપડેથી ચાળી પછી તેમાં જસતનાં ફૂલ ભેળવી બે દિવસ ગુલાબજળમાં ઘુંટવું. તેની ચણા જેવડી ગોળાઓ બનાવવી. તે ગોળા તરબાણામાં પાણી સાથે ચોથો ભાગ ઘસીને આંખવાથી દુખતી આંખો મટે છે.

પાહુ:—જડા ધારતું મૂળ કાઢી તેતું છોડું કાઢી નાખી ગરમ પાણીમાં ધસી પાહાપર ચોપડવાથી પાહુ ઓગળી જશે.

વાળો:—ભીલામાને સોય ઘેચી દીવા ઉપર ધરવાથી દૂધ નીકળે છે. તે એક-બે ડીપાં પાસેર દૂધમાં પડવા દઈ તે દૂધ પાવાથી વાળો મટે છે, વાલુની ગાંઠો વેરાય છે.

તાવ:—જૂરા કેળાને વાટકો કરી તેમાં સુરોખાર નાખી તે વાટકો તાવમાં માથે ગરમી ચઢી માથું ધણું ચઢે ત્યારે માથે મૂકવાથી બરફ જેટલી ઠંડક આપી માથું ઉતારે છે. જૂરા કેળાને બદલે દુધી પણ ચાલે. દુધીને છુંદી તેમાં સુરોખાર ભેળવી તે યુગદી માથે મૂકવાથી ઠંડક વળી તાવ ઉતરે છે.

માથું ચઢે તો:—દશાંગ લેપ ૧ તોલો, ૧૦ તોલા પાણીની અંદર નાખી તેમાં કપડું પલાળી તે માથે મૂકવાથી ઠંડક આપે છે. દશાંગલેપમાં તગર અને જટામાંસી, રતાંજળી એલચી એવી ચીજો આવે છે કે તે માથાની પીડા મટાડનાર છે. વળી તે રક્તપિત્તના શોથમાં સારો ફાયદો આપે છે.

તાવની ગરમી:—કુંવારપાહાને ગર્જ માથે રાખવાથી તે તાવની ગરમી ઓછી કરે છે; અથવા ખેતરની કાળી માટી પાણીમાં પલાળી તે માથે રાખવાથી માથે ઠંડક થાય છે.

તગરની ગાંઠો ધસી બહાર લેપ કરવાથી બહારની વેદના મટાડે છે.

હિક્કા:—નગોડનાં પાન અને લીંડીપીંપરનો ઉકાળો કરવો. પાંચ પાંચ મિનિટે ચમચો ચમચો દવા આપવી. અડદ અને હળદર વાટી તેની ખીંડી પીવાથી હિક્કા મટે છે અણિયારનો ગુંદર અને હળદર ચલમમાં પીવાથી હિક્કા મટે છે.

ઉંધ આવે:—દરદીને ઉંધ ન આવતી હોય તો ખોરાસાની અજમે પાંચ રતી આપવાથી ઉંધ સારી આવે છે. પેશાબ સાફ થાય છે. પોટાસ હોમાઈડને બદલે મગજના વ્યાધિમાં ખુરાસાની અજમે વાપરી શકાય છે.

પીપરીમૂળ અને કમળનાં ફૂલનો કાઢો આપવાથી ઉંધ આવે છે.

ભીલામું કુટી નીકળે તો:—બે કેળાં અને ૧ શેર દહીં મિશ્ર કરી શરીરે ચોપડવું અને કેળાં તથા રોટલી ખવરાવવાથી ભીલામાનું ઝેર ખેસી જાય છે, ચાંદીઓ સૂકાઈ જાય છે.

પિત્તજ્વર:—ખડસલીઓ અને મોથનો ઉકાળો આપવાથી મટે.

શ્વાસ-ખાંસી:—મેઘાની ભાર કડુ, ૪ પાવલીભાર સાકર, એકત્ર વારી આઠ પડીકાઓ કરવી. આખા દિવસમાં ૮ વખત એ આઠ પડીકાઓ આપવાથી વિષમ-જ્વર મટે છે. તેમ શ્વાસ ખાંસી પણ મટે છે.

તાવથી માથું ચઢ્યું હોય તો:—બકરીના દૂધ સાથે નવસાર અને સુરોખાર ભેળવી માથે મૂકવાથી તાવ નરમ પડે છે.

ખમ્બ:—હરડે તોલો ૧૧, બેઠાં તોલો ૧૧, આમળાં તોલો ૧૧, જેડીમધ તો. ૨;

એ સર્વેને ખાંડી તેનો બશેર પાણીમાં ઉકાળો કરવો. તેમાં ૪ તોલા ચણાની પોટલી અદ્ધર રહે તેમ લટકાવવી. પાણી બળી જાય અને ચણા પુલી જાય એવા તે કવા-થના કૂચા સાંજે તેટલાજ પાણીમાં ઉકાળવા અને તેમાં ૪ તોલા બીજા ચણાની પોટલી અદ્ધર મૂકીને બાફવી. તે પાણી બળી ગયે સવાર માફક તે ચણા કાઢી ઠંડા થયે ખવરાવવા. તેની સાથે પુલાવેલી ફટકડી વાલ બે, ચીનીકબાલાનું ચૂર્ણ વાલ ૨, ચીની સાકર વાલ ૪, ત્રણે ચીજો મેળવી બાર વાગે ૧ પડીકું આપવું અને તેવીજ રીતે રાત્રે ૧ પડીકું ૮ વાગે આપવું. તે ઉપર પાણી પીવું. હાંગ, રાધ, તેલ, મરચાં ન ખાવાં, બ્રહ્મચર્ય પાળવું. ૨૧ દિવસ આ પ્રયોગ કરવાથી પ્રમેહ મટે છે.

હેડકડી:—આદાનો રસ અને મધ શ્વાસકુહાર કે આનંદભેરવ સાથે આપવાથી હેડકડી મટે છે.

શંખદ્રાવ કાઢવો:—૧ તોલો નવસાર, ૧ તોલો સુરોખાર, ૧ તોલો સિંધવ અને ૧ તોલો ફટકડી કાચી લઈ વાટી તેને એક ઘડાની અંદર નાખી તેના ઉપર ૧૫૫ રતલી જળો ફુંટાવાળો શીશો છતો મૂકવો. તે શીશાને તળેના ફુંટામાં વચ્ચે કાણું પાડવું. તે શીશાનું તળીઉં ઘડાના મોં સાથે મુદ્દતાની માટીથી કપડબંધ કરી સૂકવવું. તેમ તે શીશાના મોંને ઘટનો દારો મારીને મુદ્દતાની માટીથી કપડછાણ બંધ કરી સૂકવવું. પછી તે ઘડો ચૂલા ઉપર મૂકી, તળે ધીમો તાપ આપવો. તેથી શીશામાં શંખદ્રાવ ચઢશે. તે શીશામાં તળીએ જે ઉપસેલો ફુંટો છે તેની આજી-આજી બેજો થશે. જ્યારે બધો શંખદ્રાવ થઈ જાય ત્યારે ઉતારવું અને શીશો ઠંડો થયે કાઢી લેવું.

ધાતુપુષ્ટિ:—ચોપચીની તો. ૦૫, જાવંની તો. ૦૫, બરાસ તો. ૦૫ એકત્ર ઘુંટી ૮ પડીકાં કરવાં, માખણ અને સાકર સાથે આ દવા સવારસાંજ ચાર દિવસ લેવાથી ધાતુપુષ્ટિ થાય છે.

ઘોળા કોઢ:—બાવચો તોલા ૧૬, ખેરસાર તોલા ૪, ત્રિકળાં તોલા ૧૦, બાંગરો તોલા ૧૦, ગળો તોલા ૫, એકત્ર વાટી તેમાંથી રોજ બે તોલાનો ઉકાળો કરી ઘોળા કોઢવાળાને ૧૫ માસ આ દવા આપવી. તેલ, મરચું, ખટાશ, ખાર, મીઠું બંધ કરવું; દૂધ, જાત, રોટલી આપવાં. સાથે હરતાલ ભસ્મ એક રતી કવાથ પીતા પહેલાં મધ સાથે આપવી.

લેપ:—બાવચો તો. ૧૦, હરતાલ તોલા ૪, મનશીલ તોલો ૧, ચિત્રક તોલા ૨, હળદર તોલા ૨ એકત્ર વાટી ઘુંટી ગોમૂત્રમાં વાટી તેનો કોઢનાં આંધંપર લેપ કરવો. તેનાથી રોક્ષા ઉઠી પાણી ઝરીને રૂઝ આવે છે અને કોઢ મટે છે.

નીચીના વૈદક પ્રયોગ પણ “ભાગ્યોદય” ના ઉપલાજ અંકમાંથી લીધેલા છે.

ઘોળા કોઢ:—ઘોળા કોઢ મટાડવામાં બાવચી ઘણી ઉપયોગી વસ્તુ છે. ઘોળા કોઢને અસાધ્ય ગણાય છે, તેના ઉપર લાંબો વખત બાવચીનો ઉકાળો પીવાથી અને બાવચી વાટી ચોપડવાથી સાફ થાય છે. બાવચી લગાડવાથી કોઢના ઘોળા

ડાખા કાળા પડે છે. આવચીનું તેલ કાઢી તે કોઢ ઉપર લગાવવાથી સફેદ ડાખ પહેલો લાલ થાય છે. પછી તેનો દુઃખાવો થાય છે. થોડા દિવસ વધુ તેલ લગાવવાથી તે ડાખ ઉપર ઝીણી ઝીણી ફાલ્લીઓ થાય તો થોડા દિવસ દવા બંધ કરવી જેથી ફાલ્લીઓ સૂકાઈ જશે અને ચામડી કાળી થઈ જશે, આભુઆભુનો ભાગ પણ ધીમે ધીમે ચોખ્ખી ચામડીની આકૃતિનો થઈ જાય છે.

ખાવચીને મીઠા તેલમાં કે કણ્ઝીઆ તેલમાં થોડો વખત પલાળી રાખી પછી પીલવાથી તેલ નીકળે છે. તે તેલ કોઢ ઉપર વપરાય છે.

દરતાળ ૧ તોલો, આમળાં બે તોલા અને ખાવચી આઠ તોલા, ત્રણેનું વચ્ચાળ ચૂર્ણ કરી તેને ગોમૂત્રની સાથે ઘુંટી કોદનાં ચાદાં ઉપર લગાડવું જેથી કોઢ મટે છે.

ઝાડા:—ઇંદ્રજવ, ધાણા, પટોળ સરખે વજને લઈ ઉકાળો કરી તે ઉકાળો ૪ તોલા પીવાથી ઝાડા, રક્તાતિસાર, આંતરડાંના વ્યાધિ, ઝાડે લોહી પડવું અને બાળકોનો સખ્ત મરડો મટે છે. ઇંદ્રજવ ઝાડો બંધ કરે છે તેમ આમળું પાચન થાય છે. ઝાડો બંધ થવાથી પેટ ચઢતું નથી. તાવ પણ મટાડે છે. પેટનો દુઃખાવો અને કૃમિ પણ મટાડનાર છે.

આફરો, ચુક, મંદાગ્નિ, ઉપર સર્જકાદિ ક્ષાર:—સાજખાર ૨ ભાગ; જવ-ખાર ૧ ભાગ અને પચ્ચલવણ ૫ ભાગ ત્રણેને વાટી બીજોરાના રસમાં કે દાડમના રસમાં ખૂબ ઘુંટી તે ચૂર્ણ તડકે સૂકવવું. આ ક્ષાર પાવલીભાર લેવાથી જમ્યા પછી પેટમાં આફરો ચઢતો હોય, ખાટાં ધચરકાં આવતાં હોય, દાંત અંબાઇ ખાટા થઈ જતા હોય તો મટે છે. જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે, પેટની ચુક મટે છે.

બાળકોની વરાધ:—અરડુસીના પાનનો સ્વરસ નવશેકો પાવાથી અને તેનાં પાંદડાંના ડુઆથી છાતી ઉપર રસ ચોપડી ધીમે સેક કરવાથી બાળકની વરાધ મટે છે. બાળકનો તાવ મરે, શ્વાસ જલદ ચાલતો હોય તો તે મટે, ગળામાં સસણી બોલતી હોય અને કફ લરાયો હોય તે પણ મટે છે.

સાપનું ઝેર:—અરીહાના ફળને ઘસી આંખમાં આંજવાથી સાપનું ઝેર ઉતરે છે

દમ:—આકડાનાં રવૈયાં (ફૂલ) ૧૨૫ લઈ તેમાં જયફળ ૧ તોલો, લવંગ તોલો, જવંત્રી ૧ તોલો અને અક્કલગરો ૧ તોલો મેળવી વાટી ચૂર્ણ કરી તેને મધ સાથે ઘુંટી બખ્ખે આનીભારની ગોળાઓ કરવી. તે બખ્ખે ગોળા દમના દરદીએ સવારસાંજ લેવી. તેથી દમ મટે છે. આકડાના મૂળનું ચૂર્ણ-૬ વાલ ઉના પાણી સાથે દમ-વાળાને આપવાથી ઉલટી થાય છે અને ચઢેલો દમ બેસી જાય છે. પછી રોજ ઉપરની ગોળાઓનું સેવન કરવાથી દમ ફરીથી ઉપડતો નથી.

કૌવત આપનારી દવા:—અર્ધો તોલો એખરો, દૂધસાકરમાં સવારસાંજ ઉકાળીને પીવાથી શરીરમાં ધણું કૌવત આવે છે. નબળાઇને લીધે સાંધા દુઃખતા હોય, કળતર થતી હોય તો મટે છે.

૮૯ તુલસીમાહાત્મ્ય અથવા ધર્મ અને આરોગ્ય

(હિંદી “સીધર્મ શિક્ષક” ઉપરથી)

આપણા પ્રાચીન આચાર્યોએ તુલસીના છોડને પૂજવાયોગ્ય કેમ માન્યો હશે ? તુલસીના છોડ પ્રત્યેક હિંદુને ઘેર અને આગમગીચામાં ઉગાડવાની આજ્ઞા આપાટે કરી હશે ? કારણ એજ છે કે, તે આપણા ધર્મકર્મની સહાયક છે, અનેક કઠોર વ્યાધિઓથી પણ તે આપણું રક્ષણ કરે છે, આપણા સર્વાના હિતાર્થે તુલસીના ગુણ વૈદકશાસ્ત્રમાં નીચે પ્રમાણે ગતાવે છે.

તુલસીના ગુણ

હિક્કાકાસ વિશ્વાસ પાર્શ્વશૂલ વિનાશન :

પિત્તકૃત્કફવાતમ્નઃ સુરસઃ પૂતિગન્ધતુત્ ॥ (ચરક)

અર્થ—તુલસીનાં ખાંસી, વિપવિકાર, શ્વાસ તથા પાર્શ્વશૂળનો નાશ કરે છે. વળી તે પિત્તકારક, કફ અને વાયુનો નાશ કરનાર તથા દુર્ગંધ નાશક છે.

કફાનિલવિનિઃશ્વાસકાસદૌર્ગંધનાશન :

પિત્તકૃત્પાર્શ્વશૂલમ્નઃ સુરસઃ સમુદાહૃત ॥ (સુશ્રુત)

અર્થ—તુલસી કફ, વાયુ, વિપ, શ્વાસ, ખાંસી અને દુર્ગંધનો નાશ કરે છે, પિત્તકારક છે અને પડખાના શૂળને દૂર કરે છે.

તુલસી કટુકા તિક્ત્વા હૃદયોષ્ણા દાહપિત્તકૃત્ ।

દીપતી કૃષ્ટ કુચ્છાસ પાર્શ્વરુક્ષાફવાતાજિત્ ॥

અન્યત્ર પણ કહ્યું છે કે—

શ્વેતાચરુણાં તુલસી કટૂણો કથ્યતે ।

દાહપિત્તકરી હૃદયાતુષરા હ્રમિદીપિકા ॥

લઘ્વી વાતકફશ્વાસકાસાહિકાઃક્રમાજ્ઞયેત્ ।

વાન્તિદૌર્ગંધ્યકુષ્ઠાનિ પાર્શ્વશૂલધિષાપહા ॥

મૂત્રકુચ્છં રક્તદોષં ભૂતબાધાં ચ નાશયેત્ ।

શૂલજ્વરં ચ હિક્કાં ચ નાશયેદિતિકીર્તિતા ॥

અર્થ—સંક્રંદ અને કાળી તુલસી તીખી, કડવી, ગરમ, તીવ્રશુ, દાહજનક, પિત્તકારક, હૃદયને હિતકારી, અગ્નિદીપક, હૃદય તથા વાત, કફ, શ્વાસ, ખાંસી, લિષ્ઠા, કૃમિ, ઉલટી, દુર્ગંધ, કાંઠ, પાર્શ્વશૂળ, તથા વિષનો નાશ કરનાર; અને મૂત્રકૃચ્છ, રક્તદોષ, ભૂતબાધા, શૂળ, જ્વર અને હેડકાને દૂર કરનારી છે.

અસ્થિજસ્ય કીલાસસ્ય તનૂજસ્ય ચ યસ્વાચિ ।

દૂષ્યા કૃતસ્ય પ્રણા લક્ષ્મશ્વાસમનીનક્ષત્ ॥

સરૂપકૃત્ત્વ ઔષધે અસંખ્યેદં કૃષિ ।

દયામાં સરૂપકરણી પૃથિવ્યા અત્યદ્ભુતા ॥

દ્વદશુ પ્રસાધય પુનારુપેણા કલ્પય । (અથર્વ)

અર્થ—ચામડી, માંસ તથા હાડકાંમાં જે મહારોગ પહોંચી ગયો હોય, તેનો પણ ઘોળી તુલસીથી નાશ થાય છે. કાળી તુલસી રૂપવાન કરવાવાળી છે અને તેના સેવનથી શરીરની ઉપરના ઘોળા ડાઘ તથા ચામડીના અન્ય રોગ પણ નાશુદ્ધ થાય છે. પુરાણોમાં પણ લખ્યું છે કે:—

તુલસીકાનનં ચૈવ ગૃહે યસ્યાવતિષ્ઠતે ।

તદ્ ગૃહં તીર્થવત્તત્રિ નાયાંતિ યમર્કિકરાઃ ॥

તુલસીગંધમાદાય યત્ર ગચ્છતિ મારુતઃ ।

દિશો દશ પુનાત્યશુ ભૂતગ્રામાશ્વતુર્વિધાન્ ॥ પદ્મોત્તર ૦

જે મકાનમાં તુલસીના છોડ હોય છે, તે મકાન તીર્થસમાન છે. ત્યાં યમ-હૃતો આવતા નથી. તુલસીની સુગંધ આપવાવાળો વાયુ ત્યાં જ્યાં જાય છે. ત્યાં ત્યાં દર્શે દિશાઓને અને ચારે પ્રકારનાં ભૂતગ્રામને તત્કાળ શુદ્ધ કરે છે.

તુલસીની અનેક જાતો થાય છે પરંતુ રામા (શ્વેત) તથા કૃષ્ણા (કાળી) તુલસી, એ બેજા જાતની તુલસી વિશેષે કરીને આપણા દેશમાં વપરાય છે. તેના ઉપયોગ અનેક રોગો ઉપર થાય છે.

તુલસીના અનુભવેલઃ પ્રયોગ

ખાંસી, છાતીનાં અને છાતીનું દર્દ—તુલસીનાં પાનનાં રસ, કાળાં મરી અને સાકર એકત્ર કરીને પીવાથી દૂર થાય છે.

વાયુ કે કફથી થયેલો ઉન્માદ—એના ઉપર તુલસીનાં પાન સુંઘવાથી, ચોપડવાથી તથા ખાવાથી અત્યંત લાભ થાય છે.

મૂત્રરોગમાં—લીંબુનો રસ તેની સાથે મિલાવી તેનું સેવન કરવાથી ફાયદો થાય છે.

જીભ અને હોઠનાં ચાંદાં—તેનાં પાન ચવડાવવાથી મરી જાય છે.

ઘાંટાની બદબો જતી રહે છે. અવાળાં અને દાંત મજબૂત થાય છે અને દાંતનાં દરદો નાશુદ્ધ થઈ કંઠ શુદ્ધ થાય છે.

પાચનશક્તિ—તેનાં પાન વાટીને પીવાથી વધે છે, વાયુ શુદ્ધ થાય છે તથા શુદ્ધ ખોડકાર આવે છે તેમજ જૂખ લાગે છે.

યકૃત, પ્લીહા અને હરસમાં—તેને ખાવાથી અને લગાવવાથી ફાયદો થાય છે.

તેનાં પાન કૃમિદન છે. તેનો લેપ કરવાથી મચ્છર કરડતા નથી, તેનાં પાનનું ચૂર્ણ લલસાવવાથી ધામાં પડેલા કીડા મરી જાય છે.

કોલેરામાં—તેનાં પાનની કાળાં મરી સાથે ગોળી બનાવીને આપવાથી ઉલટી અને ઝાડા બંધ થઈ જાય છે.

સાપ કરડે ત્યારે:—તરતજ આશરે બેઝોક તોલા તુલસીનાં પાન દશ પંદર કાળાં મરી સાથે ધુંટીને પાવાં જોઈએ તથા તેનાં પાન અને મૂળને વાટીને જે જગ્યાએ સાપ અથવા વીંછી કરડ્યો હોય ત્યાં ચોપડવું જોઈએ.

ખર કરડે ત્યારે:—તે ખાવાં અને ચોપડવાં ગુણકારક છે.

સળેખમ, ખાંસી તથા છાતીનાં દરદોષાં:—કાળી તુલસીની ચ્હા અત્યંત ગુણકારી છે.

પ્લેગમાં:—તુલસીદાળ ને કાળાં મરી તથા સાકર સાથે ખવડાવવાથી અને તેનાં પાનને શરીર ઉપર લગાવવાથી બહુ લાભ થાય છે.

શરીરના કેઈપણુ ભાગ ઉપર સોજો હોય તો:—તેનાં પાન વાટીને ચોપડવાથી શાંતિ થાય છે.

તુલસીનું નિત્ય સેવન કરવાથી:—શુદ્ધ લોહી પેદા થાય છે અને મનુષ્ય દરેક પ્રકારના રોગોથી બચી જાય છે.

કેઠમાં:—તેનાં પાન ખાવાં અને ચોપડવાં હિતકારક છે.

તુલસી ચેપી રોગોની નાશક, કૃમિધન અને મેલેરિયા તાવનો નાશ કરવાના ગુણોવાળી છે. એવું તો આજકાલના અનેક મોટા મોટા ડૉક્ટરોએ અમેરિકા અને વિભાગતની પરિષદોમાં સ્વીકાર્યું છે. જે વાત આપણા ઋષિઓ હજારો વર્ષ પહેલાંથી કહેતા આવ્યા છે, તે જાણવાનું પાશ્ચાત્ય ડૉક્ટરોએ હજુ હમણાંજ શરૂ કર્યું છે. ભારતવાસીઓનું સ્વાસ્થ્ય દિનપ્રતિદિન બગડતું ચાલે છે, તેનું કારણ એજ છે કે, જ્યાં પહેલાં પ્રત્યેક હિંદુને ઘેર તુલસીવન શોભતાં હતાં, ત્યાં આજે પ્રત્યેક મહોલ્લામાં તુલસીના પાંચ દશ છોડ પણ જોવામાં આવતા નથી! કાળની કેવી વિચિત્ર ગતિ!

હવે અમે ભારતીય વૈદ્ય અને ડૉક્ટરોને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે, તેઓ ધોર નિદ્રાનો ત્યાગ કરી ધ્યાનપૂર્વક આ મહાન સંરક્ષક અને પવિત્ર તુલસીનો પ્રચાર પ્રત્યેક ઘરમાં કરાવવાનો પ્રયત્ન કરે અને તેના ગુણોનું પૂર્ણરૂપે સંશોધન કરે. તુલસીના અપૂર્વ ગુણો જોઈનેજ આપણા પૂર્વજોએ તેને ધાર્મિક વૃક્ષ માન્ય છે; કેમકે તે શરીરને આરોગ્ય રાખે છે અને આરોગ્યથીજ સર્વ પ્રકારના ધર્મેનું પાલન થાય છે.

(“સીચિકિત્સક” હિંદી ઉપરથી)

સર્વ પ્રકારના તાવને માટે:—કાળાં મરી વાટીને તુલસીનાં પાનના રસમાં ભીંજવી છાંયડે મૂકી રાખવાં. સૂકાઈ જાય ત્યારે ફરી તુલસીના રસમાં ભીંજવવાં. આ રીતે સાતત્યર ભીંજવીને છાંયડે સૂકવવાં. પછી ચણાબરાબર ગોળીઓ વાળીને એક શીશીમાં ભરી લેવી. જેને તાવ આવતો હોય, તેણે તાવ આવતા પહેલાં ત્રણ કલાક અગાઉથા કલાકે કલાકે એક એક ગોળી ગરમ પાણી સાથે ગળવાથી સર્વ પ્રકારનો તાવ જતો રહેશે.

બાળકના પેટની પીડામાં:—બાળકના પેટમાં પીડા થતી હોય તો તુલસીનાં પાનનો રસ અને આદુનો રસ બંને બરાબર લઇ ગરમ કરીને બાળકને પીવાથી સર્વ પ્રકારની પીડા દૂર થશે. જો રોજ તેનું સેવન કરાવવામાં આવે તો બાળકના પેટમાં કોઇ પણ વિકાર કદાપિ થશે નહિ.

બાળકનું પેટ ફુલે તે ઉપર:—બાળકને દસ્ત સાફ ન આવતો હોય અથવા પેટ ડુધી જતું હોય તો એક તોલો તુલસીનાં પાનનો રસ ગરમ કરીને હશેકા હશેકા પીવાડવાથી દસ્ત સાફ આવે છે, પેટનો ગડગડાટ તથા પેટનું ડુલવું વગેરે રોગ દૂર થઈ જાય છે.

માથાની પીડામાં:—તુલસીનાં પાન છાંયડે સૂકવીને રાખી મૂકવાં. બ્યારે માથામાં પીડા થાય ત્યારે તેનો નાસ લેવાથી તે પીડા જરૂર દૂર થાય છે.

બાળકના પેટના કીડાઓમાં:—તુલસીનાં પાનનો રસ ગરમ કરીને પીવાડવાથી તરતજ આરામ થાય છે.

ધાતુ ક્ષીણતામાં:—કોઇ પુરુષને પિશાબ પહેલાં અથવા પછી ધાતુ જતી હોય અથવા સ્વપ્નદોષમાં ધાતુ જતી હોય તો તુલસીનાં પાન ૬ માસા અને દૂધનો રસ ૬ માસા સાત દિવસસુધી રોજ પીવાથી જરૂર આરામ થશે.

ઠાઢીઆ તાવનો ઉપાય:—મુંઠને પાણીમાં ધસી જરા ગરમ કરી કપાળે ચોપડી, માથે ઓઢીને સૂઇ જવાથી પરસેવો વરી તાવ ઉતરી જશે તથા ઘેન મટશે.

વિષમજ્વરનો ઉપાય:—એક દોકડાભાર તુલસીના પાનનો રસ તથા દોકડા ભાર મધ લઇ એમાં મરીનો ભૂકા નાખી પીવાથી વિષમજ્વર અટકી જાય છે.

રોજીઆ તાવનો ઉપાય:—ડુદીનો તથા તુલસીનો કવાથ પીવાથી રોજીઆ તાવ ઉતરે છે.

રતાંધળાપણની દવા:—કાળાં મરચાંની ઉપલી છાલ કાઢી નાખી તુલસીનાં પાંદડાંના રસમાં મેળવી રતીભાર ગોળી બનાવવી. તેને મધમાં ધસી સાંજે અંજન કરવાથી બે દિવસમાં રતાંધળાપણું જતું રહેશે.

૯૦ જીવાનોને પડકાર

બંગાળી લોકસાહિત્યમાં એક વાર્તા છે; મુઝાવરથામાં ધંધિરી ગોદ સેવતો કોઇ બાળક બળરેના ભવ્ય દારાથી અંગ્રાઇ કંઇ કંઇ ચીજો લેવા દુકાને દુકાને આથડ્યો ને હતાશ થઈ પાછો ફર્યો—કારણ? તેની પાસે પૈસા નહોતા. ભગ્ન હૃદયે તે નિર્જન અસ્પૃશ્યમાં પહોંચ્યો અને પૈસામાટે કરણ આકંઠ કરવા લાગ્યો. વનદેવ-

તાએ તેને દેખા દીધી ને કહ્યું:—“આ પેટીમાં પૂરાવાનું કબજૂલ કર અને તારી આગળ સુવર્ણના ઢગ ઉભા કરી દઉં.” બાળક હરખાઇને પૂરાયો. પેટીનાં છિદ્રોવાટે તેણે જોયું તો ચોમેર સોનારૂપાના ચળકતા સિક્કા પથરાયા હતા.

પણ બૂખતરસની તીવ્ર વેદના આગળ એનાં સુવર્ણસ્વપ્નો સરી પડ્યાં અને પૈસા ઉપર શાપનો પોકાર કરી તેણે અન્નપાનની—મુક્તિની માગણી કરી.

સમાજના તારણહારસમા એ તરુણો! તમારેમાટે આ એક નીતિકથા છે. પૈસા પાછળ રચ્યાપચ્યા રહેવું એ જીવનનું ધ્યેય નથી. એ તો અનિષ્ટ બંધન છે. જીવનનો ઉદ્દેશ એથી ઉચેરો છે, વધારે પવિત્ર છે, જીવનનું અન્ન અને જીવનનું પાન એ ઝગઝગતી દાલત કરતાં વધુ મહત્ત્વનાં છે.

અને જીવાનીમાં તરવકતા તરુણોમાટે જીવન કેવું હોઇ શકે? બ્રહ્મચર્ય, તાકાત, હિંમત એજ જીવાનીનો ખોરાક છે. નિર્બળતા એ જીવનનું અવસાન છે. ઇશ્વરનો આદેશ છે કે, જીવાનો! બલહીન, શક્તિહીન મા થજો. જીવનનો ૧૩ થી ૨૫ વર્ષનો આંતરગાળો તો આખી જીંદગીની ફતેહનો પાયો છે. એમાં વિલાસ કે વૈભવ ન જોઇએ, ટોનિક દવાઓના બાટલા કે તીખા તમતમતા હૃદ્ય ખોરાકને દફનાવવા જોઇએ. અંગકસરત-વ્યાયામ એજ સાચું ટોનિક છે, અખાડાઓ ને મદ્દકુસ્તી એજ સાત્ત્વિક ખોરાક છે, વળંગ બનવું એ જીવાનો અપરિહાર્ય વર્મ છે.

જીવનના એ અમોલા સમયમાં વાચન, આહાર અને આચારવિચારમાં પણ નયું બળ જોઇએ, સમાજનો ઉદ્ધાર દર્શાવતું વેગવંતી ભાવનાભર્યું સાહિત્ય, પ્રજા-પ્રજાના નરકેસરીઓનાં પ્રેરણાવંત જીવનચરિત્રો અને પ્રજાપીડક રાજ્યોની માર-માર મહાશક્તિશી પ્રજાઓના પ્રચંડ વિપ્લવના ઇતિહાસ એજ યુવાવસ્થાનો ખરેખર અભ્યાસક્રમ છે, જીવનનો એ અમૂટ અન્નભંડાર છે.

અને જીવનનું અમૃતપાન શું છે? પ્રાર્થના ને સેવાભાવના મહાન પિતાની બંદગીમાં રણચંડીનું છુપું બળ લયું છે. સેવાની ભાવનામાંય શક્તિના દિવ્ય ચમકાર લપાઇ રહ્યા છે, એનો આવિર્ભાવ સમાજસેવકોને અજબ રીતે થાય છે.

સમાજને—જ્ઞાતિને અત્યારે “આદર્શ” ના ઉપાસકો-પરમ સેવકો જોઇએ. છે. વિલાસના ને મર્દાનગીહીન મોજશોખના અનુરાગી, માયકાંગલા તરુણોનો આ યુગ નથી. બ્રહ્મચર્ય અને વ્યાયામના ખોરાકથી વજ્જકાય બનેલા, સાદા ને સેવા-ભાવી જીવનથી પ્રેરણા પીને જનતાના સાચા સેવકો થએલા યુવક વીરોની જનની રાહ જુએ છે.

ઉઠો તરુણો! જીવનમાં આ મહાશક્તિ રેલાવવા કમ્મર કસો.

“કડીઆ સુદર્શન” રાણપુર, તા. ૧-૨-૨૬)

૯૧-જ્ઞાનચારિત્ર્યને વધારનારાં વચનામૃત

ગંગાકિનારે કૂવો શામાટે ખોદા છે?

મારું હૃદય એટલું ખંધું ભરાઈ આવ્યું છે કે, મારી લાગણી શબ્દદ્વારા બતાવી શકતો નથી. જ્યાંસુધી કરોડો માણસો ભૂખ અને અજ્ઞાનમાં જીવન ગાળશે, ત્યાંસુધી જે માણસ તેઓના ખર્ચે ભણી કેળવાયેલો બન્યા છતાં, તેમના તરફ થોડામાં થોડું પણ લક્ષ આપતો નથી, તેવા દરેક માણસને હું દ્રોહી ગણું છું. જે ધનવાનો ગરીબોનો ધાણ વાળી પૈસા મેળવી પોતાના કાઠમાઠવાળા પોષાકમાં આમતેમ હરે ફરે છે, તેમને-જ્યાંસુધી ભૂખે મરતા, જંગલી કરતાં જેની સ્થિતિ કોઈપણ રીતે ચઢીઆતી નથી એવા, વીસ કરોડ માણસોને માટે તેઓ કંઈપણ કરતા નથી, ત્યાંસુધી હું કુટો ગણું છું. * * *

જે ધર્મ કે ઈશ્વર વિધવાનાં આંસુ લૂછી ન શકે; અથવા માખાપવગરનાં નિરાધાર બાળકોના મુખમાં એક રોટલીનો કટકો મૂકી ન શકે; તેવા ધર્મ કે ઈશ્વરમાં મને શ્રદ્ધા નથી. ગમે તેટલાં ઉમદા ધર્મતત્ત્વો હોય, ગમે તેટલું સુગંધિત તત્ત્વજ્ઞાન હોય-છતાં જ્યાંસુધી તે પુસ્તકોમાંજ છે; અને મુખમાત્રથી ચર્ચાના વિષયરૂપ છે, એટલે કાર્યમાં ઉતરેલ નથી, ત્યાંસુધી હું તેને ધર્મ કહેતો નથી. * * * * મારો ધર્મ, એમ કહેવામાં તમે મગફરી લ્યો છો તે ધર્મને કાર્યમાં મૂકો. પ્રભુ તમારું કલ્યાણ કરશે. * * *

શું તમે તમારા જાતિભાઈઓપર પ્રેમ રાખો છો? ઈશ્વરને શોધવા તમે ક્યાં જાઓ છો? શું ગરીબ, દુઃખી અને નિર્બળ ખંધુઓ ખદા ઈશ્વરે નથી? તેઓની પૂજા પહેલી શામાટે કરતા નથી? ગંગા નદીના કિનારા ઉપર શામાટે કૂવો ખોદા છે? (‘સ્વામી વિવેકાનંદનાં પત્રો’ માંથી)

“માનવજાતિને મદદ કરવાની જેમની ઇચ્છા હોય, તેમણે પોતાનાં સર્વ સુખ-દુઃખ, નામ-કીર્તિ અને સર્વ તરેહના સ્વાર્થનો ગુડો-પુડો કરી પ્રથમ સમુદ્રમાં ફેંકી દેવો જોઈએ અને ત્યાર પછીજ પ્રભુ પાસે આવવું. એજ પ્રમાણે સઘળા સમર્થ આચાર્યોએ કહ્યું છે અને કર્યું છે.”

“જે જે મહાન કાર્યો થયાં છે અને થાય છે, તે હૃદય અને મગજનાંજ પરિણામ છે અને નહિ કે પૈસાનાં; અર્થાત્ કે નાણું કામ કરતું નથી, પણ મગજશક્તિ અને હૃદયબળજ કરે છે.”

(“સ્વામી વિવેકાનંદ” ભાગ ૧-૭ માંથી)

ભારતવાસી ! વિચાર કર કે,

“બીબ્લિઓના આવા અધમ અનુકરણથી, બીબ્લિઓના ઉપર આમ આધાર રાખવાથી અને આ તારી ખાયલાને છાજે તેવી અધમ નિર્બળતાથી બહાદુરો-નેજ મળી શકે તેવાં સુખ-સ્વાતંત્ર્યને શું તું કોઈ કાળે પણ મેળવી શકીશ ?”

તું ભૂલી જતો નહિ કે,

“તારી સ્ત્રીઓનો આદર્શ સીતા, સાવિત્રી અને દમયંતી છે; જે દેવને તું પૂજે છે તે મહાત્યાગી ઉમાપતિ-શંકર છે; તારું લક્ષ્ય, દ્રવ્ય અને જીવન ઇંદ્રિય-સુખને માટે નથી; તેમ તે તારા એકલાનાજ સુખને માટે પણ નથી. તારો જન્મ માતૃભૂમિના યજ્ઞમાં બલિદાનને માટેજ છે; અને તારું સામાજિક બંધારણ પ્રભુપ્રેમનું પ્રતિબિંબજ છે.”

હે ભાઈ ! ગર્વથી બોલ કે,

“પ્રત્યેક ભારતવાસી-ભીખારી, અજ્ઞાની, અંત્યજ અને નિરાધાર બાળક પણ મારો ભાઈ છે....મારા પ્રાણસમાન છે. ભારતભૂમિજ માં શ્રેષ્ઠ સ્વર્ગ છે અને તેના લલામાંજ માંડે લહું સમાઈ રહેલું છે.”

રાતદિવસ પ્રાર્થના કર કે,

ઓ ગૌરીપતિ ! ઓ જગદમ્બા ! મને મનુષ્યત્વ-શૌર્ય આપો.

(સ્વામી વિવેકાનંદ)

રાષ્ટ્રવૃક્ષનાં ખરાં મૂળ, ખરું દાન કયું ?

રાષ્ટ્રનાં મૂળ-સ્ત્રીઓ, બાળકો તથા ગરીબ લોકો કે જે રાષ્ટ્ર(દેશ)રૂપ મહા વૃક્ષનાં મૂળતરીકે છે, અને જેમની ઉત્તમતા ઉપરજ હરકોઈ દેશનો ખરો આધાર રહેલો હોય છે, તેમના શિક્ષણ તથા ઉન્નતિ તરફ તો હિંદુસ્થાનમાં કોઈ લક્ષ્યજ આપતું નથી !

ઉચ્ચ ગણ્યતો વર્ગ કે જે વિશેષ કરીને આ રાષ્ટ્રવૃક્ષનાં ફળરૂપે કહી શકાય તે ફળ ઉપયોગમાં ન આવતાં માત્ર શોભાની વસ્તુ દાખલ ઝાડની ઉપરજ લટકેલાં રહે તેમ કરવા પાછળજ આપણે સર્વ સમય ગુમાવવો જોઈએ નહિ નહિ તો ઉક્ત મૂળીઆં પોપણના અભાવે છેકજ શુષ્ક થઈ જતાં પરિણામે આખું રાષ્ટ્રવૃક્ષજ સૂકાઈ નષ્ટ થઈ જશે ! અને એ ફળ પણ એમનાં એમજ સૂકાઈ ખરં પડીને સડી જશે !

ધ્યાનમાં રાખો કે, એ શોભીતાં ફળો કરતાં આ મેલાંધેલાં મૂળીઆંરૂપ ગરીબ લોકો, સ્ત્રીઓ અને બાળકોવડેજ રાષ્ટ્રની ખરી ઉન્નતિ થનાર છે.

x

x

x

x

x

સર્વ દાનમાં વિદ્યાદાનજ એક છે. જે કાંઈ મનુષ્યને તમે એક-એ દિવસ બોજન કરાવશો, તોપણ બીજે દિવસે તેને પાછી ભૂખ તો લાગશેજ! પણ જે તમે તેને એકાદ કળા શીખવશો તો તમે તેને જીવનપર્યંતના બોજનનું દાન કર્યા જેવું થશે; પરંતુ એ વિદ્યા, ધંધો યા તો કળા એવી હોવી જોઈએ કે, તેથી કરીને તેના જીવનનું પોષણ અને સાર્થક થાય. સદાકાળ લિખારી રહેવા કરતાં જોડા ખનાવવા જેવો એકાદ ઉપયોગી ધંધો કરવો એ પણ વિશેષ શ્રેયસ્કર છે!

દેશમાંના અપવાસી-ભૂખે મરતા નારાયણોની અને મહામહેનત કરનારા વિષ્ણુઓની પૂજા કરો!

(સ્વામી રામતીર્થનાં લખાણોપરથી)

પરોપકારના તકાકા—તમારા આહાર-વિહાર પાછળ, સારાનરસા પ્રસંગે પાછળ અને મોજ-શોખ પાછળ હજારો રૂપિયા કાંકરાની માફક ઉડાવો છો અને બીજી તરફ તમારા પાડોશીનાં બચ્ચાંને સૂકો રોટલો પણ ન મળે! ભલે તે મરે કે જીવે, પણ આપણા ધરનાં માણસો સુખી રહે એટલે બસ! અને એમ છતાં પણ તમે જીવદયા અને પરમાર્થની મોટી મોટી વાતો કરો છો.

શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ

બહારનું ડાળ—બહારના ડાળથી તમે કદાચ સઘળા લોકોને થોડો વખત આંજી શકશો અથવા કદાચ થોડા લોકોને સઘળો વખત પણ આંજી શકશો; પરંતુ યાદ રાખજો કે, સઘળાજ લોકોને સઘળો વખત તો તમે આંજી શકવાના નથીજ.

—લિંકન

બેવકુફોનો મોટો ધાંટો-એટલા માટે મોટો હોય છે કે, તેમ ન હોય તો તેમનું કાંઈ સાંભળેજ નહિ.

“પરોપકાર કરવો-બીજાની સેવા કરવી, ને તેમ કરવામાં જરાએ મોટાઈ ન માની લેવી, એ ખરી કેળવણી છે.”

“શિક્ષણ એટલે અક્ષરજ્ઞાન નહિ, પરંતુ ચારિત્ર્યની ખીલવણી-ધર્મભાવનું ભાન.”

“જગતને વધારે વિચારે છું તેમ તેમ વધારે સમજાય છે કે, તવંગર થવા કરતાં ગરીબ રહેવામાં વધારે આશ્વાસન છે. x x x ગરીબાઈનાં ફળો વધારે સુંદર અને વધારે મીઠાં છે.”

“એક પછી બીજું એમ પુસ્તકો વાંચતાં છેવટે તમે અંતર-વિચાર પણ કરી શકશો.”

“સુદામાજીનું ચરિત્ર તો હું વાંચી ગયો હતો. તેની અને નરસિંહ મહેતાની ગરીબાઈની હરિકાઈ કરવાનો મને ઉત્સાહ આવ્યો અને છે.”

“આપણું પહેલું સૂત્ર એ છે કે, આત્માને જાણવો. એ પાઠ ભણ્યા-ભણ્યા પછી બધું પોતાની મેળે ઉકેલીને સમજી શકાશે. ”

“જ્યારે હું અંતકાળને કિનારે છું એમ મને લાગ્યું, ત્યારે ગીતાજી મારા અંતરનો વિશ્રામ હતી. ”

“ પુસ્તકોમાં હું ગુંથાયલો રહી શકતો તેથી મને બે માસ વધારે જોડ મળત તોપણ હું કાયર નહિ થાત; એટલુંજ નહિ પણ મારા જ્ઞાનમાં ઉપયોગી વધારો કરી શકવાથી હું ઉલટો વધારે સુખચેનમાં રહેત. હું માનું છું કે, જેને સારાં પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ છે, તે ગમે તે જગ્યાએ એકાંતવાસ સહેલાઈથી વેઠી શકે છે.”

(મહાત્મા ગાંધીજી)

“ જે સ્વદેશખંધુઓના દુઃખે દુઃખી નથી થતો તે પશુથી પણ નીચ છે.”

“ પ્રભુની ઉદારતા ઇચ્છનારે તે પ્રભુનાં સંતાનરૂપ આ સૃષ્ટિની સાથે ભલાઈ કરવી જોઈએ. ”

“ મોટાઇનું માપ ધન ઉપર નથી પણ હૃદય ઉપર છે.”

“ ધનના વધવાની સાથે તૃષ્ણા પણ વધતીજ જાય છે.”

“ પ્રભુ સર્વની સંભાળ લઈ રહ્યો છે તોપણ સમજી માણસનો તો (તેના પોતાના કલ્યાણને ખાતર) ધર્મજ છે કે સહાયપાત્રને સહાય આપવી.”

“ સંપત્તિ જીંદગીમાટે છે, જીંદગી સંપત્તિમાટે નથી.”

“ બે માણસોએ વૃથાજ શ્રમ ઉઠાવ્યો છે. એક તો એ કે, જેણે ધન એકત્ર કર્યું છે, પરંતુ તેને લોગવ્યું કે દાનમાં આપ્યું નથી; અને બીજો એ કે, જે ભણ્યો છે ખૂબ, પણ જેણે અનુભવ મેળવ્યો નથી. આવા માણસો સોનાથી અને પુસ્તકોથી લાદેલાં ખચ્ચરો જેવા છે. ”

“ બે માણસ જગતના મોટામાં મોટા દુશ્મન છે; એક તો નિર્દય રાજકર્તા અને બીજો અજ્ઞાની લેખધારી.”

“ હે ખુલખુલ ! તું તો વસંતની આનંદવાર્તાજ કહે અને ખરાબ વાત કહેવાનું ધ્રુવમાટેજ રહેવા દે.” (“દુકીવાર્તાઓ” ભાગ ૭ મા માંથી)

“સત્ય” અથવા તો જગતનાં “સુખ-ચેન” એ બેમાંથી ગમે તે પસંદ કરવાની તક ઈશ્વર દરેક અંતઃકરણને આપે છે. એમાંથી ગમે તે એકજ તમે લઈ શકશો-અન્ને એકસાથે તમને કદી મળવાનાં નથી.

હવેલીઓમાં રહેનારાં ઘણાં માણસો અસંતોષ અને મદથી પૂછે છે કે, જીંદગી આવી ઓજારૂપ અને કંટાળાભરી કેમ છે ? જ્યારે બીજી તરફ એવા પુષ્કળ

માણસો છે, કે જેઓ ગરીબમાં ગરીબ અને ગુપ્તીઓમાં રહેવા છતાં પણ ઈશ્વરનો અખૂટ પ્રેમ અનુભવે છે અને માની લે છે કે, ઈશ્વરકૃપાથી આપણે નવેનિધ અને અદ્વિતીય સિદ્ધ છીએ.

x x x x x

પોતાના હૃદયના વિકાર ધોયાવિના બીબનું ભણું કરવા દોડનારો માણસ, કાઢવવાળા પોતાના હાથવડે બીબનું મોં લૂછવા જનારના જેવો છે.

x x x x x

यस्यास्ति सद्ग्रन्थ विमर्शभाग्यं किं तस्यां शुष्कैश्चपला विनोदैः” અર્થાત્ જેના ભાગ્યમાં સારા સારા ગ્રંથો વાંચવા-વિચારવાના હોય છે, તેને ચંચળ લક્ષ્મીના શુષ્ક વિનોદ શી ગણતરીમાં છે ?

ચારિત્ર્યની એક સુઠી જ્ઞાનનાહબરો મણુ કરતાં વધારે છે.

આપણી સંપત્તિનો આધાર આપણી કમાવાની શક્તિપર નથી, પણ આપણી ત્યજવાની શક્તિપર છે.

તમારા પોતાના કૃત્યાસયાય બીબ કશાથી તમારી આબરૂને ખરી રીતે ઘોકો લાગશે નહિ.

स्वार्थभय एव न गाणवुं એનું નામજ પશુતા, પરાર્થભય એવન ગાણવું એનું નામ મનુષ્યત્વ.

ખાલી વિચારકો કરતાં કાર્યવાહકોની હિંદને ઘણી જરૂર છે.

પીવાના ખ્યાલાને મોઢે માંડતા પહેલાં ધોળો.

શાળાઓનો વખત સવારસાંજનો ક્યારે સાંભળીશું ?

મહાત્માઓનાં જીવનચરિત્રો એજ ખરો ઇતિહાસ છે.

મિત્રોની પસંદગી એજ યુવાવસ્થાની ખરી કસોટી છે.

પુસ્તકોનો સ્નેહ એ ઈશ્વરના રાજ્યમાં પહોંચવાનો પરવાનો છે.

ખરાબ ચોપડીઓનું વાચન એ ઝેર પીવા સમાન છે.

મહેલોથી તથા અખૂટ ભંડારથી જે સંતોષ નહિ મળે તે સંતોષ ઉત્તમ પુસ્તકોમાંથી પ્રાપ્ત થશે.

જેણે કદી ભૂલ કરી નથી તેણે કદી કાર્ય કર્યું નથી.

એટલાં બધાં કાર્ય એકીસાથે શરૂ ન કરો, કે જેથી તમારું એક પણ કાર્ય સારી રીતે થઈ શકે નહિ.

“આપણે ક્ષુદ્ર પ્રાણી હોઈએ તેમાં આપણા ભાગ્યનો નહિ, પણ આપણો પોતાનોજ દોષ હોય છે. x x ગમે તેવા દુર્ભાગ્યમાં પણ આપણે

ભાગ ૧ લો]

એટા પ્રમાણમાં ફેરફાર કરી શકેલા સાથે, આપણું હવે પછીનું ભાગ્ય પણ જેવું સ્થવું હોય તેવું સ્થવાને આપણે શક્તિમાન છીએ.”

“હવે એક મિનિટ પણ ટકી શકાશે નહિ એમ તમને લાગે અને પ્રત્યેક વસ્તુ તમારી વિરુદ્ધ જતી લાગે, ત્યારે પણ તમે પ્રયત્ન છોડી દેશો નહિ; કારણ કે ખરોખર તેજ સમયે કિસ્મતનું ચક્કર ફરી જશે.”

“આળસુ થઈને રાહ જોયા કર નહિ; કેમકે ભાગ્યદેવી પણ એવી આળસુ છે કે, તે પોતાની મેળે તો કદી પણ તારી પાસે આવશે નહિ.”

“નિશ્ચિત ઉદ્દેશ ધરાવનાર મનુષ્યોએ જ દર વખતે જગતનું સ્વરૂપ ફેરવ્યું છે.”

“પાસે પાછ ન હોવી એ કંઈ ગરીબાઈ નથી. સંસ્કૃતિનો વધારો કરનાર માણસ બિખારીની અવસ્થામાં મરણ પામે તોપણ તે પૈસાદાર છે; અને ભવિષ્યની પ્રજા તેનું જ સ્મારક ઉભું કરવાની.”

“ભાગ્યના સૃષ્ટાઓ”

અંથોની શક્તિ—“ગરીબ લોકોને દરિદ્રતામાંથી બહાર ખેંચી કાઢવાની, કંગાલ લોકોને તેમનાં દુઃખોમાંથી મુક્ત કરવાની, ભાર ઉંચકનારને તેના બોલનું વિસ્મરણ કરાવવાની અને ખિમાર માણસોને તેમનું દર્દ ભૂલાવી દેવાની અંથોમાં જેટલી શક્તિ હોય છે, તેટલી શક્તિ ઘણું કરીને ખીજ કોઈ પણ ચીજમાં હોતી નથી.”

“ભાગ્યના સૃષ્ટાઓ”

અત્યંત આવશ્યકતા—“લોકોની નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરવા માટે પ્રાચીન ઋષિ-મુનિઓના અંથોનાં ભાષાંતર થવાની અને પશ્ચિમ તરફની પણ ઉપયોગી બાબતોની માહિતી દેશી ભાષામાં આપવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે.”

“રાજા રામમોહન રાય”

૯૨—આંખોની સંભાળ—કેવી રીતે વાંચવું ?

(૧) આંખો ખેંચવી પડે એવા થોડા અજવાળામાં કદી વાંચવું નહિ.

(૨) વાંચતી વખતે ડોકું નીચું નમાવી કદી વાંચવું નહિ. ખરાબર દસ્કત ના ઉકેલે તો ચોપડીને આંખો પાસે લાવો, પણ વાંચતી યા લખતી વખતે ડોકું તો ટટારજ રાખો.

- (૩) આ વાત કદી ભૂલતા નહિ કે, તમારી આંખની કિંમત કોઈ પણ ચોપડી કરતાં વધારે છે અને તમારી આંખપરજ તમારા રક્ષણ તથા ફતેહનો મુખ્ય આધાર છે.
- (૪) વાંચતી વખતે તમારી ચોપડી આંખોથી શુભારે ચૌદ ઈંચ દૂર રાખવી.
- (૫) જ્યારે જ્યારે તમે ખારી આગળ અથવા દીવાના પ્રકાશથી વાંચતા હો, ત્યારે એવી ગોઠવણ કરો કે, તે અજવાળું કાં તો તમારા માથા ઉપરથી અથવા તો ડાબી બાજુથી આવે. સામે પ્રકાશ રહેવાથી આંખોનું તેજ ધટે છે.
- (૬) થોડી થોડી વારને અંતરે ચોપડીની બહાર જરાવાર જોતા રહીને અથવા આંખો બિલકુલ બંધ કરતા રહીને તેને આરામ આપવો.
- (૭) ચોપડી ઉપર સૂર્યનાં કિરણ પડતાં હોય એવી રીતે કદી પણ વાંચવું નહિ.
- (૮) તમારી આંખો સાંજસવાર ચોખ્ખા અને ઠંડા પાણીથી ધોજો અને ફરવા જાઓ ત્યારે લીલા ઘાસ અને દૂરનાં ઝાડો તરફ લાંબી નજર નાખજો.
- (૯) આગગાડીમાં અથવા દોડતી ગાડીએ કદી વાંચવું નહિ.
- (૧૦) હીંચકા કે આરાંમ ખુરશીપર બેસીને કદી વાંચો નહિ, ટટાર બેસીનેજ વાંચવું.
- (૧૧) જ દીવેથી વાંચો તેનો પ્રકાશ પૂરતો અને સ્થિર હોવો જોઈએ અને તે પ્રકાશ આંખોપર ન પડતાં ચોપડીપર પડે તેવી રીતે કાગળ કે કપડાની આડ રાખવી.
- (૧૨) સીનેમેટોગ્રાફ તમારી આંખો બગાડશે.

૯૩-નિર્જનતાને આરે

(લેખક-વાસવાણી)

નિર્મળ આસ્માન નીચે, કોઈ વેરાન ગામને તીરે, તેની નિર્જનતાને મારી બંદગીના સૂરોથી ભરતો હું ઉભો છું. પાસેજ નદીમાં પ્રલય-તોશન ગાજે છે અને ઝંઝાવાતનાં લીપણ ધમસાણ ધુધવે છે; પણ એથીયે વિશેષ

ભીષણ ધમસાણ તો મારા અંતરમાં મચ્યાં છે, કારણ કે મારી માતાના વદન ઉપર વિષાદ છવાયો છે.

પક્ષીઓ તેમનાં મધુર ગીત ગાય છે અને વનવનમાંથી કલ્લોલના સૂર ઉઠે છે, સુધાકર સુધા વરસે છે અને તારકો તેમનો સૃજનજૂનો સંદેશ પ્રકાશે છે; પણ મારા અંતરમાં ઉદ્વેગ ઉભરાય છે, કારણ કે મારી જનની જંજીરોનું દુઃખ વેઠે છે.

કૃષ્ણચંદ્રના અને બુદ્ધ ભગવાનના આર્યાવર્તમાં લાખોના પગમાં બેડીઓ પડી છે; કરોડો ક્ષુધાથી પીડાય છે. આર્યાવર્ત જગતસન્મુખ ચીંથરેહાલ, ગમગીન, દીન બનીને ઉભો છે. તેનો એ અમર સંદેશ, વિશ્વની સંજીવનીસમો એ પ્રભુ-પ્રબોધિત ધર્મ ઉદ્બોધવાને આજ આર્યાવર્તના હોઠ પણ ઉઘડતા નથી; અને એથી મારા અંતરમાં વેદનાનો દાવાનળ સળગે છે; કારણ કે મારી માડીનાં બાળકો અકિંચન છે, કારણ કે મારી જનનીનું ધર લૂંટાય છે, કારણ કે મારા બંધુઓ ઉપર દરિયા-પારના વાસીઓએ આક્રમણ આદર્યાં છે.

છતાંયે, આ પુરાતન દેશના દુઃખને કિનારો દૂર નથી, એવી આશાની વાણી ગિરિ-શિખરોપરથી સંભળાય છે અને આપણી લડતને અંતે માતાને શિરે વિજયનો મુગટ મંડાશે એવાં પ્રેરણા-વચન ભારતના પયગમ્બરો ભણે છે.

ફરીવાર પક્ષીઓ તેમનાં મધુર ગીત ગાય છે અને વનવનમાંથી કલ્લોલના સૂર ઉઠે છે, સુધાકર સુધા વરસે છે અને તારકો તેમનો સૃજનજૂનો સંદેશ પ્રકાશે છે. એ નીરખી મારા અંતરમાં આશા ઉભરાય છે, ઉત્સાહની ભરતી ચઢે છે, શ્રદ્ધા પ્રગટે છે.

આર્યાવર્તનાં એ પુત્રપુત્રીઓ ! આ સર્વપુરાતન ભારતવર્ષનાં સંતાનો ! અગો, અને પ્રભાતના પ્રકાશથી ઝળહળતા તમારી જનનીના-ભારતમાતાના તેજસ્વી મુખારવિંદનાં દર્શન કરો; એ જગતકલ્યાણિની જગદંબાની પૂજા કરો.

(“ સૌરાષ્ટ્ર ” તા. ૨૮-૧૧-૨૫)

૯૪-પ્રાતઃકાળની શાંતિ-રોજ વહેલા ઉઠા.

(લેખક-વેલજી દેવરાજ)

પ્રાતઃકાળનો સમય આખા દિવસમાં સૌથી અગત્યનો, આપણા જીવનની પ્રમુ-
ખતા અને નિર્મળતાનો નિયામક છે. પ્રાતઃકાળમાં આપણું મન કોરા કાળજી
જેવું ઉપાધિરહિત, ખીલતાં પુષ્પના જેવું હોય છે.

જેવી રીતે માનવજીવનમાં બાલ્યાવસ્થા એ આખા જીવનના બીજરોપણનો
પ્રથમ ભાગ છે-મૂળ છે, તેવીજ રીતે આખા દિવસમાં પ્રાતઃકાળ એ મૂળરૂપ
છે. જેનું બાલ્યજીવન સંસ્કારી ન થયું તેનું પછીનું જીવન જેમ મોટે ભાગે
નિરર્થક જાય છે, તેમ જેણે પ્રાતઃકાળ ફોગટ ગુમાવ્યો તેનો આખો દિવસ
એળે જાય છે.

પ્રાતઃકાળમાં ઉઠતાંની સાથે એકાગ્રચિત્તે ધૃષ્ટિસ્મરણ કરી આપણા હૃદયનાં
દ્વાર પરમાત્મા તરફ ખુલ્લાં રાખી અપૂર્વ શાન્તિપૂર્વક શુદ્ધભાવનથી આપણું
જીવન દૈવી, નિર્મળ અને ઉપાધિરહિત થાય છે. આપણા જીવનને ઉત્તમ બના-
વવા માટે પ્રાતઃકાળનો સમય કિંમતીમાં કિંમતી છે.

ગઈ કાલનાં બધાં દુઃખોનું વિસ્મરણ થતાં, બધાં દુઃખો મરી જઈ આજે
પ્રાતઃકાળથી શાંતિપૂર્વક જીવનની શરૂઆત કરવાથી આપણું હૃદય હલકું થાય છે.
જે કારણથી દુઃખો ઉત્પન્ન થાય તે કારણો દૂર કરી નિર્મળ જીવન ગાળવા
પ્રયાસ કરવાથી અપૂર્વ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

“ દરરોજ નવો આરંભ થાય છે, દર સવારે નવી દુનિયા જન્મે છે. દુઃખ
અને પાપથી કંટાળેલા ઓ મનુષ્યો ! જીઓ, જીઓ. તમારે વાસ્તે તેમજ મારે
માટે-દરેકને માટે આશાનું નવું ડાકરણ સ્ફુરે છે.

જૂતકાળ જૂતમાં લીન થઈ ગયો. કામ થઈ ગયાં, આંસુ રેડાઈ ગયાં, ગઈ
કાલની જૂલો ગઈ કાલે ઢાંકી દીધી, ગઈ કાલના અસહ્ય ધા શાંતિજનક રાત્રિના
પ્રભાવથી રૂઝાઈ ગયા. ”

પ્રાતઃકાળના સમયમાં કેટલી બધી પ્રેરણા રહેલી છે ? જો પ્રાતઃકાળના સમ-
યનો સદુપયોગ કરવામાં આવે તો આપણાં જીવન-ધણાં ટુંક સમયમાં વહેલા ઉઠ-
વાથી મન એટલું બધું પ્રવૃક્ષિત રહે છે અને તે સમયે કરેલી શુદ્ધ હૃદયની પ્રભુ-
પ્રાર્થના એટલી બધી સફળ નિવડે છે કે જેથી આપણું જીવન-કાંઈ ઓર પ્રકાર-
નું બની જાય છે. આપણા જીવનમાં નવીન પ્રકારનું જોર આવે છે, આપણા
જીવનમાં નવીન પ્રકારની શાંતિ આવી જાય છે અને આખા દિવસનાં કાર્યોમાં
પણ સફળતા મેળવી શકાય છે.

જ્યારે જ્યારે આપણે પ્રમાદને વશ થઈ પ્રાતઃકાળનો સમય ગુમાવી નાખીએ છીએ, ત્યારે આખા દિવસની રસિકતા ખોઈ ખેસીએ છીએ; એટલુંજ નહિ પણ આખો દિવસ લગભગ નિરર્થક જાય છે.

જેમણે પ્રાતઃકાળમાં નિયમિત રીતે ઉઠવાની, ઉઠીને ક્રમાનુસાર નિત્યકર્તવ્ય કરવાની યોજના ધરી રાખી છે અને તે પ્રમાણે જે વર્તે છે, તેમના જીવનમાં ઘણા પ્રકારે ફેરફાર થયેલો આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકીએ છીએ.

જે વિદ્યાર્થી પ્રાતઃકાળમાં વહેલો ઉઠી પોતાનો અભ્યાસ કરે છે, તે પોતાના અભ્યાસમાં સફળતા પ્રાપ્ત કર્યા વિના રહેતો નથી. પ્રાતઃકાળના એક કલાકની સર-આમણી ત્યાર પછીના ખેત્યાર કલાક સાથે પણ કરી શકાય નહિ; કારણ કે તે વખતે પુષ્કળ શાંતિ હોય છે અને કોઈપણ પ્રકારની ઉપાધિ ન હોવાથી ઘણું સાફ કામ થઈ શકે છે.

પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ક્યારે અને કેવી રીતે ઉઠી શકાય? આ પ્રશ્ન આપણને સહેજે ઉપસ્થિત થશે. જેવી ટેવ પાડીએ તેવી પડી શકે છે. જે સવારે વહેલા ઉઠવાની ટેવ ન હોય તો તો પહેલાં એકાદ બે માસ બહુજ મુશ્કેલ લાગશે; પણ ટેવ પડી ગયા પછી એટલો બધો આનંદ થશે અને તે ઉપરાંત જીવનમાં પ્રયુક્તતા આવી જશે કે, બે માસ સુધી ભોગવેલી મુશ્કેલી સહેજે ભૂલી જવાશે.

કેટલાકને સવારે વહેલા ઉઠાડવાની જરૂર પડે છે, ત્યારે કેટલાક ધડિયાળમાં ઘંટડીની ચાવી રાખી ધારેલા સમયે ઉઠી શકે છે. આ બધું છતાં નીચેની બે બાબતોપર ખાસ લક્ષ આપવાની જરૂર છે; કારણ તે બાબતો પ્રમાણે વર્તવામાં આવે તો વહેલા ઉઠવાની ટેવ પાડવાનું સુગમ થઈ પડશે.

૧. રાત્રે સૂતા પહેલાં ઓછામાં ઓછા બે થી અઠી કલાક પહેલાં જમી લેવું જોઈએ. જમીને તુરત સૂવાથી મોડું ઉઠાય છે.

૨. રાત્રે સૂતી વખતે સવારે વહેલા ઉઠવાનો દંઢતાપૂર્વક નિશ્ચય કરવાથી ધારેલે સમયે ઉઠી શકાય છે.

પ્રત્યેક વાચક આ બાબતોપર વિચાર કરી પોતાના જીવનમાં ઉતારશે તો તેમને ક્ષાપ્તો થયા વિના રહેશે નહિ.

(“ લોહાકા હિતેન્દુ ”-રાજકોટ, તા. ૧૭-૧૨-૨૫.)

૯૫—હે પુરુષ ! સ્ત્રીજાતિના હૃદયને અને મોટાઈને જરૂર સમજતો થજે.

નહિ તો તું મોટો ગુનેહગાર જરૂર થઈશ.

મહાભારતમાં કહ્યું છે કે:—સ્ત્રી એ પ્રકૃતિની પુત્રી છે. તેના તરફ કોપ-દષ્ટિથી તું જોતો નહિ. તેનું હૃદય કામળ છે. તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખ.

જે ઘરમાં સ્ત્રીઓનું માન નથી હોતું, તે કુળનો નાશ થઈ જાય છે.

કોઈ કહે છે કે, માતા મોટી છે, ત્યારે કોઈ કહે છે કે, આપ મોટા છે. મારા મત પ્રમાણે માતાજી મહાન છે; કેમકે તે સંતાનોના પાલનપોષણ જેવું કઠણ કાર્ય કરવા છતાં પણ તેનું મુખ અને ચિત્ત પ્રસન્ન દેખાય છે.

આચરન કહે છે કે:—પુરુષોને ભલે હજારો કામ છે, પરંતુ સ્ત્રીઓ તો માત્ર પ્રેમ રાખે છે અને પોતાની આખી ઉંમર તેમાંજ વીતાવે છે.

પાલનક કહે છે કે:—સ્ત્રી, પ્રેમ, સરળતા, એ એકજ સ્ત્રીજાતિનાં જૂદાં જૂદાં નામ છે.

શેકસપિયર:—પુરુષ, એજ સ્ત્રીનું સૌભાગ્ય છે એ વાત ખરી; પરંતુ જો તે પતિ સ્ત્રીના ઉપર પ્રેમ ન રાખે, અને તેની સંભાળ ન લે, તો તેની એવીજ હાલત થાય છે, કે જેવી હાલત એક છતી લીધેલા માણસની કાળજી કે પરવા નહિ કરવાથી જેવી ખરાબ હાલત થાય છે. એવી સ્થિતિમાં તે સ્ત્રીની આંખોનું તેજ મંદ પડી જાય છે અને તેના જીવનનો નાશ થાય છે. આ પ્રમાણે થવા છતાં પણ એ સ્ત્રીજાતિની ખુબી તો એ છે કે, તેને અંદર ને અંદર કોરી ખાવા-વાળો ઉપદ્રો જે રોગ મહા દુઃખી રાખે છે, તે રોગની ખીજ કોઈને ખબર પહોંચવા પામતી નથી. જેમ એકાદ ધાયલ કણુતર પોતાની પાંખો ઢાંકી દબને પોતાનો ધા છુપાવી રાખે છે, તેજ પ્રમાણે સ્ત્રી પણ તેના શોક અને દુર્ભાગ્યને પુરુષવર્ગથી છુપાવી રાખે છે. પરિણામ એ આવે છે કે, તે આ પ્રમાણે ઝુરી ઝુરીને મરી જાય છે !

રામસરો કહે છે કે:—ઓ દેવિ ! તું રાત્રિનો તારો અને દિવસનો હીરો છે. તું ઝાકળનાં બિંદુ જેવી છે કે જેનાથી કાંટાનાં મુખ પણ મોતીથી ભરાઈ જાય છે. જ્યારે તારી આંખોનું તેજ અમારા હૃદયને શાંત કરતું નથી, ત્યારે રાત્રિદિવસ અમારેમોટું નિઃસત્ત્વ છે અને ઉદાસીનતાથી ભરેલો રહે છે.

મેથૂન હેરી:—ત્રી પણ પુરુષના હૃદયથીજ ઉત્પન્ન થઈ છે; કાંઈ તેના અસ્તકમાંથી તે નથી ઉપજ કે તે પુરુષના ઉપર રાજ્ય ચલાવે. તેના હૃદયથી ઉત્પન્ન થવાને લીધે તે તો સદા તેના-પુરુષના-ઉપર સદા પ્રેમજ રાખે. એ તો પુરુષના હાથ નીચેથી ઉત્પન્ન થયેલી હોવાથી પુરુષજાતિના રક્ષણ નીચેજ રહે છે.

હોર્ડ બેકન:—જે ત્રી પતિવ્રતા હશે, તેનામાંજ આત્મગૌરવ-સાત્ત્વિક સ્વાભિમાન જણાશે, રહેશે.

હુરમુજ કહે છે કે:—સુંદર અને સદાચારિણી ત્રી પરમેશ્વરની સૃષ્ટિનું સર્વોત્તમ અને બહુમૂલ્ય રત્ન છે, કે જેને માટે દેવો પણ અભિમાન ધ્રુઈ શકે છે.

ગાલ્ડસ્મિથ કહે છે કે:—ત્રી, એ તો કાંટાળા ઝાડીને ઝુલવાડીમાંજ ફેરવી નાખે છે ! અરે ! એ તો ગરીબમાં ગરીબ માણસના ઘરને પણ “સંસારનું સુશીલ સ્વર્ગ” બનાવી દે છે !

લ્યુથર કહે છે કે:—મેં વારંવાર જોયું છે કે, જે ત્રીઓ કાંઈ પણ રસ્તે ધર્મશિક્ષણ-શુભ શિક્ષણને પ્રાપ્ત કરે છે, તો તેમનામાં વિશ્વાસ, ઉલ્લસ, સાહસ અને લક્ષિતા ગુણો પુરુષો કરતાં કેટલાયે વધી જાય છે.

અલેક્ઝાન્ડર સ્મિથ કહે છે કે:—જ્યારે હું કાંઈ દેવીને જોઉં છું, ત્યારે હું જાણે ઈશ્વરની સન્મુખ ઉભો હોઉં, એમ મને લાગે છે. ઈશ્વરે આ સંસારમાં તારાઓ બનાવ્યાને લાખો વર્ષ વીતી ગયાં; પણ તું (ત્રીજાતિ) તો તેની છેલ્લામાં છેલ્લીજ (બહુ આવડત અને કારીગરીવાળી) કારીગરી જણાય છે. તું તો ચંદ્રની શાન્ત રોશની છે, તેની શીતળ સ્નિગ્ધ કામળ ચંદ્રિકા છે. તું તો હૃદયની શાંતિ છે. વહાલી પુત્રી ! તું આજેજ એવી છે, તો પ મોટી થયા પછી તો વળી કેવી થઈશ તે કહી પણ કેમ શકાય !

પોપ કહે છે કે:—ત્રીઓનું હૃદય હમેશાં કામળ અને શાંત હોય છે. તેનામાં ક્રોધ તો હોતોજ નથી.

મિલ્ટન:—શાળાઓનું મહાનમાં મહાન શિક્ષણ પણ તેના-માતા તરફના શિક્ષણ આગળ તુચ્છ છે અને મોટા વિદ્વાન શિક્ષક પણ તેના આગળ તો ચકલીના ચીં ચીં જેવા છે. સુયોગ્ય માતાની તુલનામાં તેની બુદ્ધિ અને માન, એ તો સાચા મોતી આગળ સાધારણ પથ્થર હોય તેવાં માલમ પડે છે. તેનું હૃદય પ્રેમ અભિ નીતિનું ધર છે અને તેની દષ્ટિમાંથી એટલું અમીતેજ ઝરે છે કે જેને જોઇને સ્વર્ગના દેવતાઓ પણ તેને વંદન કરે છે !

કાલીટન:—એવી કયા ઉચ્ચાઈ છે કે જ્યાં ત્રી ન ચઢી શકે ? એવું કયું સ્થાન છે કે જ્યાં તે ન જઈ શકે ? હજારો અપરાધને તે ક્ષમા આપી શકે છે. કાંઈ પણ વાતમાં તે એકવાર નિશ્ચય દરી લે, એટલે પછી સંસારની કાંઈ પણ

આજ્ઞા તેને રોકી શકે તેમ નથી અને તેને કાષ્ટની પરવા પણ હોતી નથી. ઓ દેવિ ! તારા સિવાય સંસારના પુરુષોના શા હાલ થાત ? પુરુષની નિરાશા, દીલ-ગીરી, દુઃખ, દારિદ્ર્ય, એ બધાં મળીને પણ તારા હૃદયમાંથી પ્રેમભાવને છીનવી લઈ શકતાં નથી !

આસ્કર આલી હોઈ કહે છે કે:—સ્ત્રીજાતિના પ્રતાપેજ આપણે ન્યાય અને ધર્મની મૂર્તિ બનીએ છીએ. તેની દિવ્ય જ્યોતિજ આપણા હૃદયના અવગુણોને દૂર નસાડી દે છે.

અનાતોલ ફાન્સ કહે છે કે:—સ્ત્રી કોઈ પણ પ્રકારનો વાયદો નથી કરતી; પરંતુ ઉલટી તે તો સમય આવતાં પતિને માટે પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પણ કરે છે. શ્રીજી બાળુપર પુરુષ બહુ વાયદો કરે છે અને વળી વખત આવ્યે અવળા પણ બેસે છે !

સ્વીન્ડનાથ કહે છે કે:—સુશીલ સ્ત્રી ઇશ્વરનો સૌથી ઉત્તમ પ્રકાશ છે અને તેના થકીજ તે સંસારની શોભા વધારી રહ્યા છે.

દ્વિજેન્દ્રલાલ કહે છે કે:—કોઈ દુષ્ટ સ્ત્રી સાથે લગ્ન થવું, એ તો સંસારમાં સૌથી મહાન દુઃખ છે, કે જે દુઃખદ્વારા ઇશ્વર પાપીઓને પણ ડરાવે-ધમકાવે છે.

અજ્ઞાત:—દેવીઓ ઇચ્છે તો સ્વર્ગને નરક અને નરકને સ્વર્ગ બનાવી શકે છે. ધનવાનને નિર્ધન અને નિર્ધનને ધનવાન બનાવી શકે છે.

એવું કયું કામ છે કે જે સ્ત્રીઓ ઇચ્છે ને ન કરી શકે ? અને એવી કથા બાબત છે કે જે તેની શક્તિની બહાર હોય !

સ્ત્રીશ્રી પુષ્પની પ્રેમશ્રી સુગંધ સમસ્ત સંસારને સુગંધિત કરે છે અને પુરુષોને ગમે તેવી સ્થિતિમાંથી પણ શાંત-સુખી બનાવી દે છે.

(હિન્દી માસિક ‘શૃંગલક્ષ્મી’ ઉપરથી)

૯૬—પાણી સ્વચ્છ કરવાના કેટલાક ઉપાય

(લેખિકા-કુમારી મુક્તાવલી)

વરસાદમાં ઘણી ખરી જગાએ પાણી ગંદાં થઇ જાય છે. ગલી, કુંચી, મોરી, વગેરે અપવિત્ર સ્થળોનાં પાણી નદીતળાવોમાં જઇ મળે છે. કૂવાઓમાં પણ કોઇ ને કોઇ પ્રકારે આવાં તેવાં દૂષિત પાણી પહોંચી જાય છે. વર્ષાઋતુમાં ચો-ખાણું પાણી પીવાનું ન મળે તો ભાદરવા આસોમાં તાવની દહેશત રહે છે. આ-પણી બહુ ઓછી બહેનો પાણી સાફ કરી જાય છે, તેથી હું તેમના હિતને આ-તર અત્રે કેટલાક ઉપાયો લખું છું:-

૧-સાધારણ રીતે પાણી ગંદું હોય અને તેમાં કોઇ પણ જાતના ક્રીડા (રિ-ગોલ્પાદક જંતુ) હશે એમ લાગે, તો એવા પાણીને તાંબાના વાસણમાં ૧૦-૧૨ કલાક સુધી રાખી મૂકીને પછી ગાળીને પીવાથી રોગનો આછો સંભવ રહે છે. ગાંડીઆની મરકીના સમયમાં તો તાંબાના વાસણનું પાણી અત્યંત નિર્ભય મનાયું છે; કેમકે પ્લેગના-ગાંડીઆ બિમારીના જંતુઓને મારવાની તાંબામાં કોઇ અપૂર્વ શક્તિ રહેલી છે. આપણાં પૂજા વગેરેનાં વાસણો ઘણેલાગે તાંબાનાં રાખવામાં ઋષિમુનિઓનીજ શુદ્ધિ અને ડહાપણ રહેલાં છે. તેઓ કોઇપણ બાબત સિદ્ધાંત સિવાય કરતા નહોતા.

૨-પાણી ને વધારે ગંદુ અને રંગીન (લાલ-પીળું) થઇ ગયું હોય તો એક ઘડા પાણીમાં એક અથવા અર્ધા નિર્મલી (નિર્મળી એક જાતના ફળની મીઝનું-એ બીનું નામ છે અને તે સર્વ ઠેકાણે મળે છે.) ઘસીને પાણીમાં સારી રીતે ભેળવ્યા પછી એ ત્રણ કલાક સુધી તેમાંની એ ભેળવણી તેમજ જે કોઇ મેલા જંતુ વગેરે હોય તે નીચે ઠરી જવા દેવું અને પછી ઉપરનું સ્વચ્છ પાણી ની-તારી તથા ગાળી લઇને પીવું. ગંદામાં ગંદુ પાણી પણ આવી રીતે નિર્મળ સ્વચ્છ કરી દેવાના શુણ્ણને લીધેજ તેનું નામ ‘નિર્મળી’ પડ્યું છે. કહે છે કે, બદામની મીઝમાં પણ ઉપરોક્ત શુણ્ણ છે; પરંતુ આ લખનારે તેની કદી અજ-માયશ નથી કરી. આપ ઇચ્છો તો અનુભવ કરી શકો છો.

૩-આ ઉપાય બહુ સરળ છે. ગંદા પાણીના વાસણમાં થોડોક પાણે નાખો. એટલે પાણી સ્વચ્છ થઇ જશે; પણ આ પ્રયોગ બાળકવાળાં ઘર અથવા જ્યાં ઘણાં માણસો એકજ ઘરમાં રહેતાં હોય, ત્યાં સાવધાનીપૂર્વકજ કરવો જોઇએ; નહિ તો બાળક તેને કોઇ ખાવાની વસ્તુ સમજીને ચપાટી જાય અથવા તમારા-થીજ ભૂલમાં કોઇને પાઇ દેવાનો સંભવ છે.

૪-જંતુઓને દૂર કરવામાટે પાણીને ઉકાળીને પછીજ ઠરવા દઈ પીવું જોઇએ. આ પ્રકારે સર્વ જાતનાં જંતુ દૂર થાય છે એમાં શંકાજ નથી; પણ એની સાથે સાથે પાણી પણ સત્ત્વહીન થઇ જાય છેજ; કેમકે તેમાંની કુદરતી ઓજસશક્તિ ઉકાળવાથી નાબૂદ થઇ જાય છે, છતાં પણ જ્યાં રોગની દહેશત હોય ત્યાં તો ખરાબ પાણી પીવા કરતાં ઉકાળેલું પાણી પીવું એજ સાફ છે.

૫-ફૂવાને પણ સાફ રાખવાના ઉપાય બતાવીએ છીએ. ફૂવામાં પરમેજનેટ ઓફ પોટાશ નાખવાથી પાણી સાફ થાય છે. આ એક અંગ્રેજ દવા છે અને ભારતવર્ષમાં સર્વ સ્થળે તે મફત વહેંચવામાં આવે છે. તે નાખવાથી ખાર કલાક સુધી પાણી પીવા યોગ્ય રહેતું નથી; કેમકે તે લાલ થઇ જાય છે. એ પાણી લાલ રંગનું મટી જઇ સફેદ રંગનું થઇ જાય, ત્યારેજ તેને પીવા લાયક થયેલું સમજવું જોઇએ.

(હિંદી માસિક “શુદ્ધલક્ષ્મી” ઉપરથી)

“વિવિધ ગ્રંથમાળા” ના આ અંકનો વધારો

વૈશાખ સુદી પૂનમસુધી રૂ.૩૬ નેબદલે માત્ર ૨૮,
આસો સુધી ૩૦, અને હોળી સુધી ૩૨,

સંપૂર્ણ મહાભારત

છપાઈ છે-ઉત્તર ભાષાન્તર

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી

સરાસરી ૭૦૦-૭૦૦ પૃષ્ઠના સાત દળદાર ગ્રંથો, સ્વદેશી કાગળ,
પાકી બાંધણી, સુંદર છપાઈ તથા અનેક ચિત્રો સાથે
બે ગ્રંથ અષાઢમાં, બે ગ્રંથ આસોમાં, અને છેલ્લા
ત્રણ ગ્રંથ ૧૯૮૩ની હોળી સુધીમાં નીકળશે.

આ લીટીમાં છે તેવા અક્ષરોમાં તથા બે કોલમમાં તે છપાશે અને
દરેક ૬૧૧×૧૦નાં કુલ ૫૪ શુભારે ૪૮૦૦ થશે.

એનું સામાન્ય મૂલ્ય રૂ.૩૬ રહેશે; પણ વૈશાખ સુદ ૧૫સુધીમાં
ગ્રાહક થઈ નાણાં ભરવાથી માત્ર રૂ. ૨૮) આસો સુધી ૩૦,
અને ૧૯૮૩ ના શ્રાવણ સુધી રૂ.૩૨ લેવાશે.

આસ મુદ્દા—મહાભારત જેના પરમ શ્રદ્ધાપાત્ર અતિ વિદ્વાન અને ઉપકારક ગ્રંથ આદર્શ મોહારતના સમયમાં, આવી યોજનાપૂર્વક અને આદર્શ સંસ્તી કિંમતે મેળવવાની તક વારંવાર મળતી નહિ; અને પાછળથી પૂરી કિંમતે પણ એ ગ્રંથ સમગ્ર માણસોને તો લેવોજ પડવાનો. તો પછી સવેળાથી અને કિંમતી કિંમતેજ તે શામાટે ન ખરીદવો ? મુજરાતી ગ્રેસનું આખું મહાભારત પોણેસો રૂપિયે પણ નહિ મળવાથી તેનું ખીન્નું કનિષ્ઠ ભાષાન્તર રૂ.૫૦) આપીને પણ અનેક સંજ્જનોને લેવું પડ્યું છે; અને મહાત્મા ગાંધીજી જેવાને પણ જેલમાં તેજ ભાષાન્તર વાંચવા મળી શક્યું હતું, માટે જેમનાથી પણ અને તેમણે આવી વિશ્વ તકનો લાભ લઈ લેવો ઉચિત છે.

વધુ માહિતી અને ખુલાસા—૧-શરતી ગઢરાતમાં (ઑછામાં ઑછા પ્રકારનું) મૂલ્ય રૂ. ૨૫)જણાવેલું, પરંતુ કાગળો વધારે સારા વાપરવાનું તથા ચિત્રો નાખવાનું ઠરવાથી ઉપર મુજબ તે રૂ. ૨૮ રખાયું છે. ૨-અગાઉ આ ખાતા તરફનું સાંતિપર્વ તથા આદિ અને સભાપર્વ ખરીદી ચૂકવાથી જેમને તે એક અથવા બે ગ્રંથ નહિ લેવા હોય તેમની પાસે તેમણે ખર્ચેલી કિંમત બદલ એ દરેક ગ્રંથદીઠ રૂ. ૨૧૧ અને બે ગ્રંથો બદલ રૂ. ૫) કમી લેવાશે. ૩-કાંઈ કારણસર પાછળથી ચિત્રો આપવાનું નહિ અને તો તે બદલ ઉપલી કુલ કિંમતમાં બીજા એક રૂપિયો ઑછો લેવાશે. ૪-મુબઈ તળનાં ગ્રાહકોને ત્યાંના કાર્યાલયમાંથીજ સર્વ ભાગો આપવાનું રાખીને દરેક ભાગ નીકળેથી તેમને પત્રદ્વારા ખબર અપાશે અને અમદાવાદથી મુંબઈસુધીના માર્ગવ્યયના ચાર આના દરેક ભાગદીઠ વધુ લેવાશે. પ્રથમથી પૂર્વે મૂલ્ય ભરી દેનારે આ માર્ગવ્યયના પણ રૂ. ૧૧૧૧ તેની સાથેજ ભરી દેવા જોઈએ.

૫-પોસ્ટરસ્તે મંગાવનારને (તે રસ્તે ૧૧ રતલ સુધીનુંજ બંડલ જઇ શકતું હોવાથી) તે ત્રણ બંડલોમાં મોકલાશે, જેનું એકંદર ખર્ચ શુમારે રૂ. ૭) આવશે; અને રેલ્વે પારસલથી તો માત્ર એકાદ બે રૂપિયામાંજ આવશે.

૬-તરતમાં પૂરા પૈસા ભરનાર જે ગ્રાહકે પુસ્તકો અમદાવાદના કાર્યાલયમાંથી લેવાનું નોંધાવ્યું હશે, તેમને દરેક ભાગ નીકળેથી તે લઈ જવાની સૂચના અપાતી રહેશે. **૭-જેમણે** પોસ્ટરસ્તે મોકલવાનું નોંધાવ્યું હશે તેમને દરેક ભાગ પોસ્ટરજોનેનું વી. પી. કરીને મોકલાતો રહેશે. **૮-જેમણે** રેલ્વેસ્તે મોકલવાનું નોંધાવીને સાતે ભાગના વધારાના પરીગ ઈ ખર્ચ બદલ પણ પ્રથમથીજ રૂ. ૧)

જુલમી હતો, તેમના ઉપર બંધે એ તૈયાર થયે ભેગાજ તેમના ખર્ચે મોકલારી.

૯-આઠ દસ વર્ષ પૂર્વે સંપૂર્ણ મહાભારત તે સમયના અર્ચના પ્રમાણમાં ૩૧૬ અને પચાસ થી કાઢવાની યોજના આ સંસ્થા તરફથી નીકળેલી અને ગ્રંથક રૂપિયો ટીપોગ્રાફ લેવાયલો; પરંતુ પાછળથી મોંઘારત થઈ જતાં એ યોજના માંડી વળાઈ અને ટીપોગ્રાફ પણ પાછી અપાઈ છે. એમાંના જે થોડાક સંવર્ણનોએ તે વિષેના પત્રો નહિ પહોંચવાથી હજી સુધી એ રૂપિયો મંગાવ્યો નથી, તેઓ પોતાનું ડેકાણું તથા પૈસા ભર્યાનો દાખલો લખશે એટલે તે તરતજ મોકલી અપાશે.

મહાભારત શામાટે खरीदवुं ?

મહાભારતરૂપી જે મહાસાગરના એક સ્વરૂપ અંશરૂપ ‘શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા’ જગતભરના વિદ્વાનોને પોતાના અતૈકીક જ્ઞાનભારવથી અદિત કરી રહી છે; જે મહાસાગરમાંથી પ્રાપ્ત કરાયલાં વિષ્ણુસહસ્રનામાદિ પંચરત્નો નિત્યપ્રતિ લક્ષ્યાવધિ અધિકારીજનોનાં હૃદયને જ્ઞાનભક્તિના અનેરા પ્રકાશથી અજવાળી રહ્યાં છે; જે મહોદધિના એક અંશરૂપ “શાંતિપર્વ” માંનું પ્રશાન્તધર્મવારિ, તેમાં નિમજ્જન કરનારાં હજારો ધર્મજિજ્ઞાસુ હૃદયોને શાંત, પવિત્ર અને ચારે મહાર્થ (ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ) ને પાત્ર બનાવતું આપ્યું છે; જે મહાગ્રંથનો અદ્ભુત પ્રભાવ સહસ્રો વર્ષથી આર્યનૃપતિઓની પરંપરાઓને આદર્શ રાજધર્મ અને અનુપમ વીરત્વનો પંથ દર્શાવ્યા કરે છે; જે મહાગ્રંથના પ્રેરવે અતિ વિકટ સમયે પ્રતાપ, યુરુ જોવિંદ અને શિવાજી જેવા મહાવીરોને આર્યધર્મની રક્ષામાટે અદ્ભુત ચેતના આપીને તેમને અનુલ બળશાળી યતુદ્ધો સામે અડગભાવે ઉભા રાખ્યા છે; જે મહાગ્રંથમાંના આદર્શ ક્ષાત્રધર્મથી પ્રેરાઈને લક્ષ્યાવધિ હિંદુકુળદીપક વીરાત્માઓએ આ નશ્વર જગતને મોહ સૂઝી દહને તથા પોતાનાં પ્રયત્ન શરીરોને પ્રયુક્તવદને સ્વધર્મપાલનના મહાયત્તમાં તુલુની પેડે હોમી દહને દિવ્યગતિ પ્રાપ્ત કરી છે; જે મહાગ્રંથ ભારતવર્ષની દાસની દીનહીન દશામાં પણ તેના વિદ્વાનથી માંડી ખેડૂત સુધીનાં અને રાજ્યથી માંડી રંકપર્વતનાં કોટથવધિ સંતોનેને આર્થોની અસામાન્ય પ્રાચીન બહોજલાલીનું સ્મરણ આપ રહ્યો છે; તે મહાગ્રંથ માટેકે હિંદુના ધરને શોભાવી ઉન્નતિની ઉચ્ચ ભાવનાઓ પ્રેર્યા કરે એવું કોણ

નહિ કહે છે ? મહાભારતનો મહિમા વર્ણવતાં કીર્તન કહ્યું છે કે:-

ભારતં શ્રુણુયાન્નિત્યં, ભારતં પરિકીર્તયેત્ ।

ભારતં ભવને વસ્ય, તસ્ય હસ્તગતો જયઃ ॥

ભારતં પરમં પુણ્યં ભારતે વિવિધાઃ કથાઃ ।

ભારતં સેવ્યતે દેવૈર્ભારતં પરમં પદમ્ ॥

ભારતં સર્વશાસ્ત્રાણામુત્તમં ભરતર્ષભ ।

ભારતાત્ પ્રાપ્યતે મોક્ષસ્તત્ત્વમેતદ્ બ્રવીમિ તે ॥

સાવાર્થઃ—જે હમેશાં મહાભારત સાંભળે કે સાંભળાવે અને તેના અંશ પોતાના ઘરમાં રાખે છે, તેમનો સદા જય થાય છે. આ મહાભારત પુણ્યદાયક ગ્રંથ છે અને તેમાં વિવિધ પ્રકારની કથાઓ આપેલી છે; તેથી દેવતાઓ પણ તેનું સન્માન કરે છે. આ ગ્રંથ પરમ પદને આપનાર અને સર્વ શાસ્ત્રોમાં ઉત્તમ છે. તેનું પઠન, પાઠન, મનન અને અધ્યયન કરવાથી મોક્ષરૂપી પરમ સિદ્ધિ મળે છે ઉંડા અભ્યાસીઓ પણ કહે છે કે:-

‘મહાભારત’ એ હિંદુજાતિના સાહિત્યનો એવો ઉત્તમ રત્નાકર છે, જેઓ મનપૂર્વક તેનો પાઠ કરે છે અને તેની હીરાંરત્નો કરતાં પણ વધારે ઉપકારક શિષ્યામણો હૃદયમાં ઉતારે છે, તેમને લૌકિક તથા પારલૌકિક જ્ઞાન અંશુખને માટે ખીજે ગ્રંથ જોવાની જરૂર રહેતી નથી. હિંદુજાતિના પ્રાચીન ધર્મ ગ્રંથોમાં મહાભારતને પાંચમો વેદ કહે છે, તે ઉપમા પણ યોગ્યજ છે; કેમકે આ ગ્રંથ અનેક શિષ્યામણોના સાગર, ઉપદેશોના આગાર અને ધર્મકર્મોના સાચે સલાહકાર છે. તેમાં મુખ્ય વિષય તો વીર પાંડવોનું ઉત્થાન, કૌરવપાંડવોનું યુદ્ધ પાંડવોની રાજ્યપ્રાપ્તિ અને રાજ્યશાસનના વર્ણનનો છે; પણ તેના કવિ ઓ વેદપારંગત મહાત્મા અને ધર્મસંસ્થાપક મુનિ હોવાથી એની સાથે સાથે પ્રસંગીક પાત ધર્મ, નીતિ, રાજ્યશાસન અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં પણ તેઓ એવાં સરસ અંતર્ય વર્ણન કરી દે છે કે વાચક પોતાના હૃદયમાં કોઈ નવોજ પ્રકાશ અનુભવે છે, તેનું હૃદય વિશાળ બની જાય છે અને તે શું નો શું બની જાય છે જે ઉદ્દેશથી પ્રસંગવશાત્ આ મહત્ત્વપૂર્ણ ઉપદેશ અપાયલા છે, તેજ ઉદ્દેશથી રાજર્ષિઓ અને બ્રહ્મર્ષિઓનાં પ્રસંગીકપાત અનેક ઉપાખ્યાન, દર્શન અને કથા

કહાણીઓ પણ આ ગ્રંથમાં આપેલાં હોવાથી તે પણ મનુષ્યના જીવનપર ઉંડા પ્રભાવ પાડે છે અને ગ્રંથની મનોહરતા તથા ઉપયોગિતાને અનેકગણી વધારી મૂકે છે. આ ગ્રંથાણે આર્યજાતિનું પ્રાચીન જીવન અને તેના મહત્ત્વપૂર્ણ ઉપદેશ મહાભારતમાં ભરપૂર હોવાથી તેનું વાચનશ્રવણ હિંદુસંતાનોને માટે તો બહુજ લાભકર્તા છે. માત્ર તેની મૂળકથાજ લખ્યે, તો તે પણ એટલી બધી રસ્યક છે અને તેમાં એવાં ઉચ્ચ કાવિનાં ચરિત્રાં આલેખ્યામાં આવ્યાં છે કે તેમાં બીજી બાબતો ન ઉમેરાઈ હોત તોપણ આ ગ્રંથ આખી દુનિયાના સાહિત્યમાં મુકૂટ-મણિરૂપ ગણાત.

મહાભારતમાં સર્વ રસોનો યથાસ્થાને સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. શૃંગારથી તે વૈરાગ્યસુધીના બધા રસોનું એમાં એવું સુંદર મિલન થયું છે કે ભારતના પ્રાચીન વીરોની આ પવિત્ર કથા બહુજ મનમોહક, હૃદયગ્રાહી અને પ્રભાવશાળી બની રહી છે; અને તેથી કરીને અત્યંત પ્રાચીનકાળથી અઘાપિપર્યાંતના બધા પંડિતોનો એજ મત છે કે જે કંઈ મહાભારતમાં છે, તેજ બીજે સ્થળે જોવામાં આવે છે અને જે તેમાં નથી તે ક્યાંય પણ નથી.

મહાભારતનાં જૂદા જૂદા પ્રકારનાં અદ્ભુત પાત્રોનાં ચરિત્ર જોઇને આપણને આજથી હજારો વર્ષ પહેલાંના આપણા દેશ અને સમાજની અવસ્થાનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે. તે સમયનો વર્ણાશ્રમધર્મ કેવો હતો, તે વખતનો ક્ષત્રિયો કેવા શરવીર, પરાક્રમી અને સત્યસંકલ્પ હતા, એ સર્વ જાણવાથી આપણામાં ઉચ્ચ જાવનાઓની ઝગૃતિ અને દૃઢતા થાય છે. બીષ્મપિતામહની અઘૌકિક પિતૃભક્તિ; શ્રીકૃષ્ણની વિલક્ષણ રાજનીતિ; યુધિષ્ઠિરની પ્રશંસાપાત્ર સત્યનિષ્ઠા તથા દ્રોણ, દુર્યોધન, કર્ણ, અર્જુન અને બીમ વગેરે વીરોની અદ્ભુત વીરત્વપૂર્ણ કથાઓ વાંચીને કયા ભારતવાસીના મૃતપ્રાય પ્રાણોમાં નવજીવનનો સંચાર નહિ થાય ? ચોતાના પૂર્વજોના ગૌરવનું સ્મરણ કરીને ગર્વથી કોની છાતી નહિ પુલી હો ? તેથી જો આપણને આપણા ભૂતકાળના મહત્ત્વનું યથાર્થ ચિત્ર જોવાની અભિલાષા હોય તો આપણે મહાભારત જરૂર વાંચવું જોઈએ; જો સંસારના એ અઘૌકિક મહાવીરોની વીરકથા વાંચીને મૃતપ્રાય પ્રાણોમાં નવો નવજીવનીશક્તિ ભરવાની ઇચ્છા હોય તો મહાભારતનો પાઠ અવશ્ય કરવો જોઈએ અને સત્ય વાત તો એ છે કે, જેણે મહાભારત નથી વાંચ્યું તેનું ભારતવાસી હોવાનું વ્યર્થ છે.

મ. ગાંધીજી અને લોકમાન્ય શું કહે છે !

યંગંદીઆમાંના મહાત્મા ગાંધીજીના લખાણનો ભાવાર્થ:—મેં આ પહેલાં “મહાભારત” નો થોડોક ભાગ જોયો હતો, પરંતુ સંપૂર્ણ ગ્રંથ વાંચ્યો ન હતો. વાંચ્યા પહેલાં મને એવો ખ્યાલ હતો કે, એમાં માત્ર સારપીટ, લડાઈ અને ઝઘડાઓની કહાણીઓ હશે અને એવાં લાંબાં વર્ણન હશે કે મારાથી વાંચી પણ નહિ શકાય અથવા હું વાંચવા બેસીશ તો મને નિદ્રાજ આવશે! એથી કરીને મહાભારતનાં છ હજાર પાનાંનાં મોટાં પોથી જોધને હું ગભરાયો હતો; પરંતુ જ્યારે મેં તેને વાંચવું શરૂ કર્યું એટલે તો પછી તેમાં મને એટલી બધી રસ લાગી ગઈ કે એ ગ્રંથ પૂરા કરવાને હું અધીરો બની ગયો અને એ સંપૂર્ણ વાંચી રહ્યા પછી એ વિષેના મારા પહેલાંના ખ્યાલો ખોટા થયાં.

એ ગ્રંથ મેં ચાર મહિનામાં (ચરોડા જેલમાં) પૂરા કર્યો ત્યારે મને લાગ્યું કે, આ મહાભારતને કાંઈ ઉપમા આપવી હોય તો તે સુંદર જ્વાહીરની એકાદ તિજોરીની ન આપી શકાય; પણ અમૂલ્ય રત્નોની એકાદ અખૂટ ખાણની સાથેજ તેને સરખાવી શકાય, કે જે ખાણને જેમ જેમ વધુ ઉંડી ખોદીએ તેમ તેમ તેમાંથી વધારે કિંમતી જ્વાહીર નીકળતાં જાય છે.

લોકમાન્ય તિલક મહારાજ કહે છે કે:—મહાભારત ગ્રંથ અત્યંત મહત્વ-પૂર્ણ છે. + + તેમાં ધર્મરાજની સત્યનિષ્ઠા, કર્ણની ઉદારતા, ભીષ્મનું ખાલુખળ, અર્જુનનું યુદ્ધકાશલ્ય ઇત્યાદિ અનેક અવર્ણનીય ગુણોયુક્ત વીરોનાં વર્ણન છે અને તે વીરોનાં ચરિત્ર વાંચવા યોગ્ય તથા મનન કરવા યોગ્ય છે.

એ સર્વેમાં પણ ભીષ્મપિતામહનો દૃઢ નિશ્ચય અને શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું રાજનીતિ કૌશલ્ય તો વિલક્ષણજ મહત્વ ધરાવે છે. તેમના આગળ બીજાઓનાં બીજા ગુણો કિંમત પડી જાય છે. x x x આથી નવયુવકોને હું કહું છું કે:—“મહા-ભારતનું” અધ્યયન અવશ્ય કરો અને ભીષ્મપિતામહનો દૃઢ નિશ્ચય તથા શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું રણકૌશલ્ય તમારામાં વધારવાનો પ્રયત્ન કરો.”

હિંદી ટીકા સાથેનું મહાભારત પ્રસિદ્ધ કરી રહેલા મહાશય સાત-

નલેકર “મહાભારતની સમાલોચના” માં કીકળ લખે છે કે:- “હાની પુરબો કહેતા આવ્યા છે કે:- “જેમને આત્મીય ઇતિહાસ નથી તેમને માટે ભવિષ્ય માં પણ આશા નથી.” પરંતુ ભારતવાસીઓને તો આત્મીય ઇતિહાસ છે, માત્ર ઇતિહાસનું નહિ પરંતુ દિગ્વિજયી, પ્રતિભાપૂર્ણ અને તેજસ્વી ઇતિહાસ છે, તેથી ભારતવાસીઓને માટે ભવિષ્યમાં પણ નિઃસંદેહ ભાગ્યદિન સંભવિત છે; પરંતુ ભારતવાસીઓએ પોતાના પૂર્વજોના એ ભાગ્યશાળી અને પ્રતાપપૂર્ણ ઇતિહાસને જોવો અને મનન કરવો જોઈએ. માત્ર ઇતિહાસના અસ્તિત્વથી જ કામ નહિ ચાલે, પરંતુ તે ઇતિહાસનું જેટલું વધારે મનન થશે તેટલો વધુ લાભ થવાનો સંભવ છે. તેથી આ પ્રતાપપૂર્ણ દિગ્વિજયનો ઇતિહાસ પ્રત્યેક ભારતવાસી સમક્ષ રજુ થવો જોઈએ.”

“આ “મહાભારત” ઇતિહાસ હોવા છતાં પણ “કાવ્ય” ના રૂપમાં લખાયું છે, તેથી તેનો પાઠ પ્રત્યેક જાતના લોકો કરી શકે છે.”

“જનસમાજમાં અનેક જાતના લોક હોય છે અને દરેક જાતના લોકની રુચિ જૂદા જૂદા પ્રકારની હોવાથી એકને જે રુચિકર હોય છે તે બીજાને માટે નથી હોતું; પરંતુ આ કાવ્યમય ઇતિહાસ એવી રીતે લખાયો છે કે તેમાંથી પ્રત્યેક જાતના માણસને રસાસ્વાદ મળી શકે છે. આસ્તિક ભગવદ્ભક્ત આમાં ભક્તિમાર્ગ જોઈ શકે છે, વેદાંતી આમાંથી આત્મપ્રત્યયનું જ્ઞાન મેળવી શકે છે, તર્કવિશારદ એમાં યુક્તિવાદ જોઈ શકે છે, શાસ્ત્રજિજ્ઞાસુ આમાંથી અનેક શાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો જાણી શકે છે, ઇતિહાસમાટે એમાં અતિ વિશાળ કાર્યક્ષેત્ર છે, રાજપ્રકરણોને એમાં રાજનીતિ દેખાય છે, વીરને એમાં વીરતાનાં દૃષ્ટાંત મળી આવે છે, ગૃહસ્થાશ્રમીને એમાં ઉત્તમ ગૃહસ્થી જીવન મળે છે અને બ્રહ્મચારીને આદર્શ બ્રહ્મચારીના દાખલા મળે છે. તાત્પર્ય કે, જેની જેવી જિજ્ઞાસા હોય તે બધી આ કાવ્યમય ઇતિહાસરૂપ મહાભારતમાંથી વહે જાય છે.”

“આપણા જીવનમાં જેટલી અવસ્થાઓ હોઈ શકે છે, તેનાથી કેટલાયેમણી અધિક અવસ્થાઓનાં વર્ણન આ ગ્રંથમાં છે. તેથી પ્રત્યેક મનુષ્ય કોઈપણ અવસ્થામાં આ ગ્રંથના મનનથી બોધ લઈ શકે છે.”

“મહાભારતમાં જાતીય, સામાજિક અને ધાર્મિક ઉત્કર્ષ તથા પ્રગતિનો જે

કલિદાસ મળે છે, તે જવાથી ધાર્મિક જીવનની ઉત્તમ શુદ્ધિ થાય છે અને તેના મનનથી મનના સંકુચિત ભાવો દૂર થઈ મન ઉદાર થઈ જાય છે. આજકાલ આપણા ધાર્મિક ભાવો બહુજ સંકુચિત થઈ ગયા છે તેથી તેમને વધારે ઉદાર અને વિસ્તૃત કરવાને માટે મહાભારતના પાઠની અત્યંત જરૂર છે.”

“જે અંથમાં જેટલાં ‘આદર્શ જીવનચરિત્ર’ વધારે હોય છે, તેટલા તે અંથની વધુ યોગ્યતા હોય છે. ઐતિહાસિક કાવ્યમય અંથની ઉત્તમતાની એ એકજ કસોટી છે. એ દૃષ્ટિએ આ મહાભારત “આદર્શ જીવનો” ની ખાણ છે, એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી; કેમકે એમાં આવેલા સેંકડો મહાપુરુષોનાં આદર્શ-જીવનો એવાં ઉત્કૃષ્ટ છે કે જેમને સાથે રાખવાથી મનુષ્યમાત્રનો ઉદ્ધાર થઈ શકે છે. આથી આ મહાભારતના પાઠ પ્રત્યેક ભારતવાસીએ કરવો જરૂરનો છે.

“પ્રત્યેક સનાતન ધર્મોભિમાની આર્યદિંદુના અંતઃકરણમાં મહાભારતવિષે આદર છે. ધર્મના વિષયમાં ભારત પ્રમાણુભૂત અંથ મનાય છે, તેથી તેને “પાંચમો વેદ” કહે છે. ચાર વેદ પ્રસિદ્ધ છે અને પાંચમો વેદ આ મહાભારતજ છે. જે અંથની આટલી યોગ્યતા અદ્વાપિપર્યંત મનાય છે, તેનો પાઠ થાય તો કેટલો લાભ થાય, તેનો અનુભવ વાચક પોતેજ વાચીને કરી શકે તેમ છે. તેના પાઠથી માણસ નિઃસંદેહ ઉચ્ચ મનોભૂમિકામાં પહોંચી જાય છે અને તેથી મહાભારતના પાઠનો જેટલો બની શકે તેટલો વધુ પ્રચાર કરવો એ પ્રત્યેક માણસનું કર્તવ્ય છે.”

ઉત્તમ પુસ્તકો બહુ કિંમતે પૂરાં પાડનારી. ૧૬ વર્ષથી ચાલતી

વિવિધ ગ્રંથમાળા

દરવર્ષે પાાX૮ અને પx૯ ના કદનાં ૧૬૦૦ પૃષ્ઠનાં વિવિધ વિષયનાં ઉત્તમ પુસ્તકો માત્ર રૂ. ૪) માં અને પાકાં પૂઠાં સાથે ૫) માં મળે છે. પોા માફ.

સંવત ૧૯૮૨ માં દાનવીર કાર્નેગી નીકળી ચૂક્યું છે. ભારતીય નીતિકથાઓ, સ્વામી વિવેકાનંદનો જ્ઞાનયોગ, સુમોધ રત્નાકર, વિજયકૃષ્ણ ગોસ્વામી ચરિત્ર, સંતવાણીના પુસ્તકો, દૃષ્ટાન્તમાળા ભાગ બીજો, મુસ્લીમ મહાત્માઓ, પદ્ધિયારકૃત અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકો, મહાન શુદ્ધ, ભારતના વીર પુરુષો, મહાન શીખ ગુરુઓ, શુકર દી વાંશિજન, દેશદેવી બેન આર્ક, કાધર ડેમીઅન, કાલોઇલ. ત્રિવીઅમ વૉલેસ, એમાથી તેમજ વધુ પસંદ થશે તે તે છપાશે.

ખાસ સૂચના—આ માળાનું વર્ષ કારતકથી શરૂ થાય છે, કોઈ પણ માસમા આદ્ય થવા છતાં આખા વર્ષનાં પુસ્તક મળે છે અને લવાજમ પણ આખા વર્ષનું લેવાય છે.

આ માળાના આગલાં વર્ષોના હજી મળતા સેટ

સં ૧૯૭૬ નાં ત્રણ પુસ્તક—પૂઠ ૧૫૦૦, રૂ. ૨ા, પાકાં પૂઠાં ૩ા. સ્વામી વિવેકાનંદ ભાગ ૬-૭, ભાગ્યના સૃષ્ટિઓ, ટુંકી વાર્તાઓ ભાગ ૬ ફો

સં ૧૯૭૮ નાં ત્રણ પુસ્તક—પૂઠ ૧૫૦૦, રૂ. ૩ા, પાકાં પૂઠાં ૪ા. સ્વામી વિવેકાનંદ ભાગ ૮ મો, સ્વર્ગની છાંદગી, જગતનો મહાન પુરુષ.

સં ૧૯૭૯ નાં ત્રણ પુસ્તક—પૂઠ ૧૫૦૦, રૂ. ૩ા, પાકાં પૂઠાં ૪ા. ટુંકી વાર્તાઓ ભાગ ૭ મો, મહાત્મા ટોલ્સ્ટોય, સ્વામી વિવેકાનંદનો રાજયોગ.

સં ૧૯૮૦ નાં ત્રણ પુસ્તક—(ઈંચ પાાX૮, ના પૂઠ ૧૬૦૦, મૂલ્ય સાદાં, પૂઠાં ૪, પાકાં પૂઠાં ૫) સ્વામી રામતીર્થ ગ્રંથ ૩ જે ભાગ ૧૦-૧૧, મહાન નેપોલિયનનું વિસ્તૃત ચરિત્ર, બંકિમકૃત ધર્મતત્ત્વ.

સંવત ૧૯૮૧ નાં ચાર પુસ્તક—(ઈંચ પાાX૮, પૂઠ ૧૬૦૦, મૂલ્ય સાદાં પૂઠાં ૪, પાકાં ૫). સ્વામી રામતીર્થ—ગ્રંથ ૪ થો ભાગ ૧૨-૧૩, યોગતત્ત્વ, સ્વર્ગનો પ્રકાશ, આદર્શ દૃષ્ટાન્તમાળા.

નીચલા ત્રણ અંથ જેઠ—અષાઠમાં નીકળશે.

સંપૂર્ણ મહાભારત-છપ ચ છે.

મૂલ્ય વેશાખી પૂનેમસુધી માત્ર રૂ ૨૮)
નાણાં સાથે ભરી મોકલવાનું કાર્ડ આ સાથે ફરી પણ મોકલ્યું છે.
એના સાત અંથો પેઠી નીચલા જે જેઠ આખરે અક્ષર પડશે.

શાંતિપર્વ-મહાભારતનું

મહાભારતનો આ છઠો અંથ છે.
આમાં ઉત્તમ નવીન ભાષાંતર, ઉમદા કાગળ, પાકાં પૂઠાં, કદ ઇંચ
૬૧૧×૧૦, તથા પૃષ્ઠ શુમારે ૮૦૦ હોઈ, મૂલ્ય તરત માટે માત્ર ૫) રહેશે.

આદિ અને સમાપર્વ

મહાભારતનો આ પહેલો અંથ છે.
આ અંથ પણ ઉમદા કાગળ પર આવા અક્ષરથી છપાઈ રહેવા આવ્યો છે.
કદ ઇંચ ૬૧૧×૧૦ અને પૃષ્ઠ શુમારે ૬૦૦ થશે.

શ્રીતુલસીકૃત રામાયણ

ઉત્તમ ટીકા અને અનેક ચિત્રો સાથે
આવા મોટાઅક્ષરમાં મૂળ દોહા તથા ચોપાઈ છપાય છે;
અને ગુજરાતી ટીકા આવડા મોટા અક્ષરમાં છપાય છે.
વળી એમાં અનેક બોધપ્રદ દિવ્ય ચિત્રો, ઉત્તમ કાગળો,
પાકાં પૂઠાં, કદ ઇંચ ૬૧૧×૧૦, પૃષ્ઠ શુમારે ૧૩૦૦,
સામાન્ય મૂલ્ય ૬) અને તરત માટે ૫) રહેશે.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય—અમદાવાદ.

તાંકે વિવિધ અંથમાળાના હવે પછીના પુસ્તકમાં કે બીજી રીતે
ઉપલા અંથો નીકળ્યાની ખબર ન અપાય, ત્યાંસુધી મંગાવવા નહિ.

સારામાઠા પ્રસંગે જ્ઞાનલહાણી

પોતેજ પૂર્ણ જ્ઞાની થઇને બીજાઓને જ્ઞાન આપવું એ તો કોઈકથીજ બને; પરંતુ મહાન જ્ઞાનીઓના જ્ઞાનોપદેશરૂપ ઉમદા પુસ્તકો તો સર્વકોઈ બીજાઓને આપી શકે.

કોઈ કોઈ ઉદારાદ્ભાઓ આ રીતે પણ પોતાના ધનનો થોડો ધણો સદુપયોગ કરે છેજ; પરંતુ દેશની વર્તમાન દશા તરફ જોતાં આ પ્રકાર સર્વત્ર મોટા પ્રમાણમાં ચાલુ થઈ એક ઉમદા સામાજિક ફરિફે બની રહેવો જોઈએ.

સારામાઠા પ્રસંગે ઉપર માત્ર થોડાક વધુ ખર્ચથી (કે થોડુંક ઘી ઓછું વાપરીને પણ) શારીરિક ખાનપાન ઉપરાંત એવા માનસિક ખોરાકની પત્રાવલિ-રૂપ ઉમદા પુસ્તકો પણ પ્રત્યેક મહેમાન, પડોશી, સગાં, કુટુંબી, મિત્ર, પડોશી, સાતિબંધુ, બ્રાહ્મણો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરેને ભેટ આપાય તો તે તેમનેમાટે ગમે તેવાં મિષ્ટાન્ન અને બીજી વસ્તુઓ કરતા ધણાંજ વધારે ઉપકારક થાય એ ખુદ્દહ છે.

ઈચ્છા હોય તો “ અનુક પ્રસંગ અથવા વ્યક્તિના સ્મરણનિમિત્ત અનુક તરફથી ભેટ ” કે એવું કોઈ મુખપૃષ્ઠપર છપાવીને, કે રબરસ્ટાપથી છાપીને અથવા હાથવડે લખીને તેવી ભેટ આપવાથી તે પ્રસંગ અથવા વ્યક્તિના સ્મારકનો હેતુ પણ સરી રહે છે.

સસ્તા સાહિત્યદ્વારા નીકળેલાં અથવા બીજાં જે પસંદ પડે તે તે લોકોપકારક પુસ્તકો પોતાને ત્યાં આવતા નાનામોટા પ્રસંગે વહેંચીને ધનના સદુપયોગનું તેમજ જ્ઞાન જેવી સર્વોપરિ વસ્તુના પ્રચારનું શ્રેય દરેક સમજી મનુષ્યે મેળવવું ઉચિત છે.

છૂટથી ખર્ચ કરવા ઈચ્છનાર સંજ્ઞન ધારે તો કોઈએક ઉપકારક પુસ્તકની ખાસ આવૃત્તિ છપાવીને પણ વહેંચી-વહેંચાવી શકે; અને મધ્યમ કે ઓછો ખર્ચ કરવાનો હોય તો પોતાને પસંદ પડે તેવા કોઈએક ઉત્તમ પુસ્તકની સામગ્રી પ્રત ખરીદીને તેની લહાણી કરી શકે. જો એકથી વધુ જાતનાં સારાં સારાં પુસ્તકો લીધાં હોય તો ભેટ લેનારને તેમાથી પોતાને મનગમતું પુસ્તક ઉપાડી લેવાની સગવડ પણ આપી શકાય. માત્ર પાચદશ રૂપિયાજ આ રસ્તે ખર્ચવા હોય તોપણ ગીતાનો ૧૮ મો અધ્યાય અથવા તો બીજી કોઈ સારી બસો-આસો પુસ્તકોઓની લહાણી વહેંચી શકાય. છેવટે એકાદ રૂપિયા ખર્ચવા હોય તો તેટલાવડે પણ ધર્મગ્રંથોમાંની અથવા બીજી અસરકારક શિખામણોનાં સો-બસો હસ્તપત્ર સુબેથી વહેંચી શકાય.

સસ્તા સાહિત્ય તરફથી લોકહિતાર્થે નીકળેલા

અતિ ઉત્તમ ગ્રંથો

સ્વાસ મહત્ત્વના ધાર્મિક ગ્રંથો

ગ્રંથનું નામ	પૃષ્ઠ	મૂલ્ય	પોસ્ટેજ
છોટમની વાણી-ગ્રંથ ૧ લો....	૨૬૪	૧)	૦)
અખાની વાણી-નવી આવૃત્તિ-પુષ્કળ વંધારા સાથે ૫૦૦	૧૧૧	૦૧	૦૦
પ્રીતમદાસની વાણી-સર્વથી મોટો સંગ્રહ ...	૪૨૦	૧૧૧	૦૧
શ્રી જ્ઞાનેશ્વરી ભગવદ્ગીતા-નવી આવૃત્તિ...	૭૦૦	૨૧૧૧	૦૧૧
શ્રીમદ્ભાગવત-ઉત્તમ ભાષાંતર	૭૦૦	૫)	૧)
શ્રી રામકૃષ્ણકથામૃત-ખંને ભાગ ભેગા...	૬૫૦	૨૧૧	૦૧
શ્રી દાસબોધ-નવી આવૃત્તિ ...	૬૨૦	૨૧૧	૦૧
શ્રી વાલ્મીકિ રામાયણ-મોટા બે ભાગમાં ...	૧૪૦૦	૬)	૧૧
મહાભારતનાં આદિ અને સભાપર્વ-ભાષાંતર...	૬૦૦	૨)	૦૧
સ્વામી રામતીર્થ-ગ્રંથ ૧ થી ૪, ભાગ ૧થી ૧૩	૨૪૦૦	૮૧	૧૧૧
સ્વામી વિવેકાનંદ-ગ્રંથ ૧ લો, ભાગ ૧-૨-૩	૫૭૫	૨૧	૦૧
,, ગ્રંથ ૨ બે ભાગ ૪-૫...	૬૦૦	૨૧	૦૧
,, ભાગ ૬-૭-૮-૯-૧૦-નોખા	૨૦૦૦	૭)	૦૧૧૧

ગિરધરકૃત શુદ્ધ રામાયણ-આસ શુદ્ધ આવૃત્તિ ૭૮૪	૨૦	૦૧૮
ધર્મતત્ત્વ-બંકિમકૃત ઉત્તમ ધર્મત્રય ૨૪૮	૦૧૧	૦)૩
યોગતત્ત્વ-રામચરકના ત્રયો ઉપરથી ૩૮૪	૧૧	૦૧૮
શ્રીભજનસાગર-ખડોળા વધારાસાથે નવી આવૃત્તિ ૨૦૦	૦૧૮	૦)૩
સ્વર્ગનુવિમાન	{	આ પુસ્તકો સ્વં પઢિયાર ૩૮૪ ૧૧૮ ૦૧૮
સ્વર્ગની કુંચી		રચિત હોય એમાં અનેક... ૩૭૮ ૧૧૮ ૦૧૮
સ્વર્ગનો ખજનો		દાખલાદૃષ્ટાંતપૂર્વક ઉત્તમ ૩૨૪ ૧૧૮ ૦૧૮
સ્વર્ગનો પ્રકાશ		સદ્બોધ સમાયલો છે... ૩૩૬ ૧૧૮ ૦૧૮
શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-ગુજરાતી, હિંદી કે મરાઠી ટીકા સાથે		૦૧૮ ૦)૩
ભગવદ્ગીતા-મૂળ મૂળ મધ્યમ અક્ષર ૦૧ મોટા અક્ષર ૦૧		
પંચરત્ન ગીતા-મૂળ મૂળ નાના અક્ષર ૦૧ મધ્યમ ૦૧૮ મોટા ૦૧૧		
છબીઓ-ભગવાનની, વ્યાસગણેશની તથા સર્વદેવતાની;		

દરેકનો ૦)૮ ૧૦ પ્રતના ૮ આના

ઉત્સાહ અને ચેતનાપ્રેરક પુસ્તકો

આગળ ધસો-નવી આવૃત્તિ... ... ૪૬૮	૧૧૧	૦૧૮
આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા-ભાગ-૧ લો... ... ૩૩૬	૧)૮	૦૧
બંકિમનિબંધમાળા-ધર્મતત્ત્વસાથે નવી આવૃત્તિ ૫૬૦	૧૧૧	૦૧૮
ભાગ્યના સૃષ્ટાઓ (સાદું પૂઠું)... ... ૭૨૦	૧૧	૦૧
સુખ, સામર્થ્ય અને સમૃદ્ધિ ૫૫૨	૧૧	૦)૮
પ્રભુમય જીવન-અગ્રેજીમાં લખેલો પ્રત નીકળી છે ૨૧૬	૦૧૧	૦)૩

इतिहास अने वैदकसंबंधी पुस्तका

राजस्थाननो इतिहास-मे मोटा अथेमां...	१५३०	१०)	१॥
आर्यसिंधू अथवा हिंदनो वैद्यराज-मोडुं	७००	४)	०॥
आरोग्यविषे सामान्य ज्ञान-गांधीश्रुत...	१४०	०१-	०)-

उत्तम अने बोधदायक जीवनचरित्रो

दानवीर कार्नेगी...	... ३८४	१॥	०१-
श्री लक्ष्मणचरित्र अथवा लक्ष्मणसामृत...	४०८	१॥	०१-
भारतनां स्त्रीरत्नो-त्रय अथेमां...	२१००	६)	११-
स्वामीराभतीर्थनी जीवनकथा-(योथा अथेमां)...	६४०	२)	०१-
स्वामी विवेकानंद-संपूर्णचरित्र (भाग ६ मो)	७४०	२॥	०१-
जगतनो महान पुरुष (म० गांधीश्रुत)...	३५०	१॥	०)-
श्री शिवाजी छत्रपति	५२८	२॥	०१-
महान सम्राट अकबर...	३५२	१॥	०१-
महात्मा टॉल्स्टॉय	६२०	२॥	०१-
महान नेपोलियन बोनापार्ट...	८४०	३)	०॥
वीर दुर्गादास...	२४०	०॥	०)-

स्त्रीओ तथा पुरुषोमाटे बोधप्रद वार्ताओ

दुर्गावार्ताओ-भाग १ थी ४ लेगा....	६००	२)	०१-
-----------------------------------	-----	----	-----

ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૫મો-૨૮ સાંસારિક વાર્તા ૩૦૪ ૦૧૧- ૦) =
 ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૬ હો-બોધપ્રદ ૨૭ વાર્તા... ૩૬૦ ૧) ૦) =
 ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૭ મો-અનેક વાર્તા.... ૩૫૦ ૧૧ ૦) =

વાળકોમાટે સ્વાસ ઉપયોગી પુસ્તકો

સદ્ગુણી બાળકો-૬૬ બનાવેના સંગ્રહ... ૧૨૮ ૦૧- ૦)-
 બાળસદ્બોધ-વાર્તાઓરૂપે ધાર્મિક શિક્ષણ ૧૧૨ ૦૧૦૧ ૦)-
 બાળકોની વાર્તા-૨સિક વાર્તાચિત્રરૂપે ૨૧ પાઠ... ૬૬ ૦૧ ૦)-
 દુઃખમાં વિદ્યાભ્યાસ-સચોટ સાચાં દૃષ્ટાંતો ... ૬૦ ૦૧ ૦)-
 સુબોધક નીતિકથા... ... ૧૮૪ ૦૧= ૦)=

પુસ્તકો મંગાવનારને સ્વાસ સૂચના

૧-પોસ્ટેજ ઉપરાંત રજીસ્ટર તથા વી. પી. ખર્ચ પણ રૂ. ૧૦) સુધીનું રૂ. ૦૧ જુદું લાગે છે. ૨-બદારથી મંગાવનારે અમદાવાદ જ લખવું. ૩-મંગાવેલામાંથી જે પુસ્તક ન આવે તે ખસાસ સમજવું. ૪-રૂ. ૧) થી ઓછાના પુસ્તકાદિ જોઈએ તો વી. પી. થી ન માગના મ. ઓ. કે ટીકીટોન મોકલવી. ૫-પૂર્વે મૂલ્ય તથા પેકીંગ ધો બદલ ૦૧ પ્રથમથી જ મોકલવાને દર્શક રૂ. ના સામટાં પુસ્તકાદિ રેલરસ્તે મંગાવનારને ખર્ચ બહુ ઓછો આવશે. ૬-રૂ. ૨૫) યા વધુનાં પુસ્તકાદિ લેવાથી પેકીંગ માફ છે, તથા કમીશન પણ રૂપીએ ૦) સુધી મળશે. ૭-અમુક સમયમુધી કિંદ્રાચતે અપાતાં પુસ્તકોમાં કમીશન નહિ મળે. ૮-બદારના પુસ્તકો લાવીને મોકલાશે નહિ.

સંતુ સારિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

ત્રણ દરવાજા બહાર, સેશન કોર્ટ પાસે-અમદાવાદ
 કાલબાદેવી માતાના મંદિર સામેની દુકાન-સુઅઈ

દરેક ધરમાં તીજેરી

આપણા ચોરા હુશિયાર થવા લાગ્યા છે અને તીજેરીઓ ફાડવા માંડી છે, એ સૌ કોઈ જાણે છે. એવા ચોરાની ચાલાકાથી બચવાને ગોદરેજે નવી જાતની પોતાની પેટન્ટ કરેલી શોધની ચોરના હુશિયાર તેમજ આગ સામે ટકે એવી તીજેરીઓ બનાવવા માંડી છે. એ તીજેરી માપમાં ૧૪ ઇંચ ઉંચી, ૧૮ ઇંચ પહોળી અને ૧૫ ઇંચ જડી છે. ચોર તેમજ આગસામે ટકે એવી હોવા છતાં કિંમત ફક્ત રૂ. ૯૦ છે. દરેક ધરમાં વપરાય એવા હેતુથી મોટી સંખ્યામાં બનાવવામાં આવે છે અને તે કારણે નાની કિંમતે વેચી શકાય છે. એ તીજેરી કપાટની અંદર રાખી શકાય એવી છે. એ તીજેરીઓ તેમજ હાલમાં બનાવવા માંડેલી પેટન્ટ કરેલી શોધની મોટી સાડા છ ફુટ ઉંચી બે દરવાજાની શોભાયમાન લોખંડની કપાટ જોનાર કોઈકજ એવા હોય છે કે જે ખરીદવાનું મન કરે નહિ.

ગોદરેજનું કારખાનું { કારખાનું-ગેસ કંપની પાસે પરેલ-મુંબઈ
દુકાન-વિક્રમ વાડીના નાકે-કાલબાદવી

ગોદરેજનો કપડાં ધોવાનો સાબુ

બહુ લાંબા અનુભવ પછી ગોદરેજે આ સાબુ બનાવવા માંડ્યો છે. કિંમતમાં સસ્તો હોવા સાથે સારા વિલાયતી સાબુના જેવો છે કે નહિ તેની સમજ વાપરવાથી પડશે. દરેક જાણીતા દુકાનદારોને ત્યાં મળશે.

ગોદરેજનું ઘર રંગવાનું બેલતેલ

આમા ધાસતેશ યા બીજું કશું પણ ભેળવવામાં આવતું નથી. એ તેલ દરેક બાબતમાં ઉંચામાં ઉંચા વિલાયતી તેલની બરાબર હિતરે છે, છતાં કિંમતમાં વિલાયતીથી ૨૦ ટકા કમી હોય છે. મોટા કંટ્રાક્ટરો અને ઇન્જીનેરો બહુ ખરીદે છે.

ગોદરેજ આઈલિ એન્ડ સોપ કં. સુરતી મહોલલા ડેકનરોડ, મુંબઈ

‘કોઈ એક જણે જગમાં જન્મી’

(કોઈ એક સમે, એ લય)

કોઈ એક જણે જગમાં જન્મી, કાંઈ કાંઈ સુંદર સુદૃઢ કીધાં;
કોઈ એક જણે નિજ માનવબંધુને, સહાય કરી આશીષ લીધાં.
કોઈ એક જણે ગાઈ ગીત મધુર, કંઈકના હૃદયને શાંત કર્યું;
કોઈ એક જણે પ્રકટાર્થી પ્રસન્નતા, અન્યના હૃદયનું દુઃખ હર્યું.
કોઈ એક જણે મહાવિપદવિષે, કરી સહાય માર્ગિક મિત્રધર્મ કર્યો;
કોઈ એક જણે શાન્ત શ્રવણ કર્યો. નિજ આશ્રિતનાં ઉપકાર ભર્યો.
કોઈ એક જણે જઈ એકાંતમાં, નિજ સ્વરૂપતાનું રૂઢું ધ્યાન ધર્યું.
કોઈ એક જણે ‘દશસેવા’ કરે. એવું સાચા હૃદયનું વચન ઉચ્ચર્યું
કોઈ એક જણે નિજ ધર્મને કાજ. અધર્મો પ્રતિ સુદૃઢને આદર્યું;
કોઈ એક જણે નિજ જીવન ગારુડ. તપાદિમા એકાંતે શાંતિભર્યું
કોઈ એક જણે અવહારે રહી, સાચા સાધનથી સાધી ઉત્તમતા;
કોઈ બંધુ! વિચારી મને તો જરા, એવા ‘કોઈ એક જણે’ તે તમે શુ રહ્યા

શ્રી ઉપેન્દ્ર

સુણો, જાગો, ઓ બંધુ! એ માર્ગ સજો.

બંધુ જુઓ જરી ઉક્ત વાણી તમે, કાંઈ ધારો—હૃદયમાં પ્રેમ કરી;
બંધુ ‘એમાંના એકાદ’ બનવા ચહો, તો શું શક્ય નથી? એ વિચારો જરી
બંધુ સત્ય આ વાત—હૃદયમાં ધરો, નકી થઈ શકશે ‘એવા એક’ નકી;
બંધુ એકજ વાતનું કામ એમાં, તેહ આતુસ્તા તમ—હૃદય તણી.
બંધુ આડચ ભાસે ભલે લક્ષ કદી, તોય તેથી ન હારવું હૃદયે ડરી:
બંધુ પક્ષ તમારો છે સખળ બહુ, ખુદ સત્યનો સહાયક આપે હરી.
બંધુ સદૃશ્ય સંપત્તિ સાથે હશે, હરિ તેહથી દૂર ન વાત ખરી.
બંધુ સ્વાર્થ સાથે પ્રભુપ્રાપ્તિણી, કાં તો કિન દુઃખી તણી સેવ કરો;
બંધુ ઉભયતણું રૂળ આખર એક, તે મહાપદ લાહી થઈ સુક્ત કરો.
બંધુ તન ધન આદિ છે ક્ષણિક બધાં, ઉપયોગ કરી દ્યોને તેહ તણો;
બંધુ વીજને બ્રમ્હે પરાવી દ્યો ભોતીને, સત્ય જીવનધન પ્રાપ્ત કરો.
ખરી ખુદિ એમાં, ખરો સ્વાર્થ એમાં, અન્ય ખુદિ કબુદિ લલિને ત્યજો
એવા જાન હરે હરે જાન હરે હરે, એવા જાન હરે હરે હરે હરે હરે

